భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

★

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1958

సంపుటము 35 : : సంచిక 7

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1958

1128/4

దీపాంగన

శ్రీ దాశరథి

దీపశిఖ నిల్చినది పురంధ్రీ లలాట
పట్టి దీర్చిన కుంకుమ బొట్టు వోలె;
దీప శిఖ పిల్చినది, చనుదెంచినాను
తనువు తనువెల్ల ఆజ్యపాత్రమ్ము వోలె

ఎరకలు వచ్చె నా యెడద కిప్పుడు, దీపకుమారికా భుజాం
బరమున తేలియాడెదను పాడెద; మంచులు పేరినట్టి ఈ
ధరణి జడత్వమూడ్చుటకు తాపము పెంచెద, వేడిలేని ఈ
పరిసరముల్ కవోష్ణరసవారిధిలో నెసలాడజేసెదన్

నాకున్ దీపశిఖాకుమారికకు ఈ నాడా! శతాబ్దాల ముం
దే కానుండెను పెండ్లి! కాని పవనద్వేషమ్ము దీపానకున్
నాకున్ మధ్య నఖాతముల్ నిలిపె; నైనన్ దాని చేలాంచలం
బాకంపించె మదీయ శీర్షమున ప్రేమామోద సంవాహమై

శలభమ నైన నన్ శరభ సామజ సింహ బలంబులిచ్చి ది
వ్వెల దొరసాని పెంచినది, ప్రేముడితో ముడివేసి వాన గా
డ్పుల తొలిదాడినాడు నను బ్రోచిన, దెంతటి రాగబంధమో!
చలి యన లేదు దీపక భుజా భుజగీ పరిరంభణమ్మునన్

బందీయయ్యె జగమ్ము దీపకళికా ప్రత్యగ్ర బాహా యుగం
బందున్ నా యెదవోలె; అంధ తమస వ్యాధూత కోకారి వ
న్నిందా బంధుర లోకమున్ విడచి మద్దీపాంగనా లింగ నా
నంద స్యందన మెక్కి రివ్వుమని పోనా స్వర్గమార్గమ్ములన్!

ప్రతి యింట నొక చిన్ని ప్రమిద వెల్గించిన
అవిరళస్నేహ రాజ్యాధిరాజ్ఞి,
ప్రతిగుండె నొక ప్రభాప్రతిమ నిర్మించిన
కల్పనా నల్ప శృంగార ధాత్రి
ప్రతి తోటలో నవప్రసవమై విచ్చిన
కాంతార కాంత వాసంత లక్ష్మి.
ప్రతి మానవీ ముఖాంబరమందు ప్రాకిన
గోరోచనా చంద్ర చారు మూర్తి.

దీపభామిని, ఆశాలిదీప్త కీర్తి.
మంచు కరగించి, వేడికల్పించి, వాగ్వి
పంచి సవరించి వాయించి ప్రకృతి నెల్ల
మూర్ఛ తేరిచి చేతనాంబుధిని దేల్చె।

కాలిన రెక్కలకా పులుగుకైవడి నీపద కంజ సన్నిధిగా
వ్రాలితి, నిన్ను మ్రింగుటకు వచ్చిన గాడుపు దుందగీనితో
ఆలముసేసి గెల్పుగొనునప్పుడు రెక్కలు కాలిపోయె నీ
జ్వాలలు సోకి; నీకొరకు ప్రాణములైన పణమ్ము వెట్టెదకా

నీలోతేజము తగ్గిపోవునెడ నందింతున్ కవోష్ణాస్రమున్
తైలంబట్టుల—అశ్రుధారలను సంతప్తాజ్యధారం బలెన్;
జ్వాలా చేల విలోల తావక వపుర్వల్లీ విలాసంబుతో
భూలోకంబును సొంత మొక్కత్రుటి సమ్మోహింపగా జేతువే।

నన్ను స్నేహము చేసికొన్నావు నీవు
వెల్గుచున్నావు నామనః పీఠి పైన
ప్రతి రుధిర బిందువును సమర్పణ మొనర్చి
నిన్ను వెల్గించుటకు మరణింతు నేను।

నీ కీలా పరిచుంబితంబయిన నా స్నిగ్ధా ధరోష్ఠమ్ముపై
ప్రాకెక్ల కమ్మదనాలు ద్రాక్షరసమై, ప్రత్యగ్ర మాధ్వీకమై;
లోకాతీత సుఖమ్ము కూర్చినవి నీ రోచిష్ణు బాహాయుగ
ప్రాకారాంతర జృంభమాణ లికుచాభస్వర్ణ వక్షోజముల్

వెలుతురు మొగ్గవై బ్రతుకు వీథుల నూత్న పరీమళమ్ములన్
జిలికిన నీకుగాను విరచించితి గుండియ కొండమీద ది
వ్వెల రతనాలమేడ; పదవే అటనుందువుగాని; కోటి గుం
డెల వెలిగింప గల్గు రమణీన్ నిను గాడుపు పాలొనర్తునే

నీ నృతి జూచి లోకము ఖణిల్లను గజ్జెలతో నటింపగా
బూనెను; జారిపోయినది పో భవదంసగతాంబరాంచల
శ్రేణి; కటీతపటంబు శిధిలీ కృతమయ్యె, వివస్త్రవైతివే
రాణిః రవీంద్రకల్పిత విలాసిని ఊర్వశివోలె, దీపికా!

నిను కౌగింటను గొన్న నా తనువు పోనేపోవుగానీ భవత్
తను తేజః పరిణాహ పింజరితమీ ధాత్రీతలంబెల్ల ఆ
త్మనుగా జేసి వసింతు సప్తజగతీ మధ్యమ్మునన్ దీప భా
మిని ప్రేమించిన దీప్తిమంతుడనుగా మిన్నెక్కి క్రీడించుచున్

హరవిలాసము : కుమారగిరి

శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి

శ్రీనాథుఁడు తన కృతులలో నేదియో యొక రీతిని ప్రశస్తిని గల్పించుకొని రెడ్డిరాజుల ప్రాభవము నభివర్ణించుచు వచ్చినాఁడు. ఏ ప్రబంధమునందే విషయమును బరించినను నది చారిత్రక ప్రమాణముచే బలపడునదియే యగును. సమకాలిక కవిరదనములు వాని కుపోద్బలకములై వెలయుచుండును. హరవిలాస కృతిభర్త కాంచీపుర వాసియైన యవచితిప్పయసెట్టి. అతఁడు శ్రీనాథునకు బాల్యసఖుఁడు. కొండవీటి రెడ్డి రాజులతో వాణిజ్య సంబంధ మేర్పఱచుకొని, వైభవ ప్రాభవముల వాసించి వన్నెకెక్కినవాఁడు. కావుననే కొండవీటిలో పెదకోమటి వేముని సామ్రాజ్య మంతరించిన తరువాత, శ్రీనాథునకుఁ గృతిభర్తగా, శివభక్తుఁడు, కుమారగిర్యధీశలబ్ధ రాజలాంఛనుఁడు, మహావిభవ సంపన్నుఁడు నగు అవచి తిప్పయ్యసెట్టి గాన వచ్చినాఁడు. ఈవిషయమును శ్రీనాథుఁడు హరవిలాసము కృత్యాదియం దిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

వ. "త్రిపురాంతక దేవ దివ్య శ్రీపాద పద్మారాధకుండును,...వశీకృత నిఖిల భూభుజుండును, సతత త్యాగ ధ్వజుండును, వినిర్మల కులశీలుండును, కవి జన స్తోత్రపాత్రుండు...ననం బరఁగి, జంబూ ద్వీప భూభువనమండలీ మకుట మండనాయమానంబగు కొండవీడుపురంబు రాజధానిగాఁ గీర్తిలతాధిష్ఠితాష్టాదశ ద్వీపాంతరాళుండగు కొమరగిరి వసంత నృపాలువలన నాందోళికా ఛత్ర చామర తురంగ భద్రపీఠాది రాజ్య చిహ్నములు వడసి, యమ్మహారాజునకుఁ బ్రతివత్సరంబును వసంతోత్సవంబులకుం దగిన కస్తూరీ కుంకుమ ఘనసార సంకుమద హిమాంబు కాలాగురు గంధసార ప్రధానంబులగు సుగంధ ద్రవ్యంబు లొడఁగూర్చియు, చీని సింహళ తవాయి హురుముంజీ గోణంగి ప్రభృతి నానా ద్వీప నగరాకరంబులకు ధనకనక వస్తువాహన మాణిక్య గాణిక్యంబులు తెప్పించియుఁ, గవి గమకి వాది వాంశిక వైతాళికాదులగు నర్థిజనంబులకు నర్థంబులు గుప్పించియు, ధీరుండన నుదారుండన గంభీరుండన సదాచారుండన భువన విఖ్యాతి గైకొను నవచితిప్ప ప్రభుండు"

ఈ వర్ణనమున మనకెన్నియో విషయములు విదితములగుచున్నవి. అవచి తిప్పయ యఖండ శివభక్తుఁడు. ఉదారుఁడు. కవిజన కల్పకము ననునది మొదటి విషయము. ఆ వెనుక కొండవీటి పాలకుఁడైన వసంతరాజ బిరుదాంకితుఁడగు కుమారగిరివలన రాజచిహ్నములు బడసిన మేటి కిరాటుఁడని తెలియవచ్చుచున్నది. కుమారగిరి ప్రతివత్సరము వసంతోత్సవములను జెఱుపుచుండెడి వాఁడనియు, ఆ యుత్సవములకు వలయు కస్తూరీ కర్పూర గంధసారాది సుగంధ ద్రవ్యములను ద్వీపాంతరములనుండి రావించి, యొడఁ గూర్చుచుండెడి వాఁడనియు, తన్మూలకముగ కుమారగిరితో నవచి తిప్పయకు వ్యాపారిక సంబంధము ఘనిష్ఠమయ్యెననియు, ఆ నాఁటి యాంధ్రుల నౌకా వ్యాపారము చీని సింహళాది ద్వీపాంతరములతోఁ గొనసాగుచుండెననియు విదితమగుచున్నది. అవచి తిప్పయ కళాప్రియుఁడనియు, అర్థిజనుల కర్థములు గుప్పించు వాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది.

అవచితిప్పయసెట్టి కుమారగిరి జెఱుపు ప్రతి సంవత్సర వసంతోత్సవముల కే యే ద్వీపములనుండి యే యే సుగంధ ద్రవ్యములను గొనివచ్చుచుండెడి వాఁడో, ఆ నాఁ డేయే యోడలు నౌకా వ్యాపారమునందుపయోగపడుచుండెడివో వాని నీ కృత్యాదియందే శ్రీనాథుఁడు తెలిపియున్నాఁడు.

సీ. పంజారఁ గర్పూర పాదపంబులఁ దెచ్చె
జలనోంగి బంగారు మొలకఁ దెచ్చె
సింహళంబున గంధసింధురంబులఁ దెచ్చె
హురుమంజి బలుతేజి హరులు దెచ్చె
గోవ సంశుద్ధ సంకుమద ద్రవము దెచ్చె
యాంపఁ గట్టాణి ముత్యాలు దెచ్చె
చోటఁ గస్తూరికా పుట కోశములు దెచ్చెఁ
జీనిఁ జీనాంబర శ్రేణిఁ దెచ్చె

జగద గోపాల రాయ వేశ్యా భుజంగ
పల్లవాదిత్య భూదాన పరశురామ
కొమరగిరి రాజదేవేంద్రు కూర్మిహితుఁడు
జాణ జెగజెట్టి దేవయ చామిసెట్టి.

హార. 1-26.

మ. అరుణా చీనితవాయి గోవ రమణా
స్థానంబులం జందనా
గరు కర్పూర హిమాంబు కుంకుమ రజః
కస్తూరికా ద్రవ్యముల్
శరధిం గప్పలి తోఁడు బల్లిబలిశా
సమ్మాన్నఁ దెప్పించు చే
ర్పరి దైవైశ్య కులోత్తముం డవచి తి
ప్పం డెల్లప్పుడే యిమ్మహిన్.

హార. 1-28

దీనిఁబట్టి అవచి తిప్పయసెట్టి తన సోదరుల తోడ్పాటుతో ద్వీపాంతరముల నుండి బహు మూల్య వస్తువులను దెప్పించి, వానిని గొండవీట నిలువఁజేసి, కుమారగిరిపృథ్వీశ్వరునకుఁ గూర్మిహితుఁడై వన్నెకెక్కియుండెనని తెలియుచున్నది. అవచి తిప్పయ వంశము వారికి వ్యాపారిక సంబంధమీ కొమరగిరి నాఁడే గాక తత్పూర్వమునందు అవచి సెట్టికి, కుమారగిరి రెడ్డి తాత యగు ప్రోలయ వేముని నాఁడుకూడఁ గలదని యీక్రింది పద్యము తెలుపుచున్నది.

క. శ్రీ పర్వత సోపాన
స్థాపకుఁడగు రెడ్డివేమ జగతీపతికిన్
బ్రాపైన యవచి ధీమణి
యాపావాటికి జనించె నభ్యుదయములోన్.

హార. 1-18.

ప్రోలయవేముని ప్రశస్తికి నిదానము శ్రీశైలమునుండి కృష్ణానదికి సోపానములు గట్టించుట. రెడ్డిరాజులు వెలయించిన శాసనములలో ప్రోలయ వేముని పాతాళగంగకు సోపానములు నిర్మింపఁజేయుట ప్రధానముగ నిరూపింపఁబడినది. తన్నిదర్శకమైన యీ క్రింది శ్లోకము పెక్కు శాసనములలోఁ గానవచ్చుచున్నది.

శ్లో. సోపానాని కృతాని యేన కృతినా
పాతాళగంగాతటే
శ్రీశైలస్య మహీశమౌళిమణినా
తాన్యేవ చిత్రం పునః
సోపానాని భవన్తి
మేరుశిఖరారోహాయ నాకాపగా
గాహాయ త్రిదశాంగనా జన
మహాసౌధాధిరోహాయ చ.1

శ్రీశైలవాసి మల్లికార్జునదేవుని సాన్నిధ్యమునఁ బ్రవహించు కృష్ణానదికి పాతాళగంగ యని పేరు. శ్రీశైలమునుండి పాతాళగంగా ప్రవాహమువఱకు ప్రోలయ వేముఁడు సోపానములు నిర్మింపఁజేయఁగా, తత్సారమునఁ బాతాళగంగలో స్నానము చేయువారికి నా సోపానములే స్వర్గారోహణమునకు సోపానములగుచున్నవని యీ శ్లోక భావము. ఈ వేముని ప్రధానాపదానమును శ్రీనాథుఁడిట్లు నుగడించినాఁడు. మఱియు నీపద్యమునందే యవచిసెట్టి ప్రోలయ వేమునికి బ్రాపుగ నుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది. అవచి తిప్పయ వంశమువారు సముద్ర నౌకావ్యాపారమున ప్రఖ్యాతివడసి, విశేష ధన మార్జించినవారు. ఆనాఁడు ఆంధ్రదేశమునందలి ఓడలరేవులలో ముకుళపురము (మోటుపల్లి – గుంటూరుజిల్లా బాపట్లకు సమీపమున నున్నది.) ప్రసిద్ధమైనది. దానిమీఁద నధికారము సన్నిహితులైన రెడ్డిరాజుల కేర్పడియుండినది. ప్రోలయ వేముఁడు తన తమ్ముఁడైన మల్లారెడ్డిచే ముకుళపురమును వశము చేసికొనెననియు, తన్మూలమున గొంత యాదాయము లభించుచుండెడిదనియు వారి వంశములోని యీ క్రిందిపద్యము తార్కాణించుచున్నది.

శా. బాహాదర్పమునం ద్రిలింగ ధరణీ
పాలాళిం దోలి యు
న్నాహోదగ్రుఁడు మోటుపల్లిఁ గొని స
ప్తద్వీప సద్వస్తు సం
దోహంబుం దనకిచ్చు నెచ్చెలి సము
ద్రుం బ్రీతుఁ గావించుచున్
మాహాత్మ్యంబు వహించె మల్లరథి నీ
నాథుండు గాఢోద్ధతిన్.

—హారి. ౬౫౯.

దీనినిబట్టి ప్రోలయ వేమునినాఁడు మోటుపల్లి నుండి ద్వీపాంతర వ్యాపారము సాగుచుండెననియు, తదధికారము అద్దంకి ప్రభువుల వశమందుండెననియు, దెలియవచ్చుచున్నది. ప్రోలయ వేముని తరువాత

1. చూ. రెడ్డిసంచిక - అనువఱి శాసనము.

నా రాజ్యము చేసిన అనపోతారెడ్డి మోటుపల్లి రేవు నుండి ద్వీపాంతర వ్యాపారము సుకరముగా సాగింపుటకు ద్వీపాంతరములనుండి వచ్చెడి బహుమూల్యవస్తువులపై సుంకములు తగ్గించియు, నౌకావ్యాపారులకు వసతులు గల్పించియు, వ్యాపారానుకూల్యమును గలిగించు శిలాశాసన స్తంభమొకటి నెలకొల్పించియున్నాఁడు.2 వీరిమూలకముగ ననపోతుని తరువాత కొండవీటి రాజ్య పాలకుఁడైన కుమారగిరిరెడ్డను నౌకా వ్యాపారియు నవచి తిప్పయ్యకు ఘనిష్ఠ సంబంధ మేర్పడి తద్ద్వారా దూర ప్రాంతుఁడై కిరాటులలో మేటియయ్యెనని మన మూహింపవచ్చును. తిప్పయ్య కొండవీటి సుగంధ భాండాగారాధ్యక్షుఁడై, రాజనైధన సముపేతుఁడై యుండెననియు, అట్టి వైభవము కుమారగిరి వలననే లభించెననియు, శ్రీనాథుని యీ క్రింది హరవిలాసోదాహరణములు తార్కాణించుచున్నవి.

క. కొమరగిరి వసంత
గమకేళీ గంధసార కస్తూరీ కుం
కుమ కర్పూర హిమాంబు
ప్రముదంచిత బహు సుగంధి శాలాధ్యక్షా.

—హర. 1-30

ద. కొమరగిరి క్షమా రమణ
కుంజర చాగు వసంత వైభవ
క్రమ సముపార్జితాభి నవ
గంధ హిమాంబు కురంగనాభి కుం
కుమ ఘనసారపంకమద
కుంభి మనోహర గంధశాలికా
సముదయ సార్వభౌమ కవి
సంఘ మనోరథ కల్పకద్రుమా!

—హర. 4-108

క. శ్రీ మత్కుమార శైల,
స్వామికృపాలబ్ధనిత్య శాశ్వత విభవా!

—హర. 5-1

శా. ...వీరకుమారగిరిద్వయ లక్ష్మీభోగ భాగోచితా!

—హర. 5-59.

ఈ యుదాహృతులనుబట్టి కొండవీటఁ గొమరగిరి నృపాలుని పాలన సమయమున వసంతోత్సవములు బహు వైభవముతో జరుగుచుండెడి వనియు, వానికి వలయు కర్పూర కస్తూరీ హిమాంబు పంకమద ఘనసార కుంకుమాది బహుమూల్య సుగంధ ద్రవ్యములు సుగంధశాలలో నిల్వ యుండెడివనియు, తత్సుగంధ భాండాగారాధ్యక్షుఁడు అవచితిప్పయ యేర్పడియుండె ననియు, తన్మూలమున నవచితిప్పయ రాజభోగము లనుభవించు చుండెడివాఁ డనియుఁ దెల్లముగుచున్నది. ద్వీపాంతరాగతములై రాజభోగయోగ్యమైన రత్నాదికమును గూడ నాతఁడే తర రాజన్యుల కిప్పటనుండియే యందిచ్చుచుండెడివాఁ డని మన మీ క్రింది పద్యమును బట్టి యూహింపవచ్చును.

గీ. పంచువా ఢిల్లి రాఘాది పట్టణముల
యధిపతులు మాళిఁ దాల్చు రత్నాంకురంబు
లవచి త్రిపురాంత కానీతయానపాత్ర
సింహళద్వీప మండల క్షేత్రజములు.

—హర. 1-29.

అవచి తిప్పయ తోడ్పాటున నాఁడు కుమారగిరి చెలువు వసంతోత్సవములు గాంచి మిత్రులు సామంతులు మిక్కిలిగ మెచ్చుకొనుచుండెడివారఁట.

చ. హరిహర రాయ ఫేరోజ స
హో సురధాణ గజాధిపాధిభూ
వరులు నిజప్రభావమళి
వర్ణనసేయఁ గుమార గిరిధీ
శ్వరుని వసంతవైభవము
పర్వము నొక్కఁడ నిర్వహించు మా
తిరుమలనాథ సెట్టికిని
ధీగుణభట్టికి నెవ్వఁ డీఁడగున్.

—హర. 1-24.

ఈ తీరుగ శ్రీనాథుడు హరవిలాసమున నవచి తిప్పయ వ్యాపార వైభవములను, తన్మూలముగఁ గుమారగిరి వసంత నృపాలుని విభవము నభివర్ణింప సమకట్టె పదునెనవ శతాబ్ది యందలి యాంధ్రుల ద్వీపాంతర నౌకా వ్యాపారమున కొక సమగ్ర స్వరూప చిత్రణము చేసియున్నాఁడు. శ్రీనాథుఁడే యంశమును వివరింపఁ జేఁబట్టినను తత్సమగ్ర స్వరూపమును జిత్రించుటయే యాతనికిఁ బరిపాటి గావున, ఆనాఁటి తెలుఁగు వ్యాపారుల యోడలే యే ద్వీపములనుండి యే యే వస్తువులఁ గొని తెచ్చుచుండెడివో, వాని వినియోగ మెట్లు జరుగుచుండెడిదియో స్పష్టముగఁ దెలిపినాఁడు. ప్రబంధముఖమున చారిత్రకాంశమును

2. మా. అనపోతారెడ్డి మోటుపల్లి శాసనము. S. I. I. X Vol X.

సుప్రస్థము చేయుటలో శ్రీనాథుని కొక ప్రత్యేకత యున్నది. అది యీ హరవిలాస కృత్యాదిలో పద్యప్రముఖముల భాసిల్లినది.

కుమారగిరి తండ్రియగు అనవోతారెడ్డి మహా వీరుఁడు. పరమ శివభక్తుఁడు, అత్యుదారుఁడునని యాతని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఆతని వాఁడు ఇరుగు పొరుగులనున్న విజయనగరము, రాచకొండ, దేవరకొండ రాజధానులు గాఁగల వెలమరాజుల తోడను మహమ్మదీయుల తోడను యుద్ధములు సలుపుచు విజయములు సాధించుటతోడనే కాలము గడచి పోయినది. ఆతని తరువాత వానిని తమ్ముఁడగు అనవేమారెడ్డి మహావీరుఁడై విజయములు సాధించుచు, పరమధార్మికుఁడై యగ్రహారము లొసఁగుచుఁ గొండవీటి రాజ్యమును గొంతకాలము పాలించెను. ఆ వెనుక కుమారగిరి రాజ్యపాలకుఁ డయ్యెను. ఈతఁడు తండ్రి మహావీరుఁడై విజయములు సాధించిన తార్కాణము లేమియుఁ గానరావు. విద్యావినోదియై కళా ప్రియుఁడై ధార్మికుఁడై గ్రంథ రచనయందును వసంతోత్సవ నవాభినయ దర్శనములందును మక్కువ గలవాఁడై నిరాతంకముగఁ గాలము గడుపుచుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. కేవలము యుద్ధవ్యాపారములు లేనపుడే ప్రభువు లుత్సవ దానోత్సవులు కళా వినోదులు కాఁగలరు. కుమారగిరికి శత్రు విధ్వంసన విధి లేకయే యుండెను. ఆ పని యంతయు వానిని పోషించు భర్త స్నేహపాత్రుఁడు మహావీరుఁడు నగు కాటయ వేముఁడు నిర్వహించుచుండెడివాఁడు. అందువలన రాజ్యభారమంతయుఁ గాటయ వేముని పైఁ బెట్టి కుమారగిరి మనోహర వసంతోత్సవములతోడను, అభినవాభినయ ప్రదర్శనములతోడను, సంతోషాభ్యుదయములతోడను గాలము నానందముతో గడుపుచుండెడి వాఁడు. ఈ విషయమును కాటయ వేముఁడు మాళవికాగ్నిమిత్ర వ్యాఖ్యా ప్రారంభమునందిట్లు వాకొనియున్నాఁడు.

శ్లో. భాగ్యం నామ సమగ్ర మీదృశమితి
 స్నేహైకపాత్రం యతో
వీరం కాటయవేమ మూర్జిత రిపుధ్వంసే
 నియుజ్య స్వయమ్
నిత్యం నృత్త నవాభినయైః కాంతై
 ర్వసంతోత్సవైః
సంతోషాభ్యుదయైః కుమారగిరి
 భూపాలో నృపాలోత్తమః.

యుద్ధములం దుద్ధతులైన శత్రువీరులను ధ్వంసము చేయుపనికి, స్నేహపాత్రుఁడు వీరుఁడునగు కాటయ వేముని వినియోగించి, తాను నిత్యము నవాభినయముల తోడను వసంతోత్సవ దర్శనములతోడను, సంతో షాభ్యుదయములతోడను ఆనందించు భాగ్యము కుమార గిరికి సమగ్రముగఁ గలిగెనని యీ శ్లోక భావము. కుమారగిరి వసంతోత్సవము లెంతటివైభవములో జరిగెడివో యీ విషయమును శ్రీనాథుఁడు హరవిలాస మునఁ దెలిపియే యున్నాఁడు.] అభినయ ప్రదర్శన ములతోఁ గాలముగడుపు తీరెట్టిదో దానిని కాటయ వేముఁడు తాను రచించిన అభిజ్ఞాన శాకుంతల వ్యాఖ్యానమున కుమారగిరి రాజీయ ప్రారంభమునం దిట్లు వివరించినాఁడు.

శ్లో. జయతి మహిమా లోకాతీతః కుమారగిరి ప్రభోః
 సదసి లకుమాదేవీ యస్య ప్రియా నృత్యప్రియా,
 నవనభినయం నాట్యార్థానాం తనోతి సహస్రధా
 వితరతి బహూ నర్థా నర్థి ప్రజాయ సహస్రశః.
 —అభి. కుమా. 3 శ్లో.

కుమారగిరి ప్రభువు సభలో లక్ష్యసమానముగాలు ప్రీతిపాత్రురాలునగు లకుమాదేవియను లాస్యకత్తె, నాట్యార్థములకు వేలకొలఁదిగ నూతనకల్పనములను ప్రస్తరించి ప్రదర్శించుచుండును. లక్ష్మ సదృశగావన యాచకులకు వేలకొలఁదిగ ధనములిచ్చుచుండును. ఆమె యాస్థాన లాసికగా నుండుటచేఁ గొమరగిరి నృపాలుని మహిమ లోకాతీతమై విరాజిల్లుచుండెనని భావము. కుమారగిరి వసంతరాజ బిరుదాంకితుఁడై వసంతరాజీయమను నాట్యశాస్త్ర గ్రంథమును రచించెను. దానిలో భరతాదుల గ్రంథములకంటె విలక్షణముగఁ గొన్ని విషయములు జతగూర్పఁబడినవి. అట్టి విషయములకు నూతనాభినయములు ప్రదర్శించుటకే లకుమాదేవి యుపయోగపడుచుండెడిదిగాఁ దెలియ వచ్చుచున్నది. కుమారగిరి వసంతరాజీయమను నాట్య శాస్త్ర గ్రంథమును రచించినట్లు కాటయవేముని నోటనే మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

శ్లో. మునీనాం భరతాదీనాం భోజాదీనాంచ
 భూ భుజామ్

శాస్త్రాణి సమ్యగాలోచ్య నాట్యవేదార్థ వేదినామ్
ప్రోక్తం వసంతరాజేన కుమారగిరి భూభుజా
నామ్నా వసంతరాజీయం నాట్యశాస్త్రం
యదుత్తమమ్
తత్రోక్తేనైవ మార్గేణ దర్శితాశేష లక్షణమ్
కవీనా మాశ్రయో మంత్రీ కాటభూప తనూభవః
సోయం వేమవిభుః కుమారగిరిణా రాజ్ఞా ని
యుక్తః కృతీ
నాటకానాం త్రితయం కృతం కృతధియా
శ్రీకాళిదాసేన యత్,
తస్యోదీర్ణ రసార్ణవస్య రసికః శాకుంతలాదే
స్స్వయమ్
వ్యాఖ్యానం కురుతే కుమారగిరి రాజీయాఖ్య
మస్మై హితమ్.
అభి. కుమా. పీఠిక. శ్లో—16, 17, 18, 19.

కుమారగిరి భూపాలుఁడు భరతకోహలాదుల నాట్యశాస్త్ర గ్రంథములను బాగుగ పరిశీలించి, 'వసంతరాజీయము' అను పేరఁ బ్రశస్తమైన నాట్యశాస్త్ర గ్రంథమును రచించెను. వసంతరాజీయోక్త పద్ధతిని నాట్యలక్షణ సమన్వయము సేయుచు కుమారగిరి మంత్రియైన కాటయవేముఁడు కాళిదాసు రచించిన శాకుంతలాది నాటకత్రయమునకు, అతని నియోగమును పాటించి, కుమారగిరికిఁ బ్రీతిగ 'కుమారగిరి రాజీయ'మను పేర వ్యాఖ్యానత్రయమును రచించెను. కుమారగిరి నాట్యశాస్త్ర రచయిత యగుటచే, ముందుగఁ దద్గ్రంథస్థ విషయములను కాటయవేముని వ్యాఖ్యానములందు వినియోగింపఁ జేసెను. కాటయవేముఁడును దాను రచించిన కాళిదాసీయ విరచిత రూపకత్రయ వ్యాఖ్యానములలో, భరతాదుల లక్షణములకు మీఱిన విషయము లేవేనియుండిన వానిని సమన్వయించునపుడు వసంతరాజీయోదాహృతులను గైకొనెను. తన్మూలముగ వసన్తరాజీయ విషయమీ వ్యాఖ్యానములందుఁ గొలఁది తావులందుమాత్రమే గానవచ్చును. ఉన్నచోట మాత్రము లక్షణము పటిష్ఠమై సంశయ విచ్ఛేదిగా నున్నది. ఆ విషయమును మఱియొకప్పుడు వాకొందును. నాట్యశాస్త్రము ప్రధానముగ నభినేయ విషయమును దెలుపును. చతుర్విధాభినయ మూలమునఁ ద్రిశ్యదర్శనముఁ గాంచినప్పుడు గాని యందలి బాగోగులు దెలియ నేరవు. తన్నిర్వహణముకే లకుమాదేవి నాట్యార్థములకు నవాభినయములు ప్రదర్శించు నాస్థాన లాసికయైనది. కుమారగిరి స్వయముగ నాట్యశాస్త్ర గ్రంథకర్తయగుటచే నభినవ నృత్త ప్రదర్శనములతో నానందించుటలో నాశ్చర్యమేమి యున్నది.

రాజు శ్రీగా రాజ్యపాలనమునకు వచ్చినవాఁడు గావింపఁబడినది కీర్తినిగ్రహము. అపని నాతనికిముందు రాజ్యపాలకుఁడైన యనవేమారెడ్డియే కావించియున్నాఁడు. కాలవశిదియున్న పనికిఁ గాటయవేముని నియోగించినాఁడు కుమారగిరి. కావున నీతనికి కార్యము విశదావకాశములలో నే గాని సమరరంగమునఁ గానరాదయ్యెను. కావునఁ గుమారగిరి మహోదాత్తయుఁ గలాప్రియుఁడు నత్యంతవినోదియై యానందముతోఁ గాలము గడుపుచుండెడి వాఁడను విషయము కుమారగిరి పేరిట దానము చేయించిన అనుపలతి దానశాసనమున స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది.

శ్లో. తనన్నవోత క్షితిపాంబురాశేః
కుమారగిర్యాఖ్య నృపాలచంద్రః,
అఖండ విభ్రాజిత మండల శ్రీః
శ్రీయాన మంద్రాదుర భూత్తలాన్.
వసంతవేలాసు దిశాం వధూనాం
కర్పూరఖండైః కృతమండన శ్రీః
కుమారగిర్యాఖ్య వసంతరాయః
కీర్తి ప్రతాపాభరణో విభాతి

అయన్నవోత భూపాలుఁడను సముద్రమునందు కుమారగిరినృపాలుఁడను చంద్రుఁడు, అఖండ మండల విభవముగలవాఁడై, కళావంతుఁడై లక్ష్మీసమేతుఁడై యావిర్భవించెను. దీనిని బట్టి కుమారగిరి అఖండ భూమండలుఁడు కళావంతుఁడు, భాగ్యసంపన్నుఁడునై యుండెనని తెలియుచున్నది. వసంతరాయ బిరుదాంకితుఁడైన కుమారగిరి వసంత వేళలో కర్పూరఖండములచే దిశాను వధూ ముఖముల నలంకరించుచుండెడి వాఁడనుటచే, నీతని నాఁడు వసంతోత్సవములు సుగంధ వస్తు వినియోగముతో మహావిభవమున సాగుచుండెడివని తెలియుచున్నది. ఈతనికిఁ గీర్తి ప్రతాపములు ఆభరణములనుటచేఁ బ్రతాప మలంకార మాత్రమే యనుట విదితము. ఆ విషయమునకీ క్రింది శ్లోకములు ప్రోద్బలకములు.

శ్లో. పుత్రః ప్రాదురభూ త్తస్య కుమారగిరి భూపతేః
అన్నపోత ఇతి ఖ్యాతః స్వపితా మహవిక్రమః॥
తంబాల మంక మారోప్య కుమారగిరి భూపతిః
దాక్షారామే తులాదాన మకార్షీదతికౌతుకాత్ ॥
అథ తస్మై కుమారాయ యౌవరాజ్య విభాసినే
దేశం దిగ్విజయాక్రాంతం దాతుకామ
స్సభూపతిః॥

చతుర్విధోపాయ పటు ప్రవీణం
సామ్రాజ్య నిర్వాహ మహా ప్రభావం
స్వసుః పతిం కాటయ వేమ భూపం
రాగా దవాదీ దతికౌతుకేన.
ఉదీచ్యా దాక్షిణాత్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ మహీశ్వరాః
ఆచరంతి సదా మైత్రీ మస్మాభిరతి కౌతుకాత్ ॥
తస్మాత్సింహాద్రి పర్యంత ప్రాచ్యవినమహీశ్వరాః
జేతవ్యాస్తే మహీపాలా లఘునా జయ లీలయా॥

ఆ కుమారగిరి భూపాలునకు అన్నపోతుఁడను కుమారుఁ డుదయించెను. ఆ కుమారుఁడు తాతయగు అన్నపోతునితో సమానమగు పరాక్రమము గలవాఁడై యుండెను. ఆ బాలు నొడిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని కుమారగిరి దక్షారామమునం దతి కౌతుకముతో తులాపురుష దానము గావించెను. పిమ్మట వాకుమారునకు యౌవరాజ్యమున పట్టాభిషేకము చేసి, దిగ్విజయముచే నాక్రమించిన ప్రాంత దేశము నియ్యఁ దలపెట్టి, సామదానాది నీత్యుపాయ నిపుణుఁడు, సామ్రాజ్య నిర్వహణ దక్షుఁడు, తనసోదరీ భర్తయునగు కాటయ వేముని గౌరవించి ప్రేమ పూర్వకముగ నిట్లనెను. "ఉత్తర దక్షిణ పశ్చిమ దిక్కులందున్న భూపాలకులు మనతో నెల్లపుడు మైత్రి నాచరించుచున్నారు. సింహాచల పరిసరములందున్న తూర్పునాఁటి భూపాలురే మనకు జయింపదగినవారుగా నున్నారు. కావున వారినిపుడు హేలగా జయింపుము" ఈప్రసంగముచే నీతి చతురుఁడు సామ్రాజ్యనిర్వహణ దక్షుఁడు విజయసాధకుఁడు కాటయ వేముఁడేయనియు కుమారగిరి పరమధార్మికుఁడై కీర్తిప్రతాపాభరణుఁడు మాత్రమే యనియు తెలియుచున్నది.

శ్లో. తత శ్శైల పురా త్తస్య కుమారగిరి భూపతేః
రమ్యం రాజమహేంద్రాఖ్య నగరీం ప్రత్య పద్యత॥
తన్నగర్యాం గరీయస్యాం ప్రాకారాంతర భూషణం
ఆస్తే శ్రీ గోపికా ధీశ కృష్ణబ్రహ్మ ప్రతిష్ఠితః॥
తత్రైవ ప్రభాతోదయ భాసమానం
తం గోపికానాథ మశేష సేవ్యం
మహామతిః కాటయ వేమ శౌరి
ర్జయ ప్రసిద్ధ్యై మనసా ప్రణమ్య॥
అస్మిన్ దిగ్విజయే తుభ్యం గ్రామ మత్యూర్జితం విభో
దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుత్య పత్యాశాసన వైభవః॥
......ప్రాతివ్రత ప్రాజ్య ప్రపతీ న్విశేతుం॥
తతో వింధ్యాద్రి సింహాద్రి మధ్యవర్తి మహీశ్వరాన్
జిత్వా తద్దేశ దుర్గేషు నియుజ్య స్వాధికారిణః॥

అటుపిమ్మటఁ గాటయ వేముఁడు కొండవీటి నుండి కుమారగిరి యధికారమునందున్న రాజమహేంద్రవరమునకుఁ దరలి వచ్చెను. ఆ పురమున ప్రాకారాంతరాళంకారభూతుఁడై కృష్ణబ్రహ్మ ప్రతిష్ఠితుఁడైన గోపాల దేవుని దర్శించి విజయము లభించుటకై నమస్కరించి, "ఈ తూర్పునాఁటి విజయము లభించిన నీకు మహావిభవ సంపన్నమైన గ్రామము సమర్పింతునని మ్రొక్కుకొని, శుభలగ్నమున ప్రయాణభేరి మ్రోగించుచు తూర్పునాఁడు జయించుటకు బయలుదేరెను. ఆ జైత్రయాత్రలో సింహాద్రికి వింధ్యాంద్రికి మధ్య నుండు మహీపాలకులను జయించి, జయించిన దుర్గములందుఁ దనవారి నధికారులుగా నియోగించి మరలి వచ్చెను.

శ్లో. తతో నిజ భుజా లబ్ధ మహా విజయ హేతవే
హిమాచల సముత్తుంగ పతంగ పతికేతవే॥
రాజమహేంద్రాఖ్య పురీనిత్య నివాసి నే
శ్రీమద్గోపాలదేవాయ శాశ్వతైశ్వర్యదాయి నే॥
కుమారగిరి భూభర్తు స్సుతేన రవి తేజసా
అన్నపోత కుమారేణ సామ్రాజ్యగు చిర శ్రియా॥
తుల్యభాగ నదీతీరే గ్రామ ముద్దామ వైభవం
సోయం కాటయ వేమాంక ప్రాదాప యదుదారధీః॥
శాకాబ్దే నేత్రచంద్రజ్వలన శశిమితే మాసివై శాఖసంజ్ఞే
సప్తమ్యాం శుక్లపక్షే కొమరగిరి విభోస్సూనురింద్ర
ప్రతాపః
గ్రామం శ్రీ యన్నపోత ప్రభు రను పతితి ప్రౌఢ
సామాభిరామం
ప్రాదా దాచంద్రతారం నిజ విజయ కృతే గోపికా
ధీశ్వరాయ॥

తరువాత కాటయ వేముఁడు తన భుజబల లబ్ధ విజయమునకుఁ గారణభూతుఁడై రాజమహేంద్రవాసియైన గోపాలదేవునకు, కుమారగిరి కుమారుఁడైన కుమారాన్నపోతునిచే తుల్యభాగానదీతీరమున మహావిభవ సంపన్నమైన గ్రామమును దానము చేయించెను. శ॥ సం॥ ౧౩౧౨ క్రీ. శ. 1390 వైశాఖ శుద్ధ సప్తమినాఁడు అన్నపోత ప్రభువు గోపాలదేవునకు తనకు విజయమునకుగూర్చిన

దానికి అనపటితి యను పేరుగల గ్రామమును దాన ముగా నిచ్చెను. 'అనపోతపురము' అనుప రిట్టిన దేమో! తుల్యభాగా నదీతీరమునం దీ తీరమునం దీ గ్రామము మహోదార సంపన్నమైనది. ఈ శాసనము తుదిని 'కొమరగిరి వ్రాలు' అని కలదు. ఈ శాసనదానమునకు సంబంధించినవారు ముగ్గురు. మొదటి వాఁడు గ్రామ మిచ్చినదని వ్రాయఁబడిన కాటయ వేముఁడు. రెండవవాఁడు దానము చేసిన కుమారాన్న పోతుఁడు. మూఁడవవాఁడు అనుమతించిన కుమారగిరి. కాని యీ శాసనము కుమారగిరినిగూర్చిన సత్యచరి త్రాంశముల నెన్నిటినో వ్యక్తము చేసినది.

చారిత్రకాంశము లీతీరుగ కుమారగిరి చరిత్ర మును వివరించుచుండఁ గొందఱు విమర్శకులు "కుమార గిరి విలాసియై లకుమా సంపదనుబడి రాజకీయముల నుజ్జ గించి, నాట్య ప్రదర్శనముల తోడను వసంతోత్సవ ములతోడను గాలము గడుపుచుండెడి వాఁడనియు, తన్మూలముగ రాజమహేంద్రవర రాజ్యము కాటయ వేమునకు దక్కిపోయె"నని యూహించి యున్నారు దాని కుపోద్బలకముగా "జయతి మహిమా లోకా తీతః..." ఇత్యాది శ్లోకమున "శ్రీమా సదృశీశ్రీమా" అను పాఠము నంగీకరించియున్నారు. వసంతోత్సవము లతి విభవముతో నెఱపుట యాతని విలాస జీవితమునకు పట్టంభక మనినారు. కాని యిట్లూహించుట సరిగాదు. కుమారగిరి ప్రభువు వాస్తానిలో లకుమ యను లాస్య కర్తె యుండెనని తెలిపినవాఁడు మనకుల్యఁడయిన కాటయ వేముఁడు. అతనినోట చేపాటను సప్రామాణి కము అశ్లీలము నగు మాట దొరలినట్లు గానరాదు. లక్ష్మీ శబ్ద తద్భవము 'లకుమ' యను శబ్దము. ఆమె 'శ్రీమా సదృశి' యైనప్పుడే, అశబ్ద మామె పేరునకు సరిపడును. మఱియు నామె లక్ష్మీసమానురాలయినపుడే యాచక బృందమునకు వేలకొలఁదిగ ధనము నిచ్చుట పొసఁగును. ఆమె యాస్థాన లాసిక యైనవాఁడే నాట్యార్థములకు నవాభినయమును బ్రదర్శింపఁజాలును. ఆమె భోగినియే యైనచో కుమారాన్నపోతుని స్వపితా మహాతుల్య విక్రముని గా మెంగమాటయు లేకుండఁ దెలిపిన కాటయ వేముఁ డీ విషయము నెత్తఁగింపక మానఁడు.

కాటయ వేముని వచనములను బట్టియేగదా మనము కుమారగిరి చరిత్రమును నిర్ణయింప వలసినది. కుమారగిరి నాట్యశాస్త్ర వేత్తి కళాప్రియుఁడు మహాదాతయనియే కాటయ వేమునినోట మనకువినవచ్చుచున్నది. కాటయ వేముని వచనములనుబట్టి, కుమారగిరి యే తావున విలాసినీప్రియుఁడు గాఁ గానరాఁడు. ఇఁక వసంతోత్సవ ములను మహావిభవముతో నెఱపుట కుమారగిరి నాఁటనే గాక, యాతనికిఁ బూర్వము కొండవీటిని పాలించిన పరమ ధార్మికుఁడని ప్రసిద్ధిపడసిన యనవేముని నాట నుండిఁ గలదని యాతని నాఁటి శాసన వచనములం తర్కాణించుచున్నవి.

శ్లో॥ పోతుం వసంతరాయాంకః
కస్తూరీ చంద్ర చందనైః
స కేరలాం భువం ద్రాక్షాం చ క్షిపాం
గంధవతీం సదాశ్
యద్వసంతోత్సవ క్షిప్త భూరి కర్పూర రేణుభిః
యామినీ కిం ను తిష్యసీ ద్విశిరం
జగతాంత్రయమ్. 3.

అన్నవేమునకును వసంతరాయ బిరుదముగలదు. కస్తూరీ మృగమద కర్పూరాది సుగంధద్రవ్యములను వసంతోత్సవములలో నుపయోగించుట యాతని నాఁటను గలదు. అదియును గాక వసంతోత్సవములు శేఁత సమారాధన రూపములు. పుణ్యార్జనపర భూపా లురు వానిని మహావిభవముతో పాటించుదురు. ఇఁక విశేషమేమన కళాప్రియుఁడైన కుమారగిరి యా వసం తోత్సవములను అవిచ్ఛిన్నము సెట్టి ద్వీపాంతరముల నుండి తెప్పించిన సుగంధద్రవ్యములను బహుళముగ నుపయోగించి మిత్రులు సామంతులు నగు నృపతులు మెచ్చుకొనునట్లు గరిమగఁ జేయుటయే. తాను కళా ప్రియుఁడై నాట్యశాస్త్రమును రచియించియుండుటచే లకుమ కవిచే నభినయము చేయించి నాట్యార్థముల నాలోకించి వినోదించుచుండుట విలాసి జీవితమునకు నిదానమెట్లగును? రాజమహేంద్రవర రాజ్యము కాటయవేమునకు కుమారగిరి, స్వయముగ నర్పించి నదియే కాని యాతఁడు సంగ్రహించినది కాదని, యీ క్రింది శాసన శ్లోకము తెలుపుచున్నది.

శ్లో. కుమారగిరి భూపాలో యస్మై విక్రమ తోషితః
ప్రాదాత్ప్రాచీం భువం రాజమహేంద్ర నగరీ
ముఖామ్. 4

కుమారగిరి కాటయవేముని పరాక్రమమునకు సంతసించి, రాజమహేంద్రవర మాదిగ తూర్పుభూమి నిచ్చినదని దీని భావము.

ఈతీరుగ కుమారగిరి విద్యాకళానిధి సంప న్నుఁడు, పరమ ధార్మికుఁడు, ధీమన్ముఖ్యుఁడుగాఁ బరిగ ణింపఁదగినవాఁడే గాని విలాసిగాఁ దలఁచుట కున్నవ్రతము. అట్లు కాని వాఁడు పరమభాగ్యుఁడైన కాటయ వేముఁడు కుమారగిరియెడఁ గృతజ్ఞత వహించువాఁడు గాఁ జేరఁడు. శ్రీనాథుని వానికిఁ బాత్రుఁడును గాఁడు.

3. See. Epi. Ind. Vol III page 286-291. Nadupuru grant of Annavema Saka 1296.

4. See. Epi. Ind: Vol IV p. p 318-327. Tottaramudi grant of Kataya Veema.

నివురుగప్పిన నిప్పు

"కావ్యశ్రీ"

శేషగిరి సినిమా చూస్తున్నాడన్న మాటేగాని అతని మనసు మనసులో లేదు. చూడగా, చూడగా తన జీవిత గాథ తెరకెక్కిందా అన్న అనుమానం మరీ బల పడసాగటంతో శేషగిరి పూర్తిగా మైమరచిపోయి గడిచిపోయిన కమ్మని జీవిత ఘట్టాల మధుర స్మృతులను నెమరు వేసుకొంటూ సినిమా అయిపోయిన సంగతి గమనించలేక చుట్టూ లేచిన జనాన్ని చూచి ఉలుక్కి పడి లేచి నిలుచున్నాడు! రమణ కూడా లేచాడు. ఇద్దరూ బయటకు వచ్చి రమణ ఇంటివైపు నడవటం మొదలు పెట్టారు. శేషగిరి మకాం దూరంగా రైలు పట్టాల అవతల ఉండటంవల్ల ఎప్పుడు సినిమాకు వెళ్ళినా రమణ ఇంటి దగ్గర పడుకోవటం మామూలై పోయింది. దారిలో నీలిరంగు వేసిన కర్ర స్తంభాల డాబా దగ్గరకు వచ్చాక రమణ వెనక్కి వెనక్కి తగ్గి ఆ డాబా గుమ్మంలోనికి చూసెటం ఎందుకో శేషగిరికి అర్థం కాలేదు. ముందుకు వెళ్ళిన శేషగిరి ఒక అడుగు వెనక్కి వేసి తానూ చూసేలోగానే, ఆ డాబా వీధి గుమ్మంలోనుంచి లోపలకు! ఇంతలో గెంతెవ అటకు కంగారుగా వెళుతూ— గాలికెగిరి తన ముఖం మీద ముసురుకుపడ్డ వాయిల చీరపైట తీసుకొంటూ తనవంక వయ్యారంగా చూచి చిరునవ్వు నవ్వి మల్లెపూల ఘుమ ఘుమలు వెదజల్లి వెళ్ళిపోయిన ఓ వయారి పాంకొన్ని టింకొన్ని చూచి నీలిరంగు వేసిన కర్ర స్తంభాల డాబా సంగతి మరిచిపోయాడు శేషగిరి. రమణ వచ్చేశాడు. ఇద్దరూ కలసి రమణ యింటికి వచ్చి ఎప్పటిలాగే వాకిలిలో పడుకొన్నారు.

రమణ గుర్రుపెట్టి నిద్రపోతున్నాడు. శేషగిరి జాగ్రదవస్థో స్వప్నావస్థో తెలియని అయోమయ స్థితిలో సినిమా కేసిన తీయని గాయాలు తలచుకొంటూ కళ్ళుమూసుకొని పడుకొన్నాడు. మధుమాసపు తొలి రోజుల మంచుపరదాలు మందయానల కేశబంధాల్లోని మందపరీమళాలు తెచ్చి దేహానికి మరింత ఆనందం కూరుస్తుంటే శేషగిరి హృదయాంతరంగంలోని జ్ఞాపకాలు అగాధాలలో పడి సుడిగుండాలు తిరుగుతున్నాయి. "పాలిపోయిన బుగ్గలమీద కన్నీళ్ళ ధారలు కట్టి ప్రవహిస్తుంటే ముడివిడిన జుట్టు మొహం మీద చిందరవందరగా పడివుండగా, కొడి తగ్గించిన లైటు పట్టుకొని వచ్చి తన దగ్గర నిలుచుని నీళ్ళు నిండిన కళ్ళతో తనవంక చూస్తున్న లక్ష్మి" కనుపించగానే ఉలిక్కిపడి లేచాడు శేషగిరి. అతనలా లేస్తుండగానే లైటు ఆర్పినట్టుగా గదిలో వున్న కాంతి మాయమై చీకటి మయమయింది. లోపల ఎవరో గది తలుపులు గడియ వేసినట్లు చప్పుడయింది. తాను చూచింది కలో నిజమో తేల్చుకోలేకపోయాడు శేషగిరి. ఇన్నాళ్ళకు లక్ష్మి కలలోనైనా కనుపించినందుకు సంతోషింప లేకపోయాడు శేషగిరి. కానీ మరుక్షణంలోనే లక్ష్మి కన్నీళ్ళు గుర్తుకువచ్చి పడుకొన్న మంచంలోనే కృంగిపోయాడు.

శేషగిరి బదిలీ అయి ఆ వూరు వచ్చినప్పటినుంచి రమణ, గిరి స్నేహంగా వుంటున్నారు. ఆ వేళ ఆదివారం కావటంతో షికారుకు బయలుదేరిన మిత్రులు గోదావరి వడ్డున దూరంగా, వేసవి యెండలకు నీరెండి బయలుపడ్డ యిసుక తిన్నెమీద కూర్చున్నారు. శుక్లపక్షపు పండు చంద్రుని లేత వెన్నెలలో నదీమతల్లి జలతారు చీర కట్టినట్లుగా మెరుస్తూ ఉంది.

"ఏరా శేషగిరీ! ఇక బ్రతుకంతా బ్రహ్మచారిగానే గడపదలచావా?"

"నువ్వెన్నిసార్లడిగినా సమాధానం మారదు రమణా! చెప్పానుగా అవునని"

కాస్సేపు నిశ్శబ్దంగా శేషగిరి వంక చూచి సిగరెట్టు అగ్గిపెట్టె తీశాడు రమణ.

"పోనీ నువ్వు చెపుతానన్న కథ యివాళయినా చెపుతావా?"

"ఏకథ?"

"అదే! నువ్విలా బ్రహ్మచారిగా ఉండటానికి కారణమైన కథ!" అంటూ సిగరెట్టు వెలిగించటానికి

ముందే మరణించాడు. అమీరుకు తల్లి లేదు. అలా జరిగిన మరునాడే అమీరుని వాళ్ళ తమ్ముణ్ణి తీసుకొని వాళ్ళమ్మమ్మ తన యింటికి కాకినాడ వెళ్ళిపోయింది.

నాలో తుఫాను చెలరేగింది. మరుగునపడివున్న మమతలు బయటపడసాగాయి. అమీరున్నీ వెళ్ళి పోవటంతో నా హృదయంలోని ముగ్ధవాంఛా పారిజాత పరీమళమంతా దుఃఖతమస్సుగా మారిపోయింది. ప్రపంచమంతా చీకటిగా తోచింది. పాతికమంది పిల్లా పెద్దలతో కిటకిటలాడే మా చిన్నాన్నగారింట్లో నేను భరింపరాని ఒంటరితనంతో బాధ పడేవాడిని! నా హృదయంలో వాంఛాదుఃఖాలు రెండూ ఒకేసారి గంగాయమునల్లాగ కలిసి పెనవేసుకొని మథింప జొచ్చాయి." అని నిట్టూర్పు ఆపుచేశాడు శేషగిరి.

"ఇంతకూ నువ్వు కథ చెపుతున్నావా కవిత్వం చెపుతున్నావా?"

"ఆనాటి నా హృదయంలోని బాధ అర్థమయ్యేటట్లు వర్ణించాలంటే భావం దొరకటంలేదు రమణా. నేను వాడిన పదాలు నా భావము ముందు చాలా పేలవాలు."

"సరే తర్వాత కథ కానీయ్" అన్న రమణ మాటలతో తిరిగి చెప్పసాగాడు శేషగిరి.

"ఆ జ్ఞాపకాలతో నే తర్వాత సంవత్సరం కూడా గడిపాను. ఆ సంవత్సరంలో ఒక్కసారయినా అమీరును చూడలేకపోయాను. కనీసం ఆమె దగ్గరనుంచి ఉత్తరమైనా రాలేదు. నేనూ వ్రాయలేదు. స్కూలు ఫైనలు పరీక్షలు బాగానే వ్రాశాను. సెలవులలో కూడా స్వగ్రామం వెళ్లకుండా అక్కడే వుండి హిందీ చదువుతున్నాను. నా హృదయానికి నిజమైన వసంత ఋతులక్షణా లప్పుడే పొడచూపాయి. మా యింటి యెదురుగావున్న వారమ్మాయి పెళ్లికి వాళ్ళచుట్టా లొచ్చారు. మా వాళ్లందరితో బాటు నేనూ వెళ్ళాను పెళ్ళికి. పెళ్లికొడుకు తాళికట్టే ఆ సుముహూర్తములో అప్రయత్నముగా పేరంటాళ్ళలో నిలుచున్న ఓఅమ్మాయివంక చూశాను. అప్పటికే ఆ అమ్మాయి నావంక చూస్తూవుంది. "ఆగండోయ్ భజంత్రీలు" అని పురోహితుడు అరిచేవరకూ మేమలా ఒకరినొకరు చూచుకొంటూనే వున్నాం. పెళ్ళయిపోయిన పది రోజులవరకూ ఆ అమ్మాయి అక్కడే వుంది. ఆ పది రోజులలో మాపరిచయం రహస్య సమావేశాలవరకు వచ్చింది. ఒకనాటి సంధ్యాసమయంలో లక్ష్మితో నేను "పెళ్లంటూ చేసుకొంటే నిన్నుతప్ప మరెవ్వరినీ చేసికోను" అని ప్రమాణం చేశాను. ఆమె చటుక్కున వంగి నాపాదాలకు నమస్కరించింది.

"ఆ అమ్మాయి పేరు లక్ష్మా?"

"అవును. అసలు పేరు చాల పెద్దదట. అందు కందరూ చివరనున్న లక్ష్మి అనే పిలిచేవారు. నేనూ అంతే"

"ఊఁ తర్వాత"

"నాలో పరవళ్లు తొక్కే ప్రేమప్రవాహమంతా ఆమె పాదాలదగ్గరకు ప్రవహించింది. మా రహస్యసమావేశాలు ఎలాగో బయటకు పొక్కాయి. పెద్దలవరకూ ప్రాకాయి. మా చిన్నాన్న నన్ను సన్నసన్నగా మందలించాడు. ఆరాత్రి వాళ్ల తమ్ముడు కృష్ణారావుచేత చీటీ పంపించింది లక్ష్మి ఒక్కసారి మాట్లాడమని. ఆ మరునాడే తను యింటికి వెళ్లిపోతూ వుందట అనుకొన్నట్లుగానే మా పెరటిలో పసువులకొల అవతల గడ్డిమేటి ప్రక్కనుకూర్చుని లక్ష్మి రాకకోసం యెదురుచూస్తున్నాను. "పాలిపోయిన బుగ్గలమీద కన్నీళ్లు చారలుకట్టి ప్రవహిస్తుంటే, ముడివిడిన జుట్టు మూపుమీద చిందరవందరగా పడివుండగా కొడి తగించిన లైటు పట్టుకొనివచ్చి, నీళ్లు నిండిన కళ్లతో నావంక చూస్తూ చటుక్కున నా కాళ్ళకు నమస్కరించింది. ఆమె సౌందర్యం యెలాఉందో నాకు తెలియ లేదు. సంగతులన్నీ చెప్పింది. మా ప్రణయగాథ బయట పడినందువల్లనే తనను బలవంతంగా పంపించేస్తున్నారట! మేమలా మాట్లాడుతూవుండగానే ఎవరో ముసలమ్మవచ్చి లక్ష్మిని రెక్కపట్టుకొని లాక్కుపోయింది. అప్పటినుంచి యిప్పటివరకూ లక్ష్మి నాకు కనుపించనే లేదు.

"లక్ష్మిని పెళ్ళాడటానికి మీవాళ్లు అంగీకరించలేదా?"

"లేదు"

"ఎందుకని?"

"వాళ్లనాన్న జూదగాడట! వ్యభిచారట! ఆసంబంధం మాకు సరికాదట."

"లక్ష్మికి పెళ్లయిందా"

"అయిందట"

"ఏ వూరు?"

"సామర్లకోట"

రమణ యెందుకో గతుక్కుమన్నట్లయాడు. అనుమానిస్తూ అడిగాడు.

"లక్ష్మి పుట్టిల్లు ఏవూరు?"

"రాజవరం"

"రాజవరమా" యీసారి నిజంగా కంగారు పడ్డాడు రమణ!

"ఏం అలా అడుగుతున్నావు?"

"ఏం లేదు. మా అత్తవారి వూరుకూడా రాజవరమే గా! మీ లక్ష్మిని నే నెరుగుదు నేమో అని"

"అవును మీ అత్తవారుకూడా ఆ వూరే కాబట్టి నీకు తెలియక పోయినా మా చెల్లాయికి తెలిసి వుంటుంది! ఇంటికి వెళ్లాక కనుక్కో. లక్ష్మి యెలా వుందో"

"అలాగే! లక్ష్మి మొగుడి పేరు తెలుసా?"

"తెలియదు"

"తండ్రి పేరు"

"వెంకన్న"

రమణముఖంలో రంగులు మారుతున్నాయి. ఉన్నట్టుండి ఒక్కసారిగా నవ్వి అన్నాడు.

"ఓరి! వంపావుపా! వాళ్లయిల్లు మా అత్తవారి యింటిప్రక్కనే! నీ లక్ష్మి మా ఆవిడ ప్రాణస్నేహితురాలు కూడాను. ఇద్దరూ ఒకటే అన్నట్లుంటారు. అయితే ఫరవాలేదు నీ లక్ష్మి సుఖంగానే వుంది"

"అదే నాకు కావలసింది. ఆమె పవిత్రతే ఆమెను కాపాడుతుంది. అన్నిసార్లు రహస్యంగా కలుసుకొన్నా ఒక్కసారికూడా ఆమెను నేను స్పృశించలేదు. నిప్పులాంటి మనిషి" రమణ యీ మాటలువింటూ ముఖం త్రిప్పుకొన్నాడు. కాస్సేపు నిశ్శబ్దం తాండవించింది. చివరకు రమణ రావే అడిగాడు,

"మరి అమీనన్నీసా యేమయింది?"

"చెపుతున్నాగా కంగారుపడకు" అని తిరిగి ప్రారంభించాడు శేషగిరి.

"స్కూలు ఫైనలు ప్యాసయ్యాను. మా మేనమామ కూతురునిచ్చి పెళ్లి చేయాలని పెద్దలలో ఉద్దేశాలు బయలుదేరాయి. చదువు పూర్తయేవరకూ పెళ్లిమాట తలపెట్టవద్దని చెప్పి అంతలో కాలేజీలు తెరవటంవల్ల కాకినాడవెళ్లి కాలేజీలో చేరాను. నా జీవితానికిక విలువలేదని దృఢనిశ్చయంతో బలవంతంగా యిక చేసేదిలేక ఇంటరు చదవటం మొదలుపెట్టాను. మొదటి సంవత్సరం అయిపోయింది. వేసవి సెలవలలో స్వగ్రామం వెళ్లటానికిష్టంలేక మా పిన్నిగారి యింటికి వెళ్లాను. ఒకనాడు సాయంకాలం అలా బయటకు వెళ్లి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి నా పాత రీడింగురూములో నేను పడుకొనే మంచం మీద కూర్చుని మా పిన్నితో మాటలాడుతున్న ఒక క్రొత్తవ్యక్తిని చూచి నేను సంభ్రమంలో నిలబడిపోయాను. సంపంగి నుత్తిలా కుందనపు బొమ్మలా, పచ్చగా బొద్దుగా మిలమిలలాడుతున్న యెప్పుడో చూచిన ముఖాన్ని పోల్చుకొంటూ నిలుచున్న నన్ను చూచి ఆమె నవ్వుతూ అంది "ఏం గిరీ! మరిచిపోయావేమిటి _"

"మన అమీనన్నీ సారా" అంది మా పిన్ని! సరిగా అప్పటికే నేనూ పోల్చుకొన్నాను. ముగ్గురం కూర్చుని కబుర్లు మొదలుపెట్టాం. అమీన హయ్యరుగ్రేడు ట్రయినింగు చదివిందట. సెలవులాఖరున పంతులమ్మగా పనిలో ప్రవేశించిందట.

ఆ రాత్రి మరల నాలో వ్యథ ప్రారంభమయ్యింది. అమీనను చూచినప్పటినుంచి ఆ నాటి యేడుపుముఖంతో లక్ష్మి నా కళ్ళలో మెదలటం ప్రారంభించింది. లక్ష్మికి అప్పటికే పెళ్లి అయిపోయిందని విన్నాను. ఎంత మానదామన్నా ఆమె తలపులు నన్ను వెంటాడుతూనే వున్నాయి ఆ ఆలోచనలతోనే తెల్లవారుఝామున సన్నగా మనస్సు కునుకు పట్టింది. దెబ్బ్యం పట్టినట్లుగా ఉక్కిరిబిక్కిరై కళ్లు తెరిచేటప్పటికి అమీన నీసా నా బుగ్గమీద ముద్దుపెట్టుకొంటూవుంది. ఆవేశం అణుచుకోలేక మారుమాట లాడలేకపోయాను. నేను చేసింది తప్పే! అయినా నిజం చెపుతున్నాను. అప్పట్లో ఆమె కౌగిలినుండి తప్పించుకోవటం నా చేత కాలేదు. అసలు తప్పించుకోవాలని దృష్టి రానేలేదు నాకు—...మరునాడు ప్రొద్దుట ఎండెక్కి మెలకువ వచ్చి తలగడమీద పడివున్న మల్లెపూలచెండును గుండెమీద చెమట కంటకొనివున్న తెల్లబారిన విడిపోగ వెంట్రుక కంగారుగా తీసి బయటకు పారేస్తుంటే మా పిన్ని వచ్చి "అమీన వెళ్లిపోయిందిరా! నీతో చెప్పమంది." అంది. అమీన విచిత్ర మనస్తత్వం అర్థంగాక తెల్లబోయాను. ఇలా జరిగి ఆరేళ్లయింది. అప్పటినుంచీ

యిప్పటివరకూ ఆమెగాని కనపించలేదు. కానీ ఒక రంగూను వ్యాపారితో లేచిపోయిందని, మరలవచ్చి ఒక కొడుకు డెలివరున్' వుంటుందని కబుర్లు విన్నాను. ఇప్పుడెక్కడుందో తెలియదు. లక్ష్మీసంగతి అసలు తెలియనే తెలియదు. ఈ ఆరు సంవత్సరాల నుంచీ పెళ్ళిచేసుకోమని మా వాళ్ళు పోరుతూనే వున్నారు. నేనిలా గడుపుతున్నాను. ఇది నా కథ!" అని ముగించాడు శేషగిరి. ఇద్దరూ యిళ్ళకు వెళిపోయారు.

శేషగిరి పనిచేస్తున్న ఆఫీసులోవున్న టైపిస్టు కృపాబాయికి శేషగిరి అంటే అటువంటి భావం యెందుకు కలిగిందో ఆమెకు కూడా తెలియదు. ఎప్పుడూ యేదో వెతుకుతూ వుండే కళ్ళను, యేకాంతం చూచినా లోపంగా కనుపించే అతని ముఖమంటే తన కెందుకింత యిష్టం కలిగిందా అని కృపాబాయి చాలా సార్లు ఆలోచించింది. కాని సమాధానం దొరకలేదు. ఆ వేళ మధ్యాహ్నం లంచ్ టైములో ప్యూనువచ్చి రమణను శేషగిరిని కృపాబాయి పిలుస్తున్నారని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు! మిత్రుల చిరునవ్వులు లెక్క చేయకుండా యిద్దరు టైపింగు రూములోకి వెళ్ళారు. అప్పటికే టిఫిన్లు పెట్టిన ప్లేట్లు, కాఫీ నిండిన గ్లాసులు యెదురు చూస్తున్నాయి. ఉభయకుశలోపరి ప్లేట్లు కప్పులు కాళీలయ్యాయి. ఇంతలో ద్వారకా లంచ్ హోంనుంచి యెవరో ఫోనులో రమణను పిలుస్తున్నారని ప్యూను కబురుతెచ్చాడు. రమణ మేనేజరు దగ్గర సెలవు తీసికొని ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు.

"ఇవాళ మనం సినిమాకు వెళ్ళాలి" గోముగా అడిగింది కృపాబాయి.

"దానికేం? అలాగే" అన్నాడు శుద్ధసత్వ పదార్థం లాగ.

"అయితే ముందు నా యింటికి రండి! అక్కడ నుంచి యిద్దరం కలిసి వెళదాం"

"సరే" అని శేషగిరి అక్కడనుంచి వెళ్ళిపోతూ వుండగా అతనితో పనిచేస్తున్న మరో గుమాస్తా ఇబ్రహీం అలా వెళుతూ అసూయగా చూశాడు. కృపాబాయి సన్నని మృదువైన చేతి వ్రేళ్ళు విజయ గర్వంతో టైపుమిషను కీ బోర్డు మీద ఉత్సాహంగా నాట్యమాడాయి.

అయిదు కాగానే ఆఫీసునుంచి బయటకువచ్చి ఇండియన్ కాఫీ హౌసులో కాఫీ త్రాగి తిన్నగా కృపాబాయి యింటికి వెళ్ళాడు శేషగిరి. అప్పటికి సినిమాకు వెళ్ళటానికి సిద్ధంగా లేదామె! పదినిముషాలు కూర్చోమని చీర సింగారించుకొని 8 గంటలకు వచ్చింది. ఇక తొలి ఆట లాభం లేదు కాబట్టి రెండవ ఆటకు వెళదామంది. సరే అన్నాడు! మరో అరగంటలో అయిదారు రకాల స్వీట్సు—పళ్ళు—పాలు పట్టుకొచ్చి తినమనికూర్చుంది. వద్దంటే వసేమిరా తిని తీరాలంది. చేతులు పట్టుకొంది. గడ్డం పట్టుకొని బ్రతిమాలింది. అవన్నీ చేయాలని చేస్తున్నట్లుగా స్పష్టంగా తెలుస్తూనే వున్నాయి. ఆ బాధ తప్పించుకోవాలని యిష్టం లేకపోయినా ఆమె చెప్పినట్లు చేయక తప్పింది కాదు శేషగిరికి. అప్పటికే తొమ్మిదయింది. ఇద్దరూ సినిమాకు బయలుదేరారు. హాలుదగ్గరకు వెళ్ళేటప్పటికి ఆట ప్రారంభమయ్యింది. ఇద్దరూ లోపలకు వెళ్ళి కూర్చుంటూ వుండగా వెనక సీటులో గాజులు గలగలలాడాయి. శేషగిరి వెనక్కి తిరిగి చూశాడు. ఆ వెనక సీట్లో ఆవిడ ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పుకొని పైట కొంగు ఓరగా ముసుగు పెట్టుకొంది. అంతవరకూ ఆవిడ ప్రక్కను కూర్చున్న అతను మటుక్కున లేచి వెళ్ళిపోయాడు. ఆట జరిగిపోతూవుంది. ఇంటర్ వల్ లో లైటు వెలగానే వెనక్కి తిరిగి చూశాడు గిరి. ఆ వెనక సీట్లో ఆవిడ లేదు. ఆమె ప్రక్క అతను తిరిగి రానే లేదు. సినిమా అయిపోయింది. శేషగిరి లేచి చూశాడు. ఆ వెనక సీట్లో ఆవిడ లేదు. అతను కృపాబాయిని రిక్షా ఎక్కించి వంటరిగా రమణ యింటికి నడక ప్రారంభించాడు. కొంతదూరం వచ్చేటప్పటికి తన వెనకాల యెవరో వస్తున్నట్టుగావుందని ఆగి చూశాడు! పరిచితులెవరూ లేరు. ఎవరో ఆడవాళ్ళు—అన్నట్టు ఆ వెనక సీట్లో ఆవిడ ఇంకా ముఖానికి ముసుగులోనే వస్తుంది. ఆమె యిల్లుకూడా యిటే కాబోలు అనుకున్నాడు. ఇంతలో నీలిరంగు వేసిన క్రర స్తంభాల దాబాదగ్గరకు వచ్చాడు! అలవాటయినట్టుగా అటు చూశాడు. తలుపులు వేసివున్నాయి. ముందుకు నడిచాడు. "శేషగిరీ" అన్న ఆడకంఠపు పిలుపువిని అదిరిపడి ఆగి వెనక్కి చూశాడు. ఎవరూ లేరు. ఆ నీలిరంగు వేసిన క్రర స్తంభాల దాబా తలుపు తెరుస్తున్నారు! చూస్తున్నాడు! మరలా వినిపించింది అదేపిలుపు "గిరీ". ఆశ్చర్యం! ఆవిడే! తన వెనకసీట్లో ముసుగు వేసుకుని కూర్చున్న ఆవిడే ఆ నీలిరంగు వేసిన క్రర స్తంభాల

దాకా తలుపులుతీసి తనను పేరుపెట్టి పిలుస్తూవుంది. విస్మయంతో చూశాడు. డాబాలో లైట్లు వెలిగాయి. ఆ మెర్క్యురీదీపపు కాంతిలో ఆమె బంగారపుముద్దలా మెరుస్తూవుంది. "అమీర్" అని గట్టిగా అరవాలను కున్నాడు. కాని నోరు పెకలిరాలేదు. ఈసారి ఆమె చేతితో సైగచేసి రమ్మంది. యాంత్రికంగా నడిచి లోపలకువెళ్ళాడు. ఆమె తలుపులు గడియపెట్టింది.

"తలుపువేస్తావేం?"

"కుక్కలు రాకుండాను"

"ఏరీ మీఆయన రాడా"

"వచ్చినవాడే మా ఆయన."

"అంటే" అమీరున్నీసా దాపరికం లేకుండావున్న సంగతులన్నీ యధార్థంగా చెప్పింది. తను చేసిన తప్పులు. తత్ఫలితంగా తానిప్పుడు అనుభవిస్తున్న నరకం వివరించింది. తనదగ్గరెంతడబ్బుందో కూడా చెప్పింది.

"మరి సినీమాలో నీ ప్రక్కన కూర్చున్నదెవరు?"

"నాకు తెలియదు. హోటలుకు భోజనానికి వచ్చేవాళ్ళ చిరునామాలు భోజనం పెట్టేవాడికెందుకు? డబ్బిచ్చినవని అన్నం పెడతాడు! అంతే" శేషగిరి మాట్లాడలేకపోయాడు.

"నీకు పెళ్ళయిందా" అడిగింది.

"లేదు" అన్నాడు.

"చేసుకోవా?"

"ఊహూ"

"ఎందుకని."

"ఇష్టంలేక"

"ఇందాక నీతో సినిమాకువచ్చిన అమ్మాయెవరు?"

"మా ఆఫీసులో టైపిస్టు."

"ఆమెతో యెందుకొచ్చావు?"

"రమ్మంది."

"ఎవరు రమ్మంటే వాళ్ళతో వచ్చేస్తావా?"

శేషగిరి మాట్లాడలేకపోయాడు.

"గిరీ! నా జీవితంనుంచి నీవు నేర్చుకోవలసింది చాలా వుంది. ఒక్క తప్పటడుగు ఎన్ని అనర్థాలు తెస్తుందో నాకు తెలుసు."

ఈసారికూడా శేషగిరి మాట్లాడలేదు.

"ఈరాత్రి యిక్కడ పడుకొంటావా?"

"ఊహూ! వెళ్ళిపోతాను."

"సరే!. అమ్మ కులాసాగావుందా."

"ఆ!"

"ఒక్కమాట! నీతో చెప్పాలని యెన్నాళ్ళనుండో అనుకొంటున్నాను. దైవవశాత్తుగా చెప్పాలంటే నా యీ అధోగతికి కారణం నువ్వు! ఇలా అంటున్నానని కంగారుపడకు! నా లోలోపల పూజలు నీకర్పించాలనుకున్నాను. కానీ నీవు నిరాకరించావు! ఆ వ్యథతో కాలుజారి తప్పుడు దారిం పట్టాను. అయినప్పటికీ నీమీది వ్యామోహం నాకు చావలేదు. అందుకే ఆనాటి తెల్లవారుఝామున అలా చేశాను. అప్పుడే కాదు యిప్పటికీ నా హృదయం నీదే! కానీ యిప్పుడు నువ్వు కావాలన్నా నా వంటి మీద చెయి వేయనివ్వను. నా శరీరం యిప్పుడు లోకమయం; నా మనసు, నాకున్న సర్వస్వం నీది. నీకే క్షణంలో కావలిస్తే ఆ క్షణంలో వచ్చి పట్టుకువెళ్ళు. వేలు సంపాదించాను.

"నా కెందుకు?"

"ఏమో నాకు తెలియదు. నాకు నీవు తప్ప మరెవ్వరూ లేరు. నా మనసు చెప్పడంతో నీకంకితం చేశాను. నా సంపదకూడా నీకే" అమీరు మనస్తత్వం అర్థంగాక తెల్లబోయి నిలుచున్నాడు శేషగిరి.

"సరే వెళ్ళు! త్వరగా వెళ్ళు! నిన్ను చూస్తూవుంటే నాకు పాడుబుద్ధి పుడుతుంది. వెళ్ళిపో! కానీ నేను చనిపోయేలోగా వచ్చి యీ ఆస్తి అంతా పట్టుకుపో! వెళ్ళు గిరీ" ఆమె ఉద్రేకం అర్థం కాలేదు.

"అమీర్" అన్నాడు గట్టిగా.

"నీ అమీరున్నీసా చచ్చిపోయింది. ఇప్పుడీ శరీరం పేరు తాయారు."

"పేరు మార్చుకొన్నావా?"

"అవును."

"ఎందుకు?"

"ఇక్కడి అవసరం అటువంటిది. నీకు తెలియదులే! వెళ్ళు." అంది. అతను మాట్లాడకుండా బయటకు వచ్చాడు. వెంటనే తలుపులు వేసుకుని గడియ వేసుకొంది లోపల! ఆ యింటిమెట్లు దిగుతూవున్న శేషగిరిని చూచి రోడ్డుమీద పోతున్నవాళ్లు చిలిపిచిలిపిగా నవ్వారు. వాళ్ళ నవ్వుకు కారణం అర్థంకాకపోయినా అయినట్టుగానే తలపంకించి రమణ ఇంటివైపు నడిచాడు శేషగిరి. అప్పటికే రమణ హాల్లో పడుకొని నిద్రపోతున్నాడు. శేషగిరికూడా ప్రక్కనున్న మరొక మంచంమీద నడుంవాల్చి తాయారుగా మారిన అమీరున్నీసాను తలచుకొంటూ మెల్లిగా నిద్రలోకి కరిగిపోయాడు, లోపల యెదో గడియతీసిన చప్పుడై

రమణకు మెలకువ వచ్చింది. నెమ్మదిగా కాంతి తాను పడుకొన్న చావిడిలోకి వస్తున్నట్లయి, కన్నులు మూసుకొని దొంగనిద్ర నభినయించాడు రమణ. ఒక అమ్మాయి పాలిపోయిన బుగ్గలమీద కన్నీళ్ళచారలు కట్టి ప్రవహిస్తూవుంటే ముడివిడిన జుట్టు మూపుమీద చిందరవందరగా పడివుండగా కొడి తగ్గించిన లైటు పట్టుకొనివచ్చి శేషగిరి పాదాలదగ్గర నిలుచుని నిలుచుని నీళ్ళునిండిన కళ్లతో గిరివంక చూచింది. ఇంతలో లోపల యేదో చప్పుడు కావటంతో చటుక్కున లైటార్పి తన గదిలోకివెళ్ళి వెంటనే గడియపెట్టుకొంది. ఈ దృశ్యమంతా నిద్రపోయినట్టుగా నటిస్తూ చూచిన రమణకు ఇక నిద్ర పట్టలేదు. ఆలోచిస్తూ ఆ రాత్రంతా జాగరం చేశాడు.

ఆ మర్నాడు రమణ కాజువల్ లీవు ఎందుకు పెట్టాడో అర్థం కాలేదు శేషగిరికి. అఫీసు టైము కాగానే ఇండియన్ కాఫీ హౌసులో కాఫీ తాగి రమణ యింటికి బయలుదేరిన శేషగిరి సాయంకాలం సినిమాకో షికారుకో వచ్చి పలకరించే మిత్రులనందరినీ వదుకొని తీరా రమణ యింటికి వెళ్ళేటప్పటికి ఏడున్నర అయింది. రమణ మామూలుగా వుండే చోట వీధి చావడిలో లేడు. కాస్సేపు అలాగే నిలబడి "రమణా" అనిగట్టిగా పిలిచాడు. శేషగిరిని చూచీ చూడగానే రమణతల్లి బావురుమంది. శేషగిరి అర్థంగాక కొయ్యబారిపోయాడు. రమణతల్లి యేడుపులో జరిగిన కథను టూకీగా తెల్పింది. "రమణ తన భార్యను ప్రొద్దుటనుంచీ నానా హింసలు పెట్టి కొట్టి చివరికి సాయంకాల ఆరుగంటలబండికి పుట్టింటికి ఒంటరిగా బలవంతంగా పంపించేశాడు."

"కారణమేమిటి?"

"ఏమీ యెరగనట్టు యిలా అడుగుతావేం? లక్ష్మిని నువ్వెరుగుదువటగా! పెళ్లికాకముందు మీరిద్దరు ప్రేమించుకొన్నారట. ఎంతపని చేశావు నాయనా! స్నేహంగా వుండివుండి మా యింటికే నిప్పుపెట్టావు!" అని గట్టిగా యేడవటం ప్రారంభించిందావిడ. శేషగిరి కన్నులు చీకట్లు క్రమ్మాయి. భూకంపం వచ్చినట్టుగా భూమి జలదరించి పోయింది. నిలబడలేక చటుక్కున భూమ్మీద చతికిలబడ్డాడు. ఇంతలో ఆ ముసలావిడ యేడుపుతో కర్తవ్యం గుర్తుకువచ్చి "లక్ష్మీ" అని పెద్దగా కేకపెట్టి స్టేషనుకి పరుగెత్తాడు. అక్కడకు వెళ్ళాక తెలిసింది. బండి రెండు నిమిషాలు క్రితమే 8 గంటలకు వెళ్లిపోయింది. హతాశుడై అక్కడే కూలబడ్డాడు. "ఏం చేయగలను? ఏం చేయాలిప్పుడు." ఆ ప్రశ్నలే ప్రళయఘోషలా మారుమ్రోగుతున్నాయి అతని హృదయంలో. ఎంత వెదికినా జవాబు దొరకటంలేదు. మనసంతా వికలమైపోయింది. కేవలం జడపదార్థంలాగ - రాత్రి బొమ్మలా కూర్చుండిపోయాడు గాలిమాత్రం పీలుస్తూ. అలా యెంతసేపున్నాడో తెలియదు. "తన లక్ష్మి రమణ భార్యా!?" ఏమిటీ విచిత్ర సంఘటన? ఏమిటి దీని పర్యవసానం? ఇంతలో మొదటి ఆట సినిమా అయిపోయింది. రోడ్డుమీదపోయే ఆడవాళ్ళ గొంతులలో-ప్రతి గొంతులోను రమణ తల్లి విషాద కంఠస్వరమే వినబడుతూవుంది. ఏదో జ్ఞాపకం వచ్చినట్టుగా ఉద్వేగంగా లేచాడు". "ఎలాగయినా సరే రమణకు నచ్చచెప్పాలి! లక్ష్మిని తీసుకురావాలి! వాళ్ళ కాపురం చక్కచేయాలి" ఉన్మాదంతో తూలాడు. సరాసరి రమణ యింటికి పరుగెత్తాడు. రమణ యింటివద్ద లేడు! ఏమయ్యాడో తెలియదు. సినిమాకొట్టుల వెదికాడు. లేడు రమణ! ప్రతిచోటా టిక్కెట్టుకొని ప్రతి సినిమా హాలులోను వెదికాడు! కనుపించలేదు రమణ! అప్పటికే పన్నెండు దాటింది. అసలే భోజనం చేయకుండా వున్న శేషగిరి ఆకలి నీరసంతో ఆయాసంతో ఆవేశంతో తూలిపోతున్నాడు. ఎంత వెదికినా రమణ కనుపించలేదు. ఈ పాటికి యింటికివచ్చి వుంటాడేమో అన్న ఆలోచనరాగానే పెద్ద పెద్ద అంగలు వేసుకొంటూ రమణ యింటివైపు బయలుదేరాడు. దారిలో నీలిరంగు వేసిన కర్రస్తంభాల ద్వారా కనుపించగానే ఒక విచిత్రమైన ఆలోచన తట్టింది. "అమీరున్నీ పా-కాదు. తాయారు దగ్గరున్న డబ్బు తెచ్చి రమణకిచ్చి లక్ష్మిని రప్పించి, కాపురం చేసికోమని ప్రతిమాలితే రమణ ఒప్పుకోవచ్చు." గబగబా మెట్లెక్కాడు! తలుపులు బిగించివున్నాయి. లోపలనుంచి సన్నగా మాటలువినరావటంతో కిటికీలోనుంచి తొంగిచూశాడు. అటు తిరిగి సోఫాలో కూర్చున్న పురుషహస్తం రెండు పది రూపాయలనోట్లు ఎదురుగా నిల్చున్న తాయారుకందిస్తూవుంది. శేషగిరి గుండెలు అగ్నిపర్వతంలాగ బ్రద్దలయ్యాయి. నోట్లు అందిస్తున్న ఆ "రోమమ చేతి మణికట్టు క్రింద చిన్నప్పుడు కాలినమచ్చ" స్పష్టంగానే కనుపించింది. ఇక చూడలేకపోయాడు శేషగిరి. వ్యామోహంలో వున్న పురుషుడు భార్య పోల్యాన్ని, అనుమానించినమీద, ఇక భరించలేదు. దారం తెగిన గాలిపటంలా దిక్కులు తెలియకుండా బయలుదేరాడు శేషగిరి. గడియారస్తంభం, హాస్పిటలు, కాలేజిదాటి యింకా నడిచాడు. కృపాబాయి యింటి ముందుగా వెళుతూ-అప్పుడే లోపలనుంచివచ్చి సైకిలెక్కి వెళ్ళిపోతున్న ఇబ్రహీంను సాగనంపి తలుపు వేసుకొంటున్న కృపాబాయి మసకగా కనుపించగానే సన్నగా నవ్వుకొన్నాడు. ఇంకా నడచి రైలుపట్టాలు దాటుతున్నాడు. కాలికేదో తగిలింది. చూచాడు. తెగిపడిన స్త్రీ తల. పట్టాల కవతలమొండెం. ఆ పాలిపోయిన లక్ష్మిముఖం చూచి పట్టణమంతా ప్రతిధ్వనించేలాగ గట్టిగా నవ్వాలనుకొన్నాడు. కానీ నవ్వురాలేదు.

తెలుగులో నానుళ్లు - పలుకుబళ్లు

శ్రీ పిల్లలమర్రి వేంకటహనుమంతరావు

ఏ భాషాసౌందర్యమైనా ఆ భాషలో కనిపించే సహజమైన నానుళ్ళు-పలుకుబళ్లపైన ముఖ్యంగా ఆధారపడి ఉంటుంది. వీనినే జాతీయాలనికూడా అంటారు. భాషను సజీవస్రవంతిలా ప్రవహింప చేసేవి భాషలో అందచందాలను అందించేవి అందులో గర్భితమైన నానుళ్ళు—పలుకుబళ్లే! ఈ జాతీయాలను పదిలపరచ గల్గిన వాళ్ళు ఆయా భాషలు మాతృభాషలుగా కలిగిన వాళ్లే. అన్యభాషీయులు నూతనంగా మరొక భాష వ్యాకరణరీత్యా, నిఘంటువులద్వారా అభ్యసించవచ్చును గాని సహజసిద్ధమైన భాషాసౌందర్యాన్ని, ఆ భాషలోని నానుళ్లలోను పలుకుబళ్ళలోను ఉన్న జీవాన్ని, వంటపట్టించుకోలేరు. అలాంటి 'రమ్యానుభవం' ఆ భాషాప్రాంతాల్లో పుట్టి పెరిగి ఆ భాషను జీర్ణించుకొన్న వాళ్ళుతప్ప యితరులు పొందలేరు. అసలు వాని సౌందర్యాన్ని, అలాంటివాని ప్రయోగాల్ని గమనించకపోతే, భాషా కవ్వ ఒయ్యారాలనూ, ఒదుగులనూ, ఎదుగుపొదుగులనూ, తీరుతీయాలనూ తెలిసికోకపోతే—భాషాభ్యాసం చేసినా వ్యర్థుడే అవుతాడు. కాబట్టి ఇలాంటి నానుళ్ళు పలుకుబళ్ళు, సామెతలు—జాతీయాలు—ఏ భాషకా భాషకు అమరి ఉండి ఆ యా భాషలను విశిష్టంగా ప్రత్యేకించి భద్రపరుస్తూ ఉంటాయి!

సహజసౌందర్యవిలసితాలు, స్వయంప్రకాశాలూ అయిన నానుళ్ళు—పలుకుబళ్ళు ఆ భాషను మాతృభాషగా కలిగినవాళ్లే భాషా వ్యవహారములో లభించడం మాట అటుంచి, ముఖ్యంగా యివి పట్టణవాసుల వ్యవహారములోకన్నా గ్రామీణుల వ్యవహారంలో హెచ్చుగా ఇమిడి ఉంటాయనడం తథ్యం. అన్యభాషాసంపర్కం, విజాతీయ నాగరికతా ప్రభావాలు ఏ భాషపైనైనా ఏ భాషీయులపైననైనా కొంతవరకుపడి, వారి భాషావ్యవహారంలో మార్పులు తీసుకొచ్చి తీరుతాయి. కృత్రిమత్వం కల్పించితీరుతాయి. ద్విభాషాప్రాంతాలలో, బహుభాషా వ్యవహారాలుండే పెద్ద పెద్దనగరాలలో ఇలాంటి భాషాసాంకర్యము గోచరించితీరుతుంది. వాక్య విన్యాసపద్ధతిలో పదప్రయోగక్రమంలో అన్యభాషా ధోరణుల ప్రభావాన్ని చొరపడం — కొన్ని యెడల కేవలానువాదాలే దొర్లడం - మనం కనిపెట్టవచ్చు. అన్ని భారతీయభాషలలోను. ఇటీవల కొన్ని శతాబ్దాల తరబడి ప్రభుత్వభాషగా ఏలికవహించిన ఇంగ్లీషు భాషాప్రభావం హెచ్చుగానున్నట్లు తెలిసికోగలం. అలాగే తత్పూర్వం ముస్లింల పరిపాలనాప్రభావం దేశభాషలపైన లేకపోలేదు. న్యాయస్థానాలలో విపణివీథులలో నలుగుతుపడుతూ ఉన్న భాషనుచూస్తే, ఇంగ్లీషు, ఉర్దూపదాల బాహుళ్యం స్పష్టంగా అవగత మౌతుంది. అలాగే ద్విభాషాప్రాంతాలలో కన్నడపద సాహచర్యం, తమిళపద సంపర్కం, ఒరియాపద ప్రభావం, ఉరుదూభాషాప్రాచుర్యం, ఆయాభాషల ఉచ్చారణలూ తెలుగుభాషకు సంక్రమించడం మనము కనిపెడుతూ పొందుతున్న అనుభవమేకదా!

ఇలాంటి అన్యభాషా నాగరికతా సంపర్కంలేని గ్రామీణుల వ్యవహారంలో, ఆప్రభావానికిదూరంగా ఉన్నట్టివారి వ్యవహారంలో పలుకుబళ్లు నానుళ్లు పదిలపడి ఉండడం — గ్రామాలన్నీ పట్టణాలుగా క్రమంగా మారిపోతూఉన్న యీ దినాలలో కష్టమే అయినా-భాషకు నిజంగా జీవాన్నిపోసే యీ జాతీయాలు ఇంకా సజీవంగా ఉండడం మన అదృష్టమే. కవులు రచయితలు తమ తమ రచనలలో ఆ యా ప్రాంతాల భాషాజీవిత సర్వస్వమైన జాతీయాలనే పెన్నిధిని చాలవరకు భద్రపరుస్తూనే వచ్చారు. అయితే గ్రాంథికభాషలో రచనసాగిన కావ్యాలలో. ఆ కాలంలో ఈలాంటి నానుళ్లు పలుకుబళ్లు బహుళంగా చొప్పించడానికి ఎక్కువ అవకాశాలు లేకపోయినమాట వాస్తవం. కాని వ్యావహారికభాషోద్యమాన్ని నడిపిన కీ. శే. గిడుగు వెంకట రామమూర్తి పంతులుగారి ధర్మమా అని యీ యిరవయ్యోశతా

ద్దిలో వ్యావహారిక భాషలో తెలుగు పత్రికలు, గ్రంథాలు, కావ్యాలు, ఉపన్యాసాలూ, అసంఖ్యాకంగా వెలువడం మూలాన మనకు కొంతకు కొంతైనా మన నానుడ్లు — పలుకుబడ్లు మాండలికాలు — సామెతలు నేటి మనవాఙ్మయంలో భద్రపడి ఉన్నాయి. తెలుగులో వ్యావహారిక భాషే గ్రాంథిక భాష అయిన యీ సమయాన, ప్రామాణికత్వం అంటూ వ్యావహారిక భాష కేర్పడవలసిన యీ తరుణంలో మన నానుడ్లు పలుకుబడ్లు, సామెతలు, మాండలికాలు క్రోడీకరించి నిఘంటువులుగా రూపొందించడానికి ప్రయత్నాలు ఒక దిశ జరుగుతూ ఉండడం మనము హర్షింపదగిన విశేషం. ఈ వ్యాసం అలాంటి ప్రయత్నాలకి ఏ కొలదిగానో దోహదం కాగలదనే విశ్వాసం!

ఏ భాషలో ఉన్న నానుడ్లు — పలుకుబడ్లు ఆ భాష మాట్లాడేవాళ్ల శీలాన్ని, ఆచార వ్యవహారాలను జీవితాన్ని ప్రతిబింబించ కలిగినవి అవుతాయి అనడం సత్యం. అలంకారాలపైన ప్రీతీ, ముక్కుమీద కోపమూ, పరులను పరిహసించే స్వభావం, అల్పసంతోష ప్రవృత్తితో, వ్యవసాయిక జీవిత సౌభాగ్యమూ, ప్రకృతిసౌందర్యపరవశత్వమూ, పైకి పాషాణసదృశత్వ కాఠిన్యమూ, హృదయంలో ఆర్ద్రతా పూర్వమైన ప్రేమా, పాపభీతీ, దైవభక్తీ ఉద్రేకమూ జాత్యభిమానము, కళాప్రియత్వమూ మున్నగునవి తెలుగువారి గుణశీలాలన్నిటినీ తెలియజెప్పేవి యీ మన నానుడ్లు — పలుకుబడ్లూను.

ఇంక మన నానుడ్లను — పలుకుబడ్లను కొన్నింటిని వివిధ శీర్షికల క్రింద విభజించి యీదిగువ నుదాహరిస్తున్నాను.

జంట పదాలు :

ఇవి నానువాచకాలకు చెందినవి. వీటిల్లో ప్రాసలూ, ఆద్యంతాక్షరనియమాలూ, సాదృశ్యమూ ఎంత చక్కగా అమరివుంటాయో గుర్తించండి. ఈ జంట పదాలలో కొన్ని పదాలకు అర్థం విచారించవలసి ఉంటున్నది. ఎక్కడో కొన్ని ఒకే అర్థాన్ని తెలిపే పదాలై రెండూ ఉంటున్నవి; యతిప్రాసల అందమే అందం!

పెళ్ళీ పేరంటమూ
నాకర్లూ చాకర్లూ
ఊరూ పేరూ
కొంపా గోడూ
డాబులు డబ్బీలు
చెట్టూ పుట్టా
పిల్లా పీచూ
పరువూ ప్రతిష్ఠా
మన్నూ దుమ్మూ
చెట్టూ చేమా
నీతీ జాతీ
సందూ గొందూ
ఈడూ జోడూ
కొయ్యా గొంతిమా
ఆకూ అలమూ
ఆలనా పాలనా
గాలీ ధూళీ
ఆతీ గతీ
నా నో! వంగడో!
కుద్దం బద్దం
పూలూ పుక్కాయి
కలో గంజో
కాలం కర్మం
వావీ వరుసా
జయాన భయాన
బండీ బస్తిమూ
అనువూ అజ్జా
గుడ్డా పాతా
ఆగం అల్లరి
దుమ్ము దుమారం
దగ్గర ? దాపా ?
చీకూ చింతా
నుయ్యో గొయ్యో
జీతం నాతం
డబ్బూ దస్కమూ
అభము శుభము
మంచీ చెడ్డా
మాటా ముల్లే
పాడీ పంటా
తలా తోకా
బీదా బిక్కీ
ఇరుగూ పొరుగూ
బూడిదా బుగ్గి
కూలీ నాలీ
ఎదుగూ బొదుగూ
ముసలీ ముతకా
నగలూ నాణ్యాలు
ముద్దూ మురిపెమూ
మడీ మైలా
తీర్థం పార్థం
మందూ మాకూ
పీలూ చాలూ
తేళ్లూ జెంకర్లూ
విధీ విరామమూ
అంటూ పొంటూ
వదరూ బెదరూ
పొలమూ బుట్రా
రుచీ పచీ
భాగ్యమో! బంగారమో
సిగూ ఎగూ
చదువూ సంధ్యా
దిక్కూ దివాణం
దారీ డొంకా
అదీ ఇదీ
మాటా మర్యాదా
భయమూ భక్తీ
కూడూ గుడ్డా
తిండీ తిప్పలు
చెత్తా చెదారం
అంటూ సొంటూ
మడీ మాన్యం
చాటూ మాటూ
చెక్కా డొక్కా
గొడ్డూ గోదా
అన్నెము పున్నెము
బాగూ ఓగూ
పిల్లా జెల్లా
ఇల్లూ వాకిలి
రేవో మాపో
పుణ్యమూ పురుషార్థమూ
సొమ్ము సంబంధమూ
చీరెలూ సారెలూ
గట్టూ గనుమూ
మాటా మంతీ

తాడూ బొంగరమూ	చిన్నదా? చితుకదా?
హూరా హారా	నీళ్లా నిప్పులా
గడ్డీ గాదం	పోరూ పొక్కూ
చేటూ పాటూ	చాటూ మాటూ
వంటా వార్పూ	దిక్కూ మొక్కూ
సాయిలా బాయిలా	పురుగూ పుట్రా
ఆలూ చూలూ	ఊరూ వాడూ
మన్నూ మశానం	ఆస్తీ పాస్తీ
అగ్గీ బుగ్గీ	మడీ దడీ
గుట్టూ మట్టూ	చెట్టూ పుట్టా
దేవుడూ దయ్యమూ	కలవో కాలమో
బేరం సారం	తీరూ తీయమూ
వన్నే చిన్నే	పండూ ఫలమూ

కథా కమామీషు — మొదలైనవి.

వ్యస్త, సమస్త పదాలు :

వ్యస్తంగా కొన్ని, సమస్తంగా కొన్ని పదాలు విశేషణాలతో అలంకారాలతో కూడినవి కన్పిస్తున్నాయి. కేవలం సూటిగా ఒక అర్థం చెప్పేవి కాక వీటిలో కొన్ని భావాన్నీ, శీలాన్నీ, తెలియచెప్పేవిగాను ఉంటున్నాయి. వ్యస్తంగాను సమస్తంగాను వాని సొగసులను విశిష్టార్థాలను పరిశీలించవలసి ఉంది: కొన్ని అవ్యయాలనుకూడా చూడవచ్చు:

ఆకతాయి	తిప్పకాయ
తింగరంగా అని	నా సామిరంగా అని
పసేమిరా	తెలుదువమ్మ అని
కలుగ్గురాయుడు	ఉట్టుడియంగా
అకపటోకసగా	మాగిముకానమ్మ
కావరాని చీరి	పరాచికం
ఉత్తి అర్భకుడు	వెర్రివెంగళప్ప
వెకిలి వేషాలు	ఇచ్చకాలు
శవభిమలు	మనసులోమాట
కలికాలిత్తైజా	ఉప్పులో తొమ్మిది
దూరాభారం	తామరతంపర
తినదసేమో, తా సేమో	పోచాయింపులు
దూచాయగా	బట్టబయలు
బ్రతుకుజీవుడా అని	రాకంధాళి
ఉత్తిపుణ్యాని!	ఉక్కిరిబిక్కిరి
బులిబుచ్చికాలు	మిడిమేలం
బిక్కు ఫకీరు	కల్లబొల్లికబుర్లు
అపసోపాలు	బొడ్డూడనివాడు
తాయిలం	సంగసాచి
ఆరిందా	గోచీపాతరాయుడు
ఒట్టిబరువు	ఉన్నపళంగా
కట్టుకట్టుకొని	లావాదేవీలు
కాలికి బలపం కట్టుకొని	తలవిరపవకాయ
విచ్చలవిడిగా	అదేపనిగా
చినమెత్తు	గడుగాయి
గుండెమీద చేయి వేసికొని	పొట్టవాయకట్టుకుని
చెవులు దోరపెట్టుకొని	చీమ చిటుక్కుమంటే
అదమరచి	ఒళ్లు తెలియక
చెప్పులలో కాళ్లుపెట్టుకొని	వేలంవెర్రి
పోచికోలుకబుర్లు	వ్రాతకోతలు
తిండోపతిండాలు	అంతరపాంతరవాళ్లు
బ్రతుకుబండారం	కన్నులపండువు
వెన్నెల విసనకర్ర	పాపాయి పరుపదాయి

సైలా పచ్చీస.

అలంకారిక పదాలు :

ఉపమ, రూపకాద్యలంకారాలను ప్రోదిగొన్న పదాలు కొన్ని ముద్పుట గొల్పుతూ అనుపిస్తున్నాయి:

కుక్కగొడుగులలాగా	తలకొట్టి వేసినట్లు
కొంగుబంగారం	అరవచాకిరి
గాడిదబరువు	కోతియూకలాగ
కాకిగోల	నక్కవినయాలు
అవగింజంత	కీతకన్ను
ఏనుగుపాడి	మాసివాయనం ముత్తైదులాగా
కుళ్లుకుమ్మడికాయ	గుడ్డెద్దు చేలో బడినట్లు
ఎంగిలిమంగలం	కాలుకాలిన పిల్లిలాగా
అరటిపండొలిచి చేతిలో పెట్టినట్లు	కట్టెవిరిచినట్లు
అట్టుడికినట్లు	పొట్టచెక్కలయ్యేటట్లు
కుండపగలకొట్టినట్లు	చెప్పుకింద తేలులాగా
కుక్కిన పేనులాగా	పూలలో దారములాగా
మొహంవాచేటట్లు చివాట్లు	పొట్టిబుఱంకాయ
ఏడ్చి మొత్తుకున్నట్లు	పిండి ఆరబోసినట్లు
మిన్నువిరిగి మీదపడ్డట్లు	చెంపకుచేరడేసి కళ్లు
కాటుకకళ్లు	బెల్లంకొట్టిన రాయిలాగా

పానక్రింద వెన్నెలలాగా — మొదలైనవి.

ధ్వన్యనుకరణాలు :

ఆంగికవస్తు విశేష సూచకాలు

వస్తువిశేషాలను, ఆంగికారాలను సూచించే టప్పుడుగాని, ధ్వనిని అనుకరించే సమయానగాని ప్రత్యేకంగా ఆపదాలనే మనం వాడవలసి ఉంది. వేరే పదాలను వాడితే మనకారము తెలియనివాళ్లమే అవుతాము: ఆయా క్రియాపదాలను ప్రయోగాలను చూడండి:

గజగజవణకడం	రెపరెపలాడడం
(గుండె) ఝల్లుమనడం	(ప్రాణాలు) నకనకలాడడం
(ఆకులు) విలవిలరాలడం	(చేతులుకాళ్లు) విల విల కొట్టుకోడం
చెంగుచెంగున ఎగరడం	మలమల మాడడం
కిలకిల నవ్వడం	గబగబ నడవడం
(గుండె) దడదడ లాడడం	(గంట) ఖంగుమని మ్రోగడం
గిలగిల తన్నుకోవడం	కుతకుత ఉడకడం
ఘల్లు ఘల్లున గజ్జలు	కణకణలాడే నిప్పులు
జోరున వర్షం	హోరుమని గాలి
రణగొణ ధ్వని	ముసిముసి నవ్వులు
చిర్రుబుర్రు మనడం	దడామడా తిట్టడం
చివాలున లేవడం	భోరుమని ఏడ్వడం
ఛావుకుమని ఏడ్వడం	నిటారుగా నిల్వడం
దభేలునపడడం	(గుండె) గుభేలుమనడం
గుజగుజలుపోవడం	టకటక నడవడం
తళతళ మెరవడం	కకపికా చేయించడం
చరచర సాగిపోవడం	వలవల ఏడ్వడం
బిరబిర నడవడం	(చర్మం) విరవిరలాడిపోవడం
((వేళ్లు) కొంకరు పోవడం	వలిగొనిపోవడం

మొదలైనవి.

క్రియాపదాలు :

ప్రత్యేకంగా పరిశీలింపదగినది క్రియాపదాల ప్రయోగంలో ఉన్న వైచిత్రి! ఇవి వక్తభావోద్వేగాన్ని, భావనైశిత్యాన్ని అందలి తీవ్రతమ భేదాల్ని తెలిపేవిగా ఉండి భావాలు కేంద్రాలుగా పెట్టుకొని సంచారం సల్పేవిగా ఉన్నాయి. కొన్ని కొన్ని నామవాచకాలతో క్రియాపదాలు చేరి విశిష్టమయిన అర్థాలను ఇచ్చేవి అవుతున్నాయి. ఈ పలుకుబళ్ళను తిలకించండి :

చెవికోసుకోవడం	కంకణం కట్టుకోవడం
మాట ఇవ్వడం	పట్టి పల్లార్చడం
లెక్క కట్టడం	మెతుకు గతకడం
వేషాలు వేయడం	పందెం కొడడం
పాకిళ్ళు పోవడం	పద్యమల్లడం
కవిత్వం చెప్పడం	పూలు ముడవడం
పుట్టి మునగడం	దీపం కొండెక్కడం
నల్లపూసలు తెగడం	చెవులో గీపెట్టడం
ప్రాలాగ్లడం	విభాయించడం
మనసులో పాలు త్రాగడం	కళ్ళప్పగించడం
నడుము బిగించడం	గుటకలు మ్రింగడం
నీళ్ళు నములడం	దప్పరించడం
పోరు పెట్టి ఏడ్వడం	చిన్నబుచ్చుకోవడం
నోరు తెంచుకొని ఏడవడం	పగలబడి నవ్వడం
చంకలు ఎగరవేయడం	లొట్టలు వేయడం
పళ్ళికిలించడం	చెవిన పడడం
ఇల్లు చక్క బెట్టుకోవడం	కళ్లబడడం
చెవులప్పగించడం	తలపట్టిపోవడం
చితకగొట్టడం	ఒళ్ళు దాచుకోవడం
మరగడం	కాళ్ళు గడ్డాలు పట్టుకోవడం
కాళ్లావేళ్లా పడడం	ఒళ్లంతా కళ్ళు చేసుకోవడం
మసిలిపోవడం	కళ్ళల్లో నిప్పులుపోసుకోవడం

కాలుమీద కాలు వేసికొని కూచోడం
తింపటలు పెట్టడం
చాపచంకన పెట్టుకోవడం
తందనాలు త్రొక్కడం
కళ్ళలో వొత్తులు వేసుకోవడం
నోరుపారేసుకోవడం
కాళ్ళీడ్చుకు నడవడం
తలదాచుకోవడం
నూరిపోయడం — మొదలైనవి.

చీవాట్లు : అధిక్షేపణలు :

తెలుగువారికి ముక్కుమీదకోప మెక్కువ అన్నాను. కాకపోతే "పోడాలుడి"కొట్టితే వచ్చే పొంగులాగా అప్పటికప్పుడే చల్లారిపోతుంది అనుకోండి. ఏమైనా వారి కోపాన్ని నిరూపించే ఈ క్రింది తిట్లు—అధిక్షేపణలు. చూడండి:

కళ్లు కన్పించడంలా ?	ఏముఖం పెట్టుకువచ్చావు
తీపరమా ?	పట్టపగ్గాలు లేవు

తేరగా వచ్చిందేం?   ఎక్కడ దాపురించాడు.
నీ మొహం తుమ్మలలో పొద్దుకుంకి నట్టుంది.
కోతులు కొరుకుతూ మొహం చెవులలో దెబ్బ మొలచాయా?
తెలిసి దట్టుబండలైనట్టు   చలిమిడి మొహం
పీడా వదిలింది   జేష్ఠ మొహం
తెలిసి తెల్లవారినట్టుంది   పిల్లికి బిచ్చం పెట్టదు
ఇంత విరగబాటా   ఏం పొయ్యే కాలం
మరీ పోద్దింగా ఉన్నది (చోద్యం)
పనీపాటా లేకపోతే సరి   అఘోరించావులే
పొట్టకోస్తే అక్షరంముక్క లేదు   వాచామాటలు
నీకేం మతిపోయిందా   డొక్క చీల్చిడోలుకట్టడం—

పెందలెవవి సర్వసామాన్యంగా వినిపించేవి—, మానవుల అంతస్తులనుబట్టి వారివారి సంస్కారాలను ఇవి చెప్తూ ఉంటాయి. శిష్టజన వ్యవహారమే ప్రమాణంగా వీనినికూడా ఎంచుకోవలసివచ్చింది.

పరిశిష్టము

తెలుగుజాతిలో మాగిన సామెతలు కొన్ని సుప్రసిద్ధంగా వ్యవహారములో ఉన్నవి ఉల్లేఖించుటంటేగాని ఈ వ్యాసం శోభాయమానంగా ఉండదని కొన్ని మాత్రం ఇస్తున్నాను ఇందులో నానుళ్ల పలుకుబళ్ళ శ్రేణిలో వచ్చేవి కొన్ని తొంగిచూస్తాంటాయి:

పుట్టుకతో పుట్టింది పుడకలతో గాని పోదు
చెవులలో ఇల్లుకట్టుకొని పోరడం.   ఏటికి ఎదురీతగా
పిండికొద్దీ రొట్టె   తలమునిగి తాటిప్రమాణం
చెంపకు చేరడేసి కళ్లు   మూన్నాళ్ళ పట్టపగలు
అయినవాళ్లకు ఆకులలో కానివాళ్లకు కంచాలలో
ముందువాళ్లకు మొకాళ్లు—వెనకవాళ్లకు వాకిళ్లు
రమ్మన్నారు తమ్మన్నబంతికి
ఆడిందిఆట పాడిందిపాట
గుర్రం గాడిద సమానం   నోట్లో నువ్వుగింజ నానదు
చేతగాని చెన్నయ్య   కుడుం పెడితే పండగ
మాణపట్టుకు వ్రేలాడడం
కాలికేస్తే వేలికి వేలికేస్తే కాలికి
కడుపులో చల్ల కదలకుండా. దేవుడు చాలమేలుచేస్తే
మూడుపూలూ ఆరుకాయలూ. చేతిలో చిల్లిగవ్వ లేదు
కన్నమ్మకే వాపి—తిన్నమ్మకే వాపి
కొనబోతే కొరివి—అమ్మబోతే అడివి.
జన్మకు శివరాత్రి!

పైన ఉదహరించిన నానుళ్లలో పలుకుబళ్లలో ఉన్న అందచందాలను, భాషలోని ఒంపులనూ ఒయ్యారాలనూ, ప్రత్యేకంగా వివరించడానికి అర్థవివేచనకూ పూనుకోలేదు. ఇందుకు గ్రంథ విస్తర భీతియే కారణం. భాషావేత్తలు, విజ్ఞులు, ఇందలి అందచందాలను అభిమానంతో అనుశీలింతురు గాక! మన తెలుగువెలుగుతోపాటు భాషలోని నాదసౌందర్యాన్నీ, జాతీయాలను ప్రచారములోకి తేవలసిన కర్తవ్యం ఆంధ్రులందరిపయినా ఉన్నదని విజ్ఞప్తి.

కరుణాలహరి

శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు

దేవ! విషాదభూమి బహుతీవ్ర విషానల మూలమౌర నా
నా విషయ వ్యథోగ్ర తిమి నక్ర ఝషాకుల మీ భవాబ్ధిలో
నావ యొకండు గన్పడ కనారతముం బడి కొట్టుకొందు దుః
ఖావధి గాన నీ కిదె మదాత్మ సమర్పణ మందుకోఁగదే.

భవభయదాగ్ని కీలలకుఁ బ్రాణము తావులుదప్పె, భీతిచే
భవ దరుణాంఘ్రి పంకజము పాయక దిక్కని పట్టుకొంటి నే
నవిరతమున్, దయారస సుధాబ్ధివి గావున పథ్యమేది యే
దవునను కొందునో యది దయన్ ఘటియింపవె నాకు శ్రీ పతీ!

అరయననేక దేహముల నల్లికవెట్టి మరీచి కావళిన్
దొరయు మహా మరుస్థలిగఁ దోచు ప్రపంచ మెఱింగి ఏడి యో
మురహర! నీ దయామృత సముద్రములోఁ బడి యోలలాడగా
దొరకొని నామనో మృగము దూకుచు నూరక చెంగలించెడిన్.

నీ పదఫుల్లపంకజ వినిర్మల దివ్యమరంద పాన లీ
లా పరతంత్రతన్ బరమలంపటమైన మనోమిళింద మో
శ్రీ పరమేశ! చాపల మశేషమునున్ విడనాడి, నిన్ వినా
యే పరదైవమేని నిరసించి దృణంబని యెంచుఁగాంచితే.

ఏనరు లీ జగత్త్రియము నెల్లవిధమ్ముల నేలఁ గంకణ
మ్మూనిన నిన్ను, నీచరణ యుగ్మముఁ గాదని త్రోసివైచి, యే
కోననొ వేరుదిక్కు గనుగో వెదుకం జనువారొ, వార లీ
శాన! కృతాంత దుర్దమ నిశాంత కవాటము తట్టరే హరీ!

లలిత రమా ముఖాంబుజ విలాస వికాసన పూర్ణ దక్షతన్
బాలిచి జగత్త్రయీ జన విబోధ విధాన నిదాన దీక్షమై
నలమి త్వదీయ దివ్యనయనారుణ రేఖలు జాలువారి తా
మెలమి హరించు టెన్నఁడో కదే మదబోధ విభావరిన్ హరీ!

నిరతి సురాసుర ప్రకర నిస్తుల చిత్త చకోర చుంబిత
మ్మరయ సమస్తసాధు జనతాఖిల తాపచయాప నోద నా
దరమగు నీ ముఖమ్మను సుధానిధిఁ జాల్కొను పండువెన్నెలల్
విరిసి మదీయ మానవ మలీమస దుర్నిశిఁ దోచు టెన్నఁడో.

నిండగు యౌవనమ్మున వినిర్మల పాండుర గండమండలిన్
మండిత చండ దీధితి కనన్మణి కుండల తాండవమ్ములన్
బంధువు సేయు నీ వదన పంకజ మచ్యుత! ముద్దుగుల్కు మా
దండను దోచి కందోవకుఁ దానొక విందగు టెన్నఁడో ప్రభూ!

గంగా తుంగ తరంగ భంగిమను జక్కన్ దూఁగి దేవాసురా
భంగ శ్రీక లలాట లాలితమునై త్వత్పాద పంకేరుహా
సంగమ్మైన పరాగపుంజమది యీశా! యుత్తమాంగాన నే
సింగారించు టదెప్పుడో కద దయాసింధూ! జగద్బాంధవా.

దేవ! మదింద్రియాశ్వములు త్రెంచుకొనెన్ మదమేచి, త్రెంచి పా
శావళి నా వివేకమును నట్టి దరో! యురికెన్ జవమ్మునన్;
దావక పాద మందురనుఁ దారిచి త్వద్గుణబంధనమ్ము నం
దీవ బిగింపు తండ్రి! వహించు నొకించుక సాధుభావమున్.

పతినై సర్వపురాణ వాగ్వ్రతతికిం బట్టంగ రానట్టి స
ద్గతి యా శ్రీ పురుషోత్తమున్ విడిచి నిన్ కల్యాణమూర్తిన్ మహా
సతియా నామది సిగ్గువీడి పరమేశా! యింక నెవ్వారి నం
గతి నాసించును దెల్పవే పరమ మాంగళ్యాకృతీ! శ్రీపతీ!

నీదు కృపాలవం బదియు నేను వరించితి, నంత మీఁద నిం
కేదియు స్వప్న జాగృతుల నెన్నఁడు గోరన లేదు నిక్కు; మీ
నాదు నివేదన మ్మొగ్గి మనమ్మునఁ దాత్త్వికమంచుఁ దట్టెనా
వేద విధేయ! కాదనక వేగమ నన్ను బరిగ్రహింపుమా!

అనదను నన్నరో! విడిచి రందరు చూచితె యిప్పుడో దయా
వనధి! యొకింత నాదు దురవస్థ గనుంగొనరాదె, యింక నై
నను నను జెట్టవట్టి యొకనాడయినన్ మతివేగ లేవ? వే
డిన వినరాదు, రా కటికి డెందము వాఁడ విశ్రుతి వేలరా?

అతి భరమైన యీ జగము నంతయుఁ బూనెదు, జీవకోటి బల్
ధృతి భరియింతు, నీకు బరు వింతకు తోచదలేద, జీవ సం
తతిఁ బరమాణువైన నను దండ్రి! భరింపగ భారమా నె? నా
గతి యెవరింక నాప్త జన కల్పక! నీవ యుపేక్ష సేసినన్.

పరిపూర్ణమ్మగు భక్తియున్ వినయమ్మున్ బాలించి ప్రశ్నించెదన్,
సరిగా నారసి యుత్తరమ్మొసఁగుమా, సత్యమ్మదెట్లున్నదో,
త్వరగా నన్ను సముద్ధరించుటకు నాతంకమ్ము లేమున్న? నా
కరి కన్నన్ గిరికన్న నేను బరువై కాన్పింతునే, మాధవా!

ధనములు వేడ, రాజ్యసుఖ దర్పము లక్కర లేదు విద్య లి
మ్మనను గృపాతరంగిత నిరర్గళ మంగళ భావభంగిమ
మ్మనితర వస్తు సుందర మహాంగరుచిం గనుగొన్నఁ జాలు నీ
వనయము నాదువంకఁ; గమలాక్ష! యిదొక్కటె నిన్ను వేడెదన్!

వీఁడతి నీచుఁడున్ ఖలుఁ డపేతగుణుం డధమాధముండు, నా
వాఁడని యాదరింపఁ దగువాఁడు దయానిధివైన నీకుఁ, దా
నేడ విషమ్ము గ్రక్కు ఫణులేడ యహైనను జందనమ్ము గా
పాడుట లేదె నీడయయి వాని సమంద ముదమ్మునందగన్.

ఆకలి ధాక కోర్వక మహార్తిని సిగ్గనుమాట మాటకున్
లేకయ బాటలందుఁ గణలేశము లబ్బినచోట మెక్కుచున్
దేకువ దప్పితిన్; హరి! త్వదీయుఁడు కింకరుఁ డన్యుఁ జేరి యా
వాకిటఁ గుక్కయటాట యది వాసియె నీ కకలంక! చెప్పుమా!

నరకమునందుఁ గూలుదునొ నాకటఁ బోయెడి దేమి? సిగ్గు లే
కరరె చరించు నిన్నరుని కా తలవంపు లనాథ నాథ! యో
నరహరి నీకో చూచుకొను, నాపయి నీదు కటాక్ష ముంపవా
కరమున నెత్తి చూపెదరు గాదె నినున్ జనమాడి పోయుచున్.

నరకమునందు బాధల ననారత మేను భరింతు నెట్టులో
మురహర! నా స్వకర్మగతి మూలమటం చెటో యోర్మివట్టి; యీ
నరణి నిదొక్కటే హృదయశల్యము నన్గని యెల్లవారు వీఁ
డరరె! యనాథుఁడం చనెదరయ్య ప్రభూ! పలుగాకి లోకముల్.

సశేషం.

రఘునాథరాయల వాల్మీకి చరిత్ర

శ్రీ బి. యస్. రాఘవ

"సాంద్ర విహార పాతి బహుళ జటా జూటికా
రణ్యాగ్ర ప్రసర ధారాళ్యములకు
తుంగభద్రా సముత్తుంగ వీచి ఘటా
గంభీర ఘన ఘుమారంభములకు
....
నిర్విఘ్న నిబంధనమై తెనుగు కవిత."

మన తెనుగు కవిత.

బహుళాంధ్ర గీర్వాణ ప్రపంచమును పెంపొందించిన కీర్తి, కవితా కన్యకకు పెళ్లి పందిళ్లు వేయించిన ఘనత కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడునికి, సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌమ కృష్ణరాయ నృపతికి, సంగీతవిద్యా రసజ్ఞుడు రఘునాథ భూపతికి దక్కినది.

ఉ॥ "శారద పుష్టిమై ప్రతిపదంబున జాతియు
వార్తయున్ జమ
త్కారము సత్త్వగౌరవము గల్గ ననేక కృతుల్
ప్రసన్న గం
భీరగతిన్ రచించి మహిమించిన చో నికెవ్వ రెవర
య్యా! రఘునాథ భూప రసికాగ్రణికిన్ జవి
సోక జెప్పగన్."
(విజయవిలాసము)

అని విజయవిలాస కర్త చేమకూరి వేంకటకవిచే నుతింపబడిన రఘునాథ భూప రసికాగ్రణి విరచిత "వాల్మీకి చరిత్ర" కవితా సుమ సౌరభమును రసహృదయు లాఘ్రాణింతురు గాక!

తారతమ్య పరిశీలన

"మూరు రాయరగండ" బిరుదాంకితుడైన కృష్ణరాయ నృపతి అనంతరము తంజావూరు సామ్రాజ్య లక్ష్మికే కాక, సాహిత్య రాజ్యలక్ష్మికిని శ్రీనాథుడై విలసిల్లిన నాయక వంశజుడు రఘునాథ భూపాలుడు.

"శరణాగత రక్షామణి బిరుదాంక! భామినీ నవీన మృగాంక!" అని ప్రశంసలందుకున్న ఈ విద్వన్మణి రఘునాథ రామాయణము, నలచరిత్రము (ద్విపద) శృంగార సావిత్రి, పారిజాతాపహరణము, వాల్మీకి చరిత్రము ఆదిగా గల ఆంధ్ర కావ్యములకే కాక, రామాయణ సంగ్రహము, సంగీతసుధ వంటి సంస్కృత కావ్యములకును కృతికర్తయై భాసిల్లెను. చేమకూర వేంకటకవి విజయవిలాసము, కృష్ణాధ్వరి నైషధ పారిజాతములకును కృతిభర్త యాతడే.

భువనవిజయము కృష్ణరాయల సభాభవనమే! రఘునాథ రాయల సభాభవనమే విజయవిలాసము! కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయ లిరువురును సుకవులే! కృష్ణరాయలు సంగీతానురక్తుడు. రఘునాథభూపాలుడు "రఘునాథ మేళ" రాగకల్పన మొనర్చిన వాగ్గేయకారుడు. కృష్ణరాయల సచివాగ్రణి తిమ్మరుసు. రఘునాథ రాయలకు గోవింద దీక్షితుడు. ఇరువురకును "వెత్తె పైపట్టంబు మదిర!" రఘునాథరాయ లభినవ కృష్ణరాయలని పేర్కొనవచ్చును. కదనరంగమునను, కవితారంగమునను ఏకవిధ ప్రజ్ఞాపాటవములను గనుపరిచిన ప్రతిభావంతులు!

వాల్మీకి చరిత్రము: మూలము.

కవితావతార ప్రథమతీర్థమై, పరమపవిత్రమగు రఘునాథుని చరితమును జగదాదిమ కావ్యముగ సంతరించి, సుకీర్తిశాలియైన వాల్మీకి చరిత్రమును రఘునాథ రాయలు సహజపాండితీ గరిమతో దివ్యప్రబంధముగ ప్రపంచిత మొనరించి కరుణాసింధుడైన ఆ శ్రీరామచంద్రునికే అంకిత మొనర్చినాడు.

ధర్మఖండము, వాసిష్ఠ రామాయణము, భక్తివిజయ కావ్యములలోని గాథల నాధారముగా గొనినను తన ఉపజ్ఞచేత దానికి మెఱుగులు దిద్ది, సుందర శిలాఖండముగా తీర్చిదిద్దినశిల్పి యతడు. క్రూరకర్మల పాల్పడిన కిరాతునికి, రామమంత్రోపదేశ భాగ్యమును కల్పించి, మోక్షమార్గమునకు సోపానమును నిర్మించి వాల్మీకిగా నొనరించినాడితడు. వాసిష్ఠ రామాయణము, భక్తవిజయములలోని వాల్మీకి ఉత్తమ ద్విజ కుటుంబీకుడైనటులను, బాల్యమున కిరాతవనితా లోలుడై, సత్సంగత్య ఫలితమున పులకడిగిన ముత్యంబె పరివర్తనచెందిన గాథలవంటి తిమ్మవన్నను జోరనీయక, ధర్మఖండమునందలి కిరాతి జన్మ నాధారముగా గొని, మూడాశ్వాసముల మహాప్రబంధ రచనగా కొనసాగించినాడు.

కథాసంగ్రహము.

గంగాతీరంబున నరనారాయణాశ్రమంబై, ముక్తి సుందరీపాదపద్మములకు బదరికావనమున శౌనకాది మహర్షులు హరినామస్మరణ చిన్మయులై యుండు ఘట్టములో ఈ గాథ ఆరంభమగుచున్నది. కలహాభోజనుడైన నారదుని ఆగమనము, నాగేంద్రశయాన పుణ్యకథల శ్రవణోత్సుకత, పర్వతకుని వైకుంఠుని లీలా నామస్మరణల వివరణలు వెన్వెంట సాగిన సంఘటనలు.

క్షీరసాగరశయనుడైన శేషశాయిని దర్శించి, ఆ సప్తర్షులు సప్తద్వీప, సప్తకుల పర్వతములను దాటి, తామ్రపర్ణి దరిగల గజతీర్థ స్నాతులై, ధనుష్కోటి రామలింగేశుని దర్శించిరి; మధురయందలి సోమసుందరుని సేవించిరి; శ్రీ రంగనాథునికి కైంకర్య మొనర్చిరి. తంజావూరు, కుంభకోణము, శ్రీ ముష్ణము, చిదంబరము ఆదిగాగల క్షేత్రములను గాంచిరి; తిరుపతి యందలి శ్రీ వేంకట గిరివల్లభుని భక్తి ప్రపత్తులతో నుతించిరి! పవిత్ర గుణాన్వితుడైన మల్లికార్జునుని భజించి, సాక్షాత్కారము బడసి, అభీష్టముల నెరవేర్పు గోరిరి! వింధ్యాచలము దాటి, గ్రీష్మ గమన వేళకు వారణాశి జొచ్చిరి; గ్రీష్మరుతు తాపానతిప్తులై తమసా నదియందు గ్రుంకులిడు తరుణమున భీకరుడై, అంబు పొదిని ధరించి, నిష్కళంకుల గ్రక్కున మేఘపు పిల్లయయిన భిల్లుడెదురుపడి వారిని హింసించెను. వానికి జ్ఞానోదయము గలిగించి, రామమంత్ర మహిమ నెఱిగించిరి ఆ సప్తర్షులు. కర్కోటక దీక్షాగురుడైన ఆ కిరాతుని తపోభంగమునకై ఇంద్రునిచే పంపబడిన రంభోర్వశులు తమ ఆట, పాటలు నెట్టెదుటనుండట చాటించు కొండవలె దండముకాగా, విఫల మనోరథులై వినువీధి చేరిరి. తపోనిష్ఠకు మెచ్చి, సప్తర్షులు, శ్రీ రామచంద్రుడు సాక్షాత్కరింపగా వల్మీకము చించుకొని వాల్మీకియై, రామ చరితమును భగవదాజ్ఞగా దివ్య ప్రబంధముగా కైసేసి వాల్మీకి మహర్షీరుడయ్యెను." అని కథాకర్త నారద మహర్షి చెప్పగా దివ్య మహర్షులకు ఆ లీలామానుష విగ్రహుని దివ్య ప్రబంధములను వినిపించెను నారదునిచే నియుక్తుడైన ఆ పర్వతకుడు.

కథాగమన వివరణ

రామనామ సంకీర్తన శ్రవణము కలుగు ప్రయోజన మును మాహాత్మ్యాను ప్రత్యేకించుకొను అను విషయము జగద్విదితమే కదా! రామభక్తి పరాయణుడైన రఘునాథ భూపాలుడు తన కావ్యములో దానిని కథాత్మ్యాజాన దక్క నిరూపు రేఖలను కల్పించినాడు. ఆ పుంభావ మోహనరూపుని రూపభేదములు, విశ్వమోహన కళా విశేషము ఈ రీతిని సంభావించెను.

"మ. కరుణాసింధుడు, సత్యసంధుడు, జగ
త్కల్యాణ బంధుడు, బం
ధుర సౌజన్యుడు, లోకమాన్యుడు, గుణ
స్తోమైక ధన్యుండు, సా
గర గంభీరుడు, మేరుధీరుడు, శుభా
కారుండు, సంగ్రామ దు
ర్ధరదోర్దాముడు, వైరిభీముడు, దనన్
రాముండు మించున్ మహిన్.

ఈ గ్రంథావతారిక యందు పవనసుతుని ప్రస్తావన:

ఉ. "ఎక్కడ రామ సంకీర్తన
మెంకించుకయే విన నైన వేడ్కతో
నక్కడ వచ్చి యంజలి కృ
తాంజలియై ప్రమదాశ్రు పూరముల్
చిక్కటిలంగ మైపులక
బృందము దాటుకొనంగ దాడుమన్
జొక్కుచు సాదు నయ్యనిల
సూను ప్రభావతి భావుకోత్సవాన్."

దీనికి మాతృకగా గణింపబడే శ్లోకం ఇది:

"యత్ర యత్ర రఘునాథ కీర్తనం,
తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిం,
భాష్పవారి పరిపూర్ణ లోచనం
మారుతిం నమత రాక్షసాంతకం
మనోజవం, మారుత తుల్యవేగం
జితేంద్రియం. బుద్ధిమతాం వరిష్ఠం
వాతాత్మజం, వానరయూథ ముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసానమామి.॥

బదరీవనమును ప్రవేశించిన నారదుని శౌనకాది మహర్షులు విష్ణుకథామృతముల నెఱింగింప వేడగా, నారదునిచేత నియుక్తుడైన పర్వతకుడు కథా కథనమునకు కడంగెను.

"క్షీరసాగర శయనుడైన శేషశాయి మానుల హృదయాంతరాళములే తన నివాసగృహమని నుడువగా, సప్తర్షులు పుణ్యక్షేత్ర సందర్శనలు సాగించు కొనుచు, శ్రీ గిరి మల్లికార్జునుని చేరుకొనిరి. హరి హరాదులపట్ల గౌరవభావములకు రూపకల్పన రఘు నాథ భూపాలుని శ్రీ గిరివర్ణన. భారతీయ సంస్కృతిలో శివకేశవు లిరువురు కారు! "ఏకమేవా ద్వితీయం," అను భావముతో అద్వైతమును ప్రతి పాదించి హరిహరుల కభేదమును చాటింపజాలినా డితడు.

"శ్రీశైలశిఖరం దృష్ట్వా పునర్జన్మ న విద్యతే" అను లోకోక్తి నర్థవంతి మొనరించి, మల్లికార్జునుని మహిమలను ముగ్ధ మనోహరతను చేకూర్చి, రఘునాథుని పరమత సహిష్ణుతను వెలార్చినదాతని శ్రీగిరివర్ణన.

సీ॥ చుక్కల దొరదొరకొంచుక నిక్క శిరమున
బదినారు చుంగులపాగ జుట్టి
తెలుపు వెన్నెలనీను తళుకు చెమ్మాయిపై
దోలువల్కు లీనెడు తోడువు పెట్టి
ముద్దులజింక ముమ్మొనవాలు ముట్టను
వరవితో రెండు హస్తములబట్టి
పెళపెళ నను చెలంగుల రంగుల వరెడు
మూడు వన్నెలపట్టు మొలనుగట్టి
గీ॥ శిల్పులకు ముత్తియపు జాయగిల్లు నెక్కి
చారు తర హార శృంగార హారి యగుచు
ధారుణీశ్వర రాజనందనయుదాను
నమ్మనింద్రుల ప్రోల ప్రత్యక్షమయ్యె."

గ్రీష్మ గమన వేళను సప్తర్షులు వారణాశిని చేరుకొనిరి. ఆ ఘట్టమున పద్యమిది:

క॥ అకాశిశ్వరుతా త్రి
రైన విలోచనమునందు నెనగెడు సెగలే
పెకొనియె నవ లోకం
బాకుల బడదోచె గ్రీష్మనుతి భీష్మంబై.

పాలాక్షుని నేత్రమునుండి వెడలెడు సెగలే గ్రీష్మర్తు రూపమును దాల్చినవేమో! అనునట్లున్నదట ఆ మండు టెండ.

అలంకారికుల అభిమతము ప్రకారము ప్రబంధ మష్టాదశ వర్ణన సంహితమైన రచన. ఋతు వర్ణన అందగ్రగామి. రఘునాథుడును తన కావ్యమున ఋతు వర్ణనల కవకాశమును కల్పించకపోలేదు.

సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడయిన కృష్ణ రాయ నృపతి తన "ఆముక్తమాల్యద"లో గ్రీష్మర్తు వర్ణన యందు నిరూపమానమైన కవితా శిల్పమును ప్రదర్శించెనని విజ్ఞుల అభిప్రాయము. కుంపట్లయందు తామరలను మొలిపించి, నీరింకిన నదుల రేవులలో దిగంబరుని (శివుని) చేత గుడ్డలుదికించి, పాతాళాన్నంటుకున్న నూతి నీటి కెంపెట్టి తెప్పించి సాహితీ లోకమునకు గ్రీష్మరు వర్ణన పేరుతో చలివేంద్రము నాతడు నిర్మించెనని విమర్శకుల భావము.

నీరింకిన రేవులలో నిర్గుడ్డ పంక్తి, మీనములను చంచుపుటాలలో చీల్చి చెండాడే బక సమూహము, కవితా ప్రావీణ్య ఫణీశుడైన రాయల క్రాంతదర్శిత్వానికి, స్వభావోక్తిచే భూషితమైన పద్యచిత్రమై గ్రీష్మర్తు వర్ణనకు మకుటాయమానమైనది.

ఇక రఘునాథ రాయని గ్రీష్మరు వర్ణనలు:

ఫణీంద్రుల అనుతాపము.

చ. ఘనతర కీదకోత్కర ముఖంబుల దద్దరి భోగి
ఫూత్కృతుల్
దనరగనూది రోమపథి కనంబక మూర్ధము
కొంపలం
గనకము సీసదర్పమును కైత వసిద్ధునిసంగ
నెల్లెడం
గనగన మించె నెంతయు నఖండ దవాగ్ని
శిలా ప్రఖండముల్.

గ్రీష్మకాలి చండమార్తాండ కిరణంబు కాటిమాటె పట.

గీ. ఊష్మలతిమించ నెంతయు గ్రీష్మపాలి
చండమార్తాండ కిరణంబు కాటిమాట
నెండమావులు గవలెనుద్దండ గతుల
మృగకులంబులు గని తృష్ణదగులుకొనగ.

రమణీరమణుల అనుతాప, ఉపశమనము లిట వర్ణితములైనవి.

సీ. కమ్మవిదెంపు లేగారంబుగల మోవి
కందదక్కర పాకంబులిచ్చి
చలువ తావులుగల్గు కలికి లేబల్కుల
ప్రేంపు బల్కుల గర మలజోలిపి
జీనిపన్ని గూనించిన యాట్టికుదకుంభ
యుగళంబు వక్కన నొత్తియొత్తి
పాటల సుమ సౌరభంబులు విఱజల్లు
సోగను బయ్యెద కొంగు సురటి విసరి
గీ. రమణులెంతయు దమతమ రమణులకును
తాపములుబాపి రోకకొంత తపనుడపుడు
తనదు పంౘ డెండు మార్తుల వెనసినట్లు
కొండలవియమంగ గండంపు టెండగాసె.

వేసవి రోజులెడల జోలజోల నిప్పుకలు గ్రక్కుచో నక్కిశిఖల తేనంబు వెలవడె యతీంద్రులు భూగుహావిభాగంబు వెదకుచు నదీతీరం చేరుకుంటారు. భిల్లమతల్లుల నాగరికత, ప్రకృతి రామణీయకతను తిలకిస్తారా మునిచంద్రులు.

మ. తమ సానిమ్నగదాటి తజ్జల సముద్యద్వాల
శైవాల జా
తము సారద్యుతి తీర భూరుహవిభాగంబులో
గూడి సం

తమసా నీకములోనె నల్దెసలు నిండెం జూచి
రోహో! మహో
తమ సా నీకము నిండె జెల్లదని చింతిం జాల
బల్కెంపుచున్.
స్రగ్ధర. కనిరా మానీంద్ర చంద్రుల్ ఘుంరపవద
స్ఫూర్జదారాముంచు పంచా
నన కోపాటోప చంచన్నఖర కులిశ భిన్నక్రుట
త్కుంభిగాట్కుం
భిని జేకోన్ముక్తముక్తా ఫల పరివిసరోద్భాసి
భిల్లీ మతల్లీ
ధనురాస్ఫాల స్ఫురన్నిస్స్వన జనితమృగీ
ధావనంబున్ వనంబున్.

ఇద్భుత అంత్యానుప్రాసశబ్దాలంకార సంఘటిత రచన పరిశీలింపదగినది.

వాటి భిల్లకాంతలు పసితము పట్టు పీతాంబరములు ధరించు భాగ్యవతులే; రక్తచందనము, గుగ్గిలంపు బొగలు, తెల పునుగు, తని తిని వారను భవించుచుండిరి. పుట్టతేనియ, పెరతేనె, పుట్టజున్ను తొల్లి తేనియల, పెదురుబొంగు అనాటిభిల్లులకు కోకొల్లలు! ఫలధాన్యములు వారకున్నంత మరి యెవ్వరికిని లేవు.

నానాతీర్థ సందర్శన మొనర్చిన మునులు మార్గము కానక "విపిన భూమిపాపట" వలెనున్న తిప్పత్రోవ వెంట వడలు చమటమున నాసికకు దుర్గంధము, పోకి, స్రేవులు గుండెలు విలవిలక వాంతులు ప్రారంభమైనవి. వారు ప్రవేశించినది బోయపల్లె.

మహాకవికి విర్ణితమైన గుణ విశేషములలో యథా వస్తు వర్ణన లొనర్చుట, భావనామూలక వర్ణనలు కూర్చుట ప్రధానాంశములు. బోయ పల్లెయందలి పులుగులు, ఘోరావంబు లొనర్చు నాగిలములు, పశువులకు నూరబందులు, మురికి గవులు భీభత్సమైనవి ముక్తిలలన గోరు ఆ వేల తాపసులకు!

భీకరుడై మేఘపు పిల్లవలెయున్న కిరాతపుడు శర పంక్తులు ప్రయోగించి, "నిలు నిలువుడు మీ చేతంకల సొమ్ములనిచ్చి కదలుడు. నాతో జలపట్టిన మిము నందరనుతక్క పారన్ వైతున్" అని బెదరించినాడు. శర సంధానము నిష్ప్రయోజనము కాగా, ఋషి పుంగవులు "రాతచేసినకేకిరాతా" అని సంబోధించి వయో బోధకమార్గం కల్పించారు. హృదయ పరివర్తనకు అంకురమై బుద్బుదప్రాయమైన జీవితమునకు విశిష్ట వ్యాఖ్యానమైనదీ సంఘటన.

క|| ప్రాయము జలకల్లోల
ప్రాయము కాయంబు నస్థిరం బిందులకై
రోయక దురితమె తమని
పాయక చేసెదవు నింద పరగ పుళిందా!"

అని హెచ్చరించిరి ఆ ఋషిపుంగవులు.

ఆకాలపు వారెంత కాములో అంత మోహ కాములు; వారు వేదవేదాంత వికాస భాసుర విచిత్ర చరిత్రులు, రాగరహితులు, శమదమాది సంపత్సమేతులు అను అంశము ఆనాటి గ్రంథము లన్నిటను చోటు చేసుకొన్నది.

ఆలుబిడ్డలకై తానీ పాపకార్యమునకు బూను కొంటినని ఆ పుళిందుని సందేహము. మును లా పాప కార్యమునందు పతీసుతులు భాగస్వాములేమా కను గొని రమ్మనగా మారు మధ్యమున చెట్టుకొమ్ములను గమనింపక చింతాభరితుడై గృహాంగణము చేరుకుంటాడా బోయ!

క. విలువమ్ములు పట్టు వైదుదు
నలసతి నొక జంకతో లవంరు కూర్పుం
డిల ప్రాయము దనపాపము
దలపోయుదు నిక్కమున దల్లడపడుచున్.

ఆ వేదనా భరితహృదయుడై జంకతో లూపె నుపదిష్టుడాయెను. భవిష్యత్తున మునికోకిలగా పరివర్తితుడు కాబోవు ఆ కిరాతుడు.

"ఓ! పడతీ! నే నొర్చిన పాపంబుల దలపగ నీవు బనిగలదో!" అను గద్దింపునకు "నాయక! నీవు పాపంబునకు బనిలేదు. నీ ప్రాపున నెంతయు గుడిచి కట్టి పొసగుట కన్నన్" అని ప్రత్యుత్తరమొసగిన దాతని అర్ధాంగి. కొని తెచ్చినను, దోపిడీ యొనర్చి తెచ్చినను, జూదమాడి తెచ్చినను. పాపపుణ్య విచక్షణ లేక పపర్య లొనర్చుటయే తన విధ్యుక్తధర్మమని కను విప్పు కలిగించదా కలికి. అంటిముట్టనిమాది ముల్లువలె నున్న అతని మనస్సుకు ముక్తిమార్గమే శరణ్యమైనది. "మరా, మరా" అను తిరు మంత్రాభ్యాస మొనర్చి కఠోర తపోదీక్ష కుపక్రమించాడా బోయ.

సర్వసంగపరిత్యాగియై సంసారమురోసి, బంధువుల తగులెల్ల కుదలంట తెగగోసి, సకల వ్యాసంగములు మాని మానివర్తనుడు కాగా, వానికలవాగెల్ల చెట్టు పుట్టలను వెదకి, నట్టడవిలో చెట్టుంబలెనున్నవాని కను గొని, శాపవదర్యము బట్టెనో శాపుకేయుని మంద లించి ఆవ్యాసులెల్ల మహావ్యాధులబోలె బాధింప ఆ కిబావాధుడు "కను దెఱచి నవ్వి"

క. "...యేమిరయు
బని లేదని ముందు మీరు పలికితిరిపుడే
పనికిటు వచ్చితిరిందఱు
జనుడెఱుగుడు మీదుమాయ జరుగునె? యింకన్."

అని మందలించి, తన జనకుడు దశరథసుతుడు, తల్లి జనకజ, బంధువులు రామభక్తులని తాను పరిశోధించిన విషయమును వెల్లడించె నా భిల్లుడు! మాయా మోహిత జగమున మానవకల్పిత బంధుమిత్ర కళత్ర

ఖాండవ్యములను మాయాపారము తొలగించి సత్యార్థ పరిశీలనా కౌముకులకుండని హెచ్చరించాడా మహావ్యాధులను.

క. "పతులెవ్వరు! సుతులెవ్వరు!
హితులెవ్వరటే గణింప నెండినొకచో
జతిగూడిన కర్మంబుల
గతి నించుక కూడినిల్పి కదలుగు రవలన్."

కిరాత తపోదీక్షా తంత్రుడైన ఆతని తపోగ్ని చతుర్దశభువనముల వ్యాపింపగా, ఇంద్రాది దిక్పాలురు తల్లడిల్లినారట! భూమిలో నాడు పొడచూపిన సంభోగర్యాదృ సంవాదమునకు స్వస్తిపలికించి, తమపాతిరముల కిరాతుడొకడు తపోభంగమున కాయ తిప్పరచినారా రంభోర్వశులను.

ఆ పాటలగంధులు అనురాగపూరిత నృత్యకళాభినయములను ప్రదర్శించి, విఫలమనోరథులైరి. రఘునాథుడు స్వభావసిద్ధముగా సంగీతానురక్తుడు, వాగ్గేయకారుడు! అందువలననే స్వకపోలకల్పిత రఘునాథమేళ రాగప్రస్తారమును తన గ్రంథమున పొందుపరిచినాడు.

సీ. ఆదితాళము ద్రుతీయక మంఠ్రక్షిప్త
ఝయమంగళంబును జంపెలీల
చాదపుటంబు చందుత్పుటంబును షష్టి
తాపుత్రికంబు విద్యాధరంబు
రతిహంసలీల శ్రీరంగంబు రంగంబు
కంకళిషంపె కాకోనములను
కోకిల ప్రియమువిలోకి తంబుహెచ్చుకట్ట
డెంకి త్రిభంగి మట్టెకరజయము

గీ. నంది నందిన జయసింహానందనములు
మొదలుగాగల తాళముల్ మొనసియున్న
గూడికల్ దటముగ గొనియాడెనేని
విగురులిడి యెదు సేను నే బిగుదటంచు.

ఆ పవిత్ర సందర్భాన భాగ్యమబ్బిన ఆ భోయవల్మీకమునుండి బయల్వెడిన రీతిని గమనింపుడు.

"ఆ వల్మీకము జించుకొంచు
మునియా హోర్యంత రాళంబునం
దావిర్భాగమునొందు భాస్కరుని
చాయన్ శోణశోణప్రభా
వ్యాపల తిక్తరంబులలోయన జటా
ప్రాంతంబు శోభిల్లగా
నే వేగం జనుదెంచి యమ్మునుల
సేవించెం బ్రియం బెవ్వగన్"

అంజలి ఘటించిన ఆ వాల్మీకికి ఆర్తజనబాంధవుడు, ఆశ్రితపక్షపాతి అయిన శ్రీరాముడు తనపావన చరిత్రను గ్రంథస్థ మొనరింప అనతివ్వగా, రామాయణ కల్పద్రుమం నిర్మించి కవితావతార ప్రథమతీర్థం బయల్వెడిన వానిని కోకిల. "మా కృషిః కురుతే కావ్యం" అను వానుడికిని నొరవడి దిద్దినది మహాకవియే.

తమసా తరంగిణీ తీరమున గృతివాస్తు నుండుకులకు వినలిన వాల్మీకి మహాముని నది తీరాన పరవ్యాసం దించుపుటాల వాడించుకుంటూ, గుండెల నోలకబోసుకుంటున్న క్రౌంచమిథునంపు గరళ కనుగొంటాడు. మరుక్షణమే కిరాతుని శరఘాతి మరణించి తిరిగి కలవిల విలపించింది క్రౌంచం. క్రౌంచి ఆగపుటకు ఆ ముని హృదయం ద్రవించింది. ఆ వేదనా భరిత హృదయపు ఆవేశమే రసాత్మక శ్లోకరూపమున సాక్షాత్కరించింది.

"మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమః శాశ్వతీః సమాః
యత్క్రౌంచ మిథునాదేక మవధీః కామ
మోహితమ్"

ప్రథమమైన వాల్మీకి వాక్కులలో ఛందస్సు రూపొందిస మొనరించింది. ఆకరుణాత్ముని శోకమే శ్లోకమైనదట!

క. "శోకమున బలుకు పలుకే
శ్లోకంబై నిలిచె నిలు లోకోత్తరమై
శ్రీకరమై మృదుపదకో
భాకరమై చూడమట్టె మస్ఫురితమెందున్."
(రఘునాథ రామాయణము)

ఆ రసాత్మక శ్లోకము రామాయణకల్పవృక్షము అయినది. దాని ఛాయలలోనే పలువురు సాహిత్య పిపాసువులు చలిపందిరులు నిర్మించుకున్నారు.

ప్రకృతి వర్ణనచాతురి

మహాకవులగల మహిమాన్విత గుణములలో ఔచిత్యము ప్రధానము. శ్రీనాథుని "భీమఖండము"తో అపరాభ్రమైన ప్రకృతి వర్ణనా రామణీయకత, కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయల కాలములందు మెరుగులుదిద్దుకొని మణికాంత హారతిరశ్మిగా కాంతి విస్తరించెను.

భక్తి భావమునందును, పుణ్యక్షేత్ర సందర్శనాభిలాష యందును రఘునాథరాయలు కృష్ణదేవరాయలకు సరితూగగలరు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు శ్రీవిల్లిపుత్తూరునకు కావ్యగౌరవము కలిగింపగా, రఘునాథరాయలు అహోబిలము, మధుర, శ్రీరంగములను గ్రంథస్థము మొనరించినాడు.

రఘునాథునికి గల ద్రావిడ పరిచితి, పుణ్యక్షేత్ర సందర్శనాభాగ్యము గణ్యములై ముగ్ధమనోహర రూపమున భావుకుల ఆనందింపజేసె హృదయారవిందముల నొవద్దన్ను.

భోగిభోగ శయనీయశాయి శ్రీరంగశాయిని ఈ భక్తాంఘ్రి రేణువు భజించిన రీతి:

సీ. పంకజ బిందు బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీ రంగశాయి
సకల జనానంద సంధాయి గరుడ ధు
రంగమశాయి శ్రీ రంగశాయి
సహ్య కన్యాతటాంచల స్థలాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీ రంగశాయి
అఖిల దైవత సంస్తుతశాయి అగణిత
బ్రహ్మాండశాయి శ్రీ రంగశాయి

గీ. నిఖిల జగదింద్రజాలంబు నెఱపు మాయి
అమ్మలకు మొదల నమ్మైన ప్రాయి
కొలుచు వారలపాలిటి తలపు రాయి
రావణానుజదాయి శ్రీ రంగశాయి."

అనుప్రాస ఘటితమైన ఈ సీసము సంకుసాల నృసింహ కవి కవికర్ణ రసాయనమునందలి శ్రీ రంగనాథ స్తవమును స్మృతి పథమునకు గొని తెచ్చును:

సీ. అపవర్గ కాంతచే నాకన్న వారికి
దండ గానున్న శ్రీ రంగశాయి
నిర్వాణ దారిద్ర్య నిర్విణ్ణులగు వాని
ముంగిటి పెన్నిధి రంగశాయి
సంసారముల విమోచనము నాకాంక్షించు
సంఘమ్ము పై గంగ రంగశాయి
పరమార్థ లాభ తత్పరుడైన వానికి
ముంగొంగు పసిడి శ్రీ రంగశాయి

గీ. చెవర కాకటి యమృతంబు చిదికికొనక
శృంగములు లేని మొదవు శ్రీ రంగశాయి
కోరువారల కోర్కెలీ గోరియిచ్చు
జంగమామర తరువు శ్రీ రంగశాయి.

శృంగారము:

ప్రబంధములకు ప్రణయమే పెన్నిధి; ఈ ప్రబంధము కిరాతుల జీవితాంశములకు ఆటపట్టు కనుక కోయమిటారి తరుణుల శృంగారము కావ్యపు టడుగకు సుధా గొదరించును. ముకుళలు తమ సుగలక్కై పరితపించిన పట్టులు శబరులు వాల్మీకికి ప్రబోధించిన భాగమునందు ద్యోతకమైనవి.

ఉ. కోయమిటారి కత్తియలు పున్నమ వెన్నెల బైల
నీపయిం
బాయనివారి కిన్నరలు మాటికి మాటు మనీ
ప్రలాపమున్
హాయని చొక్కి పాడ నిదియా? కదియా? మనవారి
రాకిని
ఏరమున కొంటిమం చదగనే? తగనే? చను
దిమ్ము పీటికిన్.

రసిక ప్రవృత్తి:

"సమకాలిక జనుల ప్రకృతి ప్రవృత్తులు ప్రతి గ్రంథమునందును ప్రతిబింబించి యుండుట యెఱుగ వచ్చును" అను శ్రీ రాళ్ళపల్లి వారి పలుకులు మన మహాకవుల రచనల కన్వయించుకొన్నచో వారి ప్రవృత్తి, వివృత్తులు, సుఖ, సౌభాగ్యములు, అనురాగ జీవనలు, భోజన శయ్యా సంప్రదాయములు వారి కావ్యముల యందు జీర్ణించుకొనిపోయి, సుఖ స్వప్నము వంటి రసిక జాతి జీవితమునకు దర్పణములై రాణిల్లుట మనము గుర్తింపవచ్చును. తెలినులి విద్యాసాగరములతో తృప్తిపడిన విష్ణుచిత్తుకు, దుప్పుల బడసేసి నువ్వుగండలసేసి చవులు మరిచి దప్పిరించు కిరాతవనితలు మనకు కావ్యరంగమునందు ప్రత్యక్షము పాత్రలు. తత్సుసంగ్రహములను ఓర్పుకొను శక్తి నశించిన మన రసిక ప్రవృత్తికి, అప్సరాంగనల కుచ ద్వయముల నలంకరింప కస్తూరికా దానమును ఆశించిన శ్రీ నాథాదుల జీవితములకు, పచ్చికస్తూరి మేనవలందు కొను కిరాత వనితల విన్యాసములకు నడుమగల అగాధమెంత గొప్పదో?

నిర్భాగ్య దామోదరులుగా భావింపబడు కిరాత వనితల జీవన విధానములోని సంప్రదాయజ్ఞత ఇట వర్ణితమైనది.

"నారచీరలుగట్టి - యన్నంబువలె
గాలి మెసవుచు - నాతిపై దాలి లేక
జపము కేళుల నెన్నుము జాతినిడిచి
తాపసుల గూడియుండుట ప్రాతియగునె?"

ఈ రాజకవి కవిత్వము మధురపద ఘటితమై, ధారాశుద్ధి కలిగి ప్రసన్న గంభీరగతిని అలరారుచున్నది. శబ్దాలంకార రచనయందు నాతని కౌశలము తీరినంటు.

అంత్యానుప్రాసయందలి అభిలాషకు మున్నుదహరించిన "కోయమిటారి కత్తియలు" అను పద్య భాగమునందలి నిదియే? కదియే? చదగనే? తగనే? అను పద ప్రయోగములు ప్రమాణములు.

భావానుగుణమగు శబ్దమ్మును ప్రదీపించుటయందలి అతని చతురతకు వీరులకు ఘోరమైన కాకకాపుర విద్యులలోని ధ్వని విశేషములను వ్యక్తపరచు పద్య భాగము ప్రబల నిదర్శనము.

సీ. ప్రతివీధి సంచర త్పార్వతీ పరిణాంబు
జాతి మాపురి రుఘులం రుఘుల నంబు
విశ్వనాథ విహార నృమధరాజాకుంఠ
కంఠ ఘుంటాఘణం ఘణనినదము

పటహారవవధంగ భాగీరథీధంగ
పంఘు ఘుమంఘుమ స్వనధిరంబు
రథాధికార త్రై రథభుజా స్తంభ గం
భీరథకార్క ధంధ దారుణంబు

సీ. పరవిశేద్వోట హాటకుంబు జాటుసిరుల
కాపురంబగు నాకౌకకాపురంబు
దళిసి మణికర్ణికాది తీర్థములవాడి
యతివు సేవించి యచ్చట నలరుమండు.

గంభీర ముద్రదాల్చిన శ్రీమదాంబికా సందర్శన ఘట్టము గంభీరగతిని నడిచినది.

మ. కవిరంతిన్ శ్రీమదాంబికన్ హరి
మణీ కాదంబ కాదంబినీ
జటశోభా నికురంబ చంబరచరీ
చంచత్కరాం భోజభా
జనవాలన్యజవా నిలాంకుర దలాం
చత్కుంతలాంగాంతలం
ఘనజంఘాల మృగేంద్రవాహన నహి
స్త్రీ సేయ శాతో దరిన్.

త్రిణజ్యోతి, ఓహరి, హాహరి ఆదిగాగల విశిష్ట ప్రయోగము లీకవికి వన్నె చోడ, కృష్ణరాయల కావ్య పరిచయ భాగ్యమున కలిగినట్లు విశదీకరించుచున్నవి.

దక్షిణాంధ్ర సాహిత్యమునకు కంఠాభరణమైన ఈ కావ్యము కవితాప్రౌఢిమయందు. భావనాబలము నందు, కావ్యనిర్మాణ కౌశలమునందును రఘునాథుని బుద్ధికుశలత, ఉపజ్ఞను వెనోళ్ళచాటి, రసస్ఫోరకమై వెలయుచున్నది.

కవిత్వనిర్వచనము :

ఛందోబద్ధమైన కవిత్వమునకు రసపరిపాటి బంగారునకు తావియని పెలవిచ్చినాడు రఘునాథ భూపాలుడు!

"అతిరయ ప్రాసంబు దప్పని యంతమాత్ర
మునకె తిమ్మను దామెచ్చికొ నెడివాని
చాటిపేరు ర! రసపరిపాటిజేల
మాటలగవిత్వము ఘటియించు మేటికవులు!"

శబ్దశాసనముల బోలిన నిఘంటువులనుదాటి, వ్యాకరణముల బోలిన శృంఖలములను విడచి, ఛందస్సుల సర్పపరిష్వంగం విసర్జించను నే తిరుగ భావకులా వాడు ఉండేరేమో! కవితకు రసపరిపాటి ప్రధానాంగమని సుగ్రాహ్యంగా రసజ్ఞుడైన ఆ కవిచంద్రుడు గ్రహించి, విలక్షణమైన కవితారచనకు సామగ్రిని గ్రంథస్థ మొనరించినాడు.

"పలుకరవలె నవరసములు
కులుకం జద్యములు చెవులకున్ హృద్యముగా
....
....
....
చెప్పవలె కవ్వరంబులు
కుప్పలుగా బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై
నుప్పిన క్రియ, విరిపొల్లను
విప్పినగతి, ఘుమ్మనక కవిత్వము సభలన్.

చెవులకు జవులై చల్లగ
గవులను దవులై, సమస్త కార్యకలాపం
ధువులై రసవింగడులై
యవురా! యనగవిత లవని వలరగవలదా !"

పరాగరంజితమైన మాటలతేట, రసవంతమై, అర్థవంతమైన రచన కవితారచన! ఎంతటి విశిష్ట వ్యాఖ్యానమో! ఏనాటిమాటో కాని, ఆ మాట బంగారునీటి లిఖింపదగినది. రసపరిపాటి విగ్రహింప జేరక, ఛందస్సుపై మమకారం పెంచుకొని, తమ మనస్సును దానికై లగ్నమొనర్చుకొని కవితారచన కుపక్రమించినవారికీ వ్యాఖ్యానము కనువిప్పు కాగల దేమో! ఛందస్సు సత్తి లోకమునకు సంబంధించిన సమస్య అని భావించదగ్గుదేమో!

ఉపసంహారము :

రఘునాథుని కవితాశాఖ నధిష్ఠించి వాల్మీకి కోకిల నాటికిని నేటికిని 'రామ' 'రామ' యని కర్ణార విందముగ కూయుచున్నది.

"పుట్ట తేనియ బోలిన నిట్టలంపుదియదనము కలిగిన తెలుగు భాషయందు బుట్ట బుట్టవు మనుగడను నీరాడకేసరి ప్రాసీ, తిరుగొల్పు పేల్పునకు నీకబ్బపు కన్యనిచ్చి యెల్లకడల పెలపేరలు దలువవారిలో పెల కొనిన పేరు గడించినాడు. మహోదాత్తుడై, శత్రుజేతయై, కృతి ప్రణేతయై, కర్ణాటకతంత్రాతయై గాంధర్వ విద్యాధిష్ఠాతయై, కవిపండిత హృదయ సంహారితయగు నీరఘునాథ భూపాల చరిత్రము బంగారు నీట లిఖింపదగినది. రాజకవీంద్ర కృతమై, కవిరాజ సమ్మానితమగు నీతని కృతులాంధ్ర మహోజనులాదరింతురు గాక!" అను శ్రీ నిడదవోలువారి ఆశాభావపు పలుకులు రఘునాథరాయని రచనా రామణీయక మునకు విశిష్ట మణిహారములు.

పంపకవి

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

తెలుగు కన్నడ సాహిత్యముల బాంధవ్యమును గూర్చి మే నెల భారతిలో ప్రకటింపబడెను. 16 వ శతాబ్దముదనుక తెలుగు కన్నడ సాహిత్యముల పరస్పర సంబంధము నందులో వివరించితిని. ఈ వ్యాసమున కన్నడిగుల ఆదికవియైన పంపకవిని గూర్చి తెలుగువారికి పరిచయము గావింప దలచితిని.

కన్నడ సాహిత్యమున మేటికవులు పంప, రన్న, పొన్న అనువారు. వీరిని రత్నత్రయ మందురు. తెనుగు సాహిత్యమున కవిత్రయమువంటివారు వీరు. కన్నడ సాహిత్యమున 9 వ శతాబ్దమున నృపతుంగుడు "కవిరాజమార్గ"మను గ్రంథమును వ్రాసెను, అది లక్షణ గ్రంథమగుటచే 10 వ శతాబ్దమున కావ్యమువ్రాసిన పంపకవియే కన్నడిగుల ఆదికవియని ప్రసిద్ధికి వచ్చెను.

పంపకవి ఆంధ్రదేశముతో సంబంధము కలవాడు. ఆంధ్రభాషతోను సంప్రదాయములతోను నీతనికి పరిచయము గలదు. శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు తమ సాహిత్యచరిత్రలో పంపకవి తెనుగునకూడ కవిత్వము వ్రాసినట్లు కొన్ని పద్యముల నుదాహరించియున్నారు. తెలుగువారికి నన్నయ భట్టారకు డెట్లో కన్నడిగులకు పంపకవియు నట్టివాడు.

ఆనాడు మతము నాశ్రయించుకొని సాహిత్య మభివృద్ధి జెందినది. కన్నడ సాహిత్యము జైనయుగ, వీరశైవయుగ, బ్రాహ్మణయుగ అని విభజించి చెప్పబడినది. అనగా సాహిత్యముపై మతముల కెట్టి ప్రభావము గలదో వ్యక్తమగును. పంపకవి సదాచార సంపన్నులైన బ్రాహ్మణ వైదిక కుటుంబమునకు జెందినవాడు. జైన మతావలంబి యయ్యెను. ఆంధ్ర దేశమున నాడు విజృంభించుచున్న వైదికమతము గిట్టక కన్నడ నాడునకు విచ్చేసి యుండవోవు. అటులనే వైదిక కన్నడిగుడైన నారాయణభట్టు కన్నడ దేశమున 10, 11 శతాబ్దాలలో విజృంభించుచున్న జైనమతము పరిపడక కాబోలు ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి రాజరాజ నరేంద్రుని ఆస్థానమును జేరి నన్నయ్యకు భారత రచనలో సహాయపడెను. పంపకవి ముత్తాత తండ్రియైన మాధవ సోమయాజి మంత్రసిద్ధినిపొంది యజ్ఞ యాగాదికముల నాచరించి ప్రసిద్ధికెక్కినవాడు. ఈతనిమహిమ చేతనే పంపనికి గౌరవము. కాని అతని యాగధూమము నుండి జైనమతావలంబియైన తన కీర్తికి నైల్యము గలెనని బహుశః పంపడు వ్యసనపడియుండును. ఈ మాధవ సోమయాజి సంతతిలోని అభిరామదేవుడే పంపని తండ్రి. పంపకవికి అనూచానముగ వచ్చిన బ్రాహ్మణ సాంప్రదాయముతో క్రొత్తగ గైకొన్న జైనధర్మము గూడ కలిసికొని రెండును పాలును నీరువలె కలిసిపోయినవే గాని ఒకదానితో నొకటి ఘర్షించలేదు. మతాంతరుడైనను నీతనియందు మతాంధత మూడలేదు. పంపనియందు రెండు సంస్కృతుల సారమును జేరి కొని పుష్టినొందెను. ఉదారమయ్యెను. దీని ఫలితము అతని కవిత్వమున కానవచ్చును.

పంపని వంశీయులు వేంగిమండలములోని వేంగిపట్టు అను అగ్రహారమున నుండినవారు. వేగినాడు కృష్ణాగోదావరీనదుల మధ్యగల ప్రాంతము. ఇది ఆంధ్రదేశమైనను అక్కడ గూడ కొందరు కన్నడిగులు నివసించుచుండిరని గోచరమగుచున్నది. నృపతుంగుడు తన "కవిరాజమార్గమున" (9 వ, శతాబ్దము) కన్నడదేశ విస్తారమును వివరించుచు "కావేరి ఇంద గోదావరి వరెం" (కావేరినుండి గోదావరి వఱకు అని) చెప్పికొన్నాడు. పంపకవి పెద్దవాడై గొప్పకవి అగు సమయమునకు వేంగిమండలమునకు పశ్చిమమున నుండు కన్నడ నాడునకు సమీపమున గల వేములవాడ యందు రాజ్యము సేయుచున్న అరికేసరి ఆస్థానమును జేరెను. ఈ ప్రభువుయొక్క ఆశ్రయమున కావ్యరచన గావించి పూజాపురస్కార లాభములను పొందెను ("పూజె వెగ్గ ల్లాభంగళు") పిమ్మట నితడు కన్నడదేశమున మలెనాడు ప్రాంతమున సంచరించి అందలి ప్రకృతి రామణీయకమునకు అచ్చెరువంది తన కావ్యమునందు దానిని సొగసుగ వర్ణించెను.

వానిలో బనవాసి యొకటి. దీని నితడు కడు హృదయంగమముగ చిత్రించెను.

అరికేసరి రాజు పంపని తన ఆస్థానకవిగా జేసికొని అతనిచే "విక్రమార్జున విజయ"మను పేర మహాభారతమును వ్రాయించెను. ఒక శతాబ్దము గడచినవెనుక తెలుగుదేశమున వేంగీమండలము నేలిన రాజరాజ నరేంద్రుడు నన్నపార్యునిచే మహాభారతమును తెనుగున వ్రాయించెను. పంపకవి తొలుత "ఆదిపురాణ"మను జైనతీర్థంకరుని చరిత్రను వ్రాసెను. పిమ్మట మహాభారతమును రచియించెను. తనకు ప్రేమదాతయైన అరికేసరిని అర్జునునితో పోల్చి తనివిదీర అతని ధైర్యసాహస పరాక్రమములను వర్ణించియున్నాడు. అందుచేత దీనికి మహాభారతమను పేరిడక "సాహస విక్రమార్జున విజయము"ని నామకరణ మొనర్చెను. ఈ అనుకరణమును మన నన్నయభట్టు కూడ జేసి ధర్మరాజును వర్ణించుచు రాజరాజనరేంద్రుని పొగడియున్నాడు. "రాజకులైక భూషణుడు" అను మొదలయిన నన్నయ పద్యములు చదివినప్పుడు రాజరాజును ధర్మరాజునకు పోల్చిన ఛాయ కనుపించును. గ్రంథమును అంకితము చేయుపద్ధతికూడ పంపని సాంప్రదాయమును నన్నయ్య కూడ అనుకరించెనని చెప్పవచ్చును. పంపకవి గ్రంథాదిలో చాళుక్య వంశమును బ్రహ్మాండముగ వర్ణించియున్నాడు. చాళుక్య నరేంద్రుడైన రాజరాజునకును అప్పటికే ప్రసిద్ధికి వచ్చిన పంపని భారతముపై అభిమానము గల్గియుండును. తన యాస్థానమున నాతని భారతమును నారాయణభట్టుచే చదివించి యుండును. అది నన్నయ్యను భారతమును తెనుగున వ్రాయుమని కోరుటకును అతనిని ప్రోత్సహించినది. అందులకే నారాయణభట్టు సహాయమును అపేక్షించి నన్నయ్య భారత రచనకు పూనుకొన్నాడు. నారాయణభట్టు పంప భారతమును మన నన్నయ్యకు బాగుగ చదివి వివరించినాడు. లేదేని "భారత ఘోర రణంబునందు నారాయణునట్లు తన కిష్టుడును సహాధ్యాయుడును నైనవాడు అభిమతంబుగ తోడై" ఇంతకంటె నేమి సహాయమును చేసియుండనోపును? అందులకే కొంతవరకు నన్నయభట్టు, పంపని అనుసరించినాడు. ఈ అనుకరణలను వేరుగ నివేదింతును.

పంపడు కవిమాత్రమే కాడు. యోధుడు. వీరుడు. భారతకథతో అరికేసరి కథను జోడించి తన పోషకుని కీర్తిని చిరస్థాయిగా నిల్పెను. రాజువెంట రణరంగములకుకూడా పోయి శౌర్యముతో పోరాడినాడు. దీని నుండి ప్రభువునకును ఆశ్రితునకును కావలసినంత ప్రయోజన మొదవెను. రణరంగములను, అందలి వివిధ విన్యాసములను, సైనికుల దినచర్యలను, వారి లోప దోషములను, శౌర్య సాహసములను అతి సహజముగ భారతమున వర్ణించియున్నాడు.

పంపకవి రచియించిన "ఆదిపురాణము" "విక్రమార్జున విజయము"లనుగూర్చి పరిచయము జేసికొందము.

"ఆదిపురాణము" (క్రీ. శ. 941)

ఆదిపురాణము ఆదిజైనతీర్థంకరుడైన వృషభనాథుని చరిత్రను వర్ణించును. దీనిని వ్రాయునప్పుడు జైనమతాభిమానము ఈ కవియందు మెండుగా కానుపించును. ఈ గ్రంథ రచన మూలమున రెండు ధర్మములను సాధింపదలంచెను. "సం. అ-ఆదిపురాణదోళ్-ఒఱువుదు కావ్యధర్మముం, ధర్మముమం" అని గ్రంథాదిని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ రెంటి ఘర్షణలో (కావ్యధర్మము-మతధర్మము) కావ్యధర్మోత్పాదనకు మతధర్మము అడ్డువచ్చినదని చెప్పవచ్చును. దీనికి ముఖ్యమైన కారణము జైనపురాణస్వరూపమునందే గలదు. అందులో లోకదేశాది విభాగములు, తపోమహిమ, జన్మాంతర కథలు, తీర్థంకరునికి ఆఖరు జన్మమున జరుగు 'పంచమహాకల్యాణములు' అతడు గావించిన ధర్మోపదేశములు—మొదలైనవి జైనసాంప్రదాయానుసారముగ వర్ణించియే తీరవలెను. కవికల్పనాశక్తి కిచట తావులేదు. ఈ కారణములచే పంపకవికి ఆదిపురాణ రచనయందు చేతులు బిగపట్టినట్టయినది. ఈ పురాణ కథనమందు కొన్ని నీరసములైన ఘట్టములను తొలగించిన యెడల నిదియొక ఉత్తమ కావ్యమగును. దీనియందు జైనధర్మసారమును రమ్యముగ చిత్రించియున్నాడు.

మానవుని సహజప్రవృత్తి భోగములకడకే పోవును. ఇట్టి విషయసుఖములందు వ్యామోహపడి వానిని పొందగోరి సంసారమున తికమకపడి పరితపించును. ఒకవైపు కీర్తిపరవశుడై మోజుపడి వానిని సాధించుటకై ప్రాకులాడును. ఇన్నియు లభించినప్పటికిని కడకు మిగులునది—అతృప్తి. దొరికిన భోగము లేవైనను శాశ్వతముగ నిల్చునా? యౌవనముండగనే కంటె యొను

టనే మాయమైపోవును. భోగాంత్యమున త్యాగమును వైరాగ్యమును తెలిసికొనునంతవరకు జీవునికి ముక్తిలేదు. ఈ తత్త్వము భారతదేశమున వేదిక — అద్వైతాది దర్శనముల కన్నింటికిని సమానమే యైనను తీవ్రమైన తపశ్చర్యను బోధించునట్టి జైనదర్శనమున మాత్రము దీని కెక్కువ ప్రాశస్త్యముగలదు. ప్రతి జైనతీర్థంకరుని చరిత్రమును, సంసారమందలి నిస్సారతను, సన్యాసమందలి మహత్త్వమును బోధించును. ఈ తత్త్వము ఆదిపురాణమందు పంపకవి సొగసుగా కావ్యరూపముగా రూపొందించియున్నాడు.

ఆదినాథుడు తపస్సునుండి నిర్వాణస్థితిని సాధించి లోకమున వ్యాపింపజేసిన వైరాగ్యమపారం. ఈ పరిపాకమును పొందుటకు అతని జీవమెన్నియో జన్మల నెత్తవలసివచ్చెను. నాటకమందలి దృశ్యముల వలె యీ జన్మములన్నియు నొకటి వెంబడి నొకటి వచ్చుచుండెను. రాజపుత్రుడుగా పుట్టినప్పటియాతని భోగాసక్తి జన్మజన్మకును చేరితిగా నెన్నంటి వచ్చినదియు, నిర్మలబుద్ధి యెట్లు పుట్టినదియు, విషయాసక్తి యెట్లు సడలినదియు వైరాగ్యమెట్లు మొలకొనినదియు మిక్కిలి రసవంతముగ యీ పురాణకథనమున పంపకవి వర్ణించియున్నాడు. పంపని తొలికావ్యముగ నిది వెలసినది.

విక్రమార్జున విజయము
లేక భారతము

వ్యాసభారతమును విక్రమార్జున విజయమను పేరిట పంపకవి వ్రాసెనని యిదివరకే తెల్పితిని. ఈ కావ్యమున భారతకథతో పాటు తన కృతిభర్తయైన అరికేసరి చరిత్రము నేర్పుతో చేర్చియున్నాడు. అరికేసరియొక్క విరుదులను అర్జునునికిని అర్జుని సాహసమును అరికేసరికిని పోల్చుచు ఒకరి ప్రశంస వచ్చినప్పుడెంతయు వేరొక్కని చరిత్ర సూచితమగునట్లు చిత్రించియున్నాడు. ఈతని భారతమున అర్జునుడే నాయకుడు. ద్రౌపది పంచభర్తృక కాదు. అర్జునుని భార్యమాత్రమే యగును. ఈ సంగతి జైనభారతమున స్పష్టముగ చెప్పబడినది. సుభద్రార్జునుల వివాహమును కవి లోకాంబికా అరికేసరుల వివాహముతో జోడించి వర్ణించియున్నాడు. సుభద్రార్జునుల ప్రణయకథకు పంపకవి యెక్కువ ప్రాశస్త్యము నిచ్చియున్నాడు. బహుశః తన ప్రభువున్ను, ప్రభుపత్నిని మెప్పించుటకై యిట్లొనరించియుండు నేమో! కౌరవవధానంతరము రాజ్యపట్టాభిషేకము జరిగినది ధర్మరాజునకు కాదు; అర్జునునకే. ధర్మజుడు కూడ దీనికి సమ్మతిని సూచించును. వయోవృద్ధత్వమే ప్రతిబంధకమని ధర్మరాజే చెప్పి అర్జునునకు పట్టాభిషేకమొనర్చును. పంపకవి వ్యాసభారత కథాంశములను అనేకచోటుల మార్పు చేసియున్నాడు. చేసిన చోటులలో మెరుగు పెట్టినట్లున్నది. కాని లోటు కనబడును. కాని కృష్ణావతారమునకు తగిన ప్రాశస్త్యమునీయలేదు. మహాభారత ప్రధాననాయకుల గుణగణములను పేర్కొను సందర్భమునకూడ కృష్ణుని చేర్పలేదు.

అర్జునుని కంటె ప్రాధాన్యమిచ్చిన పంపకవి కర్ణునికూడ ప్రశంసించకపోలేదు. దుష్టచతుష్టయమున కర్ణుని చేర్చినను ఆదినుండియు అపారదయతో కర్ణునికిగల్గిన దురదృష్టపరిస్థితులను జాలిగొని వర్ణించియున్నాడు.

“కర్ణుని వల భారతం” అను నానుడిని పంపకవియు సమర్థించినాడు. (“కర్ణం గొడెయటల్ భారతం”) ఈ మాటను కృష్ణునితో చెప్పించును. అది చాలక అర్జునునితో కూడ చెప్పించి సమర్థించెను. కర్ణుని త్యాగము, స్నేహము, సత్యము, పౌరుషమును గూర్చి పేర్కొని పొగడినాడు, స్వామిభక్తి పరాయణుని చిత్రించెను. కర్ణుని గూర్చి వర్ణించిన పట్టులలో మచ్చునకు!

“నెనెవుదర్గ్గ భారతదొళ్ –
ఇన్ పెఱరారుమన్ ; ఒందె నిరోదిం
నెనెవొడె కర్ణనం నెనెవుదు ; కర్ణనొళ్ –
అరె కోరె ! కర్ణ నెగళ్ ; క
ర్ణన పడెమాతినొళ్ పుదిదు
కర్ణరసాయన మల్తె భారతం.”

అతని రెండు కృతులలోను పంపకవికి జినునిపై ప్రీతి మెండుగనుండెనో చెప్పజాలము. ప్రభుని మెప్పించుటకై భారతమును, తన ఆత్మ సంతోషమునకై ఆదిపురాణమును వ్రాసినాడు. జినేంద్రుని చరిత్రను కావ్యముగ వ్రాసి పునీతుడు కావలెనను కోరికయే యాతనిని ఆదిపురాణమును వ్రాయునట్లు చేసెను. ఆదిపురాణమును రచియించిన పంపడు “పురాణకవి”యని పేరువడసెను. రన్నయను కవి (రత్నత్రయములోని రెండవవాడు) యీ కావ్య

ము "ఉపమాతీతముని" పొగడెను. ఈతని కృతులు కన్నడ సాహిత్యమున నొక క్రొత్తయుగము నే సృష్టించెను. జైనయుగమనుటకు మారుగ పంపయుగమయ్యెను. చంపూరచనలో వ్రాసినవారందఱికిని, వారు జైనులు కానీ, కాకపోనీ, క్రీ. శ. 1200 వరకు పంపకవి కావ్యములే ఆదర్శములైనవి. ఆదిపురాణమున గద్య పద్యములలో దీర్ఘములైన సంస్కృత సమాసములు మెండు. కొన్ని పద్యములలో పాదాంత్యములందలి కన్నడ క్రియాపదములను తొలగించిన యవి కేవల సంస్కృత రచనలే యనిపించును. ఈతని రచన "లలితపద" భూయిష్ఠమై "ప్రసన్న కవితాగుణము"లతో నొప్పినది. "అక్షర రమ్యత"గలదు. పంపని రచనలోని యీగుణములనే మన నన్నయ్య అనుకరించెను.

భారతము రచించు వేళకు ఈతనిలో సంస్కృతముపై కొంత మోజుతగ్గినది. అచ్చకన్నడ నుడులను అనేకచోట్ల వాడుచువచ్చెను. లోకానుభవము కూడ అప్పటికి అతిశయించినది. వర్ణనావైశద్యము కవి సూక్ష్మదృష్టిని తెలియజేయును. యుద్ధవర్ణనలలో నీతనికీయానుకూల్య ముండెను. అతడు స్వయముగ వీరుడు. రణరంగమున జొరబడి అక్కడి సన్నివేశములను, విన్యాసములను కన్నార గాంచినవాడు. అందువల్లనే యీతని యుద్ధవర్ణనలన్నియు స్వభావోక్తులు. ఇతడు "ప్రసన్నకథా" కథనమందు దక్షుడు. కొంతను — సత్యవతి సందర్శనము, కర్ణజననము, కుంతీ కర్ణ సంభాషణము, శతశృంగ పర్వతమున పాండురాజు కథ మొదలైనవి ఇందుల కుదాహరణములు.

నవీన కల్పన, రసానుగుణమైన కథాశరీర రచన, వస్త్వనురూప రసనిర్మాణము, రసమునకు తగినట్లు ఛందస్సును వాడుట, కావ్యసౌందర్యమును చెడనీయక అంగోపాంగములను వర్ణించుట, పంపని రచనందు కానవచ్చును. అతడు పాత్రలకు జీవమిచ్చి యెదుట నిల్పి మాట్లాడునట్లు చేయును. సహజముగ వర్ణించును. సన్నివేశమునకు తగినట్లు మితిమీరక కథను నడిపించును. బహువిధప్రయోగ చతురతను చూపును. సముచ్చయములను విరివిగా వాడుట ఇతనికి ఇష్టము. "హితమిత మృదువచన," "ప్రసన్న గంభీర రచన చతుర," "కోమలం...సూక్తిగర్భం, మృదుసందర్భం, విచారచతురం, ఉచితపదం, శ్రవ్యం" అని తన కావ్యగుణములను గూర్చి నిరూపించుకొన్నాడు. "లలిత పదం" "ప్రసన్న కవితాగుణం," "అక్షర రమ్యత"—వీనినిగూర్చి కూడ చెప్పికొన్నాడు.

పంపకవి మహాభారతమందలి యొక అపూర్వమైన భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధ కథనే రన్నకవి "గదాయుద్ధ" అను గొప్ప కావ్యముగా వ్రాసినాడు. పంపని శైలిని మెచ్చికొని యీతని కొన్ని వాక్యములను చిన్నమార్పులచే తన గ్రంథమున చేర్చికొన్నాడు. ఈతని కల్పనా చాతుర్యమున కొక యుదాహరణము.

"ఇదఱొళ్ శ్వేతాత పత్ర స్థగిత దశదిశా
మండలం, రాజచక్రం,
పుదిదత్తా డి త్రిసంగి త్రి దఱొళ్
కురురాజాన్వయం, మత్ప్రతాప
క్కె దళిందం నోడకుర్వ ద్విదుదిదువె
మహాభారత క్కాదియాత్త
బ్బ దశాక్షీ పేఱ సామాన్యమె బగెయె
భవత్కేశ పాశ ప్రపంచం"

ద్రౌపదీ కేశపాశమే ఒక ప్రపంచమైనది. దాని యందు అనేక రాజాధిరాజులు అణగిపోయిరి. కౌరవ వంశమే దానియందు అంత్యమయ్యెను. మహాభారత సంగ్రామమునకు అది నాంది అయ్యెను. కౌరవుల నుండి ద్రౌపదికి గల్గిన అవమానమే మూలకారణము కదా! ఇది పై పద్యము యొక్క భావము.

నన్నయ అనుకరణ

పంపకవిని నన్నయభట్టు కొన్ని సందర్భములలో అనుకరించి యున్నాడు. తనకు సహాధ్యాయుడును, ఇష్టుడునునైన నారాయణభట్టుచే పంపని రచనా రీతులను, వర్ణనా కౌశల్యమును, 'ప్రసన్న కవితార్థ యుక్తిని', 'అక్షర రమ్యతను' తెలిసికొన్నాడు. అనుకరించదగిన వానిని అందుకొన్నాడు. చాళుక్యులు కన్నడము తెలియనివారు కారు. చాళుక్యులు కన్నడిగులు సంబంధీకులు (చూ. డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారి "వేములవాడ చాళుక్యులు" "భారతి" డిశంబరు 1948) ఒక శతాబ్దమునకు ముందే రచింపబడినట్టి పంపభారతము సంగతి రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానమున ప్రసిద్ధికి వచ్చియే యుండును. కన్నడ కవి నారాయణభట్టుయొక్క సహాయమునుగూర్చి నన్నయ గ్రంథాదిని గొప్ప ఉపమానము

లతో ప్రశంసించుటనుబట్టి పరికించినచో పంప భారతమును నన్నయకు అతను బాగుగ పరిచయము చేసినవాడని తెల్లమగును.

నన్నయ అనుకరించిన పట్టులు కొన్ని మాత్రము సూచింతును.

నన్నయ గ్రంథాదిని వ్రాసిన "పారమతిన్" అను పద్యముతో దీటైనది పంపభారతమున "లలితపదం ప్రసన్న కవితాగుణ" ఇత్యాదితో ప్రారంభమగును. అంకితపద్ధతి, గ్రంథాదిని దేవతా స్తవము పంపని అనుకరణయే. ఆదిపర్వమున శకుంతలోపాఖ్యానమున కణ్వాశ్రమమును దుష్యంతుడు దర్శించినప్పుడు, ఆశ్రమప్రాంతమున వైరి వర్గమును విడి జంతుజాలము అన్యోన్యముగ నుండుటయు, శుకములు వేదపఠనమును చేయుచున్నదియు పంపకవి భారతములోనిది. పంప భారతమున పాండురాజు శతశృంగ పర్వతమునకు పోయినప్పుడు అందలి మున్యాశ్రమము లిట్లుండెనని పంపకవి వర్ణించియున్నాడు.

"మునికుమారరు ఓదువ వేదవేదాంగగళం తప్పువిడుదు జడిదు బగ్గిసువ పదుమరాగద బణ్ణద గిణిగళుమం, సురభిగళ తోరద మొలెగళ నుణ్బువ మరిగళం పుగనూంకి కూంకి మొలెగళ నుణ్బ కిశోర కేసరిగళుమం, తమ్మొక్కలె నెల దాదువ కిశోరం కేసరి గళం పిడుదు తెగెద కరికలభంగళుమం; ఆ గళాగళిందె పాయ్వ పులిగళ మరిగళోళ్ పరిదాడువ తరుణ హరిణంగళుమం... చోద్యం పట్టు."

నన్నయ :

"శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు
చదివెడిశుకముల చదువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులనుకరికర
శీతలచ్ఛాయ తచ్ఛీకరాంబు...
.........చోద్యమంది"

కృతిపతి వర్ణన

పంప: "శ్రీ పతిగె యుద్ధమల్ల మహీపతిగె సెగ త్రిపుట్టి" మొదలైన పద్యాలు

నన్నయ: "రాజకులైక భూషణుడు" "విమలాదిత్యతనూజుడు" మొదలైన పద్యములతో ఇంచుమించు పోలికలు గలవు.

ఛందోనుకరణములు, పద్యముల ఎత్తుగడలు, విభక్తి పల్లటములు, వర్ణనారీతులు కొన్ని పట్టులలో పంపని అనుకరించినాడు నన్నయ.

పంపకవి "కవితా గుణార్ణవ" "సుకవిజన మనోమానసోత్తంసహంస," "సంసార సారోదయ" మొదలైన బిరుదావళిని సంపాదించుకొన్నాడు. లేదని ఆ పురాణమును మూడు నెలలలోను, విక్రమార్జున విజయమును (భారతమును) ఆరు నెలలోను ముగించు నా మహాకవి అనిపించుకొనుట పూర్వజన్మ సుకృతము. ప్రతిభాశాలియగుటకు పుణ్యముచేసి యుండవలెను. అటువంటి కవిని బడయుటకు జనులుకూడ నోచియుండవలెను. ఇటువంటి కవిని బడసిన కన్నడిగులు ధన్యులు.

ఆధార గ్రంథములు

1. "పంప" శ్రీ. తీ. నం. శ్రీకంఠయ్య ఎం.ఏ., (మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటన)

2. "కన్నడ సాహిత్య" శ్రీ కె. వెంకటరామప్ప ఎం. ఏ., (మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటన)

3. "నాడోజ పంప" శ్రీ ముళియ తిమ్మప్పయ్య (మంగళూరు)

4. కన్నడ సాహిత్యచరిత్ర" శ్రీ.రం. శ్రీ.ముగళి.

పరీక్ష

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

గంటలు గణగణమని ఒక్కసారి మ్రోగాయి. దీపాలవెలుగులో ఆ దివ్యమంగళాకారుడు వెలసి పోతున్నాడు. రకరకాల పువ్వుల సువాసన ముక్కుకి చక్కిలిగిలింది. మనసులో ఆకాశపు టంచుల్ని అధిగమించి పైకి లేచిపోతూన్న భావాలు. మానవాతీతమైన ఆ శక్తి ఘనతని కీర్తించేందుకు ఆస్కారం లేని వాతావరణం. రెండు నిమిషాలవరకూ వంచిన తల పైకెత్తలేను. మూసిన కళ్లు తెరవలేదు ఏదో పూర్వాతీతమైన జ్యోతి వెలిగింది.

నీటి చుక్కలతో తడిసి మెరుస్తున్నట్టున్న ఆ రెండు పువ్వుల్ని కళ్లకద్దుకుని ఆవరణదాటి బయట కొచ్చాను. సుందరి కంగారుగా నడిచిపోతోంది. ఆమె నడకనుబట్టి గుర్తుపట్టాను. ఎదురుగా వస్తున్న మనిషిని ఢీకొట్టబోయింది కూడా—ఒకటి రెండుసార్లు చీర కాళ్ళకడ్డంవచ్చి ఆమెను బోర్లా కొట్టించబోయింది. గడియారం వంక చూస్తే ఆరుగంటలైంది. అయిదున్నరకే రవణ వచ్చివుండాలి. చప్పట్లు చరిచి పిలవగానే సుందరి ఆగి వెనక్కి తిరిగిచూసి ఏదో తప్పిదం చేసినదానికిమల్లే నాలిక కొరుక్కుంది. ఒక వేళ ఆమె కళ్ళు నన్ను చూసివుండీ కూడా పలకరించలేదేమో!

'సుందరీ! ఏంటిది? ఎన్నడూ లేనిది ఇవాళిలా వచ్చావు? రవణ ఇంకా రాలేదా?' అనడిగాను.

'ఇంకా రాలేదు... మీరింటికి వస్తున్నారు కదా! అక్కడంతా చెప్తాను.' ఆమె కంఠం ధైర్యాన్ని వదల లేక బాధపడుతూంది. రెండడుగులు తొందరగా ముందుకు వేసి ఛటుక్కున ఆగిపోయింది.

'చూడండి!... మీరు నాకో సాయం చెయ్యాలి. నేనిలా ఒక్కర్తినీ వచ్చినట్లు ఆయనతో మాత్రం చెప్పకండి. అసలా ప్రస్తావనే ఎత్తకండి... ప్రళయం లేస్తుంది!'

మలుపు తిరిగేవరకూ ఆమె ఎంత వేగంతో పోతున్నదీ నేను గమనించగలిగాను. సుందరి రవణను చూసి ఎందుకు జడుసుకుంటోందో నాకు తెలుసు. ఆ కారణం తల్చుకుంటే అప్పుడు లేని నవ్వొచ్చింది.

రవణ ఇల్లు చేరుకునే సరికి మరో పది నిముషాలు పట్టింది.

'ఎవరది?' అంటూ రామయ్యగారు కళ్ళమీద అరచేయి వుంచుకుని నేనెవరో కనుక్కుందికి ప్రయత్నించారు.

'నేనండీ!... సాంబమూర్తిని' అని వాక్యం పూర్తి చేయటం, సుందరి వంటింట్లోనుండా పొగలు కక్కుతూన్న కాఫీని నాముందర వుంచటం ఒక్కసారే జరిగాయి. నేననుకున్నది సరైనదే—రవణ ఇంకా ఇంటికి రాలేదు.

'అవున్నాయనా!... నువ్వింతదగ్గరగా వున్నా కనపడటం లేదు. మనిషి ఏ అవయవం లేకపోయినా ఎలాగోలాగ బతుకు యీడ్చుకుపోగలడు కాని, చక్షువులు లేకపోతే జీవించలేడు. అవి లేనంతకాలం వెలుగూ—చీకటీ—అనే విభేదం వుండదు' ఆమాటలు శిథిలమయిన కట్టడంలోంచి వచ్చినట్టున్నాయి. ఏదో లోతైన ఆవేదన—తుఫానుకు చెట్టు ధైర్యంతో వూగిన లాగినట్టు.

"అలా ఎందుకనుకుంటారూ? ఎలాగూ రేపు జరగనుందిగా! వెల్లూర్లో మీ కళ్ళకు యోగం వస్తుంది" అంటూ నచ్చచెప్పటానికి ప్రయత్నించాను. ప్రతి చిన్న విషయానికీ బాధపడుతూ, అనుమానపడుతూ వుండే వ్యక్తులు సూర్యుడు తూర్పున వుదయిస్తాడన్న సత్యాన్ని కూడా నమ్మలేరు. రామయ్యగారిది విసుగుబద్ధమైన నిరాశాజీవితం.

"బాబు ఏడీ!... కనపట్టం లేదు!" అనడిగాను. సుందరి ముఖంలో విచార రేఖలు విస్తరించాయి.

"ఏం చెప్పనండి?...ఆ వేళటినుండి ఒక పేజ్వరం మధ్యమధ్య తిరుగుతుంది. మళ్ళీ వస్తుంది. అప్పుడప్పుడు వాంతులు—ఏవో పలవరింతలు—జరుగుతున్నా డని చెబితే ఆయన వినిపించుకోరు, ఏం చేయను? ఖర్మ' అంటూ నెత్తిబాదుకుంది.

'అసలు సంగతి కాదు నాయనా! బాబుప రెండేళ్ళున్నప్పుడు పెద్దగా జబ్బుచేసింది. జ్ఞాపకం వుందా? బతుకుతాడని ఎవరూ అనుకోలేదు. అప్పుడు మనబిడ్డ దక్కిందంటే తిరుపతి దేవుడికి మొక్కుకున్నాను. అప్పట్నుంచీ వీడిదగ్గర బుర్ర బద్దలుకొట్టుకుంటున్నాను. అతను వినిపించుకోడు. తనకలాంటి నమ్మకాలు లేవంటాడు. వెంకటేశ్వరస్వామికి కోపం రాకుండా వుంటుందా?' అని వ్యాఖ్యానించింది రవణత్త. 'ఇలాంటి నాస్తికులమున్న బతకలేం నాయనా!...మా తమ్ముడు నిన్న చెప్పుత్తిరంగాడు. కళ్లుబాగుపడ్డాక తన దగ్గరకువచ్చి వుండమని—' అని విసుక్కున్నారు రామయ్యగారు.

మానవ జీవితాలకు పునాది రుజువులేని నమ్మక లేమోననిపిస్తుంది. ఒక అబద్ధాన్ని పదే పదే చెప్పటం వలన అదే నిజంగా మారుతుందని, దాన్ని ప్రజలు విశ్వసిస్తారని షేక్స్పియర్ ప్రతిపాదించాడు. దాని నిజా నిజాలు ఎలావున్నా కొన్ని సూత్రాలు మాత్రం నిమ్నకొత్సాహం యివ్వకుండా మనలో పాతుకు పోయాయి. వాటిని ఖండించటం అంత సులభం కాదు. విజ్ఞానశాస్త్రం సరైన రుజువులేని దీన్ని అంగీకరించదు. కాని వేదాంతం ఎలాంటి ఉపపత్తి ఇవ్వకుండా బోధిస్తుంది. పాపంచేసే మనుషులో కానికి పోతవంటుంది. తనకు దాస్యంచేసే తలకుమించిన కోరికలకోసం చిర వేసుకొంటుంది'...జరగవలసిన దంతా ముందే నిశ్చితమైనప్పుడు విజయంకోసం కపటాని దేవుణ్ణేలరించి ఆలోచించటం వృథాగా కాలాన్ని పాడుచేయటం కాదా?' అని రవణలాంటి వారు ప్రశ్నిస్తే వాళ్ళకు సరైన సమాధానం లభించదు సరికదా, ఎదురుగాలులు దావాగ్నిలా చుట్టేసాయి. కన్న తల్లిదండ్రులు కూడా అతన్ని అసహ్యించుకోటాని కిదే మూలకారణం.

పక్కగదిలో బాబు నిద్రపోతున్నాడు. నుదుటి మీద చేయివుంచి చూచాడు. జ్వరం లేదు. మళ్ళీ పోల్లోకి వెళదామని వెనక్కి తిరిగేసరకూ అతని మెడలో వున్న పసుప్పచ్చటితాడు చూడలేదు. నా కళ్లల్లో వున్న ప్రశ్న అర్థంచేసుకున్న సుందరి చెప్పింది.

'ఆయనతో చెప్పొద్దు కదక - తలతీసేస్తారు... ఈవీధి చివర వున్న ఆచారిగారు మంత్రించి ఇచ్చారు. రేపు ఉదయానికల్లా బాబు కిలకిలమని నవ్వుతూ లేచి తిరుగుతాడన్నారు ఏంచేయను మరి? ఈ సాయంత్రం గుళ్ళోకెళ్ళి మొక్కుబడి చెల్లించివచ్చాను. ఆయన వచ్చేస్తారేమోనని కంగారుపడ్డాను—ఇంకానయం!.. దేవుడిదయ!'

ఒక వ్యక్తి తనకున్న అభిప్రాయాన్ని మరొకరి నెత్తిమీద రుద్దటం అన్యాయమనిపించింది రవణతో పరిచయం కలిగాక ఈ నాలుగేళ్లలో అతనిలో చాలా విచిత్రాలు చూశాను సుందరిని ఏ వ్రతమూ—పూజా—చేసకోనివ్వడు. అంతే ఆమెమీద చేయి చేసుకోడంగాని, గదమాయించటం కాని జరగదు. మనసు చీలి, వేసేట్టు తమాషాగా కబురు చెప్పివాదించే పాండిత్యం అతనికి వుంది. అనాటి దృశ్యం ఇంకా నాకు గుర్తుంది.

'ఇవేళ హరికథాకాలక్షేపం వుంది అత్తయ్యా, నేనూ వెళుతున్నా.' అంది సుందరి.

'కథ ఏమిటి?... నేనూ వస్తాను.' అన్నాడతను సీరియస్‌గా. సుందరి తెల్లమొహం వేసింది.

'రామాయణంలో యుద్ధకాండ.' అంది. అసలు రామాయణం పేరు తన భర్త ఎప్పుడైనా విన్నాడా? అని ఆమె అనుమానపడినా నేను ఆశ్చర్యపడను.

కూర్చున్న వాడల్లా రవణ కుర్చీలోంచి అమాంతం లేచి చిన్నపిల్లాడిలాగంతులేస్తూ 'అప్పుడు శ్రీరాముడేమన్నాడంటే...' అంటూ మొదలెట్టే 'అది కాదు నేనే చెప్తాను. అలా కూర్చోండి.' అన్నాడు. సుందరికి కోపం, ఏడుపూ కలిసివచ్చాయి. తరతరాలుగా ఆమెలో పాతుకుపోయిన అనేక భావాల్ని కల్లతో పాటే పెళ్ళగించి గిరవాటు వేయటానికి ప్రయత్నించటం వృథా. ఇదంతా చూస్తున్న నాకు ఎవరిపక్షం వహించాలో తెలిసింది కాదు. సుందరి మనసు సున్నితమైంది. ఎన్ని మెలికలు తిప్పి డొంకతిరుగుడుగా చెప్పినా దాంట్లో వున్న 'కారం' ఆమె రక్తంలో కలిసిపోతుంది. మరోనాడు ముగ్గురం ఓ మిత్రుడి పెళ్ళికి బయలుదేరాం. నేను

ముందుగా ఆ అనుమానాన్ని లేవదీశాను. 'ముగ్గురం కలిసి వెడితే ఆ పని మొక్కలవుతుంది.' అని. రమణ నాకేసి వింతగా చూసి 'మీరు కొన్ని శతాబ్దాలకు పూర్వం జన్మించి వుండవలసింది. అదే నిజమయితే దాన్ని పరీక్షించటానికి ఇదే అనువైన సమయం' అంటూ బయలుదేరాడు. అతని మాట కాదని చెప్పలేకపోయాం. ఇంతలో వుండుండి కారంజల్లినట్లు వెనకనుంచి ఎవరో తుమ్మడం—ఒంటి బ్రాహ్మడు ఎదురుగా రావటం జరిగాయి. రమణకు అనుకోకుండా నిధిదొరికినంత సంతోషం కలిగింది. నా గుండెలు మాత్రం అతి వేగంతో కొట్టుకున్నాయి. అనాది నుంచీ ఎముకల్ని అంటిపెట్టుకుని వున్న నమ్మకాల్ని ఎలా విదిలించగలం?

పెళ్ళి సవ్యంగా జరిగి పోయింది. రమణ మమ్మల్ని వెక్కిరించాడు. సాయంత్రం మేడమెట్లు దిగుతూ కాలుజారిపడ్డాడు. ఎముకలు విరగవలసింది కానిఅదృష్టవశాత్తూ అంతపనీ జరగలేదు. ఈ సంఘటనను ఆధారంగా తీసుకుని అతనిలో పరివర్తన తీసుకు రావడానికి యత్నించాను. పరాకుగా వుండటంవలన అలా జరిగిందే కాని, శకునాలకూ, దీనికీ ముడిపెట్టటం తెలివితక్కువన్నాను. 'ఇదంతా ఆ వేళ జరుపుకున్న దానిఫలితం!' అంటూ సుందరి ఆలోచనా ప్రవాహానికి అడ్డం తగిలింది...అవునవును...ఆ సంఘటన ఎలా మరవగలను?...నాలుగేసు రోజులక్రితం ఆదివారం నాడు...తథాగతుడు చిరునవ్వు నవ్వాడు.

అస్పష్టంగా కనిపిస్తున్న వదనంలోంచి బయలు దేరుతూన్న విజ్ఞానకాంతుల్లో నేను మునిగిపోయాను. నాలో నేనే ఏదో గొణుక్కున్నాను. గుహ ప్రతిధ్వనించింది. తొమ్మిదడుగుల ఎత్తున్న బుద్ధుడు మళ్ళీ చిరునవ్వులు విసిరాడు.

ఏదో మెత్తగా కాళ్ళకు చుట్టుకున్న అనుభూతి. ఊహా ప్రపంచంలో కొన్ని సంవత్సరాలక్రితం వున్న వైభవంలో దైవత్వాన్ని మిళితం చేసుకుని విహరిస్తున్న మనసు ఒక్కసారిగా ఈ లోకంలోకి పరుగులుతీస్తూ వచ్చింది.

అసలే కొండ ప్రదేశం—ఏ కొండ చిలవో—పామో కాలికి చుట్టుకునివుంటే?...భయంతో తల వంచి చూసి ఆశ్చర్యపోయాను.

'మావయ్యా!...మావయ్యా!' అంటూ గంతులేస్తూ వచ్చాడుబాబు. అతని బుగ్గలు గుంటపడి అమాయకత్వంతో నిండిపోయాయి. నెత్తికి చుట్టివున్న ఎర్రరుమాలు అటూ యిటూ, గాలికి రెపరెపలాడింది.

బాబూ!... ఇలా ఇక్కడికెవచ్చావు?...... ఎవరు తీసుకొచ్చారు?' అంటూ గభాలున ఎత్తుకున్నాను.

నావెనకాల కంగారుగా రమణ-సుందరి పరుగెత్తుకురావటం చూశాక అంతా అర్థమైంది.

'పోకిరిపిడుగా!... మమ్మల్ని వెర్రివెంగళాయల్ని చేసి బాగా ఆడిస్తున్నావురా!... మీరువచ్చినట్టు నాకు తెలియదు. సుందరి చేతివుంగరం ఎక్కడో పడిపోయింది. అది వదులుగావుంటే పెట్టెలో పెడ్తున్నాను. విన లేదు. ఆమెకు ఏ దూర్వాసుడూ శాపంయివ్వలేదు కనుక ఇప్పుడుకువచ్చిన ప్రమాదమేమీ లేదు... ఆ రాతిమీద బాబును కూర్చోబెట్టి వెదుకుదామని వెళ్ళాం. ఈలోగా వాడు పరిశోధకుడిలా బయలుదేరాడు.' అన్నాడు రమణ. నవ్వకపోతే కొండదెబ్బలు తగులుతాయన్నట్టు సుందరి నవ్వింది. రమణముఖంలో నిరాశా రేఖలు కదిలాయి

'కానరీస్ గుహలంటే ఏవిటో అనుకున్నాను- ఇందుకేనా బొంబాయినుండి ఇరవైమైళ్ళు ప్రయాణం చేసివచ్చాను?అంతా చేతిబీం కాయలాంటిది. హాక్స్లే అన్నట్టు మనం చూడని ప్రదేశంలో ఏదో వింత వుందని అనుకోటమే కాని, అది సత్యదూరమన్నమాట నిజం.'

మేం నడుస్తూ కొండసగం యెక్కాం.

'అయితే రమణా! ఈ గుహలు నీలో ఆధ్యాత్మిక చింతల్ని లేవదీయటం లేదూ?... పోనీ నీకు దానిమీద నమ్మకంలేదు కనక వదిలేద్దాం. చరిత్రాత్మకంగా - కళారూపంలో నీకేలాంటి ఉత్సుకతా కలగటంలేదూ? సుమారు వెయ్యి సంవత్సరాలక్రితం ఈ గుహల్లో నివసించిన బౌద్ధ భిక్షువుల జీవితక్రమం, ఆచార వ్యవహారాలు, వీటిని గురించి ఆలోచించాలనిపించటం లేదూ?'

'లేకేం!... తెలుస్తూనే వుంది. కాయకష్టం లేకుండా; బుద్ధుని పేరు చెప్పుకుని హాయిగా, గొర

తంగా బతికారు — ఇందులో మెన్నో తగ్గదేమీ లేదు.'

అతనితో వాదించి లాభంలేదని ముందే చెప్పాను.

రెండు ఎత్తైన కొండల మధ్య పెద్దలోయ — వానాకాలంలో ఆ లోయ నీటితో నిండి వుంటుందని వినికిడి. అవతల కొండమీద కొన్ని గుహలు కనిపించాయి. కాని అక్కడికు వెళ్ళేమార్గం మాత్రం కనపడలేదు. రవణ ఆ దృశ్యం ఫోటో తీయటానికి కామెరా సరిచేస్తున్నాడు. సుందరి లోయకేసి తదేక దీక్షగా చూస్తోంది. నేను ట్రైపాయిడ్ సరిచేస్తున్నాను.

సుందరి ఒక్కసారిగా కెవ్వుమంది.

బాబు కనపడలేదు. ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని చూస్తూ మమ్మల్ని మేం మర్చిపోయి అతన్ని గురించి ఆలోచించనే లేదు. అసలే అల్లరిపిడుగు. అందులో మా కొత్తచోటు. రవణ కంగారుగా నాలుగు వైపులా చూశాడు. 'అమ్మోయ్' అని అరుస్తూ బాబు గుహ లోంచి పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

ఆ గుహలోపల ఎడంపక్కనే చిన్న గదిలా వుంది. అక్కడంతా చీకటితో నిండివుంది. ఒంటరిగా వస్తే ఎంతటి గుండెనిబ్బరం వున్నవారైనా జడుసు కుంటారు. అయినా అతనా చీకట్లోకి ఏముందని వెళ్ళాడు? కళ్ళు బెదురుతున్నాయి. ముఖంనిండా చెమట బొట్లు. మళ్ళీ గట్టిగా అరిచాడు.

'ఏంట్రా?...ఏమయింది? అసలక్కడి కెందు కెళ్ళావు?' అని గదమాయించాడు రవణ. బాబు సమాధానం చెప్పక వెర్రిగా చూశాడు.

'జడుసుకున్నట్టున్నాడు. రాక్షసుడికి మల్లే మీరు అరవకండి. ఇంక దిగిపోదాం—పదండి—బాలు' అని సుందరి సమాధానంకోసం ఎదురుచూడ కుండా గబగబా దిగిపోయింది. చేసేదిలేక మేం కూడా వెంబడించాం... ...అది!......అప్పుడు జడుసుకు న్నాడు—అందుకే యీ జ్వరం.

నా ఆలోచనలు ఒకచోటికి వచ్చి ఆగిపోవటం రవణ నన్ను నవ్వుతూ పలకరించటం ఒక్కసారే జరిగాయి. హఠాత్తుగా ఆఫీసులో ఇన్స్పెక్షన్ వచ్చి పడిందని, ఫోంచేసి మళ్లీ వెళ్లవలసి వుంటుందని చెప్పాడు. ఆఫీసుడ్రెస్సైనా విప్పకుండా తిన్నగా బాబుపడుకున్న మంచందగ్గరకు వచ్చాడు. అమాయకంగా నవ్వుతూ నిద్రపోవటం అతని కౌత్సార్యాన్ని కలిగించింది. మెడవరకూ దుప్పటి కప్పి వుండటంవలన మెడలోని తాడు అతనికి కనిపించే అవకాశం లేదు. సుందరి తెలివైందికనక ముందుజాగ్రత్త పడింది. వ్యక్తిగతాభిప్రాయం ఎలావున్నా ఈ ప్రత్యక్ష నిదర్శనాన్ని ఖండించలేకపోయాను. రవణ బాబు నుదుటిమీద చెయ్యివుంచి చూశాడు.

'అరె!...జ్వరం నార్మలుకు వచ్చినట్టుందే! చిత్రం!...డాక్టరు మూడుగంటలవరకూ టెంపరేచర్ వాచ్ చేయమన్నాడే!...సుందరీ! వొడ్డించు! ఇదుగో వస్తున్నా' అంటూ కదిలిపోయాడు.

సుందరివిడిచిన దీర్ఘమైన నిట్టూర్పులో వుండే అర్థం నాఒక్కడికే తెలుసు. పెదవుల మధ్యనుంచి నీటిబుడగలా పేలటానికి సిద్ధంగావున్న నవ్వును బలవంతంగా అణచుకుని వంటింట్లోకి వెళ్లింది.

నాటకరంగంమీద ఓపాత్ర ఎడంపక్కనుంచి వెళ్లగానే కుడిపక్కనుంచి మరోపాత్ర ప్రవేశించినట్టు రవణచేతిలో థర్మామీటరుతో ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఇంకో నిమిషంలో బాంబు పేలుతుం దనుకున్నాను. టెంపరేచర్ చూసే ప్రయత్నంలో ఆ 'మంత్ర రజ్జువు'ను కనుక్కున్నాడు.

'సుందరీ!' అని పిలిచాడు.

పాత్రలన్నీ మళ్ళీ రంగంమీదికి చేరుకున్నాయి.

'చూడండి!...మీకు కోటి నమస్కారాలు. నన్ను మీరేమన్నా చేసినా, ఫరవాలేదు. కాని బాబునుమాత్రం దక్కనీయండి. మీకుతోచదు. ఒకరు చెబితే అర్థంకాదు. చిన్నపిల్లలు జడుసుకోటం సహజం—అందుకు ఏ డాక్టరూ ఇంతవరకూ మందు కనిపెట్టలేదు. వైద్యం చేయలేదు.'

సుందరి దీనంగా చెప్పుకుపోయింది.

రవణ ఫక్కున నవ్వేసి ఆ తాడు కాస్తా పుటుక్కున తెంపేశాడు.

'వట్టివెర్రిపిల్ల మా సుందరి' అంటూ రాగయుక్తంగా పలికాడు. ఈ సందడిలో బాబు మేల్కొని గట్టిగా ఏడవటం మొదలుపెట్టాడు. అతని దృష్టిలో ఇలాంటి నమ్మకాలకు ప్రాధాన్యం లేదు.

'ఇది భౌతికా అనాగరికత—దేన్నైనా పరీక్షించకుండా విశ్వసించటం బుద్ధిమంతుడి లక్షణం కాదు.' అన్నాను.

'అంతే ననుకోండి! భూమి గుండ్రంగా వుంది కనక అనాగరికతలో పుట్టి, నాగరికతలో బతికి తిరిగి అక్కడికే చేరుకుంటాం...అది సరేకాని రేపు రెండు గంటలకు ఆపరేషన్ ముందుగానే వస్తానండి.' అంటూ టెంపరేచర్ చూసి వంటింట్లోకి నడిచాడు.

రామయ్యగారికి అరవై యేళ్ళు దాటాయి. కంటి పాపలో మధ్యవున్న చుక్క క్రమంగా తెలబడి అక్కడ శూన్యం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు కళ్ళు కనిపించటం మానేస్తాయి. దీన్ని "కేటరాక్ట్" అంటారు. దీనికి ఆధునిక విజ్ఞానంలో చికిత్సవుంది. ఆపరేషన్ ద్వారా దృష్టిని తిరిగి రప్పించవచ్చు. రామయ్యగారు ఆపరేషన్‌కు ముందు ఓ చిన్న శాంతిస్నానం జరిపించాలని, సహస్రనామార్చనలు జరిపించాలని కోరుకున్నారు. కాని రమణ వినిపించుకోక అశ్రద్ధ చేశాడు. అందుచేత ఆయన కేమాత్రం శాంతి లేదు.

మర్నాడు అంతా సవ్యంగానే జరిగింది. సరన్ నా మిత్రుడు. అతన్ని పిలిచి అడిగాను. అతను పెదవి విరుపులో ఆకారేఖల్ని మేళవింపజేస్తూ, యాభై వంతుల విజయం—షెయిర్ బెటస్ పేమెంట విషయంలో ఎలాంటి ఫలితమూ చెప్పలేం—అది వారి వారి అదృష్టం మీద ఆధారపడి వుంటుంది, అన్నాడు. నరనాడులు కృంగిపోయాయి. అంటే కాపాడుతూవస్తో సాయపడిన కళ్ళు అంధకారంలో యింకా పోతాయన్నమాట! ఈ విషయం తెలిస్తే రామయ్యగారు ఇదంతా దైవకోపమని కొడుకును దుమ్మెత్తి పోస్తారు. సముద్రంలో హఠాత్తుగా తుపాను జనించినట్టు ఈ సంఘటనలో ఆ కుటుంబంలో కలహాలు జనిస్తాయి. హాలాహలం లోంచి అమృతం లభ్యమైనట్టు దీనివలన రమణ మారితే బాగానే వుండును. ఈ విషయం ఆ సాయంత్రం రమణతో ప్రస్తావించాను.

'అంటే వాళ్ళు షూర్ కేస్ సరిగ్గా చేయలేదన్నమాట. అలా అనుమానంగావుంటే బాగుపడేంతవరకూ యింజక్షన్లు ఇవ్వవలసింది. ఇదేకనక ఫేల్యూర్ అయితే దావా వేసి సైన్ అంతా కక్కుకుంటాను' అంటూ పళ్ళు పటపట కొరికాడు. పోని దేవుడికి కొంచెం లంచం పారేస్తే ఏంపోయింది?

రమణ ఆ రాత్రి పన్నెండుదాకా ఇంటికి రాడన్న సంగతి చెప్పటానికి వెళ్ళాను. సుందరి భూగోళాన్నంతా మోస్తున్నట్టు కనిపించింది.

'చూడండన్నయ్యగారూ!...బాబుకు మళ్ళీ జ్వరం వచ్చింది. నిద్రలో పిచ్చిగా పలవరింతలు. ఎవరో పీక నొక్కుతున్నారట! కళ్ళు తెరచినప్పుడల్లా గుడ్లు మిటకరించి నాలుగువైపులా చూస్తున్నాడు. ఇప్పటికి వారంరోజులుగా అతని పరిస్థితి ఆటూ ఇటూ కాకుండావుంది. ఆయనకంతా వేళాకోళంగావుంది. ఏం చేయమంటారు చెప్పండి?'

'అయితే సుందరీ!...ఆ తాడుకట్టటంవలన ఏదైనా ఫలితం కనిపించిందా?'

'ఆహా! ఆ తాడుకట్టిన అయిదుగంటలకల్లా జ్వరం తిరుగుముఖం పట్టింది. ముఖంలో నవ్వొచ్చింది'

'అయితే మళ్ళీ తాడు మంత్రించి తీసుకువస్తే సరిపోతుంది.'

'ఎలా? ఆయన తెంపిపారేస్తారుగదా?'

'రమణ వున్నప్పుడు తీసిదాచేయ్—దానికదే విరుగుడు!'

'అలా పనికిరాదు. కనీసం మూడురోజులైనా మెడలో వుండాలని ఆచారిగారన్నారు. ఇవంతన్ని చటు తీస్తే దాంట్లో మనకు విశ్వాసం లేదని రుజువు చేయటమన్నమాట. డాక్టరు వచ్చి చూశాడు. ఉదయం ఇంజక్షనిచ్చాడు. మూడేళ్ళ పసివాడి శరీరంలో సూది గుచ్చుతుంటే చూస్తూ నిలబడలేకపోయాను—నిజం చెబుతాను. ఇలా అనుకుంటూ ఈ మనిషితో జగడం పెట్టుకుని కాపురం చేయటమెలా?'

సుందరి కళ్ళు నీటితో నిండిపోయాయి. ఆమెకేలాంటి సలహా యివ్వలేక పోయాను.

భార్యాభర్తల మధ్య తెగతెంపులు కావటానికి పెద్ద పెద్ద కారణాలు అవసరం లేదు. మన సైకియాట్రిస్టు దృష్ట్యా దీని పరిమాణమూ నిర్ణయించలేం—నాకు తెలిసిన ఓ మిత్రుడు వున్నట్టుండి కర్ణాటక సంగీతం నేర్చుకోటం మొదలుపెట్టాడు. ఇంటిదగ్గర ఒక్క గంట మాత్రమే సాధకం చేసేవాడు. వినయ విధేయతలలో మెలగిన సతీమణి ఓపికతో వుండలేక అతన్ని విదల్చి వేసింది. అలాగే వీళ్ళిద్దరి మధ్యా ఏదైనా అవాంతరం వుద్భవిస్తుందేమో నని భయపడ్డాను. కాని రమణ

సుందరిని ప్రాణంకంటె ఎక్కువగా ప్రేమిస్తున్నాడని నాకు తెలుసు. ఆమెకోసం అతను చేయవలసిన త్యాగం అంటూ ఏదైనా వుంటే అది పూర్తికందనిదై ఉంటుంది.

ఏవేవో చుట్టూ కారుమబ్బులు కమ్ముకుంటున్నాయి.

తరువాత వారంరోజులు సందిగ్ధావస్థలో జరిగిపోయాయి. డాక్టరు మొదట్లో 'న్యుమోనియా' అన్నాడు. తరువాత టైఫాయిడ్ అన్నాడు. కోర్టుకు పోయే దారిలో వుంది కనక హాస్పిటల్ కు వెళ్ళి రామయ్యగారిని చూసి వస్తున్నాను. తరువాత రెండు రోజులకు రామయ్యగారిని డిశ్చార్జ్ చేశారు. కాని కంటికున్న కట్టు మరో వారం రోజులదాకా విప్ప కూడదన్నారు. రవణ తల్లి వెంకటేశ్వరస్వామి ముందు చేసిన తప్పుకు చెంపలు వాయించుకుని బాబును దక్కించుకోమని కొడుకుతో పోరుపెట్టేది. ఆమెకు రెండు మూడుసార్లు దేవుడు కలలో కనపించి, మాట నిలుపుకోకపోతే పగతీర్చుకుంటానన్నాడట!

ఆ వేళ ఓ పెద్ద కేసులో వాదించి ఓడి పోయాను. కొండంత నిరాశతో ఇంటికి తిరిగి వచ్చి ఆ కేసు తాలూకు వివరాలన్నీ నెమరు వేస్తూ నా వాదనలో బలహీనత ఎక్కడ వుందని ఆలోచిస్తుంటే రవణ ఫోన్‌లో పిలిచాడు.

'తాటిపండు తల్లిచెట్టుతో సంబంధం వదులుకోటానికి సిద్ధంగావుంటే కాకి వాలిందట — ఆ నింద కాస్తా పాపం, ఆ నోరులేని దానిమీద వేశారు. అలాగే నాకూ జరిగింది. కాని నేను జారుకోటానికి పిరికిపందను కాను. ఇదో సవాలైతే దాన్ని ఒప్పుకుంటున్నాను.'

ఈ వుపోద్ఘాతం భయాన్ని కలిగించింది.

'బాబు మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకు మమ్మల్ని వదిలి వెళ్ళిపోయాడు. వెంటనే రావాలి.'

అరగంటలో చెమటలు కక్కుకుంటూ ఇంట్లో వాలాను.

ఎవరో కిలకిల నవ్వుతూ 'మావయ్య!... మావయ్య!' అంటున్నట్లనిపించింది. దయామయుడైన బుద్ధుడు ప్రసాదించే వరాలు ఇలాంటివేనా?... కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి.

దీపం ఆరిపోగా మిగిలిన చీకటి అక్కడ వుంది.

సుందరి నన్ను చూడగానే ఇంకా గట్టిగా గుండెలు బాదుకుని ఏడవసాగింది.

'మా బాబును చేతులారా చంపారు... నా మాట విన్నారుకారు.'

అంతకంటె ఎక్కువగా తిరుగుబాటు చేసేశక్తి ఆమెకు లేదు.

'మన ప్రాప్తం అంతే — ఏం చేస్తాం? రాసి వున్నది జరక్క మానుతుందా?' అంటూ ఓదార్చటానికి ప్రయత్నించాను. రామయ్యగారు కదలిక లేని శిలలా కూర్చుని వున్నారు. ఆయన ముఖంలో ప్రతి ముడతలోనూ కొన్ని లక్షల బాధలు ములుకుల్లా గుచ్చుకుంటూ పాములా మెలితిరిగి పోతున్నాయి. చెప్పి చూశాను. శాయశక్తులా ప్రయత్నించాను. ఫలితం లేక పోయింది. కన్ను లేని బాధ ఒక వంక — ఇది రెండో వంక.

రవణమాత్రం గంభీరంగా వున్నాడు.

'డాక్టర్ లాడ్‌ని పిలవవలసింది. పొరపాటైంది. అతను సరిగా డయాగ్నైస్ చేసివుండేవాడు.'

ఆ దుఃఖం సుందరిలో ఉపశమించదు.

రెండురోజులు గడిచాక నన్ను కోర్టులో కలుసుకున్నాడు.

'సుందరి ఏమీ సుఖంపొందటం లేదు. పుండు మీద కారం జల్లినట్టుగా బాబును చంపింది నేనేనని సాధిస్తోంది. మా యిద్దరి అభిప్రాయాల మధ్య ఎంత మాత్రం సామరస్యం కాని, పోలిక కాని లేదు. రేపు పుట్టింటికి వెళ్ళటానికి అన్నీ ఏర్పాట్లూ చేసుకుంది. ఆమెను వారించటానికి నేను ప్రయత్నించలేదు. శత్రువులు ఎంతకాలం చెలిమిగా ఉన్నట్లు నటించగలరు?'

పచ్చటి సంసారాన్ని ధ్వంసం చేసుకోటం సులువుగానే జరుగుతుంది.

రవణకున్న నాస్తిక భావాన్ని తొలగించాలన్నది నా అభిప్రాయం కాదు. స్థిరమయిన అభిప్రాయాన్ని మార్చటమంటే కొండలను చిటికెన వేలిమీద ఆడించటము లాంటిది. రవణ దేవుణ్ని నమ్మనందుకు నా కెలాంటి బాధా లేదు. ఎందుచేతనంటే నేనూ దేవుణ్ణి చూడలేను. కాకతాళీయంగా ఇతరులందరికీ ఎన్నో రకాల బాధలు కలుగు

తున్నాయి. ఇతరులకు హాని కలగనివ్వకుండా వారిని సంతోష పెట్టటానికి మన కిష్టం లేకపోయినా ఓ సిద్ధాంతాన్ని ఆచరిస్తున్నట్టు నటించటంలో తప్పులేదు. శూన్యాన్ని చూపిస్తూ అక్కడేదో విచిత్రమైన వస్తువుందని ఎవరైనా వాదిస్తే ఆ వాదాన్ని ధిక్కరించి, విమర్శించి నోరెండించుకోటం అనవసరం.

పది రోజులు గడిచాయి.

ఆరోగ్యం సరిగ్గా వుండకపోవటంవలన రవణ ఇంటికి వెళ్ళటం వీలుపడలేదు. అందుచేత అక్కడి వాతావరణం ఏ విధంగా తయారైందీ నాకు తెలియదు. ఓ నాడు సాయంత్రం కిటికీ దగ్గరగా పడకకుర్చీలో పడుకుని వీధికేసి చూస్తున్నాను. పసుప్పచ్చ టాక్సీ రోడ్డువారగా ఆగింది. చెయ్యిపట్టుకుని రామయ్య గారిని రవణ నడిపించి తీసుకు వస్తున్నాడు. నాకేం అర్థం కాలేదు. రామయ్యగారిని మంచంమీద కూర్చో పెట్టాం. నేనేమీ అడక్కుండానే రవణ మొదలు పెట్టాడు.

'నాన్నగారు నా దగ్గర వుండటానికిష్టపడటం లేదు. చిన్నాన్నగారి వూరెళుతున్నారు. మిమ్మల్ని చూడాలంటే తీసుకువచ్చాను.'

'చూడు నాయనా! ... చిన్నప్పట్నుంచీ కట్టుదిట్టంతో, దైవభక్తిలో పెరిగాను. ఈ ముసలితనంలో నాస్తికులమధ్య ఎలా వుండగలను? ఆపరేషన్ చేశాక వున్న కన్నుకూడా పోయింది.'

'మూర్తిగారూ! నేనిదివరకే చెప్పాను. తప్పంతా ఆ సర్జన్‌దే - దావా వేయటానికి ఏదైనా ఆస్కారం వుందేమో చూడండి- నేను సిద్ధంగా వున్నాను.'

'నువ్వు వృథాగా శ్రమపడకు... నేను చేసుకున్న పుణ్యం అంతే-దేవుడికి నామీద దయతప్పింది.'

'అలాగనకండి!... కాలం ఒకేరీతిగా వుండదు- ఈ పరిస్థితులలో మీరు కన్న కొడుకుకి దూరంగా వెళ్ళిపోవటం మంచిది కాదు.'

రామయ్యగారు నవ్వారు.

'నేను ముందే చెప్పాను. ఇది రెండుతరాల సిద్ధాంతాల మధ్యవున్న పోరాటం. నా కిది కుదరదు. వేరుగా వుండటం మంచిది.'

రవణంటే నాక్కూడా అసహ్యం వేసింది. కట్టుకున్న పెళ్ళాన్ని పంపేశాడు, తండ్రిని తరిమేశాడు. అతను సాధించిన దేమిటి? తరువాత సంభాషణ ఎంతో సేపు సాగలేదు—ఇద్దరూ తిరిగి వెళ్ళిపోయారు.

నేటి విజ్ఞానం దైవాన్ని గురించి ప్రస్తావించదు. సిద్ధాంతాలను అలుముకుంటూపోయి చివరకు అనంతంలో అస్తమిస్తుంది. నిప్పులేనిదే పొగకనిపించదన్నట్టు, దేవుడనేవాడే లేకపోతే ఈ ధరిత్రి ఎలా పుట్టింది? కారణ రహితంగా ఏదీ జనించదు. తరతరాలుగా వొస్తున్న నమ్మకాల్ని కాలదన్ని, మనకున్న స్వల్పతార్కిక జ్ఞానంతో అనంతమైన వెలుగులో ఓ కిరణం తాలూకు అణువుమాత్రం చూడగలిగి నేను సర్వస్వం తెలుసుకున్నానని గుండెమీద చేయి వేసుకుని చెప్పటం సులభం కావచ్చు. కాని అందుమూలంగా ఏర్పడే చిక్కులు అనంతం. అవన్నీ నిస్సహాయతతో వున్న మృగాన్ని కొండచిలువలా చుట్టేసి హతమారుస్తాయి.

* • *

నాలుగుమాసాలు గడిచాక ఓనాడు రవణ ఇంటికి వెళ్ళాను. బాబుపోయాక, అప్పుడప్పుడు కలుసుకుని యోగక్షేమాలు విచారించటమే కాని, ఇంటికి వెళ్ళటం ఇదే మొదటిసారి. హాల్లో ఎవరో అమ్మాయితో పకపక నవ్వుతూ కబురు చెబుతున్నవాడల్లా నన్ను చూసి కొంచెం కంగారుపడాడు. ఆ అమ్మాయికూడా వినయంగా లేచి నిలబడింది. నాకేం అర్థం కాలేదు. కట్టుకున్న పెళ్ళాన్ని వద్దు పొమ్మని ఏంటి పగటి వేషాలనిపించింది. అయినా, నిజానిజాలు తెలుసుకోకుండా తొందరపడకూడదని నిర్ణయించుకున్నాను. కుర్చీలో కూర్చోబెట్టాడు. 'నామీద శీత కన్ను వేశారు. నేను మీకు చేసిన ద్రోహమేమిటి?' అడిగాడు.

'అబ్బే! అలాంటి దేమీ లేదు. తీరుబడి లేక...' అని నేనింకా వాక్యం పూర్తి చేయకుండానే 'అవునవును...తలకుమించిన పనులు...సరే కానీయండి ఇంక పరిచయాలు చేస్తాను. ఈ లలన నా ద్వితీయ కళత్రం. పేరు సుజాత. వివాహం గప్‌చిప్‌గా జరిగినందుకు క్షమించండి. ఈయన ఆ నీక ప్రామాట్ సాంబమూర్తిగారు—ఫేమిలీ ఫ్రెండ్' అనగానే ఆ అమ్మాయి నమస్కరించింది. శరీరంలో ప్రతిరక్తపుచుక్క కోపంతో పొంగిపోయింది. ఆ అమ్మాయి వయ్యారంగా లోపలకు నడిచివెళ్ళి

ప్లేటులో మైసూరు పాకాలు, గ్లాసు నిండా పాలూ తీసుకొచ్చి నా ముందర వుంచింది.

‘ఛీ?...నిన్ను మనిషికింద జమకట్టటం నా పొరపాటు. నిష్కారణంగా సుందరి జీవితం నాశనం చేసినందుకు బాధలేదు. సిగ్గులేదు. మరో అమ్మాయిని పెళ్ళిచేసుకున్నాడట, ఎవరెస్టు శిఖరం ఎక్కినట్టు గొప్పగా చెబుతున్నాడు...ఇదుగో రమణా! ఈ నాటి నుండి నీకూ, నాకూ సంబంధం నాస్తి’ అంటూ అరిచాను.

‘ఎవరూ?...అన్నయ్యగారా? గది కప్పు కొస్తా పైకెగిరి పోగలరు. ఏవిటంత గట్టిగా అరుస్తున్నారు?’ అంటూ సుందరి ప్రత్యక్షమైంది.

‘నాకళ్ళను నమ్మమంటారా? వద్దా?’ అనడిగాను.

“తప్పదయ్యా! ఎదురుగా కనిపిస్తుంటే ఎలా కాదనగలం?...చూడు మరి. ఇప్పుడే స్నానం చేసి వచ్చినట్టుంది. జుట్టు తడిగావుంది.” అన్నాయి.

“ఏవిటిదంతా?” అనడిగాను.

‘మీకోపాగ్నిని రగిల్చినందుకు క్షమించండి... సుజాత సుందరికి స్వయానా చెల్లెలు. సుందరి వచ్చి రెండురోజులైంది మిమ్మల్ని రమ్మన్నది ఇందుకే...’

‘ఆలుమగల కయ్యాలు అద్దంమీది ఆవగింజ’ లన్న పాత సామెతను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకున్నాను.

తరువాత రమణ జరిగినదంతా వివరంగా చెప్పుకు పోయాడు. నేను ముందే చెప్పాను. అతను సుందర్ని విడిచి బతకలేడని. మామగారింటికి వెళ్ళి సుందరిని వచ్చేయమని సామదానభేద దండోపాయాలు ప్రయోగించి బతిమాలి విజయం సంపాదించాడట.

‘రేపే అమ్మ, నాన్నా వస్తున్నారు. వారం రోజుల క్రితం చిన్నాన్నగారి వూరు వెళ్ళాను. ఇద్దర్నీ ఒప్పించేసరికి తలప్రాణం తోకకువచ్చింది. నేను నాస్తికుడనయితే దేవుడు నన్ను దండిస్తాడుకాని అమాయకులైన వాళ్ళిందర్ని దండిస్తాడని నచ్చచెప్పాను. మరో సర్జన్ చేత ఆ రెండో కంటికి ఆపరేషను చేయించాలి.’

మనుష్యుల మనస్తత్వాలు ఎంత స్వల్పకాలంలో మారిపోయాయి!...

నాలుగైదు నెలలు గడిచాక ఓనాడు నేను వెళ్ళే సరికి రమణ ఆఫీసుకు వెళ్ళిపోయాడు. ఇల్లంతా బిక్కుబిక్కుమంటూవుంది. బాబు అటూయిటూ నవ్వుతూ గంతుతుంటే చీకటి కోణంలో మెరపు మెరసినట్టుండేది. సుందరి శుచిగా పూజచేస్తోంది.

‘ఏవిటిది?’ అనడిగాను ఆశ్చర్యపోతూ.

రమణతల్లి చెప్పుకుపోయింది.

‘ఏముందినాయనా! ఆదేవుడికింకా మామీద దయ కలగలేదు. పుట్టిన ఒక్కనలుసూ అలాపోయిందా మరి—ఇంక దానికి సంతానప్రాప్తి లేదని మొన్న ఎవరో జోస్యం చెప్పారు. అప్పట్నుంచి అది బెంగ పెట్టుకుంది. వాడితో చెబితే జోస్యమంతా వట్టి బూటకమన్నాడు. చివరకు బతిమాలి దాన్ని సత్యనారాయణ వ్రతం చేసుకోనీమన్నాను. మొగుడూ, పెళ్ళాం కలిసి ఏఅన్నవరమో వెళ్ళి వ్రతం కాస్తా చేస్తే పిల్లలు వెంటనే పుడతారు? కాని మావాడు దైవనామస్మరణకూడా చేయడూ? అందుకని ప్రతిశుక్రవారం అదొక్కతే ఇలా చేసుకుంటోంది. దేవుడికి కనికరం కలక్కుండావుంటుందా?’

‘అతనెలా వప్పుకున్నాడు?... ఆశ్చర్యంగా వుందే!’

‘పాపాయి కావాలని అతనికీమాత్రం వుండదా యేవిటి? అదలావుంచి ఇది దేవుడి శక్తికి పరీక్ష—గీటురాయి...చూద్దాం—అన్నాడు. ఒకవేళ పాపాయి పుడితే అది దైవప్రసాదమని నమ్ముడనుకో.’ సుందరి ఈ మాటలన్నీ వింటూ సిగ్గుతో తల వంచేసుకుంది. ఆమె బుగ్గలు ఎర్రగా కందిపోయాయి.

ఆ వ్రత ఫలితం ఏమిటో తెలుసుకోటానికి కొంతకాలం పట్టింది.

ఓనాడు రమణ నన్ను ‘ఇరానీ రెస్టారెంట్’లో పట్టుకున్నాడు.

‘చిన్న షాపింగ్ వుందండి. మీరుకూడా రండి’ అంటూ తీసికెళ్ళి రకరకాల బొమ్మలు, చీరలూ, పువ్వులు కొన్నాడు. నన్ను కూడా ఇంటికి రమ్మన్నాడు.

‘ఈ బొమ్మలెవరికి?’ అనడిగాను.

‘మా చిన్నాన్న కుటుంబం నిన్ననే దిగింది. చిన్నాన్న కొడుక్కి.’ అన్నాడు. ఆయన్ని నేనింతవరకూ చూడలేదుకనక పరిచయం చేసుకుందామనుకుని అతన్ని వెంబడించాను. తీరావెళ్ళి ఇలు చేరుకున్నాక అక్కడ కొత్త మొహాలేవీ కనపడలేదు.

‘మీ చిన్నాన్న పాపాయి ఏడీ?’ అనడిగాను.

'ఆ పాపాయి మా కొంగుకొండీ? మా యింట్లో నే పాపాయి రాబోతుంటేనే?...మరీ బొమ్మ లన్నీ ఎందుకనుకున్నారు?' అని దబుత్తరించాడు. ఆశ్చర్యంగా సుందరివైపు చూశాను.

సిగ్గుతో తలవంచుకుని అక్కణ్ణుంచి కదలిపోయింది.

'కంగ్రాచ్యులేషన్స్ – సత్యనారాయణమూర్తి దయా' అన్నాను.

'అంతా హంబగ్' అన్నాడు.

ప్రస్తుతానికి రమణ కుటుంబంలో అందరూ నవ్వుతూ కనిపించినా అతని విపరీత సిద్ధాంతాలు ఏదో ఒక నాడు తుఫానును లేవదీస్తాయని నాకు తెలుసు. అందుకని అతనిలో శాశ్వతమైన మార్పు తీసుకురావట మెలాగని ఆలోచించి ఆలోచించి ఏ నిర్ణయానికీ రాలేకపోయాను. రమణ వ్యక్తులతో పోరాటం సాగించటం మానేసి గడ్డిపీడగా వున్న నమ్మకాలతో పోరాడి గెలుపొందితే బాగుండేది. రాత్రి పదకొండు గంటలవుతుంది.

మామూలుగా తొమ్మిదింటికే నన్ను చెలికాని నిద్ర పట్టేసుంది. ఆ నాడు ఎంత ప్రయత్నించినా కన్ను మూతపడలేదు అంటే, దానికేదో కారణం వుందని తృప్తిపడ్డాను. దీపం ఆర్పేయటానికి మంచం మీదనుంచి లేవటం, ఎవరో తలుపుతట్టటం ఒకేసారి జరిగాయి. తలుపు క్రమంగా తెరుచుకుంది. రమణ లోపల కొచ్చాడు. పున్నమినాడు దివ్యంగా వెలుగుతున్న చంద్రుడు ఒక్కసారి కాంతి విహీనంగా తయారవుతే ఎలా వుంటుంది? రమణ ముఖం కూడా అలాగే వుంది. చొక్కా చెమటతో తడిసిపోయింది. పెదవులు వణుకుతున్నాయి.

'మూర్తిగారూ! తక్షణం రావాలి—సుందరికి నొప్పులు ప్రారంభమై అయిదుగంటల పైచిలుకవుతుంది. డాక్టర్ లాడ్ ప్రసవం సులభంగా జరగదని, ఆపరేషన్ చెయ్యాలని అంటున్నాడు. అదికూడా ప్రమాదంతో కూడినదంటున్నాడు. ఏంచేయను?... చెప్పండి—' అంటి మనిషి నిలువునా కంపిస్తున్నాడు.

'రమణా! ఇందులో నేనుమాత్రం చేయగలిగిందేముంది? డాక్టర్ ని బతిమాలుకోటం మెరుగు—'

'అబ్బే!... అదంతా పూర్తయింది. ఇంక తన వలన అయ్యే దేమీ లేదని, అంతా దేవుడి చేతిలో వుందని అన్నాడు—'

'అవును... అగెవన్నది సరెంజే—దేవాన్ని నువ్వు ధిక్కరించలేవు. నీ యిష్టా విష్టాలతో అతనికి సంబంధం లేదు. నన్నడిగితే సుందరిని దక్కించగలిగింది ఒక్క భగవంతుడే!'

రమణ అయిదు నిమిషాలవరకూ మాటాడలేదు. ఒక్కసారిగా ఆవేశం వచ్చినవాడిలా గోడమీదున్న శ్రీకృష్ణుని పటానికి నమస్కరించి, చెంపలు వాయించుకుని, "కృష్ణా!... నన్ను క్షమించు, నా అభిప్రాయాలు పువాద లేనివి... నా సుందరిని దక్కించు...' అన్నాడు.

నాకు కలిగిన ఆనందంలో వూపిరి నిలిచిపోతుందనుకున్నాను.

ఇద్దరం టాక్సీలో హాస్పిటల్ కు వచ్చాం.

డాక్టర్ లాడ్ చిరునవ్వుతో బయటకివచ్చాడు.

'కంగ్రాచ్యులేషన్స్ మిస్టర్ రమణా!... మొగపిల్లాడు.

భయపడవలసిన అవసరం లేదు...మూర్తిగారూ!

'మీతో కొంచెం మాట్లాడాలి ఇలారండి...' అంటూ నన్ను తన గదిలోకి తీసుకు పోయాడు.

'చివరకు దేవుడికి దండం పెట్టాడా లేదా?'

'ఆ...అంతా అనుకున్నట్టే జరిగింది.'

డాక్టర్ లాడ్ కన్నుగీటి పెద్దగా నవ్వాడు.

గదిలోంచి బయటకొచ్చాను. రమణ ముఖం ప్రశాంతంగా వుంది.

'రమణా! నువ్వు ఏమనుకున్నా సరే! ఈ లోకంలో సుఖంగా బతకాలనివుంటే నలుగురూ అవుననేదాన్ని కాదనకుండా, ఖండించకుండా వుండాలి. దాన్ని మనం నమ్మినా, నమ్మకపోయినా, నమ్మినట్లు నటించటంలో తప్పులేదు. ఈ నటనవలన ఇతరులకు బాధలేదు. వారి మూలాన మనకూ బాధలేదు. సత్యాన్వేషణకు బయలుదేరితే మందిలో మానవుడిగా బతకలేం. ఏ వాల్మీకిగానో—సోక్రటీస్ గానో—గెలీలియో గానో—లూథర్ గానో బతకవలసి వుంటుంది. మనం బతికేది స్వల్పకాలం. ఈ మాత్రం దానికి కోరి కొరివితో తలగోక్కున్నట్టు కష్టాలను తెచ్చుకోవటమెందుకు?...'

రమణ అంగీకార సూచకంగా తల వూగించాడు. చివరకు నాకో సందేహం కలిగింది—ఇందులో గెలిచిందెవరు? ఓడిపోయిందెవరు? ఏమో!...జయాపజయాలు దైవాధీనాలు—

సరైన సమాధానంమాత్రం రాలేదు.

రాదు కూడా—

మన స్వీయచరిత్రలు

శ్రీ డి. రామలింగం

నేటి గద్య రచనారీతులలో స్వీయ చరిత్ర ఒకటి. పూర్వం మన సాహిత్యంలో స్వీయ చరిత్రలంటూ లేవు. అసలు చరిత్ర రచన విషయంలోనే మన దేశీయులకు మొదటినుంచీ అంత శ్రద్ధవున్నట్లు కన్పించదు: మన పూర్వీకులు ఎంతసేపూ పారమార్థిక విషయాలకే ప్రాధాన్యమిచ్చారు గాని లౌకికవిషయాలపై వారికి అంతగా ఆసక్తి లేదు. అందుచేతనే కాళిదాసు ఏ కాలం నాటివాడు? రామాయణం వ్రాసిన మొల్ల కుమ్మరి వారి ఆడపడుచా, కమ్మరివారి ఆడపడుచా? అనే ప్రశ్నలు ఉదయించినప్పుడు సందిగ్ధంగానే సమాధానం చెప్పుకోవలసి వస్తున్నది. మన ప్రాచీన కవులు తమ కావ్యాల అవతారికలలో తమ పుట్టు పూర్వోత్తరాలను, తమ కృతిని అంకితం పొందేవారి వంశ చరిత్రను కొంత వ్రాసుకున్నారు గాని వాటివల్ల ఆ కృతికర్తల, కృతిపతుల జీవిత విశేషాలు అంతగా తెలియవు. అలాంటి విశేషాలను తెలిపే గ్రంథాలను వారు ప్రత్యేకంగా వ్రాయలేదు. అది మన సంప్రదాయం కాదనే కారణం చేతకూడా సంకోచించి వదలి పెట్టారు. అయితే ఆధునిక కాలంలో వచన రచన బాగా వ్యాప్తిలోకి వచ్చిన తరువాత అనేక సాహిత్యరూపాలతో పాటు స్వీయ చరిత్ర అనే కొత్తరీతికూడా ఆవిర్భవించింది. అప్పటి నుంచీ తెలుగు సాహిత్యంలో కొన్ని స్వీయ చరిత్రలూ, ఆత్మకథలూ వెలువడ్డవి.

స్వీయ చరిత్ర అనగా తనను గూర్చి తాను వ్రాసుకోవడం. అలా వ్రాసుకోవడంలో కొన్ని చిక్కులున్నవి. ఇతరులను గూర్చి వ్రాయడం సులభం కాని తన్ను గూర్చి తాను వ్రాసుకోవడమంటే అనేక చిక్కులతో కూడుకొన్న పని. ఆత్మ చరిత్ర వ్రాసుకోవడానికి వ్యక్తిగతంగా కొంత ప్రతిపత్తి వుండాలి. అంటే ఇతరులకు చెప్పదగ్గ వృత్తాంతమంటూ ఒకటి వుండాలి. సార్థకమైన జీవితం గడిపి, తమకూ కొంత చరిత్ర వున్నదన్న విశ్వాసం కలిగితేనే ఆత్మ కథలు వ్రాయడం పడుతుంది. అటువంటి చరిత్ర ఏదీ లేనప్పుడు అది ఆత్మకథ గాక ఎవరో అన్నట్లు ఆత్మఘోష అవుతుంది. అయితే చెప్పుకోదగ్గ చరిత్ర వున్నప్పటికీ ఏదో చేతనైనంత వరకు సేవ చేశానే గాని నన్ను గూర్చి నేను చెప్పుకోవడమేమిటి? అనే భావంతో ఆ పనికి పూనుకోవడానికి కొందరు వెనకాడుతారు. ఒకవేళ వ్రాయాలనే అభిలాష వున్నా ఆత్మస్తుతి, పరనింద అవుతుందేమోనని జంకుతారు. పైగా స్వీయ చరిత్ర యథాతథంగా వ్రాయాలంటే మొదటినుంచీ ఎప్పటి విశేషాలను అప్పుడు డైరీలలో వ్రాసి, ఆ డైరీలను పదిలపరచుకొని వుండాలి. అలా దిన చర్యలు వ్రాసే అలవాటు మనవారిలో చాలామందికి లేదు. మరి పాశ్చాత్యులు అలాంటి దినచర్యలను ఆధారంగా పెట్టుకొనే పెద్ద పెద్ద గ్రంథాలు బాగా రచించుకోగలిగారు. అటువంటి డైరీలు లేనప్పుడు కేవలం జ్ఞాపకశక్తిమీదనే ఆధారపడవలసి వస్తుంది. అలాంటి సందర్భాలలో కొన్ని తప్పులు దొర్లడం సహజం.

ఇన్ని చిక్కులున్నప్పటికీ కూడా తెలుగులో స్వీయ చరిత్రలు వెలువడ్డవి. కొందరు పెద్దలు మిత్రుల ప్రోద్బలంచే వ్రాసీ, మరికొందరు వారికి బుద్ధిపుట్టి వ్రాశారు. మానవుడు సంఘజీవి. తన కష్టసుఖాలను తోటివారికి చెప్పుకోవాలనే కోర్కె ప్రతివారికీ వుంటుంది. ఆ కోర్కె ననుసరించే తాము చేసిన పనులను, పడ్డ కష్టాలను, తమకు కలిగిన అనుభవాలను ఇతరులకు చెప్పాలన్న అభిలాషతో స్వీయచరిత్రలు వ్రాశారు. ముందు చనిపోయినవారెలా జీవించారో వెనుక వచ్చినవారు తెలుసుకొనే అవకాశం లేకపోతే అనుభవం అనే మాటకు ప్రయోజనం వుండదు కనుక తమ చరిత్రలను చూచి తమ సంతతివారు, బంధువులు, కుటుంబ గౌరవాన్ని నిలబెట్టుకొని, స్వశక్తిమీద ఆధారపడి ఉత్కృష్టాదర్శాలతో జీవిస్తారన్న ఆశయంతో కొందరు వ్రాశారు. మరి కొందరు తమ చరిత్రలను తమ ఆనందంకోసకే వ్రాసుకున్నారు. ఇంకా కొందరు కాలం గడచినమీదట తమవలె

కష్టాలు పడువారు తమ చరిత్ర చూచి, పూర్వం తమ వంటి వ్యక్తి ఒకరు వుండేవారని తెలుసుకొని ఊరట పడతారన్న ఆశతో వ్రాశారు. ఏ ఆశయంలో, ఏ ప్రోద్బలంవల్ల వారు వ్రాస్తేనేమి వాటివల్ల మన సాహిత్యంలో స్వీయచరిత్రలు లేని కొరత తీరడమే గాక, ఆ పెద్దల జీవితచరిత్రల మూలకంగా దేశచరిత్ర కూడా తెలుసుకొనే అవకాశం కలుగుతున్నది.

ఆంధ్ర సాహిత్య లక్ష్మికి వచన రచన, ఉపన్యాసాలు, నాటకాలు, ప్రహసనాలు, జీవితచరిత్రలు, ప్రకృతి శాస్త్రాలు, నవలలు మొదలైన అనేక నూతనాలంకారాలను చేకూర్చి, ఆధునిక వాఙ్మయ రూపాలకు బాటలు వేసి, ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో యుగకర్త అని పేరు పొందిన మహావీరుడు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారే తెలుగు సాహిత్యంలో స్వీయచరిత్ర లేని కొరతను తీర్చారు. మన మొట్టమొదటి స్వీయచరిత్ర వారిదే. వారు తమ చరిత్రను వ్రాస్తూ "తెలుగుభాషలో స్వీయచరిత్రమును వ్రాయబూనుట కిదియే ప్రథమ ప్రయత్నము. తన్నుగూర్చి తాను వ్రాసుకొనునప్పుడు ఈశ్వర ముఖమును చూచి సత్యము నే చెప్ప బూనినను పలుకొలపు వారది ఆత్మస్తుతిగానో పరనిందగానో భావించి అన్యథా తలచవచ్చును. ఒకానొకప్పుడు పరులనుగూర్చి అప్రియములగు సత్యములను బయలుపరుపవలసివచ్చినప్పుడు వారికిని, వారి మిత్రులకును, బంధువులకును మనస్తాపము కలుగవచ్చును. అయినను సాధ్యమైనంతవరకు అన్యుల మనస్సులకు నొప్పి కలిగించెడు విషయములను అనావశ్యకముగా ఇందు జొప్పింపమానితిని" అని చెబుతూ ఇటువంటి దుష్కరమైన కార్యానికి తాము పూనుకొన్నందుకుగాను దానిని సమంజసంగా నిర్వహించేందుకు శక్తిని ప్రసాదించవలసిందిగా ఈశ్వర ప్రార్థనకూడా చేశారు. వీరేశలింగంగారి స్వీయచరిత్ర ఒకవిధంగా ఆంధ్రదేశ సాంఘిక చరిత్ర. అందులో ఆ మహానుభావుని జీవిత విశేషాలే గాక అప్పటి దేశ స్థితి. విద్యావిధానం, సంఘంలో అమలులోవున్న దురాచారాలు, మూఢవిశ్వాసాలు మొదలగువాటి నన్నిటినీ బహిరంగం చేశారు. అట్టి సాంఘిక స్థితిని సంస్కరించవలెనన్న లక్ష్యంతో వారు ఎట్టి ప్రయత్నాలు చేశారు? ఏయే ఇబ్బందు లెదుర్కొన్నారు? ఎటువంటి అభియోగాలు వారిపై మోపబడ్డవి? వాటి నన్నిటినీ తట్టుకొని ఎలా నిలువగలిగారు? ఆనాటి తెలుగు సాహిత్యం ఏ పరిస్థితిలో వుంది? ఆంధ్రజాతి అభ్యున్నతికి ఆయన చేసిన సేవ ఏమిటి? మొదలైన అనేక విషయాలు ఈ స్వీయచరిత్రలో విశదంగా వ్రాయబడ్డవి. వీరేశలింగంపంతులుగారికీ, వారి ప్రత్యర్థులకూ జరిగిన న్యాయవిషయక వ్యవహారాలు, నోటీసులు, మిత్రులతో వారు జరిపిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు, వారి ఉపన్యాసాలు, వ్రాసిన పత్రాలు, ఆ కాలంనాటి సంఘటనలపై పత్రికాభిప్రాయాలు, చాలావరకు యథాతథంగా ఉదహరించడంచేత అప్పటి ఆంధ్రదేశ విశేషాలు ఏతరంవారైనా తెలుసుకొనే వీలు కలుగుతున్నది. సామాన్య కుటుంబంలో జన్మించి, పెద్ద పదవిలో లేకపోయినా, సంకల్పబలంతో ఆంధ్రజాతికే చరిత్రను కల్పించిన మహాపురుషుడు వీరేశలింగంపంతులుగారు. సంఘ సంస్కర్త, వచన రచనా పితామహుడు, బహుళ గ్రంథకర్త, దాత, మహానుభావుడూ అయిన ఆయన స్వీయచరిత్ర ఏ తరంవారికైనా ఉత్తేజకరమైన గ్రంథం.

తరువాత రాంభొట్ల జగన్నాథశాస్త్రిగారు తమ స్వీయచరిత్ర వ్రాసుకున్నారు. ఈయన విశాఖపట్నం జిల్లా వాసి. రెండు గావంచాలు చేతబట్టుకొని ఇల్లు వెడలి, జీవయాత్రకు గడిగిన సామాన్యుడీయన. అయినా చివరకు సిరి ఈయన పంచజేరక తప్పిందికాదు. ప్లీడరీ వృత్తిలో అటు న్యాయమూర్తులకూ, ఇటు న్యాయవాదులకూ గౌరవభాజనుడై ఘనతగాంచిన వ్యక్తి. ఈయన స్వీయ చరిత్రకు వెలలేదు. బంధుమిత్రుల కోసమే ప్రచురింపబడింది.

కృష్ణాజిల్లా దివి తాలూకా వక్కలగడ్డ గ్రామ వాసి, బలభద్ర కోటయ్య తమ ఆత్మకథ వ్రాసి ప్రకటించారు. వీరు విశ్వబ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణేతర ప్రభావంతో స్వీయ సంఘోద్ధరణకై పాటుపడ్డ వ్యక్తి.

రాయసం వెంకట శివుడుగారు తమ స్వీయ చరిత్ర వ్రాసి ప్రకటించారు. ఈయన వీరేశలింగం పంతులుగారికి శిష్యుడూ, సహచరుడూ. బాల్యంనుంచి సత్ప్రవర్తన కలిగి, ఉన్నత విద్యాభ్యాసంచేసి, ఉపాధ్యాయ పదవిలోవుండి, కటక పెపట నెల్లూరులోని వెంకటగిరి మహారాజా వారి కళాశాలకు ప్రధానాచార్యులై 'సత్యసంవర్ధని,' 'జనానా' మొదలగు పత్రికలను నడిపి, స్త్రీ జనాభ్యుదయానికై కృషిచేసి, గుంటూరులో కొన్ని వేల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి ఒక

మందిరమును నిర్మించి ప్రజల కప్పగించిన ఉదార పురుషుడీయన. వీరి ఆత్మ చరిత్రకు దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు పీఠిక వ్రాస్తూ 'ఇది వెంకట శివుడిగారి సొంత కథ కాదు. ఆంధ్ర దేశంలోను, హిందూదేశంలోను, ప్రపంచమందును కలిగిన భావపరివర్తన కూడా ఇందున్నది' అన్నారు.

'సూర్యనారాయణీయము' మరొక స్వీయ చరిత్ర. ఇది 'సామాన్య సంసారి జీవిత కథ' అని రచయిత వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు చెప్పుకున్నారు. బందరులో వకీలుగా, సంఘ సంస్కర్తగా, రాజకీయ వాదిగా పేరుపడ్డవారీయన. అన్ని విషయాలలోను స్వతంత్రాలోచన గల వ్యక్తి. పరోపకారం ఆదర్శంగా పెట్టుకున్నవారు. తాము స్వార్జితంగా సంపాదించిన డెబ్బదివేల రూపాయల ఆస్తిని విద్యాసంస్థ కిచ్చివేసిన వదాన్యులు. మానవులు స్వశక్తి మీదనే ఆధారపడి జీవించడం గౌరవమనీ, కర్మయోగులుగా వుండి ప్రజాసేవ చేయవలెననీ, ఈయన తమ స్వీయచరిత్ర ద్వారా ప్రబోధించారు.

'కళాప్రపూర్ణ' చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి స్వీయచరిత్ర కొక ప్రత్యేకత వున్నది. ఈయన పుట్టంధుడు కాదు గాని తరువాత దృష్టిని కోల్పోయారు. పుట్టింది బహు సామాన్యకుటుంబం. కాని వ్యక్తిత్వం గొప్పది. చిలకమర్తివారు వీరేశలింగంగారి అడుగుజాడల్లో సంఘ సంస్కరణోద్యమానికీ, సాహిత్యానికీ, తెలుగు నాటకరంగానికీ అపారమైన సేవచేశారు. మొదటినుంచీ వీరికి ప్రజాహితజీవనం గడపవలెనన్న వాంఛ వుండేది. స్వయంగా ఎక్కడికీ పోలేకపోయినా, ఎవరినో ఒకరిని వెంటబెట్టుకొని శ్రమపడి ప్రతి మహాసభకూ హాజరై వక్తల ఉపన్యాసాలను శ్రద్ధగా విని, నిస్సంకోచంగా తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తీకరించి, ప్రజాహిత జీవనంలో ఉద్వేగం కలిగించిన ప్రతిభాశాలి. ఈయన హాజరైన మహాసభలు, ఇచ్చిన ఉపన్యాసాలు అనేకం. ఆంధ్రదేశంలో విద్యావ్యాప్తికి, సంఘ సంస్కరణకు, మతోద్ధరణకు, నిమ్నజాతుల సంక్షేమానికి, మహిళాభ్యుదయానికీ రాజకీయ సంస్కరణలకు, లలితకళల అభివృద్ధికీ ఎంతో పాటుపడడమే గాక అనేక గ్రంథాలు రచించి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారి 'కళాప్రపూర్ణ' బిరుదుపొంది, తెలుగు సాహిత్యంలో చిరస్థాయిగా వుండే స్థానం సంపాదించుకొన్న ప్రజ్ఞావంతులు. మన స్వీయ చరిత్రలలో చిలకమర్తి వారి స్వీయచరిత్ర పాఠకునికి అత్యంతాసక్తిని కలుగజేస్తుంది. కారణం వారి వచన రచనాశైలి, వినయ పూర్వకము, నిగ్రహాయుతము అయిన వారి చెప్పే విధానమూను.

ఆంధ్రోద్యమంలో, భారతదేశ రాజకీయ రంగంలో, విప్లవోద్యమంలో పనిచేసిన ముగురు ప్రముఖుల స్వీయచరిత్రలు తెలుగు సాహిత్యానికి అలంకారప్రాయమైనవి. ఒకరు దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు; శాసనసభ్యుడుగా, ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షుడుగా, కాంగ్రెసువాదిగా గాంధీమహాత్ముని గౌరవాదరాలకు పాత్రుడైన మహావ్యక్తి ఈయన. భారత ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సమరం గడిచిన కొన్నేండ్లకే దేశభక్తుడు పుట్టాడు. ఆయన స్వీయచరిత్ర డెబ్బయి ఏండ్ల ఆంధ్రదేశ చరిత్ర. భారతదేశ చరిత్రకూడా అందులో వున్నది. సత్య తత్పరత, ఆస్తిక్యము, వినయం, నిరంతర సేవాసక్తి, ఆత్మవితరణం—ఇవి దేశభక్తుని ఉత్తమ గుణాలు. "జీవితములో సుఖదుఃఖము లనునవి వ్యక్తికి మాత్రమే సంబంధించినవి. పరుల కుపకరించునదే సార్థక జీవనమని యెంచును. అయితే ఈ నిర్ణయము లోకులు చేయవలసినదే. సాధారణముగ ఎవ్వరి జీవితమందైనను సుఖదుఃఖములు రెండును అనుభూతములగుచుండును. దినదినమును నూతనానుభవములు కలుగుచుండుటచే, జీవితము నూతన కళలతో నొప్పారు నొక నాటకరంగమువలె నుండును. నిర్మల వర్తనము కలిగి, సత్యనిష్ఠతో ప్రవర్తించువారికి మనః క్లేశమునకు కారణముండదు." అని కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు తమ జీవితానుభవమునుగూర్చి చెప్పుకొన్నారు.

రెండవది టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారి 'నా జీవితయాత్ర' అనే ఆత్మకథ. ఆంధ్రప్రజానాయకులుగా ప్రకాశంగారు అనితరమైన స్థానం పొందారు. లక్షలు సంపాదించి, లక్షలు ఖర్చుపెట్టిన త్యాగి. గుండె నిబ్బరానికీ, ధైర్య సాహసాలకూ, త్యాగాలకూ ప్రకాశం పంతులుగారిని చెప్పుకొని మరొకరిని చెప్పాలి. ఆంధ్రుల గుణగణాలకు ఆయన ప్రతినిధి. కాంగ్రెసువాదిగా, పత్రికా సంపాదకుడుగా, మంత్రిగా అవిభక్త మద్రాసుకూ, ఆంధ్ర రాష్ట్రానికీ ముఖ్యమంత్రిగా ఆయన చేసిన సేవ అనుపమమైనది. అసలు దక్షిణ భారతంలో జాతీయోద్యమానికి గుండెనిచ్చిన ధీరోదాత్తుడు ఆయనే. ప్రకాశం పంతులుగారి స్వీయ

చరిత్ర యువజనానికి ఆదర్శప్రాయమైన వీరగాథ. పైగా ఇది సాహిత్యమూల్యం కూడా సంతరించుకొన్నది.

మూడవది 'నేను-నా దేశం' అను పేరుతో గదర్ వీరుడు దర్శి చెంచయ్యగారు వ్రాసుకున్న స్వీయ చరిత్ర. 'పోయిన అర్ధ శతాబ్దిలో మనదేశంలో ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ, సాంస్కృతిక రంగాలలో వచ్చిన ప్రతి మహోద్యమం దర్శి చెంచయ్య గారి జీవిత దర్పణం మిగిల్చింది' అని పీఠికా కర్తలన్న మాట అక్షరాలా నిజం. అటు నాయకుడూ కాక ఇటు అనుచరుడూ కాక, ముక్కుకు సూటిగా పోయి తనకు తోచిన ఉద్యమంలో పాల్గొన్న చెంచయ్యగారి ఆత్మకథ ఉద్గ్రంథమైంది. తమ స్వీయచరిత్రకు ప్రస్తావన వ్రాస్తూ "మనదేశ మహోద్యమానికి మకుట ప్రాయమయిన గాంధీ మహాత్ముని జీవితచరిత్ర తలపుకు వచ్చి వాడలిపోయాను. అంతగొప్ప ఆత్మకథ తరువాత నేను వ్రాయడమేమిటని నాలో నేను నవ్వుకున్నాను. కాని ఆ మహోద్యమంలో మహాత్ముని జీవితమొక అగ్నిగుండమైతే నా సమిధకూ అందులో తావు లేకపోలేదు అన్నభావం మాత్రమే నన్ను ఈ రచనకు ప్రేరేపించింది" అని చెంచయ్యగారు చెప్పుకున్నారు. భారతదేశం పరాధీన స్థితినుంచి బయటపడవలె నన్నవాంఛ నాటి దేశభక్తులలో ఎంత బలీయంగా వుండిదీ ఇలాంటి విప్లవ వీరుల జీవిత చరిత్రలవల్ల తెలుస్తుంది.

డాక్టర్ కె. యన్. కేసరిగారు 'నా చిన్ననాటి ముచ్చట్లు' అంటూ తమపత్రిక గృహలక్ష్మిలోనూ, ఇతరత్రా కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశారు. అవే పుస్తక రూపంలో వెలువడ్డవి. డాక్టర్ కేసరిగారు రాజకీయ నాయకులు కారు. వైద్యులు. పత్రికా సంపాదకులు. సేవా పరాయణులు, వితరణ శీలురు. వైద్యరూపంగా, పత్రికా ముఖంగా, విదుషీమణులకు స్వర్ణ కంకణ బహూకరణ రూపముగా ఆయన స్త్రీలకు చేసిన సేవ సంస్మరణీయ మయినది. మద్రాసులో మైలాపూరులోని కేసరివిద్యాలయం, త్యాగరాయనగర్‌లోని కేసరి ప్రాథమిక పాఠశాల ఆయన దాతృత్వానికి నిదర్శనాలు. దాదాపు రెండులక్షల రూపాయలు ప్రజార్థ హితైక కార్యాలకు దానంచేసిన వదాన్యుడాయన. అంతేకాదు. పండితులను గాయకులను సత్కరించిన కళోపాసకుడుకూడా. ప్రాచీన కళా సంస్కృతుల పట్ల ఆదరాభిమానాలు గల వ్యక్తి డాక్టరు కేసరిగారు.

పండితులూ, పరిశోధకులూ, యోగనిష్ఠాపరులూ అయిన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'ప్రజ్ఞా ప్రభాకరం' అను పేరుతో ఆత్మకథ వ్రాసుకున్నారు. మరి కొందరు పద్యరూపంలో తమ స్వీయచరిత్రలనూ స్వీయానుభవాలనూ వ్రాసుకున్నారు. తిరుపతి వేంకట కవులలో ఒకరైన శ్రీ చెళ్ళపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారి 'జాతక చర్య' ఈ సందర్భంలో సంస్మరింపదగింది.

సాధారణ జీవిత చరిత్రలకూ, స్వీయ చరిత్రలకూ ఒక భేదం వుంది. ఒకరు మరొకరి జీవిత చరిత్ర వ్రాసినప్పుడు అన్ని విషయాలు సమగ్రంగా లభించకపోవచ్చు. కాని ఎవరి చరిత్రను వారే వ్రాసుకొన్న పక్షంలో సంగతులన్నీ సంపూర్ణంగా ఉదహరించడానికి వీలుపడుతుంది. అయితే స్వీయచరిత్రలో కూడా ఉత్తమగుణాలనే వ్రాసుకొని దుర్గుణాలను, లోపాలను వెల్లడించడం జరుగకపోవచ్చు. అయితే మన స్వీయచరిత్ర కారులు వారిలోపాలను చాలవరకు నిస్సందేహంగా వెల్లడించారు. మహానుభావులైన వారి చరిత్రలు అవశ్యం పఠనీయమైనవి. అవి మనకు గతాన్ని తెల్పి, భవిష్యత్తును ప్రబోధించి, వెలుగు నీడలలో కూడిన ఈ జీవయాత్రలో మార్గ సూచికలుగా ఉపకరిస్తాయి.

మన గద్యరచనలో స్వీయచరిత్ర విభాగం ఇంకా విస్తృతం కావడం అవసరం. ఇంకా ఎందరో పెద్దల స్వీయచరిత్రలు వెలువడాలి. ముఖ్యంగా పద్మభూషణ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారు, గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు, తిల్లావఝుల శివశంకరస్వామిగారు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి వంటి అనుభవజ్ఞులు సాహితీపరులు తమ స్వీయచరిత్రలను వ్రాసి ప్రకటించాలి. ఆ స్వీయచరిత్రలు వెలువడడానికి వారి మిత్రులు ప్రోద్బలం చేసి, తద్వారా స్వీయచరిత్ర విభాగాన్ని మరింత సంపన్నం చెయ్యాలి.

చతుర్ముఖులు

శ్రీ అంగర సూర్యారావు

పాత్రలు:

గోపాలరావు	రామచంద్రకవి
కీర్తిశ్రీ	కమలాకరం
విశ్వనాధం	గణపతి
వెంకటసుబ్బయ్య	పాపారాయుడు

రంగమణి.

స్థలం: కళామంటపం

సమయం: రాత్రి 7 గంటలు.

హాలుమధ్య ఒకద్వారం కనిపిస్తోంది. తలుపులు మూసివున్నాయి. లోపలి నుంచి నృత్యంచేస్తున్నట్లు మువ్వల ధ్వని, పాట - తక్కువస్థాయిలో విని పిస్తున్నాయి. హాలులో - సింహాసనం ఆకారంలోవున్న ఒక కుర్చీ, దాని ముందు అందంగా అలంకరించబడిన ఒక టేబిలు వున్నాయి. టేబిలుకు కుడి వైపున మూడు కుర్చీలు వున్నాయి. కుడివైపునుంచి కీర్తిశ్రీ వస్తాడు. వయస్సు 35 సంవత్సరాలు. ఖద్దరు లాల్చీ, పంచె, భుజంమీద ఖద్దరు శాలువా-చూడగానే 'కవి' అని తెలుస్తుంది. కీర్తిశ్రీ హాలు ఖాళీగా వుండడం చూసి నిరుత్సాహపడతాడు. ఒకక్షణం ఆలోచించి హాలుమధ్య వున్న ద్వారం దగ్గరకు వెళతాడు. చెయ్యి వెయ్యగానే ఒక్కసారిగా తలుపులు తెరుచుకుంటాయి. ఉద్వేగంగా మువ్వలధ్వని, క్షేత్రయ్య పదంలోని చివరి చరణం వినిపిస్తాయి.

"...దేవరే వరుడు కావలెనని
భావజుని పూజ లొనరించిన
ఆ వనిత పేరేమి సెల వీరా,
సిగ్గేల లేరా!"

లోపలినుంచి గణపతి వస్తాడు. వయస్సు 18 సంవత్సరాలు. లాల్చీ, పరాయి వేసుకున్నాడు. కాళ్ళకు మువ్వలు వున్నాయ్.)

గణపతి.: (కీర్తిశ్రీని పరిశీలనగా చూస్తూ) ఎవరుమీరు?

కీర్తిశ్రీ: నేను కీర్తిశ్రీని—విశ్వనాధం గారు వున్నారా?

గణ: మీ పేరు ఎక్కడో విన్నట్టుందే! (ఆలోచిసాడు.)

కీర్తి: (తేలిగా) అహా! దానికేముంది! వినేవుంటావు.

గణ: (ఏదో జ్ఞాపకి వచ్చినట్లు) మీరు పత్రికలలో యేమైనా రాస్తూవుంటారా?

కీర్తి: పవకి రాసేవాణ్ణి.

గణ: అద్గదీ! అలా చెప్పండి. మిమ్మల్ని చూడగానే అమాంతంగా కవిగారని తెలిసిపోయింది. లోపలికి దయచేయండి.

కీర్తి: తీరిక లేదు. యిప్పుడు నేను రాదకార్యంమీద తిరుగుతున్నాను.

గణ: కవులకు రాచకార్యాలేమిటి చెప్మా!

కీర్తి: అబ్బాయీ! నువ్వు చిన్నవాడవు. నీకు యీ పెద్ద విషయాలు తెలియవు. ఇటీవల సాహిత్య

రంగాన్ని మేం రాజకీయరంగానికి దగ్గరగా తీసుకువెళ్ళాం.

విశ్వనాథం : (లోపలినుంచి) గణపతీ ! గణపతీ !

గణ : (ద్వారం దగ్గరకు వెళ్ళి) యిక్కడే వున్నానండి. మీకోసం యెవరో వచ్చారు.

విశ్వ : (లోపలినుంచి) యిప్పుడెవరురా దిగబడ్డారు ?

గణ : (పేరు మర్చిపోయి) కీర్తి...కీర్తి...

(విశ్వనాథం లోపలినుంచి వస్తాడు. తెల్లగా, లావుగావున్నాడు. గుండ్రని ముఖం, గిరజాలు, గాస్కో లాల్చీ, పంచె—నాట్యాచార్యుడికి కావలసిన లక్షణాలన్నీ వున్నాయి. వయస్సు 30 సంవత్సరాలు.)

విశ్వ : (కీర్తిశ్రీని గుర్తించి చిరునవ్వుతో) ఓహో ! మీరా కీర్తిశ్రీగారూ ! ఎవరో అనుకున్నాను.

కీర్తి : రామచంద్రకవిగారు రాలేదా ?

విశ్వ : లేదండీ. నేనూ వారికోసమే చూస్తున్నాను.

కీర్తి : (రిస్టువాచీ చూసి) ఎంతో టైంలేదు. ఏర్పాటులు యింకా పూర్తికాలేదు. నేను వెళ్ళి రామచంద్రకవిగార్ని తీసుకువస్తాను.

(కుడివైపు వెళుతూవుంటాడు.)

విశ్వ : కీర్తిశ్రీగారూ ! చిన్నమాట ! (కీర్తిశ్రీని సమీపించి) గోపాలరావుగారివంటి సుప్రసిద్ధ నాయకుడు మీ రచయితల సమావేశానికి వస్తున్నందుకు నాకు చాలా సంతోషంగావుంది.

కీర్తి : (ప్రసన్నుడై) మీవంటి సహృదయులకు సంతోషంగానె వుంటుంది. (కోపంతో) కాని...... వుంటారు చూడండి కొందరు......

విశ్వ : పోనిద్దురూ ! వాళ్ళ మాటలను పట్టించుకుంటే మనం క్షణంసేపు మర్యాదగా బ్రతకలేం.

కీర్తి : మీరేదో చెప్పబోయి మానేశారు.

విశ్వ : అహా ! మరేంలేదు. యీ సమయంలోనే గోపాలరావుగారికి నా పేరు కొంచెం సిఫారసు చేయించాలి.

కీర్తి : తప్పకుండా చేయిద్దాం. మన రామచంద్రకవిగారు యెంత చెబితే అంత. దానికి తిరుగులేదు.

విశ్వ : మీరు నలుగురూ కలిసి నాటక సంఘంలో నా పేరు పడేలా చూడాలి.

కీర్తి : తప్పకుండా చూద్దాం. యిప్పుడే వస్తాను.

(కుడివైపు వెళ్ళిపోతాడు.)

విశ్వ : (ఆలోచిస్తూ) యిది మంచి సమయం.

గణ : దేనికండి ?

విశ్వ : గోపాలరావుగారిని మంచిచేసుకునేందుకు.

గణ : ఆయన్ని మంచిచేసుకోవడం యెందుకు ?

విశ్వ : ఈ నాడు కళారంగం అంతా ఆయన చేతుల్లో వుంది. ఆయన తలుచుకుంటే యేమైనా చెయ్యగలరు.

గణ : అయితే మన నర్తకులను ఆహ్వానించండి. నేను నాలుగు జావళీలను అభినయించి చూపిస్తాను.

విశ్వ : నువ్వు అభినయిస్తే లాభంలేదు. — సర్వాంగశోభితయైన, సింహమధ్యమ అయిన లలనామణి కావాలి.

గణ : అటువంటి నర్తకి యిప్పుడు యెక్కడ దొరుకుతుందండి ?

విశ్వ : అదే ఆలోచిస్తున్నాను. మంచి చిక్కువచ్చిపడింది. గోపాలరావుగారిని ఆహ్వానిస్తాం. బాగానే వుంది. కనీసం ఒక శిష్యురాలిద్వారా ఆయనకు పూలమాల సమర్పించాలి.

గణ : (గుండెలమీద చెయ్యి వేసుకొని) నేను స్వయంగా సమర్పిస్తానండి.

విశ్వ : (కోపంతో) వూరుకోవోయ్. అందుకు నువ్వు పనికిరావు.

గణ : (నిరుత్సాహపడి) అదేమిటండీ? నాకేంలోటు?

విశ్వ : (విసుగ్గా) నీకేం లోటులేదురా నాయనా!— కానీ ఆడవాళ్లద్వారా సమర్పింప చెయ్యడం ఒక ఫాషన్.

గణ : యింత ఆకస్మికంగా శిష్యురాలు యెలా దొరుకుతుందండి?

విశ్వ : యిదివరకు కోమల, కల్పవల్లి వుండేవారు. వాళ్ళు వుండే రోజుల్లో...

గణ : (మధ్యలో అందుకొని) వాళ్ళు యిప్పుడు గోపాలయ్యగారిదగ్గర నేర్చుకుంటున్నారండి.

విశ్వ : ఆ గోపాలయ్య మన ప్రాణానికి యముడులా తయారయ్యాడు.

గణ : ఆయనదగ్గర చాలామంది నేర్చుకుంటున్నారండి.

విశ్వ : యీ రోజుల్లో డాబూ, దర్పం కావాలి. విద్వత్తు చూసే వాళ్ళు లేరు. అందుకే గోపాలయ్యలాంటి వాళ్ళు చెలామణీ అవుతున్నారు. గోపాలయ్యని మించిపోవాలంటే నాకు ఒకటే ఉపాయం తోస్తోంది.

గణ : యేమిటండీ అది?

విశ్వ : నాటక సంఘంలో స్థానం సంపాదించడం.

గణ : దానివల్ల లాభం యేమిటండీ?

విశ్వ : అంతా లాభమే. ఎక్కడకు వెళ్ళినా రాజవీధిలో వెళ్ళొచ్చు. మనమీద "సుప్రసిద్ధ నాట్యాచార్యుడు" అనే ముద్ర అమాంతంగా పడిపోతుంది. యీ రోజుల్లో మనకు వచ్చిన విద్యకంటే ముద్రపడడం అత్యంతముఖ్యం. అర్థమయ్యిందికదూ? ఒకేఒక్కసారి ముద్ర పడిందనుకో—యిహ దానికి ధస్తీ తిరుగుండదు.

(చివరిమాట అనే సమయంలో కుడివైపునుంచి వెంకటసుబ్బయ్య వస్తాడు. సిల్కు చొక్కా, గ్లాస్కో పంచె, వేళ్ళకు ఉంగరాలు—ధనవంతుడని తెలుస్తుంది. చేతిలో జిప్ బాగ్ వుంది.)

వెంకటసుబ్బయ్య : (వస్తూనే) యేమిటండోయ్ విశ్వనాథంగారూ తిరుగులేదంటున్నారు?

విశ్వ : ఓహో! వెంకటసుబ్బయ్యగారా! యేమిటి—యెప్పుడూ లేనిది యిలా దయచేశారు?

వెంక : యిక్కడ రచయితల సమావేశం వుందటకదూ! కాస్సేపు కూర్చొనిపోదామనివచ్చాను. యింకా యెవరూ రాలేదా?

గణ : (ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ) మీరు సిల్కుస్టోర్సు ప్రొప్రయిటర్ గారు కదండీ?

వెంక : (గణపతి కేసిచూసి) అవును. (విశ్వనాథంతో) యీ కుర్రా డెవరండీ?

విశ్వ : వీడు నా శిష్యుడు గణపతి. యీ వూళ్ళో యే నాట్యాచార్యుడివాడనే నా శిష్యుడితో సమాన స్థాయిలో నాట్యం చెయ్యమనండి చూద్దాం.

వెంక : మంచి శిష్యుణ్ణే సంపాదించారు.

విశ్వ : సంపాదించడం కాదండీ—తయారుచేశాను.

గణ : (ఆశ్చర్యంలో) సిల్కుస్టోర్సు ప్రొప్రయిటర్ గారికి రచయితల సమావేశానికి సంబంధం యేమిటా అని నా సంశయం!

విశ్వ : (గణపతి కేసి కోపంగా చూస్తూ) ఉష్! వూరుకో! (వెంకటసుబ్బయ్యతో) చూడండి వెంకటసుబ్బయ్యగారూ! మీ వంటి కుబేర పుత్రుల సహకారం లేనిదే యే సంస్థా బ్రతకదు.

వెంక : అవి వెనకటి రోజులు. యిప్పుడు మమ్మల్ని కత్తెరలో పెట్టి నొక్కేశారుకదండీ. కూర్చుంటే పన్ను! నుంచుంటే పన్ను! సినిమాచూస్తే పన్ను! కారెక్కితే పన్ను! చివరకు కాలం చేసినా పన్ను వేస్తున్నారు. దానధర్మాలమీద కూడా పన్ను వేశారుకదా!

విశ్వ : మీరు చెప్పింది నిజమే అనుకోండి. మీలాంటి వారు మమ్మల్ని కొంచెం ఆదుకోవాలి.

వెంక : అయిదు రూపాయలు దాటి చందా యిస్తే మా ఆడాళ్లు ఒప్పుకోరు. ఆ అయిదురూపాయలకైనా దెబ్బలాడి ఒప్పించాను.

విశ్వ : మీ దయ!

వెంక : మీ శిష్యుణ్ణి—ఓ రెండు నిముషాలు—విడిచి పెట్టగలరా?

విశ్వ : అలాగే తీసుకు వెళ్ళండి. నాకూ తొందరపనులు వున్నాయి. నా సభ్యత్వం సంగతి నిర్ణయించవలసిన రోజు యిది. (మధ్యద్వారంలోనుంచి వెళ్ళిపోతాడు.)

వెంక : (గణపతిని ఒక ప్రక్కకు తీసుకువెళ్ళి) అబ్బాయ్ నీకు హేండ్ కెమెరాతో ఫోటోలు తియ్యడం వచ్చునా?

గణ : (సంతోషంతో) ఓ! అద్భుతంగా తీస్తాను. నేను స్నాప్ షాట్సు తియ్యడంలో ఎక్స్‌పర్టును.

వెంక : యిదివరకు యెప్పుడైనా తీశావా?

గణ : లక్షసార్లు తీశాను—ఓసారి సుందరవేణి గార్డెన్ ప్రక్కనుంచి వస్తోంది. అప్పుడు నేను ప్రిన్సిపాల్ గారి రూం దగ్గర వున్నాను. చూశాను. వెంటనే స్తంభం వెనక్కి వెళ్ళాను. జేబులోంచి జేబీ కెమెరా తీసి ఒకేఒక స్నాప్ షాట్...

వెంక : (నవ్వుతూ) యిహ నేం! నీకు బాగా తెలుసు.

గణ : (తన ప్రసంగాన్ని కొనసాగిస్తూ) కెమెరా క్లిక్ మంది. వెంటనే చెవిమ్రోగుతుంది. వెనక్కి తిరిగి చూశాను. మా ప్రిన్సిపాల్ గారు గర్రాకారంలో కనిపించారు. కెమెరా జప్తు చేసినారు.

వెంక : అరరే! దొరికి పోయావటయ్యా!

గణ : నేను మూడు రోజులు అహోరాత్రాలూ విచారించాను.

వెంక : కెమేరా పోయినందుకా?

గణ : కాదు. సుందర వేణి ఫోటో పోయినందుకు.

వెంక : సరే! అదంతా యిప్పుడెందుకు? నాకు నీతో చిన్న పనివుంది.

గణ : నన్ను పూర్తిగా చెప్పనియ్యనివ్వండి. ఆ తరవాత నేను కళాశాల వదిలిపెట్టి వర్తకాలలో అడుగుపెట్టాను. యిప్పటికీ నా కెమెరా కాలేజీ మ్యూజియంలో వుంది. మీరు యెప్పుడైనా మా కాలేజికి వెళ్ళినప్పుడు చూడొచ్చు.

వెంక : నువ్వు—అవసరానికి తగిన మనిషివి దొరికినందుకు నేను చాలా సంతోషిస్తున్నాను.

గణ : యిప్పుడు చెప్పండి నన్నేం చెయ్యమంటారో?

వెంక : (సంచిలోంచి కెమెరా బయటకు తీసి) యీ కెమెరా జాగ్రత్తగా పట్టుకో. మన నాయకుడు గోపాలరావుగార్ని ఎరుగుదువా?

గణ : తెలుసునండి.

వెంక : (ఆశ్చర్యంతో) అరే! గోపాలరావుగారిని ఎరగవా?

గణ : పేరు విన్నానండి. మంచి పోజుల్లో యిద్దరు సినిమా తారలమధ్య కూర్చుని తీయించుకున్న ఫోటోలో చూశానండి. మనిషిని మాత్రం చూళ్ళేదు.

వెంక : యిప్పుడు వస్తాడు చూద్దూగాని. నువ్వేం చెయ్యాలో తెలిసిందా?

గణ : అదే తెలియడం లేదు.

వెంక : గోపాలరావు గారు రాగానే అందరితో కలిసి ఒక ఫోటో తియ్యి. ఆ తరవాత నేను యేదో నెపంమీద ఆయన ప్రక్కకు వెళతాను. వెంటనే మేం యిద్దరం కలిసివున్నట్టు—అతి జాగ్రత్తగా ఫోటో తియ్యాలి. అదే ముఖ్యం.

గణ : (తేలిగ్గా) ఓ! అదెంతపని!

వెంక : మేం యిద్దరం కలిసి మాట్లాడ్డం తటస్థించినప్పుడు ఒక ఫోటో తియ్యి. యిద్దరం నవ్వుతూ వుంటే మరో ఫోటో తియ్యి. నువ్వు తీసే ఫోటోలన్నిటిలో మేం యిద్దరం తప్పకుండా వుండి తీరాలి.

గణ : అదంతా నాకు వదిలిపెట్టండి. యే పోజ్‌లో యే రకంగా, యే యాంగిల్ లోంచి తియ్యాలో అదంతా నేను చూసుకుంటాను. అలా చూస్తూ వుండండి ఫోటోల వర్షం కురిపించేస్తాను.

వెంక : యేమయ్యోయ్! ఫిల్మంతా తగలేశావుగనక! మూడ్నాలుగు ఫోటోలకంటె యెక్కువ తియ్యకు.

గణ : అదికూడా నాకు వదిలిపెట్టండి. కెమేరా నా చేతిలో పడితే యిక మీరు విచారంచేపానంటే నమ్మండి (ఒక్కసారి ధనంతో) ఫోటోలు తీసి యెవరూ యేమనరు కదా?

వెంక : యెవ్వరూ యేమనరు. పైగా సంతోషిస్తారు. (కెమేరా గణపతికి యిస్తూ) యిదిగో! తీసుకో!

గణ : (కెమేరా భుజానికి తగిలించుకొని) మీకు శాంపిల్ గా ఒక ఫోటో తీసి చూపమంటారా?

వెంక : (వారిస్తూ) వద్దొద్దు. వృధాగా ఫిల్ము పాడు చెయ్యకు—కెమేరా జాగ్రత్తగా వాడాలి. మనది కాదు. యెరువు తెచ్చాను. తెలిసిందా?

గణ : యెరువు వస్తువును నే నెప్పుడూ సొంత వస్తువులా కాపాడుకుంటాను. మీకా భయం అక్కర్లేదు.

వెంక : నువ్వేం చేస్తావో నీదే భారం. నీకు కన్సెషన్ రేటుకు సిల్కు కోటు యిస్తానే!

(వెంకటసుబ్బయ్య ఎడమవైపు వెళ్ళి పోతాడు. గణపతి కెమేరాను పరీక్ష చేసి చూస్తూవుంటాడు. కుడివైపునుంచి పాపారాయుడు వస్తాడు. లావుగా, పొడవుగా వున్నాడు, సిల్కు పంచె, కోటు, జరీకండువా, బొద్దుమీసం—వయస్సు 50 సంవత్సరాలు.)

పాపారాయుడు : (గణపతిని సమీపించి) యిలాగ యెవరైనా వచ్చారా అబ్బాయీ?

గణ : ఓ! బోల్డుమంది వచ్చారు.

పాపా: రమణేంద్ర కవిగారున్నారా?

గణ: (పాపారాయుణ్ణి ఆపాదమస్తకం చూసి) మీరు కూడా రచయితల సమావేశానికి వచ్చారా?

పాపా: ఆఁ! అందుకే వొచ్చాను.

గణ: మీ పేరు?

పాపా: పాపారాయుడు గారు.

గణ: మీరు పత్రికలలో ఏమైనా రాస్తూవుంటారా?

పాపా: పత్రికల్లో రాయడంలేదు — పాడూ లేదు. (విసుగ్గా) పాతమార్కెట్టులో మా హోల్ సేల్ బియ్యంషాపు లేదటయ్యా?

గణ: మీరు బియ్యం వర్తకులన్నమాట! అలా చెప్పండి.

విశ్వ: (లోపలనుంచి) గణపతీ! గణపతీ!

గణ: (బిగ్గరగా) పాపారాయుడుగారితో మాట్లాడుతున్నానండి.

విశ్వ: (ప్రవేశించి) ఓహో! పాపారాయుడుగారా! రండి. రండి. ఇదే మా నవరత్నాల!

పాపా: దాని మాటకేంగాని యిశ్వనాథంగారూ! మీ పాతబకాయి అలాగే వుండిపోయింది. ఈ నెల్లో యేమైనా జమకడతారా?

విశ్వ: తప్పకుండా కడతాను. రండి. ఒకసారి లోపలికి దయచేయండి.

పాపా: వెళ్ళిపోయేటప్పుడు వస్తాలెండి. (ఎడమవైపు వెళ్లుతూవుంటాడు.)

గణ పాపారాయుడుగారూ! మా సంగీతనృత్య పాఠశాలకు మీరు చందా యిచ్చారా?

పాపా: (కోపంతో) యేమి చందా అయ్యా! మీ చందాలు కావు కాని నా తలకు తెంపేస్తున్నారు. (ఎడమవైపు వెళ్లిపోతాడు)

గణ: రచయితల సమావేశానికి వర్తకులూ, డాక్టర్లూ, ప్లీడరూ, అధికారులూ — అందరూ వస్తున్నారు కాని రచయితలు కనిపించరేమండీ?

విశ్వ: నిజం చెప్పాలంటే రచయితలమీద గౌరవం యెవరికీ లేదు. కానీ వున్నట్లు నటిస్తారు. అదో ఫాషన్. అది కాకపోయినా కేవలం రచయితలే సమావేశంలో పాల్గొంటే — ఆ సమావేశానికి ధస్తే కళరాదు. గొప్ప గొప్ప ఉద్యోగస్తులూ, పెద్ద పెద్ద వర్తకులూ హాజరై ముందటి వరసలో కూర్చుంటే చాలు. ఆ సమావేశం కళకళలాడుతుంది.

గణ: (వింతగా) అలాగటండీ! — అయితే ఇకపై నా కెమేరాను అన్ని కోణాలలోకీ పరుగులెత్తిస్తాను.

విశ్వ: (కెమెరాకేసి చూస్తూ) యిది ఎక్కడినుంచి తెచ్చావ్?

గణ: మనది కాదు లెండి. వెంకటసుబ్బయ్యగారిది.

రంగమ్మ: (నేపథ్యంలోంచి) యిశ్వనాథంగారున్నారా?

విశ్వ: (కుడివైపు చూసి ఉలికిపడి) వచ్చిందా! భగవంతుడా! యీ ఆడవాళ్ళు యే సమయానికి రాకూడదో సరిగా ఆ సమయానికే వస్తారు — ఒరేయ్ గణపతీ నేను లేనని చెప్పి — వస్తున్న మనిషిని వెంటనే పంపించెయ్యి.

(తొందరగా లోనికి వెళ్ళిపోతాడు. కుడివైపు నుంచి రంగమ్మ వస్తుంది. జుత్తు చిందరవందరగా ముఖంమీద పడుతోంది. ఎరుపు జాకెట్టు, ముతకచీర కట్టుకొంది. ముక్కుకు కమ్మివుంది. ఆమెలోని సహజ సౌందర్యాన్ని ఆమె వేషం మరుగుపరుస్తోంది. చూడగానే సంస్కారంలేని మనిషని తెలుస్తుంది. వయస్సు 20-25 సంవత్సరాల మధ్య యెంతైనా వుండవచ్చు.)

రంగ: (వస్తూనే బిగ్గరగా) యేరీ? యిశ్వనాథంగారేరీ?

గణ: ఎందుకు?

రంగ: అదంతా నీకెందుకంట

గణ: నువ్వు — కొంపదీసి — రచయితల సమావేశానికి రాలేదు కదా?

రంగ: (కోపంతో) చాలించవయ్యా, చాలించు; యీరొక ఎక్కాలు, యేళాకోళాలు నాదగ్గిర పంజెయ్యవ్ — యిశ్వనాథంగారెక్కడున్నారో చెప్పు.

గణ: అదేమో నాకేం తెలుసు?

రంగ యిక్కడ లేరా?

గణ: లేరు.

రంగ: యెందుకు లేరో నేను చూస్తాను (గుమ్మంకేసి చూపి) యీగదిలోపల యెవళ్ళున్నారు?

గణ: అదంతా నీకనవసరం.

రంగ : (పైకీ కిందికీ చూసి) అబ్బో ఫ్రోడు కబురాడ తెచ్చాడు, కబుర్లు—చెప్పకో నేను గదిలోకెళ్ళి చూసొస్తాను. (దరదరా గదిదగ్గరకు వెళుతుంది)

గణ : (అమాంతంగా గదిద్వారానికి అడ్డువచ్చి) లోపలికి వెళ్ళడానికి వీలేదు.

రంగ : ఎందుకు యీలేదో నేను చూస్తాను. (పైట చెంగు నడుముచుట్టూ తిప్పి నడుంలో దోపుతుంది.)

గణ : (కెమేరా చేత్తో పట్టుకొని) ఆ పోజ్ లో ఒక ఫోటో తీసాను. కదలకుండా నిలబడు.

రంగ : ఓహో! ఫ్రోడ్లో!—ఫొటోవ్ తీస్తాడంట! ఫొటోవ్, కివ్వు మెలెత్యుగల్సు (గణపతిని రెక్క పట్టుకొని పక్కకు లాగేసి తొందరగా గదిలోకి వెళ్ళి పోతుంది)

గణ : (బిగ్గరగా) గురువుగారూ! వ్యవహారం నా చెయ్యిదాటి పోయింది.

(వెంటనే రంగమ్మ విశ్వనాథాన్ని చెయ్యి పట్టుకొని గదిలోంచి లాక్కొస్తుంది.)

రంగ : (గణపతికేసిచూస్తూ) ఏం ఫ్రోడా? నాకళ్లు మూద్దామనుకున్నావా? వుప్పుడు చెప్పు యికెద వాదంగా రెక్కడున్నారో?

గణ : నువ్వు మా గురువుగార్ని విడిచిపెడతావా లేదా?

రంగ : (బిగ్గరగా) యిడిసిపెట్టను గాక యిడిసిపెట్టను. రెక్క పట్టుకుని యీడుకు కెళతాను. మద్దిని నువ్వెవరవూ అంట!

గణ : (కోపంతో) యిప్పుడు వెళ్ళడానికి నువ్వెవరవూ అని నేనంటాను!

రంగ : ఈయనకీ నీకూ సంబంధం యేంటో చెప్పు?

గణ : ముందు నువ్వు చెప్పు.

రంగ : నాతో రెండు కబదమాడేవో ముందు నాకు జవాబు చెప్పకో!

విశ్వ : (యేంటో చక యిద్దరికేసీ చూస్తూ వుంటాడు. మన్సులో అందుకొని) యేమిటి శ్రీరంగం......

గణ : (కోపంతో) మా గురువుగార్ని నిలదియ్యడానికి నీకు గల హక్కేమిటో ముందు చెప్పు!

రంగ : మా యిద్దరిమధ్యకీ రావడానికి నువ్వెవరివ్ ?

గణ : యీ కళామండపంలోకి రావడానికి నీకు వున్న హక్కేమిటి?

విశ్వ : (గణపతిని బతిమాలుతూ) వూరుకో రావుబాబూ!

రంగ : (విశ్వనాథాన్ని చూపిస్తూ) యీయన్ని దాచి పెట్టడానికి నీ అక్కేంటి?

విశ్వ : శ్రీరంగం! నా మాట విను. గోలచెయ్యకు. యిక్కడికి పెద్ద మనుషులు వస్తారు.

రంగ : (కోపంతో) రానియ్. ఆ పెద్ద మనుషుల ముందే పెడతాను. — నన్నిలా అన్యాయం చెయ్యడానికి నేనేం చేశాను?

విశ్వ : నే నేం అన్యాయం చేశాను?

రంగ : అన్యాయం కాదూ! (యేడుస్తూ) ఊఁ! ఊఁ! నన్నిలా ఉసురు పెడితే నీకేమొస్తాది ... నేను సచ్చిపోతాంచీ...

విశ్వ : (మన్సులో అందుకొని) ఉస్! వూరుకో శ్రీరంగం! అదంతా యిప్పుడెందుకు?

గణ : (సంశయంతో) గురువుగారూ! ఈవిడ ఎవరండీ?

విశ్వ : (చిరాగ్గా) నా శిష్యురాలు లేవోయ్! వూరుకో!

గణ : (మరింత ఆశ్చర్యంతో) మరి అపస్వరాలు పలుకుతోందేం?

విశ్వ : (విసుగ్గా) అబ్బా! అంతలోతులకు పోకురా!

రంగ : రెండు రోజుల్నించి యెందుక్కనబడ్డం లేదు? నిన్నే దేవుళ్ళా నమ్ముకున్నానా?

విశ్వ : (బతిమాలుతూ) శ్రీరంగం! నామాటవిని ఇప్పటికి వెళ్ళిపో. నేను ఒకగంటలో వస్తాను.

రంగ : నేనచ్చినా ఒప్పుకోను.

గణ : వచ్చిపోయిన తరవాత యిటువంటివాళ్ళే కావున ఘాతశాతరట!

రంగ : (అమాంతంగా గణపతి చొక్కా పట్టుకుని) యేంటి ఫ్రోడా అంటున్నావ్?

గణ : (ముందుకుచూస్తూ) హా! హతోస్మి! (కుడివైపు చూపిస్తూ) రామచంద్రకవిగారూ యింకా చాలామంది వస్తున్నారు.

విశ్వ : (తొందరగా) రంగమ్మా! నువు గదిలోకి వెళ్ళిపో. మేం పిలిచేవరకూ యివతలకు రాకు సుమా!

రంగ : నేనెందుకెళ్ళాలి?

గణ : అబ్బబ్బ! నీతో ఆర్గ్యూ చెయ్యడానికి టైం లేదమ్మా మహాతల్లీ! లోపలికి వెళ్లిపో!

విశ్వ : పదు! పదు! ఆలస్యంచేస్తే కొంపమునుగుతుంది. (విశ్వనాథం గణపతి కలిసి ఆమెను లోపలికి పంపి తలుపులు దగ్గరకు వేస్తారు. యిద్దరూ ఒకరికేసి ఒకరు విషాదంగా చూసుకొని—యేమీ తోచనట్లు కుడివైపు చూస్తూవుంటారు. రామచంద్రకవి, కీర్తి, కమలాకరం మాట్లాడుకుంటూ కుడివైపునుంచి వస్తారు. రామచంద్రకవి సిల్కు లాల్చీ, గ్లాస్కో పంచె కట్టుకున్నారు. భుజం మీద కాశ్మీరుశాలువా వుంది. ముఖం ప్రశాంతంగావుంది. చిరునవ్వు నవ్వుతూ మాట్లాడ్డం అలవాటు. వయస్సు 60 సంవత్సరాలు—కమలాకరం సన్నంగా, పొడుగ్గా వున్నాడు. కళ్ళు లోతుకుపోయి వున్నాయి. నలిగిపోయిన పరాయి, పొట్టిచేతుల చొక్కా—జుత్తు చిందరవందరగా వుంది. వయస్సు 30 సంవత్సరాలు.)

రామచంద్రకవి : (కమలాకరంతో) మీరు చెప్పిందీ నిజమే! అతను పండితుడే కావచ్చు.—ఎవరు యే మంచిపని చేసినా విమర్శించే స్వభావం అతనిది.

కమలాకరం : వారిని ఆహ్వానించినంతమాత్రాన నష్టమేముందండీ?

కీర్తి : అంతా నష్టమే! అడుగడుగున అడ్డుతగులుతూవుంటే మీరేం చెయ్యగలరు?

రామ : కమలాకరంగారూ! వారిసంగతిమాకుపూర్తిగా తెలుసు. వారితో కలిసి యిరవై సంవత్సరాలు పనిచేశాం.

కీర్తి : ఆయన కొందరు అనామధేయుల్ని చేరదీసి ఒక ముఠా కడుతూవుంటాడు.

కమ : వారిలో చాలా మంది రచయితలు వున్నారన్న విషయం మనం ఒప్పుకోవాలి.

కీర్తి : అవును. ఉన్నమాట వాస్తవమే. కాని వారి నందరినీ యిప్పుడు ఆహ్వానిస్తే యీ సమావేశం రసాభాసమవుతుంది,

కమ : (ఆశ్చర్యంతో) రచయితల నందర్నీ విడిచిపెట్టి యీ సమావేశానికి యెవర్ని ఆహ్వానించినట్లు?

కీర్తి : కమలాకరంగారూ! ఆ విషయాలన్నీ మన కెందుకు? పెద్దవారు—రామచంద్రకవిగారి నిర్ణయానికి విడిచి పెట్టడం శ్రేయస్కరం.

రామ : అటువంటి గొప్పవాళ్ళను, నాయకులను ఆహ్వానించినప్పుడు సభ ప్రశాంతంగా వుండాలి. గందరగోళం జరగకూడదు.

కమ : రామచంద్ర కవిగారూ! మీరు అన్యథా భావించకపోతే నా అభిప్రాయం చెబుతాను.

రామ : చెప్పండి.

కీర్తి : దానికేం చెప్పండి. మనలో మనం అన్ని విషయాలూ కూలంకషంగా చర్చించుకోవడం మంచిది.

కమ : సాహిత్య సభలకు రాజకీయనాయకులను ఆహ్వానించడం మంచిది కాదని నా నమ్మకం.

కీర్తి : మీ ఉద్దేశం?

కమ : సాహిత్య రంగంలో ప్రవేశంలేని వారు యేం మాట్లాడతారు? వారి స్వీయాభిప్రాయాలు విన డానికి చాలా సహనం ఓర్పు కావాలి.

రామ : గోపాలరావుగారు అందరు నాయకులవంటి వారు కారు. ఆయన కొన్ని పుస్తకాలు రాశారు. సంగీతం, నృత్యం మొదలైన కళలతో కూడా ఆయనకు అపారమైన పరిచయం వుంది.

కమ : అయితే సాహిత్యాన్ని రాజకీయ ప్రయోజనాల కోసం వుపయోగించుకోరంటారా?

రామ : మేం అందరం వుండగా అటువంటిది జరగనివ్వం.

విశ్వ : (రామచంద్ర కవిని సమీపించి) నమస్కారం.

రామ : (నమస్కారం అందుకొని) ఏమిటి విశ్వనాథం గారూ మనవాళ్ళు యెవరైనా వచ్చారా?

గణ : (కలగ జేసుకొని) చాలా మంది వచ్చారండి. పెద్దపెద్ద వర్తకులు, అధికారులూ, చాలామంది గొప్ప వాళ్ళంతా (ఎడమవైపు చూపిస్తూ) ఆ వరస కుర్చీలలో కూర్చున్నారు. వాళ్ల వెనుక నిలబడిన వాళ్ళంతా డవాలీ బంట్రోతులూ, కారు డ్రైవర్లూను.

రామ : (కీర్తితో) టీ ఎక్కడ యేర్పాటు చేద్దాం.

కీర్తి : (ఎడమవైపు చూపిస్తూ) ఆ హాలు బాగానేవుంది.

రామ : (విశ్వనాథంతో) మీ వర్తకాలలో యేర్పాటు చేస్తే?

విశ్వ : (యేం చెప్పాలో తోచక) యిక్కడ అంత...

గణ : (వెంటనే అందుకొని) అంత బాగా వుండదండి.

రాము: ఒకసారి లోనికి వెళ్ళి చూద్దాం. (గదిలోకి వెళ్ళబోతాడు)

విశ్వ: (భయంతో) వద్దండి. వద్దండి.

కీర్తి: (అనుమానంతో) యేం?

గణ: (ముందుకు వచ్చి) అన్నీ సామాను చిందరవందరగా అడ్డుగా వున్నాయండి. ఇంకా యేమీ సర్దలేదు.

కీర్తి: అటువైపు హాలు బాగానే వుంది. అక్కడ పార్టీ యేర్పాటుచేద్దాం. తరవాత సమావేశం యిక్కడ జరుపుకోవచ్చు.

(కీర్తిశ్రీ ముందు—వెనుక రామచంద్రకవి, కమలాకరం ఎడమవైపు వెళుతూ వుంటారు)

విశ్వ: రామచంద్రకవిగారూ!

(రామచంద్రకవి ఆగి వెనక్కి తిరిగి చూస్తాడు. కీర్తిశ్రీ, కమలాకరం నిష్క్రమిస్తారు)

రాము: ఏమిటో త్వరగా చెప్పండి.

విశ్వ: నా మాట మరచిపోయారా?

రాము: దేన్నిగురించి?

విశ్వ: నాటకసంఘంలో నా సభ్యత్వంగురించి.

రాము: ఆహా! ఆవిషయం నేనుమరిచిపోలేదు. జాబితా తయారుచేసేటప్పుడు నేను దగ్గరే వుంటాను.

విశ్వ: మీ మేలు మరచిపోను. నాటకసంఘంలో నేను మీ సిద్ధాంతాలకు అనుకూలంగా నడుచుకుంటాను.

రాము: తరవాత స్థిమితంగా మాట్లాడదాం. (వెళ్ళిపోతూ వుంటాడు)

విశ్వ: మరో చిన్న మనవి.

రాము: నాకు టైం లేదు. త్వరగా చెప్పండి.

(రంగమ్మ ఆకస్మికంగా తలుపులుతెరిచి ద్వారం దగర నిలబడుతుంది)

రంగ: (చిరాగ్గా) అబ్బబ్బా! యేంటీ పాడ...

(ఆమెను చూడగానే విశ్వనాథం, గణపతి కంగారుపడతారు. గణపతి ఆమెను లోపలకు నెట్టి తలుపు దగ్గరకు వేస్తాడు)

రాము: ఆవిడ యెవరు?

గణ: ఆవిడ మా గురువుగారి...

విశ్వ: (అమాంతంగా మధ్యలో అందుకొని) శిష్యురాలు లెండి.

రాము: అలా వుందేం?

గణ: జానపద నృత్యంకోసం వేషం వేయించామండి. (గణపతి తలుపు గట్టిగా పట్టుకొని నిలబడతాడు)

విశ్వ: రామచంద్రకవిగారూ! మీరు నాకు మరో చిన్న సహాయం చెయ్యాలి.

రాము: చెప్పండి.

విశ్వ: గోపాలరావుగారు మీమాటకు ఎదురుచెప్పరు.

రాము: అతనికి నామీద గౌరవభావం వుంది సాధారణంగా నేను చెప్పింది కాదనరు.

విశ్వ: మరేమీ లేదు. మీరదయుతల సమావేశం ముగియగానే వారు నా వస్త్రశాలకు వచ్చే యేర్పాటు చెయ్యాలి.

రాము: చెబుతాను.

విశ్వ: చెప్పడం కాదు. తమరు తప్పకుండా ఏర్పాటు చెయ్యాలి!

రాము: సమావేశానికి మీరు కూడా వస్తారు కదూ అప్పుడు మాట్లాడదాం (ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తాడు.)

గణ: ఈతలుపు పట్టుకోలేక నాప్రాణం పోతోంది. లోపల్నుంచి ఆమె ఉడుం పట్టు పట్టి లాగుతోంది.

విశ్వ: యిదెక్కడి ఖర్మ వచ్చి పడిందిరా!— యీమెను వెంటనే యిక్కడినుంచి పంపించకపోతే మన మర్యాద దక్కదు.

గణ: ఆమె మర్యాదగా వెళ్ళిపోతుందన్న ఆశ నాకు యేకోశానా లేదు.

విశ్వ: యిప్పుడీ అపాయంనుంచి తప్పుకోవడం యెలారా నాయనా?

గణ: (ఆకస్మికంగా) నాకో అద్భుతమైన ఉపాయం తోచిందండి.

విశ్వ: యేమిటో వేగం చెప్పితగలడు! గోపాలరావుగారు వచ్చే సమయానికి యీమెను పైకి పంపించాలి.

గణ: ఎక్కడికీ పంపనక్కర్లేదు.

విశ్వ: ఎక్కడైనా దాచేద్దామంటావా?

గణ : దాదవక్కర్లేదు. దర్జాగా కుర్చీమీద కూర్చోపెడదాం.

విశ్వ : నువ్వు చెప్పేదేమిటో బాబూ!—నీ గురువుగారు యిలా మర్యాదగా బతకడం నీకు ఇష్టం లేదా?

గణ : నేచెప్పేది పూర్తిగా వినండి. యిప్పుడు రంగమ్మగారిని బయటకు పంపడం మంచిదం కాదు.

విశ్వ : అలాగే కనబడుతోంది.

గణ : మనం వెంటనే ఆమెను చక్కగా అలంకరించి వధికగా మార్చేద్దాం.

విశ్వ : యీ వుపాయం వెనుక అపాయం వుంది సుమా!

గణ : మనం రంగమ్మగారిని జాగ్రత్తగా కాచుకోవాలి. ఆమెను నోరు విప్పకుండా చెయ్యాలి. కారుమబ్బులో మెరుపుతీగలా దూరాన్నుంచి తళుక్కున మెరిస్తేచాలు. గోపాలరావుగారి...

విశ్వ : (మధ్యలో అందుకొని) నీ కవిత్వం కట్టిపెట్టు! అసలు విషయం చెప్పు.

గణ : (తేలిగ్గా) అచ్చే! యేం లేదండి గోపాలరావుగారు రాగానే మన రంగమ్మగారు యెదురు వెళ్ళాలి. పూలమాల ఆయన మెడలో వెయ్యాలి. తరవాత ఎనిమిది అడుగుల దూరంలో—చక్కని భంగిమలో—శిల్ప సుందరిలా కదలకుండా కూర్చోవాలి.

విశ్వ : (భయంతో) యేమీ ప్రమాదం లేదంటావా?

గణ : యిక టైం లేదండి. వెంటనే మనం పని ప్రారంభించాలి. (తలుపు విడిచిపెడతాడు. రంగమ్మ కోపంతో దూకుడుగా ప్రవేశిస్తుంది.)

రంగ : నన్ను—బోనులో యెలకలాగ—లోపల పెట్టేసి పారిపోదా మనుకుంటున్నారా? నే నిక్కణ్ణుంచి కదల్ను.

గణ : నువ్వు కదలకుండా కూర్చోవడమే మాకు కావలిసింది. (ఒక కుర్చీ ప్రక్కకు లాగి) కూర్చో!

విశ్వ : చూడు శ్రీరంగం! నువ్వు మాకు ఒక సహాయం చెయ్యాలి.

గణ : నీ మేలు ఛస్తే మరిచిపోం.

విశ్వ : యిక్కడకు పెద్దపెద్దవాళ్లు వస్తారు.

రంగ : వస్తే రానివ్వు. నాకేం?—యీ పెద్దోళ్ల బండారం ఎవళ్ళకి తెలియదంట?

గణ : నీతో మంచి తంటా వచ్చి పడిందంట!

రంగ : (కోపంతో గణపతి కేసి చూసి) యేం? యెలా గుండేంటి?

విశ్వ : రంగమ్మా! నా మర్యాద నీ చేతుల్లో వుంది. నేను చెప్పినట్టువిని నా పరువు నిలబెట్టు.

రంగ : నువ్వు చెప్పిన మాటకల్లా గంగిరెద్దులాగ తలూపుతున్నాను. అందుకే నా బతుకిలా కొచ్చింది.

గణ : (విగరగా) ఉష్! యీ ఒక్కసారికైనా మా మాట వినవమ్మా మహాతల్లి!

విశ్వ : యిక టైం లేదు రంగమ్మా! నువ్వు ఒప్పుకోక పోతే లాభంలేదు.

రంగ : (కొంచెం మెత్తబడి) ఏం చెయ్యాల్నేను?

గణ : యేమీ చెయ్యొద్దు. కూర్చోడమే!

రంగ : (నవ్వుతూ) ఓస్! యింతేనా! అలాగే కూచుంటాను.

విశ్వ : అయిదు నిముషాలపాటు మేం ఏంచెప్పినా నువ్వు వినాలి. నీ వేషం మార్చేస్తాం.

గణ : నిన్ను నాట్యకత్తెలా తయారుచేస్తాం. అంటే సినిమాలలో నాట్యం చేస్తారు చూశావ్! వాళ్లలా చేస్తాం.

విశ్వ : ఒక గొప్పవారొకాయన వస్తున్నారు. ఆయన రాగానే నువ్వు సిగ్గును అభినయించి...

గణ : (మధ్యలో అందుకొని) ఆ అభినయం నేను నేర్పుతానే!

విశ్వ : పూలదండ ఆయన మెళ్లో వెయ్యాలి.

రంగ : (విగ్గరగా) అమ్మ బాబోయ్! ఆ పనిమాత్రం నేను చచ్చినా చెయ్యను. (విశ్వనాథం మీదకి వెళ్ళి కోపంతో) యెంతవయినా నీకు నీతిలేక పోతే నాకు లేదనుకున్నావా?

గణ : హా! చచ్చితిమి! అడుగడుగునా హంసపాదే!

విశ్వ : అందులో తప్పేం లేదు శ్రీరంగం.

రంగ : మీ పెద్దోళ్ళంజేసినా తప్పుండదు. మొన్న పిన్నమ్మకూతురు రాజిని చెరువు గట్టుమీద (గణపతిని చూపిస్తూ) యిలాంటి కుర్రోడొకడు పెంగట్టుకు లాగేడంట!

గణ : (విగ్గరగా) హా! చచ్చితిమి! నేను కాదు.

రంగ : అప్పుడే మయ్యిందో తెలుసుకుదువా ? పులపొ ళ్లందరూ వొచ్చి వొంద రూపాయలు తప్పేసేగారు.

విశ్వ : అదంతా యిప్పు డెందుకులే రంగమ్మ! పోనీ దండ చేతికిచ్చెయ్యి చాలు.

రంగ : అలాగంటే ఒప్పుకుంటాను.

విశ్వ : నువ్వసలు నోరు తెరచి మాట్లాడకూడదు.

గణ : యెవరేం ప్రశ్న వేసినా (అభినయించి చూపిస్తూ) యిలా ఓరచూపు చూసి, చిరునవ్వు విసిరి వూరుకోవాలి.

విశ్వ : దూరంగా కూర్చుని చూస్తూవుంటే చాలు.

గణ : నోరు తెరిచావో మేం ఆఖరనుకో.

రంగ : (విశ్వనాథంతో) యిదంతా అయిపోయినాక యింటికొస్తావా మరి ?

విశ్వ : ఓ ! తప్పకుండా !

గణ : (కళ్లు పెద్దవి చేసి) మళ్లా కాలినడకను కాదు— కారులో నే యింటికి వెళ్లడం.

విశ్వ : సంచి పట్టుకురా గణపతీ !

(గణపతి ఒక్క దూకు దూకి గదిలోకి వెళతాడు.)

రంగ : యిదంతా యేంటి ?

విశ్వ : తరవాత చెబ్తానుగా !

(గణపతి సంచి తీసుకువచ్చి దానిలోని పౌడరు డబ్బాలు, రంగులు వగైరా టేబిలుమీద పెడతాడు.)

విశ్వ : (రంగమ్మతో) కూర్చో.

(రంగమ్మ కుర్చీలో కూర్చుంటుంది. గణపతి ఒక వల్లగుడ్డ తీసుకువచ్చి—జుత్తు ముఖంమీద పడకుండా తలకు కడతాడు. విశ్వనాథం ఆమె ముక్కుకు వున్న కమ్మి తీసేస్తాడు. ముఖానికి పౌడరు అద్దుతాడు. గణపతి "ఐబ్రో పెన్సిల్" తో కనుబొమలు దిద్దుతూ వుంటాడు. ఎడమ వైపునుంచి వెంకటసుబ్బయ్య, పాపారాయుడు మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు)

పాపా : (వస్తూనే) నే నూరుకోలేదులే! ఘట్టిగా అడిగేశాను. "పాతబియ్యం కావాలన్నమాట తమరు చెప్ప నేలేదు. నా దగ్గ రున్నయ్యి మూడేరకాలు, వంకసన్నాలు, కిష్టకాటుకలు, అక్కుళ్లు—యేం బియ్యం కావాలో తమరే సెలవియ్యండి." అన్నా న్నేను.

వెంక : వర్తకులమీద మునుపు ఎంత గౌరవం వుండేది! (ముందుకు చూసి సంతోషంతో) ఏమండోయ్! విశ్వనాథంగారూ! ఇవేళ నాట్యం కట్టేస్తున్నా రేమిటి ?

విశ్వ : (తొందర పడుతూ) అబెబ్బె...యేం లేదండి.

పాపా : (రంగమ్మను పైకీ కిందికీ చూసి) ఓహోహో! ఏషం యెంత ఎక్కగావుంది! ఎంకటసుబ్బయ్య గారూ! మీరు సెత్తే నమ్మరుగాని—యెనక ట్రోజాలు యేం రోజాలండి!

వెంక : (రంగమ్మకేసి చూస్తూ వెకిలిగా నవ్వి) అహాహా! ఆ రోజాలే అంత!

పాపా : యేమేటా భాగోతం కట్టేవోరు. పేర సింగా రింపుకోని తెరలోంచి భామ వచ్చేసరికి తెల్లారి పోయాది.

గణ : (తల పైకెత్తి) అయితే పాపారాయుడు గారూ! మరి భాగోతం చెప్పడయ్యేది?

పాపా : భాగోతం మాద్దాని కెవడెల్లి సచ్చాడయ్యా! నీలాంటి కుర్రసుంటలంతా భామవేషం వచ్చే దాకా వూపిరికి బిగబట్టుకూర్చున్నీయ రమకో! యీలోపుని వంత పాటగాడు చెప్పు కోసిన మేకలాగ కుయ్యోమని ఒకటే అరుపు.

గణ : (విశ్వనాథంతో) గురువుగారూ! ఇక్కడ వుంటే మన పని అవదు.

విశ్వ : సరే! లోపలికి వెళ్లిపోదాం. వెంకట సుబ్బయ్య గారూ! మరి మీ చందామాట మర్చిపోతున్నారు.

వెంక : (రంగమ్మకేసి చూస్తూ) అలాగే ఇస్తాలెండి.

గణ : (జేబులోంచి వెంటనే రసీదుల పుస్తకం తీసి) ఒక యాభై రూపాయలు రాయమని సెలవా?

వెంక : (తొందరపడుతూ) వద్దొద్దు. ఇప్పుడు నాదగ్గర పది రూపాయలకంటే యెక్కువ లేవు. (జేబులోంచి పర్సుతీసి పదిరూపాయల నోటు గణపతి కిస్తాడు. గణపతి వెంకటసుబ్బయ్యకు రసీదు ఇస్తాడు.)

గణ : పాపారాయుడు గారూ! మీకుకూడా ఒక పది రూపాయలు రాస్తాను?

పాపా: (ఖంగారు పడుతూ) ఏమయ్యోయ్! ఆ పని మాత్రం చెయ్యకు. పదికి మనకి పడదు. యెవ కటి భాగోతం రోజుల్లగ్గిర్నుంచీ ఇప్పటిదాకా ముందొకటే రేటు! మూడూ ముచ్చెరక రాసుకో. అంతకంటే దమ్మిడీ యెక్కువివ్వను.

గణ: ముచ్చెరక అంటే యేమిటి?

వెంక: ఆ మాత్రం తెలీదుటయ్యా! ముచ్చెరక అంటే మూడు పావలాలు.

విశ్వ: (గణపతితో) తొందరగా కానియ్. మనకి టైం లేదు.

(గణపతి రసీదు రాసి పాపారాయుడికియిస్తాడు. పాపారాయుడు రసీదు జాగ్రత్తగా పరిశీలించి చూసి — జేబులోంచి చిన్న సంచితీసి — సంచి చుట్టూ కట్టివున్న తాడు జాగ్రత్తగా విప్పి మూడు రూపాయల ముప్పావలా లెక్క పెట్టి యిస్తాడు.)

గణ: (డబ్బు తీసుకొని విశ్వనాథంతో) గురువుగారూ మీ రిద్దరూ లోపలికి వెళ్ళిపోండి. నేను అన్నీ సర్దుకొని క్షణంలో వస్తాను.

వెంక: (రంగమ్మను పరిశీలనగా చూస్తూ) యీవిడ యిదివర కెప్పుడూ చూసినట్లు లేదే, కొత్తగా చేరిందా?

గణ: అబ్బే! లేదండి. పాతావిడే! యింతవరకూ రంగం మీదికి తీసుకు రాలేదు.

వెంక: పేరేమిటి?

గణ: పేరా? అటువంటి యిటువంటి పేరు కాదు. (విశ్వనాథం భయంతో గణపతి కేసి చూస్తాడు. గణపతి తన ధోరణిలో) అసలు మేం పేరుకే ప్రాముఖ్యం యిస్తాం. మనిషితోపాటు పేరు కూడా నాట్యరంగానికి అనుకూలంగా వుండాలి. (కళ్లు పెద్దవిచేసి) యీమె పేరు రంగమణి!

(విశ్వనాథం రంగమ్మ లోపలికి వెళ్ళిపోతారు.)

పాపా: (బిగ్గరగా నవ్వుతూ) పేరు మాత్రం మహా ముద్దుగా వుంది.

(గణపతి రంగు డబ్బాలు వగైరా టేబిలు మీది నుంచి తీసి సంచిలో సర్దుకొని లోనికి వెళ్లిపోతూ వుంటాడు.)

వెంక: అబ్బోయ్! మాట! (గణపతి ఆగి వెనక్కి తిరిగి చూస్తాడు.) ఫోటోలు మాట మర్చిపోయేవు సుమా!

గణ: యెంత మాట! మరిచి పోవడమే! ఫోటో తియ్యవలసిన సమయంలో నాకు కొంచెం సౌంజ్ఞ చెయ్యండి. చాలు! మిగిలిన వ్యవహారం నేను చూసుకుంటాను.

(గణపతి లోనికి వెళ్ళిపోతాడు.)

పాపా: (వెంకటసుబ్బయ్యతో) ఫోటో లేంటండి?

వెంక: (తేలిగ్గా) ఆఁ! యేం లేదు. అలాంటి పెద్ద వాళ్ళతో ఫోటో తీయించుకుంటే సరదాగా వుంటుంది చూడండి.

పాపా: బాబ్బాబు! గోపాలరావు గారితో కలిసి నాక్కూడా ఒక ఫోటోవ్ తీయించరూ! అలాంటి ఫోటోవ్ ఒకటి మా కొట్లో వుండాలి. సీటికి మాటికి పిన్నా పెద్దా మా కొట్టమీద ఎగబడుతుంటారు.

వెంక: అలాగే చేద్దాంలెండి.

(బయట కారు ఆగిన ధ్వని వినిపిస్తుంది. ఎడమ వైపునుంచి తొందరగా రామచంద్రకవి, కీర్తిశ్రీ వస్తారు. వారి వెనుక కమలాకరం వస్తాడు. గది లోనుంచి విశ్వనాథం వస్తాడు. అందరూ యెదురువెళ్ళి కుడివైపునుంచి గోపాలరావును తీసుకువస్తారు. గోపాలరావు తెల్లగా, పొడవుగా వున్నాడు. వల్లెటి లాంగుకోటు, పంచె కట్టు, కళ్ళజోడు—ముఖంలో—రాజకీయం వుట్టి పడుతూవుంటుంది. వయస్సు 40 సంవత్సరాలు.)

రామచంద్రకవి, కీర్తిశ్రీ: యిలా దయచేయండి. యిలా.

గోపాల: (అంతా కలయజూసి) సాహితీ వేత్తల గోష్ఠిలో పాల్గొనడం నాకు చాలా సంతోషం.

కీర్తిశ్రీ: అసలు తమ వంశమే అటువంటిది.

రామ: (ఒకొక్కరినీ పరిచయం చేస్తూ వుంటాడు.) వీరి పేరు కీర్తిశ్రీ.

గోపా: (కీర్తిశ్రీ నమస్కారాన్ని అందుకొని) వ్యావహారిక భాషకు వ్యాకరణం రాస్తున్నది వీరే కదూ?

రామ: అవునండి. వీరే!

కీర్తి : పూర్తిచేసేశావండి. ముద్రణ సౌభాగ్యమే యింకా నోచుకోలేదు.

రామ : వీరు వెంకటసుబ్బయ్యగారు. ప్రఖ్యాత వర్తకులు. సాహిత్య పోషకులు. (వెంకటసుబ్బయ్య నమస్కరిస్తాడు.) వీరు పాపారాయుడుగారు, వీరుకూడా ప్రముఖ వర్తకులు. సారస్వతాభిమానులు. (పాపారాయుడు నమస్కరిస్తాడు.) వీరు విశ్వనాథంగారు ప్రసిద్ధ నాట్యాచార్యులు.

గోపా : (నమస్కారం అందుకొని విశ్వనాథంతో) మీరు కార్మిక నాయకుడు అనంతారంగారికి యేదో అవుతారుకదూ?

విశ్వ : ఆయన నాకు స్వయంగా మేనమామేనండి.

గోపా : మీకు సంఘంలో సభ్యత్వం యిప్పించమని ఆయన నాకు చెప్పారు.

విశ్వ : తమరు యీ సమావేశం ముగిసిన తరవాత నా నర్తనశాలకు దయచేయాలి.

గోపా : చూస్తాను. ఆలోచిస్తాను.

రామ : విశ్వనాథంగారి నర్తనశాల (ద్వారంకేసి చూపిస్తూ) యిక్కడేనండి.

గోపా : చూద్దాం, టైంవుంటే తప్పకుండా వస్తాను

రామ : వీరిపేరు కమలాకరంగారు, ప్రస్తుతం పత్రికలలో యెక్కువగా రాస్తున్న వారిలో వీరొకరు.

(కమలాకరం దూరాన్నుంచి నమస్కరిస్తాడు.)

గోపా : (కమలాకరంకేసి విరక్తిగా చూసి) పత్రికలు నేను చదవను. నేటి పత్రికా రచయితల పేర్లు నాకు తెలియవు.

రామ : యిలా దయచెయ్యండి.

(ముందు రామచంద్రకవి, వెనుక గోపాలరావు ఆ యిద్దరి వెనకా మిగిలినవారు ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తారు. — గది తలుపు అమాంతంగా తెరుచుకొని ఒక్క దూకు దూకి గణపతి ప్రవేశిస్తాడు. అతని భుజానికి కెమేరావుంది.)

రంగ : (ద్వారందగ్గర కనిపించి) లోపలికొచ్చేవంటే చెవ్వు మెలేస్తాను నేను పిలిసేదాకా రాకు. (తలుపులు దగ్గరకు వేసేస్తుంది)

గణ : ఏ పనీ చెయ్యకుండా కూర్చోబెడ్తమంటే మనకు నచ్చివంతపని (తలుపుదగ్గరకు వెళ్లి) రంగమ్మా! రంగమ్మా!

రంగ : (నే పక్కగదిలోంచి కోపంతో) మాటాడ్డంటే మణిసివి కాదూ!

గణ : పోనీ ఆ సద్దిల అయినా యిలా పారెయ్యమ్మా తల్లీ, కొంచెం ప్రాక్టీసు చేసుకుంటాను.

రంగ : మువ్వ గింజకు సచ్చినా తలుపు తియ్యను.

గణ : (బిగ్గరగా) సత్యం చెయ్యమంటావిక్కడ!

రంగ : (కోపంతో) ఎందుకలా సిందులొక్కుతావ్ ?

గణ : (సంతోషంతో) భలే! బాగా జ్ఞాపకం చేశావ్. చిందులు! (టేబిలుమీద దరువేస్తూ పాటపాడతాడు.)

మామ తెచ్చిన మల్లి మొగ్గలు
ముడువనంటుంది — చిలకా
పలుకనంటుంది!

పాపా: (ఎడమవైపునుంచి వచ్చి) సెబాసోడా! మా బాగా పాడతన్నావే!

గణ : పాటపాడడం గొప్పతనం కాదండీ పాపారాయుడుగారూ! పాటకు తగ్గట్టుగా అడుగు వేసి అభినయించాలి.

పాపా: శ్రీ రాజితం కూతుర్ని నూస్తే పెద్ద పెద్దోళ్లే తియ్యిపోయారోయ్. పాటపాడి అడుగేసిందంటే సెయ్యా, తలా, కన్నూ అన్నీ ఒకటే తిప్పడం!!

(వెంకటసుబ్బయ్య, కీర్తిశ్రీ మాట్లాడుకుంటూ ఎడమవైపునుంచి వస్తారు.)

వెంక : (ప్రవేశిస్తూ) రంగుమాత్రం పక్కారంగు. రంగు గ్యారంటీ యివ్వగలను కాని గుడ్డ గ్యారంటీ యివ్వలేను.

కీర్తి : అది విడిచిపెట్టి మరోరకం యివ్వండి. ఖరీదు స్వల్పంగా వుండాలి. ఓ ఆరతాను ప్రస్తుతానికి చాలు.

(వెంకటసుబ్బయ్య, కీర్తిశ్రీ మాట్లాడుతూ కుడి చివరకు వెళతారు. ఎడమవైపునుంచి శీఘ్రంగా గోపాలరావు వస్తాడు. అతని వెనుక రామచంద్రకవి వస్తాడు.)

రామ : (గోపాలరావుతో మెల్లిగా) మా అబ్బాయి విషయం కొంచెం...

గోపా: (మధ్యలో అందుకొని) అవును. జ్ఞాపకంవుంది అదే చూస్తున్నాను.

రామ: ఏదో ఒక శాఖలో...

గోపా: ఆలోచిస్తాను.

రామ: (మధ్యను వున్న పెద్దకుర్చీ చూపిస్తూ) దయచేయండి. (గోపాలరావు కాలుమీద కాలు వేసి, మెడ ఓరగా పెట్టి కూర్చుంటాడు. ఎడమవైపు నుంచి విశ్వనాధం పూలదండ తీసుకొనివస్తాడు)

రామ: కీర్తిశ్రీగారూ!

(కీర్తిశ్రీ విశ్వనాధం చేతిలో వున్న పూలదండ తీసుకొని గోపాలరావు మెడలో వేస్తాడు. అందరూ చప్పట్లు కొడతారు.)

వెంక: (గణపతితో రహస్యంగా మాట్లాడి గోపాలరావును సమీపించి) అయ్యా! తమరు మా కర్తల సంఘానికి ఒకసారి దయచేయ్యాలి.

గోపా: యిప్పుడు తీరిక లేదు. నెలరోజులలో (గణపతి ముందుకు వచ్చి ఫొటో తీస్తాడు.) తిరిగి వస్తాను. అప్పుడు మీ సంఘానికి రావడానికి ప్రయత్నిస్తాను.

వెంక: మళ్ళీ సారి వచ్చినప్పుడు తమరు తప్పకుండా దయచేయాలి.

(రామచంద్రదీక్షి, కీర్తిశ్రీ, విశ్వనాధం ఒకవరుసలోను, వెంకటసుబ్బయ్య, కమలాకరం మరో వరుసలోను కూర్చుంటారు. గణపతి అందరికీ వెనుక ద్వారపాలకుడిలా తలుపుదగ్గర నిలబడతాడు.)

రామ: (లేచి నిలబడి) యిది శుభదినం. గోపాలరావు గారిని నేను మీకు వేరే పరిచయం చెయ్యవక్కరలేదు. సారస్వతరంగంలో వారు చేసిన కృషి అపారమైనది. కేవలం సాహిత్యంతోనే గాక యితర లలితకళలతో కూడా వారికి పరిచయం వుంది. పత్రికలు భాషను పాడుచేస్తున్నవన్న విషయాన్ని మొదట వెల్లడించినది వీరే! నేటి రచయితలు కట్టి చెత్త రాస్తున్నారు. వాటిని పత్రికలు ప్రకటిస్తున్నవి.

కమ: (మధ్యలో అందుకొని) మీరు పత్రికలు చదువుతున్నారా?

రామ: పత్రికలు చదవడం నేను యేనాడో మానేశాను.

కమ: చదవకుండా 'చెత్త' అని మీరెలా చెప్పగలరు!

కీర్తి: కూర్చోండి కమలాకరంగారూ! రామచంద్రదీక్షి గారికి అంతా తెలుసు.

కమ: పోనీ మేం చెత్త రాస్తున్నప్పుడు మీరు ఉత్తమ రచనలను అందించి దారి చూపించవచ్చు కదండీ?

రామ: కూర్చోండి. ఆ విషయంకూడా చెబుతాను. (కమలాకరం కూర్చుంటాడు.) రవీంద్రుడంతటి వాడ్నే ప్రజలు మరిచిపోతున్నారు. అంతా చూస్తూవుంటే విరక్తికలుగుతోంది. కొత్తగా కావ్యాలు రాసేకంటే భాషవిషయంలో శ్రద్ధ తీసుకోవడం మంచిదని నాకు తోచింది. నేటి రచయితలు భాషకు ప్రాధాన్యత యివ్వడం లేదు. భాషకు పుష్టి చేకూర్చేందుకు ఎంతో కృషి చెయ్యవలసివుంది. సాహిత్యరంగంలో వున్న అవ్యవస్థను తొలగించాలి. భాషనుగురించి కీర్తిశ్రీగారు విపులంగా చర్చిస్తారు. (కూర్చుంటాడు.)

కీర్తి: (లేచి) వ్యావహారిక భాషకు వ్యాకరణం వుండితీరాలి. యీ విషయం నేను...

కమ: (మధ్యలో అందుకొని) అప్పుడు వ్యావహారిక భాష తిరిగి గ్రాంథిక భాష అవదా?

వెంక: నువ్వూరుకోవయ్యా! ఆయన్ని మాట్లాడనియ్యి.

కీర్తి: కొన్ని నియమాలు అవసరం, ప్రస్తుతంవున్న తీరుతెన్నులు చూస్తే వ్యాకరణం చాలా అవసరమని తోచింది. వెంటనే నేను కృషి ప్రారంభించాను.

కమ: మీ వ్యాకరణం కేవలం సూచనగావుంటే మేం ఒప్పుకుంటాం. యిలావుండితీరాలని శాసించడానికి వీల్లేదు.

పాపా: కూర్చోవయ్యా అబ్బాయ్! అన్ని మాటాడేయ్.

గోపా: (మధ్యలో కలగచేసుకొని లేచి) నాకు తెలియవస్తున్నది అన్ని విషయాలూ యిక్కడ చర్చించడానికి వ్యవధి చాలదు. మీరు ఒక నివేదిక తయారుచేసి నాకుయివ్వండి. నేను తరవాత పరిశీలిస్తాను. — యీనాడు రచయితల మీద ఎన్నో బాధ్యతలువున్నాయ్. పేద కార్మికులు జీతం చాలడంలేదంటున్నారు. సమ్మె చేస్తామంటున్నారు. వివిధ కర్మాగారాలలో

పనిచేసే కార్మికులు చీటికీ మాటికీ సమ్మెనోటీసులు యిస్తున్నారు. యీ పరిస్థితిని ప్రతిపక్షాల వాళ్లు చక్కగా వినియోగించుకుంటున్నారు. వారుకూడా కొంతమంది రచయితలను చేరదీశారు. ఆకలి, సమ్మె, చావు, విసుపు— యెప్పుడూ యివే సమస్యలు.—యీ సమస్యలతో నే పేజీలకొద్దీ పుస్తకాలు తయారుచేస్తున్నారు. ప్రజలను దారితప్పిస్తున్నారు. యీ పరిస్థితులలో మన రచయితలపైవున్న బాధ్యతలు అపారమైనవి. లౌకిక సమస్యలనుంచి ప్రజల దృష్టిని మళ్లించాలి. మన పూర్వీకులందరూ శృంగారాన్ని మాత్రమే కవితావస్తువుగా స్వీకరించారు. యిది గమనించవలసిన విషయం. (కమలాకరంతప్ప అందరూ హర్షధ్వానాలుచేసారు.) రాజకీయవేత్తల జీవితం పూల పాన్పువంటి దనుకుంటారు. ఎంతమాత్రం కాదు. అన్నీ సమస్యలే యెదురు వస్తూవుంటాయి ఒకవైపునుంచి ప్రతిపక్షాన్ని కాచుకోవాలి. ప్రతిపక్షంవాళ్ళు యెప్పుడూ ముందునుంచే పొడుస్తారు గనక వాళ్ళను కాచుకోవటం తేలిక. యిక మన పక్షంవాళ్ళు వున్నారే— వాళ్ళను కాచుకోవటం మనతరం కాదు. మన పక్షం వాడెప్పుడూ మనతోనే వుంటూ— వున్నట్లు నటిస్తూ—వెనకనుంచి ఒక్క పోటు పొడుస్తాడు.

కీర్తి: (చప్పట్లుకొట్టి) చక్కగా సెలవిచ్చారు.

గోపా: (ఉపన్యాసాన్ని కొనసాగిస్తూ) యిలాంటి కుట్రలను సి. ఐ. డీలు కూడా పసికట్టలేరు.

కమ: (మధ్యలో అందుకొని) యీమధ్య రచయితల సమావేశాలకు కూడా సి. ఐ. డీలు వస్తున్నారు.

గోపా: సి. ఐ. డీల పోస్టులు అనవసరం అని నా వ్యక్తిగతాభిప్రాయం. ఎందుకంటారా? సి. ఐ. డీలు చేసే పనులన్నీ యీనాడు పత్రికలవాళ్లే చేస్తున్నారు. కనక సి. ఐ. డీల పోస్టులు 'సూపర్ ఫ్లూయస్' (అందరూ బిగ్గరగా హర్షధ్వానాలు చేస్తారు.) పరిశీలించి చూస్తే మన ప్రాచీన సాహిత్యంలో అనేక లోపాలు కనిపిస్తాయి. రామాయణాన్ని పోతన రాసివుంటే ఎన్నోరెట్లు బాగుండేది. అదేవిధంగా తిక్కన భాగవతాన్ని, ఎఱ్ఱన మనుచరిత్రను రాసివుండవలసింది. (రామచంద్రకవి, కీర్తిశ్రీ ఒకరిముఖం ఒకరు చూసుకుంటారు.) అసలు కవిత్వం అంటే దారుణ భావనల చిత్రణం. పత్రికా రచయితలుగా ప్రతిష్ఠితులైనవారికి మేం కొన్ని కార్యాలు అప్పగించాం. త్వరలో సాహిత్యాన్ని మేం క్రింది మెట్టునుంచి పైకి తీసుకువెళ్ళి స్వర్ణ సింహాసనం అధిష్ఠింప చేస్తాం. (అందరూ హర్షధ్వానాలు చేస్తారు.) యిటీవల మా సహచరుడు ఒకరు రామాయణ భారతాలను పాఠ్యగ్రంథాలుగా వుపయోగించ కూడదన్నారు. యీ విషయాన్ని చాలామంది అపార్థం చేసుకున్నట్లు కనిపిస్తోంది. ఉదాహరణకు రామాయణంలోని వానరసైన్యంలో డిసిప్లిన్ లేదు. అటువంటి విషయాలు చిన్నపిల్లల మనస్సులమీద చురుగ్గా పని చేసాయి. అటువంటి విషయాలను రచయితలు జాగ్రత్తగా పరిశీలించాలి. రచయితలు తమ బాధ్యతలను గుర్తించాలి. యువ రచయితలు ఉద్రేకంతో దారితప్పే అవకాశం వుంది. అందువల్ల అరవై సంవత్సరాలు దాటిన రచయితలు మాత్రమే అగ్రశ్రేణిలో వుండాలని నా అభిప్రాయం. మిమ్మల్నందరినీ కలుసుకో గలిగినందుకు చాలా సంతోషిస్తున్నాను. (గోపాలరావు హర్షధ్వానాల మధ్య కూర్చుంటాడు. గణపతి ముందుకువచ్చి ఫోటో తీస్తాడు.)

రామ: మన సమావేశానికి హాజరై తమ అమూల్యాభిప్రాయాలను తెలియజేసిన గోపాలరావు గారికి ధన్యవాదాలర్పిస్తున్నాను. (అందరూ హర్షధ్వానాలు చేసారు.)

కీర్తి: (రామచంద్ర కవితో) మన నివేదికమాట సెలవిచ్చారు కాదు.

రామ: (గోపాలరావును సమీపించి) మేం రెండు నిమిషాలలో నివేదిక తయారుచేసుకు వస్తాం.

విశ్వ: యీలోగా తమరు నా వర్తనకాలను దర్శింప కోరాను.

గోపా: సరే కానివ్వండి.

రామ: కమలాకరం గారూ రండి.

కమ: నాకు వేరే పని వుందండి. సెలవ్. (కుడివైపు వెళ్ళిపోతాడు.)

కీర్తి: (కోపంగా) కపటినుంచి యితనిని కూడా మనం దూరంగా వుంచాలి.

(రామచంద్ర కవి, కీర్తిశ్రీ, వెంకటసుబ్బయ్య, పాపారాయుడు ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతారు. విశ్వనాథం గణపతికి సైగ చేస్తాడు. గణపతి గది లోకి వెళ్లిపోతాడు.)

విశ్వ: యిదే నా వరవాల! తమరు...

(గోపాలరావు లేస్తాడు. వెంటనే గది తలుపులు తెరుచుకుంటాయి. చక్కగా అలంకరించుకొని, శిరసుమాపులలో— రెండు చేతులతో పూల మాల పట్టుకొని రంగమ్మ ప్రవేశిస్తుంది. ఆమె రూపంలో గుర్తించలేనంత మార్పు వచ్చింది. ఆమెను ఒక క్షణమయినా విడిచి పెట్టకుండా— అంగరక్షకుడిలా— గణపతి ఆమె వెనకనే తిరుగుతూ వుంటాడు. ఆమె యెటు అడుగువేస్తే తనుకూడా అడుగు వేస్తూ వుంటాడు. గోపాల రావు యెటునడిస్తే విశ్వనాథం కూడా అటే నడుస్తూ వుంటాడు.)

గోపా: (సంతోషంతో) అన్ని కళలకంటే భరత నాట్యంమీద నాకు అభిమానం యెక్కువ. (రంగమ్మను సమీపిస్తాడు.) భరత హరిణేక్షణ అన్న బద్దన కవి యీమెను చూసే చేసివుండాలి.

గణ: అద్భుతంగా సెలవిచ్చారు.

(రంగమ్మ గోపాలరావుకు దండ ఇవ్వబోతుంది. అతను దండ తీసుకోకుండా ఆమె ముఖంలోకి చూస్తూంటాడు. రంగమ్మ వెనక్కి అడుగు వెయ్యబోతుంది. వెంటనే గణపతి ఆమె చేతి లోని పూలమాల తీసుకొని తనే వేసేస్తాడు.)

గోపా: విశ్వనాథం గారూ! మీ శిష్యురాలికి భయం ఎక్కువ వనుకుంటాను.

విశ్వ: చిత్తం! తమవంటి పెద్దలదగ్గర మాలాంటి ఆరి తేరినవాళ్ళకే భయంగా వుంటుంది.

గణ: అందులోను యీ భయం వుంది చూశారూ! యిది సిగ్గుకు సంబంధించినది.

గోపా: స్త్రీలకు సిగ్గ సహజమైన ఆభరణంకంటది.

విశ్వ: చిత్తం.

గోపా: (రంగమ్మతో) యిలా రా అమ్మాయీ. నీ పేరేమిటి?

గణ: (వెంటనే అందుకొని) 'రంగమణి' అండి.

గోపా: రూపానికి, విద్యకు తగిన పేరు. పేరు చక్కగా వుంది. ఈమెకు 'హంసగమన' అని బిరుదు యిస్తున్నాను.

గణ: (ప్రశంసిస్తూ) ఒహోహో! యేం చక్కని బిరుదు!

విశ్వ: తమది కళాహృదయం!!!

గోపా: (జేబులోంచి సెంటుబాటిల్ తీసి) రంగమణీ! యిదిగో! నీకు యీ సెంటుబాటిల్ బహూకరిస్తున్నాను. (రంగమ్మ చేతికి యివ్వబోతాడు. రంగమ్మ తీసుకోకుండా వెనకకు అడుగు వేస్తుంది. ఆమె వెనకనుంచి చెయ్యిచాచి గణపతి సెంట్ బాటిల్ తీసేసుకుంటాడు.)

విశ్వ: (ప్రశంసిస్తూ) యెవరికి— యే సమయంలో— యెటువంటి బహుమతి యివ్వాలో— తమకు అంతా తెలుసు!

గోపా: (రంగమ్మకు దగ్గరగా వెళ్ళి) ఏదీ! ఒక పాట పాడి వినిపించు.

విశ్వ: (వెంటనే అందుకొని) ఆర్కెస్ట్రా లేనిదే పాట పాడలేదండి.

గణ: తమకు యే పాట కావాలో సెలవివ్వండి సార్! నేను పాడి వినిపిస్తాను.

గోపా: (కోపంతో) యితడెవడు?

విశ్వ: నా శిష్యుడేనండి. యీ పూర్వం కాలికి గజ్జెలు కట్టగలిగిన వాళ్ళంతా యెప్పుడో ఒకప్పుడు నా దగ్గర నాట్యం నేర్చుకున్న వాళ్ళేనండి.

గోపా: ఆర్కెస్ట్రా లేకుండా సహజమైన కంఠస్వరంతో మీ శిష్యురాలితో ఒక పాట పాడించండి. (కుర్చీ రంగమ్మవైపు త్రిప్పి ఠీవిగా కూర్చుంటాడు.)

గణ: (ముందుకువచ్చి కెమేరా పైకెత్తి) తమరు అలాగే కూర్చోండి. రంగమణిగారూ! మీరు కూడా యిటు.........

(రంగమ్మ గణపతి కేసి ఉరిమిచూస్తుంది.)

విశ్వ: (రంగమ్మకు నోరు తెరవవద్దని సైగ చేస్తాడు. గోపాలరావుతో) తమరు యీసారి వచ్చే టప్పుడు ముందుగా నాకు తెలియజేస్తే......

గణ : (ముగురినీ ఫోటో తీసి వెంటనే అందుకొని) ప్రఖ్యాతమైన నాట్యప్రదర్శనలు యేర్పాటు చేస్తామండి.

విశ్వ : యిరవై మంది శిష్యురాండ్రతో ఒకేసారి అడుగు, తాళం తప్పిపోకుండా నృత్యం చేయిస్తానండి.

గణ : అది సర్కస్ కంటే అందంగా వుంటుందండి.

గోపా: ఆ విషయం తరవాత ఆలోచిద్దాం. (రంగమతో) సిగ్గు సర్వత్రా రాణించదు. ప్రత్యేకించి వ్యక్తిమణులకు, నటీమణులకు సిగ్గు అపకారంచేస్తుంది —ఏది! ఒక్క చిన్న పాట పాడి వినిపించు.

నేపథ్యంలో : సార్ ! టెలిగ్రాం !!

గణ : (వెంటనే కుడివైపు వెళ్ళి, చిన్న కవరు తీసుకొని వస్తాడు. చిరునామా చూసి) తమకే సార్ !

(గోపాలరావు కవరు చింపి చూస్తాడు. కోపంతో అతనిముఖం ఎర్రబడుతుంది. గణపతి, విశ్వనాథం అతనికి చెరోవైపు నిలబడి ఆత్రుతతో చూస్తూవుంటారు.)

గోపా: (లేచి) నేను అనుమానించినంతా జరిగింది. (కోపంతో) అవిశ్వాసం!—అవిశ్వాసం!!

(గోపాలరావు తొందరగా కుడివైపు వెళుతూ వుంటాడు. రామచంద్రకవి, కీర్తిశ్రీ ఎడమవైపునుంచి వస్తారు.)

రామ: (గోపాలరావు వెళ్ళిపోతూవుండడం చూసి తొందరగా) వెళ్ళిపోతున్నారా? మా నివేదిక....

గోపా: (మధ్యలో అందుకొని) యిప్పుడు తీరిక లేదు. పోస్టులో పంపండి. చూస్తాను.

(గోపాలరావు విరవిరా కుడివైపు వెళ్ళిపోతాడు. అతని వెనక రామచంద్రకవి, కీర్తిశ్రీ నిష్క్రమిస్తారు.)

రంగ: (చేతులకువున్న ఆభరణాలు వగైరా తీసిపారేస్తూ కోపంతో) సిగ్గూ ఎగ్గూ లేకుండా నన్ను నలుగుర్లోనూ నిలబెడతారా? మీపని పడతానుండండి. (అలంకారాలన్నీ తీసేస్తూవుంటుంది)

గణ : రంగమ్మా! కదలకుండా మా గురువుగారి ప్రక్కను నిలబడు. మీ యిద్దరినీ ఒక ఫోటో తీసేస్తాను.

రంగ (కోపంతో) ఏం? ఎలాగుండేంటి?

(గణపతిమీదికి రాబోతూ వుంటుంది. విశ్వనాథం ఆమెను పట్టుకోబోతూ వుంటాడు. ఆ సమయంలో గణపతి వెనుకకు అడుగువేసి యిద్దరినీ ఫోటో తీసేస్తాడు. సరిగ్గా ఫోటో తీసున్న సమయంలో ఎడమవైపునుంచి వెంకటసుబ్బయ్య, పాపారాయుడు వస్తారు.)

వెంక: (అమాంతంగా గణపతి చేతిలోని కెమేరా లాక్కొని) ఫిలుమంతా దండుగచేసేశావు.

పాపా: గోపాలరావుగారేరీ?

విశ్వ : ఏదో అర్జంటు పనిమీద వెళ్ళిపోయారు. అసెం రాజకీయమో!

వెంక: అరెరే! అప్పుడే వెళ్ళిపోయారా?

పాపా: పదండి! బంగాళాకెళ్దాం.

(వెంకటసుబ్బయ్య, పాపారాయుడు తొందరగా కుడివైపు వెళ్ళిపోతారు.)

గణ : యిది మన వర్తమానకాల చరిత్రలో సువర్ణాక్షరాలతో లిఖించవలసిన రోజు!

రంగ: (కోపంతో) వుండుండు! నీపనయిపోలేదు లే!

(రంగమ్మ గణపతిమీదికి వస్తూవుంటుంది. గణపతి ఒక్క దూకుదూకి ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తాడు. రంగమ్మ ధుమధుమగా ఎడమవైపు వెళుతూవుంటుంది. విశ్వనాథం అలిసిపోయిన వాడిలా కుర్చీలో కూలబడతాడు.)

[తెర]

జాతకశాస్త్రప్రయోజనము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

రమారమి ఇరువది విరేండ్లకు పూర్వము ఒకప్పుడు ఏదో కార్యార్థమై బెంగుళూరునగరమునకు పోయి అచట నా మిత్రుని యింట విడిసియుంటిని. ఉత్తర దేశమునుండి ఒక గొప్ప జ్యోతిష్కుడు తీర్థయాత్రలు సలుపుచు వచ్చి వారము దినములుగా ఆ నగరములో ఒక సంపన్నగృహస్థుని యింట విడిసియున్నాడని ప్రస్తావవశమున నా మిత్రుడు నాకు తెలిపెను. ప్రవాహ్యరమునకై దేశసంచారము చేయు జ్యోతిష్కుల వంటి వాడు కాడనియు, అడిగినవారికి ఉచితముగ, జాతక ఫలమో, సులభ చికిత్సలో అతడు సూచించుననియు, వినుటచే అతనిని చూడవలయునని సంకల్పించితిని. జాతకశాస్త్రమును గురించి అతని అనుభవ మేమిటో, ఏపద్ధతి లతడు అవలంబించుచుండెనో, దైవ పురుషకారముల పరస్పరసంబంధమునుగూర్చి అతని ఊహాలు, అనుభవము లెట్టివో, నూతన గ్రహాదుల ఫలములపై అతని విశ్వాసమేపాటిదో, మున్నగు సమస్యలనుగూర్చి అతనితో చర్చించుట లాభకారి యనుకొంటిని. జ్యోతిషమే జీవనోపాయముగా ఏర్పరచుకొన్నవారు ఇట్టి చర్చలతో కాలయాపనము చేయుటకు పూనుకొనరని పాఠక మహాశయులు సులభముగా గ్రహింపగలరు.

అమరునాటి ఉదయమున ఎనిమిది గంటలకు నేనును, నామిత్రుడును, ఆ జ్యోతిష్కుడున్న గృహస్థుని ఇల్లు చేరితిమి ఆ ఇంటి వసారాలోని చిన్న గది లోనే ఆ జ్యోతిష్కుని బస. ఆగదిలో అర్ధభాగమునకు ఒక చిన్న తెర వ్రేలగట్టి, లోపల అతడేమో పనిలో నుండెను గదివాకిట మేము నిలుచుకొన్న పాతిక నిమిషమునకు అతడు కొంచెముగా తెరవార చేసి, చూచి గదిలోపలికి వచ్చి కూర్చుండుడని చేసైగతో పిలిచెను. లోపలికేగి అందున్న చిరచాపపై మేము కూర్చుంటిమి. "రొట్టె నిప్పులపై వేసినాను. త్వరలో వత్తును" అని చెప్పి తన పని ముగించి, నిమిషకాల ములో వచ్చి మా ముందు కృష్ణాజినముపై కూర్చుండి, వచ్చిన పని ఏమని ప్రశ్నించెను. మా సంభాషణ మంతయు ఆంగ్లభాషలోనే జరిగినది.

వంగదేశస్థునకు గల దేహదార్ఢ్యము, బ్రహ్మతేజస్సు తొణుకుచుండు ముఖవర్చస్సు, విభూతితో సిద్ధమైన దూదు తిర్యక్ పుండ్రములతో నిగనిగలాడు విశాలఫాలము, సౌజన్యమును సూచించు గొప్ప నేత్రములు, విశాల భుజాంతరమున వ్రేలుచున్న తెల్లని ఉపవీతము, మోకాలి బంటిగా కట్టిన ధావళవస్త్రము, కలిగి పద్మాసనమున ఆసీనుడైయున్న ఆ మహనీయుని చూచినవారికి, అతడొక ఉత్తమవంశసంజాతుడనియు, గొప్ప సంస్కృతిగల పండితుడనియు, తపస్సంపన్నుడగు యోగియనియు తోచకమానదు.

"తాము గొప్ప జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలని, విని దర్శనమునకై వచ్చితిని" అంటిని.

"జాతకము తెచ్చినారా?" అతని ప్రశ్న.

"నేను విద్యార్థిని, సందేహములను కొన్నింటిని మనవిచేయదలచితిని."

"సంతోషము. కొంత విరామముగా కూర్చుంటిరేని, తెలిసినది చెప్పగలను."

అతని సౌజన్యమునకు సంతోషించితిని. ఒక్కొక్కటిగా నా సందేహములను చెప్పి, అతని ప్రత్యుత్తరములను బడయగలిగితిని. ముఖ్యముగా, పరాశర వరాహమిహిర, శ్రీపతి ప్రముఖుల సంప్రదాయమునే అతడవలంబించుచుండుట, వశిష్ఠాది ప్రాచీన మహర్షులకు అభిమతమైన సాయన పద్ధతిలోనే ఫలములను గమనించుట ఉపయుక్తమార్గమని సోపపత్తికముగా అతడు వివరించెను. నూతనముగా ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులచే కనుగొనబడిన ఇంద్రవరుణులకు సయితము ఫలప్రదత్వము కలదని అనుభవము తెలుపుచుండుటచేత, జాతక మహూర్తాదులలో వానిని

నిరాదరించుట శాస్త్రమునకు ద్రోహమనియు, పాశ్చాత్య పట్టిక గ్రంథములనుండి సాయన గ్రహస్థులయొక్కయు, సాయన లగ్నాది భావములయొక్కయు, స్థితిని గుర్తించుట సులభమార్గమనియు, ఏకమూలికా ప్రయోగముగా సర్వజాతకములకును, వింశోత్తరీ దశనుకట్టి ఫలములు చెప్పుట శాస్త్రసమ్మతము కాదనియు, యవనులనుండి నేర్చుకొని, మన ప్రాచీన పండితులు అభివృద్ధిపరచియున్న తాజిక సంప్రదాయమందలి దృష్టి యోగములు, వర్షజాతకాదులు ఉపయోగించుట ఎంతో ప్రయోజనకారియనియు, విపులముగా అతడుపన్యసించినాడు.

"దైవపురుషకారముల పరస్పర సంబంధ మెట్టిది? దైవము అనగా గ్రహగతి, దుష్టమైనపుడు, పురుషకారమేమి చేయగలదు" అని అడిగితిని.

"ఇది చాల చిక్కు సమస్య. స్థూలముగా నిట్లు నిర్వచింపవచ్చును. మంచిదైనా, చెడ్డదైనా దానిని రమ్మనుటకుగాని, రావలదనుటకుగాని, మన కధికారము లేదు. వ్యక్తుల పురాకృత కర్మ ఫలమునకే దైవశక్తి అని పేరు. అది ఈ జన్మమున ఏ కాలములో, ఏ స్వభావముతో, పక్వతకు రాగలదో, జాతకశాస్త్రము దశాదులద్వారా, మనకు సూచించగలదు. ఈ దైవశక్తి ప్రసారమును నిషేధించుటకు కాని, నిరోధించుటకు కాని, పురుషకారమునకు సాధ్యము కాదు. అయినా, ఆ శక్తికి ఏదో విధముగా పురుషకారము తోడుపడనిదే, ఫలము లేదనుట ముఖ్యసూత్రము. తన స్వభావముతో సరిపడు భావములు మనలో ఆశక్తి రగులుకొలిపి ఉద్రేకింపజేయును. సాధారణముగా, ఆ భావములు మన హృదయములను ఏ వైపునకు లాగునో, ఆ మార్గమునందే, తెలిసియో, తెలియకయో, మనము పురుషకారమును చేయుచుందుము. అట్లని, ఆ భావములకు దాసులుగా ప్రవర్తించి తీరవలెనని నియమము లేదు. తగిన సంస్కారమువలన, వివేకమువలన ఇంద్రియముల నిగ్రహించి స్వాధీనములో నుంచుకొని, ఆ దైవశక్తి ప్రసారమునకు మార్గాంతరమును కల్పింపవచ్చును. పురుషకారమున కనుగుణముగా, దైవశక్తి ఫలము యొక్క స్వభావము భిన్నస్వరూపములలో గోచరించగలదు. అనగా, దైవశక్తియొక్క స్వభావము మార్పులేదు కాని, దాని స్వరూపమును పురుషకారము మార్పగలదనుట. దైవపరిపాక ఫలము అనుభవించక తీరదు. తగినరీతి ప్రవర్తించి దాని స్వరూపమును మార్చవచ్చును.

అవశ్య మనుభోక్తవ్యం,
కృతం కర్మ శుభాశుభం"

అను సిద్ధాంతమునకు, ఈ ఉపపత్తిచే ఏమియు బాధలేదు. శంకర భగవత్పాదాచార్యుడు సన్యసించి మొసలిపట్టునుండి విముక్తినొందుట, కృష్ణదేవరాయడు రాజ్యత్యాగము చేసి ప్రబల కుహూయోగదుష్ఫలమును తప్పించుకొనుట, మున్నగునవి ఈ సందర్భమున వెలలేని దృష్టాంతములు.

"సామాన్యజీవితము నుండి యొక చిన్న ఉదాహరణము చూచుడు. మండు వేసవిలో, వాయు సంచారములేని దినములలో, దుర్భరమగు తాపములో కంటికి నిద్ర అంటక బాధపడుదుముకదా? ఈ అననుకూల పరిస్థితి తగ్గించుకొనుటకై విద్యుచ్ఛక్తితో తిరుగు వీవనొక దానిని రెండో మూడో వందల రూప్యములకు కొనితెచ్చి ఉపయోగించుకొంటిమేని, ఆ బాధ కొంత తగ్గించుకొనగలము. ఈ ఉదాహరణములో మనము చేసిన కార్యమునకు అర్థమేమి? ఒకరకపు బాధ తగ్గించుకొనుటకై, మరియొకరకపు బాధను ఓర్చుకొన్నామనుట! ఆ రెండు మూడు వందలు సంపాదించుటకొరకు అనుభవించవలసిన కాయిక మానసిక పరిశ్రమవలని క్లేశమును అంగీకరించి వేసవి బాధను తగ్గించుకొనుటే కదా ఇది? విమర్శించి చూచితిమేని, దుష్టదశాకాలపు ఫలమును తగ్గించుకొనుటకై శాస్త్రము విధించిన జపతపములు, దానధర్మములు పూజాప్రయోగములు, మున్నగునవి, అన్నియు, ఇట్టి తత్త్వముపైన ఆధారపడినవే. ఇట్టి యుక్తితో, సందర్భానుసారముగా, దైవఫలస్వరూపమును మార్చి కొంతలో కొంత హితకరముగా అనుభవించుటకు వీలున్నది. కాని, దీనికి గొప్ప సంకల్పశక్తి, మహత్తరసంస్కారము, కావలసియున్నది."

అని ఉపన్యసించి అతడు తూష్ణీమాగెను. అతని సమన్వయశక్తి చాలా రమ్యముగా నుండినది. సంతోషించితిమి.

"ఈ విషయమున తమ అనుభవము లున్నచో, వినుటకు కుతూహలము కలదు" అంటిని.

"అవశ్యకముగా మనవి చేయుదును. ముందుముందు రానున్న దశాపహారములను గమనించి, దానికి ఏ స్వరూపమున్నదో సరిచూచి, ఊహించి, తగినరీతి పురుషకారము జరుపుటే నా అభ్యాసము. చెడుకాలము రానున్నదనగా, ఉన్నికొద్దిలో సిద్ధము చేసుకొందుము కదా? దైవము నెదుర్కొనుటకై పురుషకారము చేయుట సహజము. ఇదికాక మరియేమి? జాతక శాస్త్రమువలన మనకు కలుగు ప్రయోజనమింతే. భవిష్యత్తులో ఎప్పుడేమి జరుగనున్నదో, ముందుగా తెలుసుకొని, దానిని అనుభవించుటకు కన్నులు మూసుకొని కాచుకొని యుండవలెనని కాదు. నా ఇప్పటి జీవితము సహా దీనికొక గొప్ప ఉదాహరణము. కనుక తెలిసికో, వివరించెదను."

"అంతకంటె భాగ్యమా!" అని నా ఆత్రత వెల్లడించితిని. ఆ మహనీయుడు తెలిపిన ఆత్మకథ సావధానముగా విని సంతసించితిని. సంగ్రహముగా అందలి ముఖ్యాంశము లివి.

అయోధ్యానగర ప్రాంతమందలి అభిజాత్య కుటుంబమున జనించిన శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణు డతడు. చిన్నవాడే తండ్రియొద్ద సంస్కృత కావ్యములను పఠించి, జ్యోతిశ్శాస్త్రములో ప్రవేశము సాధించి, తరువాత ఆంగ్లభాష నభ్యసించి పట్టభద్రుడై, దొరతనమువారి కార్యస్థానములో చిన్న ఉద్యోగిగా చేరి, అతడు జీవితమును గడుపుచు వచ్చినాడు. అయిదు సంవత్సరముల క్రిందటి వరకు వంద రూపాయల వేతనముతో తాలూకా కార్యాలయములో గణకాధ్యక్షుడుగా అతడు పని చేయుచుండెను. అప్పటి కతని వయస్సు ఏబది. ప్రాతకాలపు తెల్లదొరలకు వంగి సలాములు కొట్టి పూలమాలలు వేయుటకు, వారి దొరసానుల దాసీ జనమునకు ఉపాయనము లర్పించి ఆశ్రయించుటకు, తగినంత సత్త్వము లేమిచేసియు, కొంతమట్టుకు స్వతంత్రాభిప్రాయములు కల ఖండితవాది యగుటం జేసియు, సర్వసాధారణముగా రావలసినట్టి ఉద్యోగాభివృద్ధి అతనికి రాలేదు. ఉన్నంతలో తృప్తిపడు స్వభావముతో, ఆ విషయమున అతడు ప్రయత్నించిన వాడు కాడు. చిన్న వయస్సులో అతనికి ఇద్దరు కుమారులు, ఒక కూతురును కలిగిరి. తరువాత అనుకూలసతియగు అతని కులకాంత అనారోగ్యముతో కొంత కాలము బాధపడినది. ఆమె జాతకమున సంతానభావమునకు ప్రబల శని వేధ సిద్ధముగ నుండుట గమనించి, మరల గర్భధారణ సంభవించినచో, ప్రమాదకారి కావచ్చునని నిర్ధరించి, బ్రహ్మచర్యమును సాధించుటకై కృతనిశ్చయుడై, ఇంద్రియనిగ్రహమునకు అనుకూలించు ఆహార విహార నియమములను అనుష్ఠించుచు, మంత్ర జపాదులను అతడు సాధించుచు రాసాగెను. తరుణియగు అతని భార్యకు ఈ దీక్ష ప్రారంభములో కొంత కష్టముగా చూపట్టినది. కాని, తగిన ఉపదేశము వలన ధర్మప్రవృత్తి శాంతియుగల ఆమె సహా క్రమముగా ఆ దీక్షను అలవరచుకొగల్గినది. శని వేధకు మార్గాంతరము చూపుటకే యీ యుక్తి. భార్యకు ఆరోగ్యము చక్కబడినది. ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానము విస్తరించినది. సకాలములో కూతురునకు, కుమారులకు సహా వివాహములు జరిపినా రా దంపతులు. తగినవిద్య నార్జించి కుమారులు వృత్తిలో ప్రవేశించి తమ కుటుంబములతో హాయిగా నున్నారు. అల్లుడు యోగ్యతకల న్యాయవాది అగుటచే, కూతురు జీవితము రమ్యముగా సాగుచున్నది. సత్సంతానసౌభాగ్యము వారందరకును కలదు. అగుటచే, యీ దంపతులకు సాంసారికముగా తొందరలు లేవు. ఉన్నంతలో తృప్తులై సుఖముగా కాలము గడుపుచుండిరి.

ఇట్లుండగా 51వ సంవత్సరపు వయస్సునుండి మూడేండ్లు రవి శని వేధ, తరువాత రెండుసంవత్సరములు రవి వరుణ వేధ, క్రమముగా తన జాతకమునకు రాగలదనియు, ఆకాలమందే భార్య జాతకమున లగ్నమునకు వరుణ సప్తక వేధ, రవికి అష్టమాధిపతినుండి కేంద్ర వేధ, సిద్ధముగనున్నదనియు, ఆశాస్త్రజ్ఞుడు మున్ముందే గమనించినాడు. అప్పుడే తన సంతానమునకు సహా క్రూరదశలు చూపెట్టినవి. తన లగ్నమునకు మాత్రము చక్కని గురుదృష్టి యుండుటచే, తన ఆయుర్దాయమునకు భంగము లేదనియు, కుటుంబవియోగము తప్పదనియు, అతడు నిర్ధరించుకొన్నాడు. ఆలోచించి, ఆలోచించి ఈ దుష్టదైవఫలమునకు స్వరూపాంతరమును కల్పింప సంకల్పించినాడతడు. ఏబదియొకటవ యేట తటాలున ఉద్యోగమును చాలించుకొని, ఉపకారవేతనము సంపాదించుకొని, కూతురు నింట కొన్నాళ్లు, కుమారుల ఇండ్లలో వరుసగా కొన్నాళ్లు, విశ్రాంతిగా భార్యతో కాలము గడపినాడు. ఎవరికి కాని, ఏమాత్రమైనా సందేహము కలుగకుండు

నటుగా జాగరూకతతో ప్రవర్తించుచు, తగిన దిన మొకటి చూచుకొని యుండి, దాచిపెట్టుకొని యుండిన రెండు వేల రూప్యములను భద్రపరచి తీసికొని, ఇతరులకు తెలియకుండ ఆనాటి అర్ధరాత్రమున కట్టుబట్టలతో ఇలు వెడలి, రైలులో హుటాహుటి ప్రయాణము చేసి శీఘ్రముగా హరిద్వారము వచ్చి చేరుకొన్నాడు. సాధువుల గుంపులో చేరుటకు వలసిన వేషములను సంతరించుకొనుచు, వారమువరకు లభించు విలువయుండు కాలములో, వార్తాపత్రికలలో అతని ఆకస్మిక అంతర్ధాన కథ ఛాయాచిత్రముతో కూడ ప్రకటించబడినది. తన్ను గూర్చిన సమాచారమును తెలిపిన వారికి అయిదు వందల రూప్యముల బహుమతి ఇచ్చునని నా భార్యాపుత్రులు చేసిన ప్రకటనమును, ఏ అపరాధముండినా క్షమించి ఇంటికి తిరిగి రావలయునని అత్యంత విధేయతతో వారు తనకు వ్రాసిన విన్నపమును, వార్తాపత్రికలలో చూచిన అతనికి గొప్ప పరితాపము కలిగినది. కాని, వియోగబాధ ఉభయులు అనుభవించుట వారి క్షేమము కొరకే అని సమ్మతిపడినాడా ధీరుడు. తగిన వేషమును సంతరించుకొని బైరాగులలో చేరి కొన్నాళ్ళలో బయలుదేరి, బదరీక్షేత్రము చేరుకొని. కొంతకాల ముండి అతడు బ్రహ్మకపాలము, కేదార క్షేత్రము, గంగోత్రి, మానసరస్సు కైలాసము, మొదలగు దివ్య క్షేత్రముల వెంట తిరుగుచు మూడుసంవత్సరములు (శీతవేళా కాలము) హిమాలయములలో గడిపినాడు. తరువాత హిమాచలము వదలి భారతదేశమందలి నానా పుణ్యక్షేత్రములను సందర్శించుచుండవలెనని వాలయము కదిలినది. ఐదవ సంవత్సరమిది. గడువు సమీపించుచున్నది. కనుక ఆరు నెలలలో దక్షిణయాత్ర ముగించుకొని, తిరుపతి, కంచి, చిదంబరము, శ్రీరంగము, మధుర, రామేశ్వరము, ధనుష్కోటి, క్షేత్రములు సేవించి, కన్యాకుమారిని పూజించి, దశాకాలము (వరుణవేళ) ముగియగనే, నెమ్మదిగా రైలెక్కి అకస్మాత్తుగా తనవారిని చేరుకోవలెనని అతని సంకల్పము. గుప్తదశాకాలమును ఈ రూపముగా మార్చుటవలన, తనవారికి ఇతరవిధముగా క్లేశము రాకుండనుండవలెనని అతని ఆశ. కొంతకాలము వియోగక్లేశ మనుభవించినా, తుదకు మోదాంతముగా పరిణమించునని అచంచలవిశ్వాస మతనిది. ఏకాకిగా తిరుగుట, స్వజనవియోగము, ద్రవ్యాభావము, ప్రయాణ క్లేశము, మొదలుగా అతడు సహించిన కష్టము లనుభవించినా డనుట వాస్తవమే. కాని యీ యాత్రలో అనేకములగు యోగులను ఆశ్రయించుటవలన, చిత్తశాంతి లభించుటే కాక, సులభచికిత్సలు, యోగాసన ప్రక్రియలు, జపోపయోగములు అనేక మంత్రరహస్యములు, మొదలగు విద్యలు కొన్ని సులభముగా అతనికి లభించినవి. ఆరోగ్యము, దేహదార్ఢ్యము, చక్కగా నున్నవి. ఆయా నగరములలో ఏ గృహస్థుని ఇంటనో దిగినా, వైద్యమువలన కాని, జ్యోతిషమువలన కాని, అడిగినవారికి ఉచితముగా ఉపకరించుచు, నగరాంతరము చేరుటకు వలసినంత ద్రవ్యము ఏ దాత నుండియో స్వీకరించి ముందు ప్రయాణము సాగించుట అతని కార్యక్రమము. ఎల్లుండి తిరుపతికి వెళ్లగలడట!

అత్యాశ్చర్యకరమగు ఆ మహనీయుని ఆత్మకథ విని ఆనందమగ్నులమైతిమి. అతని సంస్కృతి, శాస్త్రజ్ఞానము, తపశ్శక్తి, మనోదార్ఢ్యము, నిరుపమానములు. కృతజ్ఞతతో వందనము లర్పించి 11 గంటలకు ఇల్లు చేరుకొంటిమి.

ఇదే దృష్టితో ఉపయోగించినపుడే జాతకము మానవులకు ప్రయోజనకారి యనుభావము అప్పటి నుండి నాకు బలపడినది. ఓపిక కొలది, నిదర్శనములు కొన్ని సంపాదించితిని. వానిలో, ఒకటి రెండు మాత్రము పాఠకమహాశయులకు నివేదింతును.

1943 వ సంవత్సరములో ఒకనాడు ఉత్తమ కక్ష్యకు చెందిన గొప్ప రాజకీయోద్యోగి యొకడు నా ఎరిగినవారితో పరిచయపత్రము నొకటి సంపాదించుకొని నా కడకు వచ్చెను. యోగ్యతానుసారముగా, అతనిని గౌరవించి, అతిథి సత్కారము జరిపి, అతిదొకింత విశ్రాంతినందినతరువాత, అతని కార్యభార మేమో, ఏ రీతిగా అతనికి నే నుపకరించగలనో, తెలియగోరి ప్రశ్నించితిని.

"నేను గొప్ప కష్టములో మున్నానండీ! నా జాతకము చూచి తగిన సలహా ఇత్తురను ఆశతో వచ్చితిని."

అని చెప్పి, తన జాతకకుండలి నిచ్చినాడతడు. దానికి నేను సిద్ధపరచిన భావచక్ర మిది:

బు 12-20 శు 7-19	ర 1-17 రాజ్య 2-20 కే 16-51 I 22-4 కు 28-18	క్షేమ 19-5	ఆయు 17-43
పుణ్య 18-48 శ 6-42	(సాయనము) — జాతక చక్రము		ల 0-50 వివాహ 18-40
చ 23-0 X 16-58 భార్య 18-40			
వ 25-36		కు 9-47(వ) రా 16-51	

సూచన :—

విద్యార్థులకు కావలసిన సామగ్రి అంతయు ఈ చక్రమునందు కలదు. కనుక, జన్మతిథి, జన్మకాల, జన్మస్థానాదులను ప్రత్యేకముగా ఇచట పేర్కొనలేదు. చదువరులు క్షమింతురుగాక.

లగ్నములో సప్తమాధిపతి శుక్రుడు, దశమ కేంద్రములో చతుర్థాధిపతి చంద్రుడు. పుణ్యసహమములో చేరి స్వక్షేత్రమున లాభస్థానములో దశమాధిపతి శని, కనుక ఈ జాతకుడు గొప్ప అదృష్టశాలియై, అభివృద్ధికరమగు ఉన్నతోద్యోగములలో నుండగల్గుట విశేషము కాదు. దశమాధిపతితో మిత్రదృష్టి కలిగి, పేద రవి సంయోగమందున్న రాజ్యసహమము సైతము స్థానమును బలపరచుచున్నది. ప్రశాంతకోమల హృదయము. దయాదాక్షిణ్యశీలత, లలితకళారసికత, ధారాళస్వభావము, సౌజన్యదృష్టి, జాతకునికి కలవని సద్గ్రహములు సూచించగలవు. వివేచనాపరత, నిష్కల్మషహృదయము, త్యాగశీలత, ఇవి బుధ గురు కేంద్రయోగములవలని ఫలము. శుక్ర కేతువుల సమాగమమున్న లగ్నమునకు చంద్రదృష్టి యుండుట ఆకారసౌష్ఠవము సౌమ్యమునకు కారణము కాబోలు! నిరంతరహాస్యముఖము, సౌజన్యము తొలుకాడు విశాలనేత్రములు, మృదుమధురసల్లాపధోరణి, ఆతని ముఖమునకు సహజమైన అలంకారము.

అది యట్లుండె. జీవమానదశలో అప్పటికి చలిత దశము కేంద్రము గురుని మిత్రదృష్టిలోనుండి వెలువడి శుక్రుని స్నేహదృష్టిని అందుకొనుచున్నది. దశమాధిపతి శనిచలించి లగ్నాధిపతియగు కుజునితో పరిపూర్ణ త్రికోణ శుభదృష్టిలో నుండెను. అందుచే ఉద్యోగగౌరవములందేమి, ఆర్థిక సౌభాగ్యమునందేమి, శుభదశలు జరుగుచుండుటచే, ఆ విషయములలో అతని కిపుడు అలజడి కలుగుట అసంభవము. చలితలగ్నమునకు కాని, దశమమునకు కాని ఏ వేధయు చూపట్టదు.

మరి ఇతని క్లేశమునకు కారణమేమి?

జాతకములో గొప్ప లోపమునదగిన యోగమొక్కటియున్నది. కర్కాటకములో తృతీయభావమందున్న ఇంద్రునినుండి వ్యయభావములో నున్న మేషునికి నిండు కేంద్రవేధ కలదు. ఈ గ్రహములు రెండును ఆపోక్లిమస్థానములలో నుండుటచే ఈ యోగముయొక్క దుష్ఫలము వ్యక్తిగుణముల నంటక పరిస్థితులవలన కలుగు అవ్యవస్థ, అంతఃక్లేశము తెలుపగలదు. సోదరులనుండియో బంధువులనుండియో లేక ఇరుగు పొరుగు వారినుండియో, ఇబ్బందులు కలుగవచ్చును. అనవసరముగా అపనిందలు రావచ్చును. జాతకుని దయాళుత్వమును, దాక్షిణ్యస్వభావమును ఇతరులు దుర్వినియోగపరచుట అసంభవము కాదు. క్లేశము ఫలమగును.

చతుర్థ (గృహ) భావాధిపతియగు చంద్రునికి గురునుండి అర్ధకేంద్రవేధ వ్యయభావమునుండి వచ్చుచున్నది. ఇట్టిపరిస్థితులు అధికవ్యయమునకు కారణము కావచ్చును.

కాని, ఈ యోగము లితనికి జన్మసిద్ధములు. ఇపుడే వీనికి వచ్చిన ప్రత్యేకత ఏమియు చూపట్టదు.

చలితచంద్రు డిపుడు నాల్గవ భావములో సంచరించుచుండుట. జన్మ చంద్ర శుక్రుల వేధను కడచి ఈ చంద్రుడు శని వేధకు పోవుచున్నాడు. క్లేశమేదియైనా, అది ఇంటి పరిస్థితులకు సంబంధించియుండగలదు వేరేమీ చూపట్టదు.

"ఉద్యోగాదులలో దోషము కానరాదు. మీకు మనఃక్లేశము కలిగించు పరిస్థితులున్నచో, అవి గృహకృత్యములకు సంబంధించియుండునని తోచుచున్నది" అంటిని.

"భగవంతుని దయతో ఉద్యోగాదులలో నాకు ఏమీ అతృప్తి కాని, ఇబ్బందులు కాని, ఇప్పటివరకు

లేవు. నా ఇల్లే నాకు ప్రత్యక్షనరకము. రాచుట ఎందుకు? నా భార్య గయ్యాళిగంప! ఆమె పోరు పడ లేక జీవితము దుర్భరమయినది. ఇదే నా గోడు." దీన ముగా అతడు ప్రతి ఇచ్చెను.

"కళత్రస్థానములో రాహుకుజులున్నారు. మీ భార్య అభిమానశాలిని, సమర్థురాలు, కోపశీల, కావచ్చును."

అని, క్షణమాగి, మరల, "లగ్నాధిపతి సప్తమ భావములో నున్నాడు.

'సప్తమే లగ్నపే భార్యా
దశకాలే పతి ర్భజేత్.'

అను న్యాయము ననుసరించి, ఆమె ఇచ్ఛాను సారము మీరు వర్తించవలసియుండును." అని పలికితిని.

"ఆమె ఏమి కోరినా, ఎంత నష్టమైనా, చేయుటకు సర్వదా సిద్ధమేనండీ! కంకెం అనక చేయగలను. కాని, చేసినా తప్పు, చేయకపోయినా తప్పు. మాటలాడితే తప్పు, ఊరకుంటే తప్పు. ఇంటిలో ఉంటే తప్పు, బైట పోతే తప్పు! భరించ లేకున్నాను.

"సంతానము?" అంటిని.

"ఆరుగురున్నారు. పెద్దకూతురు పెండ్లికి సిద్ధముగ నున్నది. కుమారులు చిన్నవారు. వారినిచూచి ఇంత కాలమోర్చినాను. కానిచో స్త్రీహత్యాపరాధమునకై ఎప్పుడో ఉరికంబము నెక్కియుందు నేమో!

ఆ పెద్దమనుష్యుని మాటకు చకితుడనైతిని. పరిస్థితి ఎంతో ఘోరముగా, ప్రమాదకరముగా, ఉన్నదని స్పష్టమైనది. కాని, అతని దశలలో క్రూరమైనవి ఏవీ చూపట్టవు. భార్య జాతకములో ప్రబలములు దుష్టదశలు ఏర్పడి, ఆమె గ్రహములలో ఇతని గ్రహములకు క్రూరవేధ ఇపుడు వచ్చి యుండినచో, ఇట్టి స్థితి వచ్చుటకు అవకాశము లేదు.

"మీ భార్యగారి జాతక మున్నదా?" అని అడిగితిని.

"ఉన్నది. ఇరువదియొక్క గుణములున్నవని, దోషసామ్యమున్నదని, మహాయోగజాతకమని, ఏమేమో చెప్పి నా కొంప కూల్చినారు."

అని జాతకచక్రమొకటి ఇచ్చెను. దాని సాయన చక్రమిది :—

I 28-51 రా 25-24	ర 19-44 వివాహ 29-42		శు 15-7 శ 16-44
వ 4-47(వ)	(సాయనము) — భార్య జాతకము. —		యు 0-47 కు 17-35 ల 26-56
న 8-19 (వ)			బు 9-46 చ 27-55
X 29-8	పుణ్య 20-40 భర్తృ 28-30		కే 25-24

లగ్నదశమాధిపతి గురువు దశమ కేంద్రములో, పుణ్యసహమము భర్తృసహమముతో చేరి భాగ్యభావములో, పంచమాధిపతి చంద్రుడు ధనస్థానములో, కల జాతకురాలు గొప్ప అదృష్టశాలిని అని చెప్పుటలో ఆశ్చర్యమేమి?

ఈమెను వివాహమైన అనంతరమే భర్తకు యోగము పట్టియుండెరాదా? అతని దశమకేంద్రములో ఈమె బృహస్పతి, అతని లగ్నగతశుక్రునికి ఈమె సింహరవినుండి పూర్ణ త్రికోణ దృష్టి. అతని దశమ చంద్రునితో ఈమె భర్తృసహమమునకు నికరముగ అర్ధకోణ స్నేహదృష్టి! ఈ యోగములు వ్యర్థములు కానేరవు.

కాని, అతనికి క్లేశము కలిగించు కారణములను మన మిపుడు గమనించవలసియున్నది. ఈమె జాతకములోనున్న ప్రబల దోషములు రెండు నాలింట కుజశనిసంయోగ మొక్కటి! చలచల కాగుచున్న నూనెలో చన్నీరు పోయుట వంటి యోగ మిది. అందులో అది యుండుట చతుర్థ కేంద్రములో (గృహము, మనస్సు), క్షణములో మంటలుమింటికెగయగలవు. జాతకురాలి మనోధర్మము నకు ఈ స్వభావమున్నది. కోపము చెలరేగినపుడు, తప్పులముగా తనకైనా, ఇతరులకైనా, కాయకష్టమో ద్రవ్యనష్టమో, కలుగవచ్చునను విషయము ఆమె బుద్ధికి స్ఫురించదు. ఇక, బుధ వరుణుల సమసప్తక వేధ

రెండవది. కీర్తిగోష్ఠి. కాని, అది సద్వినియోగము చేసుకొను కౌశల్యము కలిమిహానిప్రాయము. బుద్ధికి 'మురారిమార్గము'. ఇతరుల బుద్ధినో, ఉపదేశమునో, అంగీకరించు సహనము, మృగ్యము. తిలకుమించిన స్వాతంత్ర్యప్రీతి, కాఠ్యము, మొరకుపటు, ఇవి సామాన్య ఫలములు. విశేషమేమంగా, జాతకములో చతుర్థ, సప్తమభావముల కధికారి బుధుడు. గృహకృత్య విషయములలో, ధర విషయములో, ఈ బుధ కరుణ వైమనస్యము ఫలించవలయుననుట! కొరవితో తలగోకుకొన్నట్లుండును ఈమెతోడి వ్యవహారము. ఇట్టి స్వభావముతో ఈమె భర్తను క్లేశపెట్టుటేల వింత?

కాని, ఇవన్నియు జన్మకాలీనయోగములు. ఈ స్వభావము ఆమెకు ఆజన్మసిద్ధమైనది. పదునారు సంవత్సరములకు పైగా భర్తతో సంసారము చేసినది యీ కుటుంబిని. సత్సంతాన సౌభాగ్యమున్నది. ఇంతకాలము ఈమె స్వభావమును సహించి మెన్నగా గడపిన భర్తకు ఇపుడే అసహన మేల?

భార్యాభర్తల జాతకములను కొంత పోల్చి చూచుదము. అన్యోన్యముగా వీరి రవి చంద్రులకు స్నేహ దృష్టి లేదు. కనుక, ఈ దాంపత్యబంధములో భక్తికి ప్రాధాన్యము లేదు. కాని పరస్పరముగా ప్రబలాకర్షణము వీరికి సంతరించుటకు కొన్నియోగము లేర్పడినవి.

(I) భర్త శుక్రునిపైన భార్య వివాహసహమము;

(II) భర్త రవినుండి, భార్య వరుణునినుండి, మైత్రశుక్రునికిని, వివాహసహమమునకుసహా అనుకూల త్రికోణ దృష్టి;

(III) భార్య పంచమాధిపతి చంద్రుడు భర్త లగ్నమునకు వచ్చుట;

(IV) భర్త చతుర్థభావ బిందువుపై ఆమె శుక్రుడు;

(V) భార్య పంచమభావమందలి శుక్రునితో భర్త ప్రేమసహమమునకు శుభదృష్టి;

ఈ యోగముల ప్రాబల్యమున, భార్య స్వభావములో కార్కశ్యముండినా, కోమల స్వభావుడగు భర్త సహించుకొని, ఆమె ఇష్టానుసారముగ ప్రవర్తించుచు వచ్చినాడు. అథవా, అనురాగమాధుర్యరసానుభవకాలములో అందందు దూపట్టిన ఆమె పిచ్చిచేష్టలు, శ్రీనాథ కవిసార్వభౌమునకు వెలవిచ్చినట్లు,

"ఇక్షురసంపు పానకములో,
మిరియపు కారంబులీల"

రుచికరముగా గానవచ్చి యుండును.

కాని, చివరావదశలో అప్పటి వయస్సునకు భార్య జాతక గ్రహములనుండి ప్రబల దుష్టదృష్టియోగములు భర్త జాతకగ్రహముల కేర్పడినవి. అగుటచే, ఆ సాధుశీలుడు భరింపలేనంత గయ్యాళితనము, కాఠ్యము, భార్య స్వభావములో ఇపుడు కానవచ్చినవి. అనగని అణిముత్యమైనది భార్య. భర్త క్లేశపడక ఏమి చేయగలడు.?

"మూడు సంవత్సరములనాడు మీకు పరస్పరముగా ప్రబల దుష్టదశ లారంభమైనవి. ఇంకా కొంత కాలము మీరు ఓర్పుతో వహించియుండు నేమో?" అంటిని.

"నేను సహించినంత, ఓర్చుకొన్నంత, ఏ యుగములో, ఏ మానవుడైనా, సహించి, ఓర్చియుండడు, జాతకములు విన్నచో, మీరిట్లు చెప్పియుండరు, వినండి."

అతడు తన పురాణము చెప్పుచుండగా, ఆశ్చర్యముతో వింటిని. దాని సంగ్రహ మిది.

అతనికి తమ్ములు కలరు. ఏక కుటుంబము. తోడి కోడండ్రపైన అనుశాసనము స్వారిచేయుట ఇతని భార్యకు బాగా అలవాటైనది. స్వతంత్ర జీవనమునకు చాలినంత సంపాదనము తమ భర్తలకు లేకపోవుటం జేసియు, వయస్సులో చిన్నవారగుటంబట్టియు, అన లేక, అనుభవింపలేక, వారు పడుచున్న బాధలు చూచి, చూచి, సహించక దయాశాలియగు జాతకుడు రెండు మూడేండ్లకు పూర్వము తన భార్యతో వేరు కాపురము పెట్టి, సోదరులకు నెలనెలకు ద్రవ్యసాహాయ్యము చేయుచువచ్చినాడు. అతని భార్య ఈ దయాశాలిత్వమును సహించలేకపోయి భర్తను తీవ్ర విమర్శనకు గురిచేసినది. ఏమైనా, సోదరులను నిరాదరించలే దతడు. భార్యకు అతృప్తి హెచ్చినది. ఏకకుటుంబములో పనులన్నియు తోడికోడండ్రు నిర్వహించుకొని పోవుచుండగా, వారి సేవపొందుటకుమాత్రమలవాటుపడిన భార్యకు స్వంతకాపురము నిర్వహించుట కష్టమై, వేరుకాపురము పెట్టించినందుకు భర్తను దూల

వాడుచు వచ్చెను. వంటవాండ్రులకు, సైపనులకు, పనివారి కేర్పరచినా, క్లేశము తప్పలేదు. ఆమె గోల భరింపలేక, వంటవాడు మూడుదినములకు, పనికత్తె వారమునకు కొలువు చాలించుకొని, కూలి సయితము తీసుకొనక పలాయనమైరి. క్రొత్తవారిని వెదకి తెచ్చినా, వారు సయితమంతే. తగినపనివారిని సంపాదించు యోగ్యత లేదని ఎత్తిపొడుపు. పనివారిని సంపాదించుట అసాధ్యముకాగా, హోటలునుండి భోజనము తెప్పించుకొను ఏర్పాటుచేసినాడు భర్త. కాని, తిండి బాగుగాలేదని మూడు మూడుదినముల కొక హోటలు మార్చవలసి వచ్చినది. కోపమా, చెప్ప నలవి కాదు. ఆక్రోశము వర్ణనాతీతము. మంచి మాటలు చెప్పినచో, మంటలో నేయిపోసినట్లే! దండించినా వ్యవహారము బజారున కెక్కగలదు. కోపము వచ్చినపుడు, (అది రమ్మన్నచో రాగలదు) ఏపదార్థము చేతికి దొరికినా, సర్వనాశనమే. సమీపమందు పనిపిల్లలున్నచో చేలపైబడి విలవిల తన్నుకొనురీతిగా వారిని బాదుచుండగ చూచి సహించుట అసాధ్యము. ఇరుగు పొరుగువారు సమాధానము చెప్పవచ్చినచో, వారికి ఆయువు మూడినట్లే. బంధువులు వెరచి ఇంటికి రారు. స్నేహితులు దూరమైనారు. ఇరుగు పొరుగులవారితో రామరావణయుద్ధము. సంఘములో తలఎత్తి తిరుగుట అవమానమైనది. పుట్టినింటికి వెళ్ళుమంటే వెళ్ళదు. పిలుచుకొనిపోయి విడిచివచ్చినా మరుదినమే తిరిగి వచ్చును. జీవితము దుర్భరమైనది. వారముదినముల క్రిందట నొకనాడు అనవసరముగా కుమారుని వాతలు పడునట్లు కర్రతో బాదుచుండగా చూచి ఓర్వలేక రివాల్వరు తెచ్చి కాల్చుటకు సిద్ధమై, కారువోరు ముద్దుపసికందులను చూచి మానుకొన్నాడట! ముందేమో!

చలితదశలో భార్యరవి భర్త కుజునిమీదికి వచ్చినాడు. ఆమె బుధునికి భర్త చలితశని సమసప్తకము; చలిత చతుర్థము ఇంద్రుని సంయోగములో నున్నది. ఆమె చలితలగ్నము వరుణుని కేంద్రవేధకు పోయినది. భార్య చలితశని భర్త చలిత శుక్రునితో సంయోగము. భర్త చలిత పుణ్యసహమము భార్య జన్మకుజునికి కేంద్రము. భార్య చలిత వరుణునితో భర్త చలిత శుక్రుడు సార్థకేంద్రము. భర్త చలితకుజుడు భార్య చలిత వరుణునితో సార్థకేంద్రము!

ఏమి యుద్ధమిది? ఇంకను కొన్నికలవు. కాని, జరుగుచున్న కథకు ఈ దశలే చాలు. వాస్తవముగా అతని అవస్థ దయనీయమైనది. పాపము!

"ఇంకా అధమపక్షము తొమ్మిదిమాసములు దుష్టదశ లుండగలవు. ఈ కాలములో మీరు ఒకరికొకరు దూరముండుట మంచిది. లేనిచో, దశాపహారకాలము సన్నిహితముగుకొలది, ఎవరికైనా ఆత్మాగ్రహము కలుగవచ్చును. ఏదుష్కార్యమయినా సాధ్యమే."

"అది నా పరిస్థితులలో సాధ్యము కాలేదు కదండీ?"

"ఒక యుక్తిచేయండి. హిమాలయప్రాంతమునకు మీ ఉద్యోగమును మార్చి చేయించుకోండి. స్త్రీలు పిల్లలు నివసించుటకు వీలుకాదను నెపమున కుటుంబమును వదలి వెళ్ళవచ్చును. దుష్టకాలము తీరిన తరువాత మరలిరావచ్చును." అంటిని.

"సరే! ప్రయత్నించవచ్చును. కాని నేను లేని కాలములో బిడ్డలగతి ఏమగునో అని భయము."

"అభయము అవసరము లేదు. సంతానమునకు చెరుపు కలుగు దశలు లేవు. నిర్భయముగా వెళ్ళవచ్చును."

"అప్పుడు ఈ దశల ఫలమేమగును?" అతని సంశయ మిది.

"మీరు లేరే అని, ఆమె వ్యసనపడుచు, మీ పైన కోపముతో పంతము కొరకుట, చిరంజీవులను తలచుకొని మీరు ఖేదపడుట, ఇంతటితో ఫలము చెల్లిపోగలదు."

అతనికి నచ్చచెప్పితిని. ఆ పెద్దమనుష్యుడు కొంత తృప్తిపడి స్వస్థానమునకు వెళ్ళినాడు. తరువాత రెండు నెలలలో ఏదో ప్రయాసపడి మార్పు సంపాదించుకొని వెళ్ళుచు మార్గమధ్యమున నా ఇంట ఒకపూట విడిసి పోయివత్తునని చెప్పి ప్రయాణము సాగించెను. ఆరేడు మాసములు దాటినతరువాత మరల స్వస్థానమునకు ఉద్యోగము మార్పించుకొనివచ్చి అతడు తన కుటుంబమును చేరుకొనగలిగెను. దుష్టదశలు కడచినవి. భార్యలో అప్పటి ఉద్రిక్తస్థితి తగినది. స్వభావము మారలేదు కాని, సహ్యముగా తరువాతి కథ నడుచుచున్నది. అతడును తృప్తితో కాలము వెళ్ళబుచ్చుచున్నాడు. అట్టి తొందరలిపుడతనికి లేవు.

ఒకప్పుడు ఒకానొక కుటుంబినికి గొప్పక్లేశము వచ్చినది. భర్త జాతకమందలి పాపగ్రహములతో ఆమె జాతకమందలి క్రూరగ్రహములను దేవమానదశలో పరస్పరవేధ వచ్చియుండిన కాలమది. భర్త స్వభావములోనున్న అఖండకల్యాణగుణములు కొన్ని మితిమీరిపోవుచుండుట కతమున ఆ గృహిణి సహించుట అతికష్టముగుటచే ఆ విషయమున భర్తను మందలించుచు, తత్ఫలముగా వీరావేశము వచ్చిన భర్తనుండి ఆమె నానాప్రకారముగా శారీరక మానసిక బాధలనుభవించుట దినచర్యగా నుండినది. ఆ సీమంతిని ప్రార్థనచే వారి జాతకములను చూడవలసి వచ్చినది. అప్పటికి పండ్రెండు నెలలకు కాని, ఆ దశలు తీరిపోవనియు, గడ్డుకాలము రానున్నదనియు, గమనించితిని. ఈ దశాకాలమును భర్తకు దూరముగా పోయి వియోగముతో కడపవలెననియు, చేతిబిడ్డను తప్ప ఇతరుల రక్షణభారమంతయు భర్తపైననే వదలి వెళ్లవలెను కాక, భర్తలేఖకు ప్రతిసారి వ్రాయకూడదనియు చెప్పితిని. శాస్త్రవిశ్వాసము కలదగుటచే, వారముదినములలో ఆమె వెడలిపోయి దూరప్రాంతమునందలి బంధువుల ఇండ్లలో సంవత్సరము కడపినది. దశాకాలము ముగియగనే, అంతదనుక బిగబిగిసియుండిన భర్త మెత్తబడి ఆమెయున్న స్థలమునకేపోయి ప్రాధేయపడి, తనమారములు కొన్ని ఆమెకు హితకరముగా నుండునట్లు మార్చుకొందునని ప్రమాణములు పలికి, సమాధానపరచి ఆమెనింటికి పిలుచుకొనిపోయినాడు. అతని స్వభావములో గొప్పమార్పువచ్చినది—అనగా, భార్యకు సహ్యముగా నుండునంత మార్పుమట. వారి కుటుంబములో ఇపుడు శాంతి, తృప్తి నెలకొని యున్నవి.

భార్యాభర్తల విషయములో ఇట్లు వియోగమును ఉపదేశించుట భావ్యమా! అని ఆక్షేపించువారుందురు కాబోలు! అవియోగము ననుభవించిన భార్యాభర్తలే ఈ ప్రశ్నకు సరియుత్తరము చెప్పగలవారు. ఒక్క మనవి: సాన్నిధ్యము విషమయినపుడు, వియోగము తగినమందు ఏల కారాదు? వ్యాధిస్వభావము ననుసరించి కొన్ని సందర్భములలో విషము సయితము ఔషధరూపమున అమృతమగుననుట పాఠకమహాశయులు ఎరుంగని విషయము కాదు.

వియోగము వాస్తవముగా క్లేశప్రదమే. సుఖకాలములో ఆ క్లేశమును కొంత సహించినచో, జీవితము బాగుపడు సందర్భములలో, దానిని దోషమన నేల?

"నస్వల్పస్య కృతే భూరి,
నాశయేన్మతిమాన్ నరః,
ఏతదేవహి పాండిత్యం,
యత్ స్వల్పాద్భూరి రక్షణం."

అని కదా పెద్దలు చెప్పిరి!

ఊహాకలాపం

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

అదియొక సుఖస్వప్నసుముహూర్తము !
ముహుర్ముహు రీహాదోహల
మధురోహా మహావర్తము !
అదివివిక్త మహోరాత్ర మిహాజీవిత
మహా యాత్ర కవిముక్తము !

* * *

అదిఅపూర్వశరత్పూర్ణిమా శర్వరీ పర్వ
సౌందర్య సర్వస్వధూర్వహాసర్వంసహ!
అదివిశ్రాంత తమిస్ర విధూదయ మృదూస్ర
విశస్వరవలాహకశకలైక ప్రకాశమాకాశము!
అదిఆకాశ విపులా తలాంచల విశాల
వివిధాశావకాశ పేశల
రాకాసుధాకరాలోకవ్యాకుల
సలిలౌఘ దీర్ఘసమానము సముద్రము !
ఆ సముద్ర తీరమ్మున
అదిగో యొక శివాలయము
అతి శిథిలము ! శివాలయము !
శిథిలాలయ సవిధమ్మున
చిత్రభవుని చితి రగిలిన
స్థాణ్వాశ్రమ స్మశానమ్మ
నా సదిగో యొక సమాధి !

* * *

ఆ చోట నావేళ అంభోధి అలలపై
గయ్యాళిగాలి వాహ్యాళికేళి-
ఆచోట నావేళ ఆకాశ వీధిలో
జాబిల్లి మొగిలు దోబూచులాట

* * *

ఆ సమాధి వేదికపై
ఆసీనుండై కవి యొక
డున్నా డున్మత్తుని వలె
మిన్నువంక కన్నిగిడ్చి-
కలనైనా కనిపించని
తన ప్రేయసి సాకీ ఆ
కాశం బన్నట్లు కటా
ఉన్నా డున్మత్తుని వలె
మిన్నువంక కన్నిగిడ్చి-
వెన్నెల కను సన్నలలో
వెలిమబ్బుల వెనుక నొదిగి
ఊహాల కందీ యందని
మోహనాంగి హొయలు దలచి
కావ్యాలాప కలాపము
కడుకొని చేయుచు పాపము
ఉన్నా డున్మత్తుని వలె
మిన్నువంక కన్నిగిడ్చి!
అపు డకస్మికముగ నల
చంద్రకిరణ మొకటి జారి
సంద్రములో పడి యక్కడ
నొక యల చెలరేగి విగు
ర్వించి వినరె నొక గాడుపు !

ఐశ్వర్యము!
కడలి బయల్వెడలినదో
చదలనుండి జారినదో
కాని యొకానొక లతాంగి
మేనంతా మేలిముసుగు
మేఘములో చంద్రరేఖ!
అదిగో తన కభిముఖముగ-
అడుగులు తడబడ
వడివడిగా నవ్వడి లేకుండగ
నడచుచున్న దొంటరిగా!
అలో నొక అభీలాకారు
డతి క్రూరుడు
ముష్కర తస్కరు డతిదుష్కర
కార్యచికీర్షా ధుర్యుడు
కాంత డాసి కత్తిదూసి
నగలక్కడ పెట్టి మరీ
కదలు మనుచు బెదరించెను.
ఆ ధృష్టా ధరోష్ఠ
చటుల స్ఫోట నోద్భూతోద్ధుర
వాతవిధూత మై
మే బాసెను మేలిముసుగు!
అహో నవాజ మహోరాశి!
లోకోత్తర రూపోజ్జ్వల!
తన ఊహా దాత్యూహ
వ్యూహములో
విరిసిన విద్యుల్లత!
తన ఆశాకాశములో
వికసించిన రాకాశశి!
అచ్చముగా తన ప్రేయసి!
గతచంద్రగ్రహణవేళ-
అతికామార్థాతురులై
అభిసారము, కాదు కాదు
వ్యభిచారము లాభ మనెడు
బంధుజనుల బాధరోసి
సంద్రములో సాగోరిన
చంద్రవదన! జలదవేణి!

* * *

ఆ క్షణమ్మున అంగ మెల్లను
అక్షులుగ వీక్షించి యామెను
సొమ్ములుంచిన చొప్పు లేదని
తట్ట లేదో తట్టినా యొక
ఆశ మెట్లును నాశమైనది
పొరుగు నేలను పొందరా దని
అనపడుచున్నాడు చోరుడు.
'అన్న కన్నగ! ఆభరణములు
సున్న నీవిక తప్పకొ'మ్మని
ఆమె యన్నది.
'ఏమి వగుసిది! యేమి మన్నన!
ఏకతమ ఎలనాగ లెవ్వరు
నడికి రేయి పరాయి పురుషుని
పలుకరించెడి పాడిగా' దని
వాడు గండర గండమిండడు!
'భావ పోస్నీ బాకుగా కీ
రొండిలోపల రొక్కమున్నద?'
అన్నదామె మహాద్భుతమ్ముగ
అపు డకస్మికముగ నల
చంద్రకిరణ మొకటి జారి
సంద్రములో పడి యక్కడ
నొక యల చెలరేగి విగు
ర్వించి వినరె నొక గాడుపు!

శిథిలాలయ గర్భములో
శివు డొనర్చె సత్కారము !
సమాధిచాటున కలకల
నవ్విన దొక నృకపాలము !
కలవరపడి కల మెలకువ
నవధరించె కవీశ్వరుడు.
ఏరీ యీ నిశాచరులు
వామకర్మ వశంవదులు ?
అదుగో ఘోర విషాణము,
సమాధి సవిధమ్మున నొక
పటుకర్కశ పాషాణము !

అదిగో మరి అభిసారిక,
శిథిలాలయ శిల్పములో
శివుని వెనుక చిత్ర మనెడు
చిత్రభవుని పరిచారిక !
అవేమిటా ఊళలు ?
కడతేరిన కవిస్వామి
కడతేరని ముడి యూహాలు.
అదేమిటా సమాధిపై
చిత్రముగ శిలాక్షరములు ?
"భావకవి కట్టిన ఊహాకలాపములో
భామ వేష మెప్పటికీ తెర వెళ్లదు"

చిన్న సంసారం

శ్రీ పంతుల కృష్ణారావు

సాయంత్రం సత్యనారాయణ ఆఫీసునుంచి వచ్చేసరికి ఇంట్లో అతని తమ్ముడి భార్య శకుంతల కన్పించింది. ఆమెను చూడగానే సత్యనారాయణకి చాల వరకు ఆందోళన తగ్గింది. మూడురోజుల నుంచి అతను ఆమెవిషయమే భార్య నడుగుతున్నాడు. వారం రోజులై శకుంతల రావటంలేదు. ఆమె రాకపోతే తమ్ముడూ భార్యా ఇంట్లో యేం ఇబ్బందులు పడుతున్నారో అన్న ధ్యాసే మొదట బాధిస్తుంది సత్యనారాయణని.

సత్యనారాయణ తమ్ముడు ఆ ఊళ్ళోనే ఒక కర్రల డిపోలో గుమాస్తాగా పనిచేస్తూ నెలకి నలభై రూపాయిలు తెచ్చుకుంటున్నాడు. అక్కడే ఎనిమిది రూపాయిల అద్దెకి వేరే ఒక యిల్లుతీసుకొని భార్యతో ఆయింట్లోవుంటున్నాడు. అతనికి ఆ నలభైరూపాయిలే ఆధారం. మరేమీ పైరాబడికూడా లేదు. వచ్చేజీతంలో ఇంటద్దెపోగా మిగిలినదానితో ఆభార్యాభర్తలు నెలల్లా గడపాలి! — ముప్ఫయ్‌రెండురూపాయిలతో ఇద్దరు మనుషులు నెలరోజులు గడపడం కష్టమే! — ఇందుకే సత్యనారాయణ తమ్ముడి సంసారాన్ని చూసి చాలా విచారిస్తూవుంటాడు.

అయితే తమ్ముణ్ణిగురించి అంత విచారించి, జాలి పడి సత్యనారాయణ అతనిబాధల్ని ఏమైనా నివారించ గలుగుతున్నాడా అంటే లేదనే చెప్పాలి! అసలు తమ్ముడి సంసారకష్టాన్ని రూపుమాపే శక్తి సత్యనారాయణకి లేదు. సత్యనారాయణకూడా గుమాస్తాయే! అయితే జీతంమాత్రం నెలకి నూరురూపాయిలు. కాని పదిహేనురూపాయిలు ఇంటద్దె చెల్లించగా మిగిలిన ఎనభైయైదురూపాయిలతో తనూ భార్యా యేం ఇబ్బందులు పడకుండా నెలరోజులు కాలక్షేపం చేయడం అతనికి బ్రహ్మాండంగానే వుంది. అప్పటికీ సత్యనారాయణ తమ్ముడికి చేతనైన సహాయమంతా శక్తివంచన లేకుండా చేస్తూనేవున్నాడు. నెలనెలకి అందిన నలభై రూపాయిలు ఆ భార్యాభర్తలు పదిహేనురోజులు కాలక్షేపం చేయడానికి సరిపోతాయి. మిగిలినపదిహేను రోజులు ఏలాగోలాగా ఎదుర్కోవడమే అవుతోంది. అటువంటప్పుడు సత్యనారాయణ ప్రతినెలా తమ్ముడికి అయిదూ పదీ సర్దుబాటుచేసి, అతని ఇంట్లో లేని సామానులు తనఇంటిలోనుంచియిచ్చి సహాయపడుతూనే వున్నాడు. అయినా ఒక్కొక్కరోజున ఇంట్లో భోజనాలు లేకుండావున్నట్టు వింటున్నాడు. అవును మరి! వందరూపాయిలు సంపాదిస్తున్న తనకే ఆజీతంతో సంసారం నిర్వహించడం అంత సులభం కానప్పుడు నలభైరూపాయి తో సంసారం చెయ్యడం తనతమ్ముడి కెంతకష్టం? తనెంత సహాయంచేస్తే అతనికి ఈబాధలు తప్పుతాయి?

సత్యనారాయణ లోనికి వెళ్లాడు. ఆ యింటికి రెండే గదులు, ఒకదాని ప్రక్క ఒకటి వున్నాయి అందులో ఒకటి వంటకి భోజనాలకి; రెండవది పడక గది. రెండుగదులద్వారాన్ని కలుపుతూ చిన్నవరండా, వరండా దాటితే చిన్న గచ్చువాకిలి, ఆవాకిలి దాటితే వీధిద్వారం!

సత్యనారాయణ వెళ్ళేసరికి అతని భార్య, తమ్ముడిభార్య, పడకగది ద్వారందగ్గర వరండాలో కూర్చొని మాట్లాడుకుంటున్నారు. సత్యనారాయణ రావడం చూచి తమ్ముడి భార్యలేచి నిల్చొని, "వెళతా నక్కయ్యా!" అంది. "అప్పుడే వెళతానంటావే మమ్మా!—వచ్చి ఎంతసేపయింది కనుక!—ఓ ఘడియ కూర్చొ వెళిపోదువుగాని!" అంది సత్యనారాయణ భార్య. "లేదక్కయ్యా!—ఇంకా వంటచేయాలి! చాలా పనులున్నాయి. మళ్ళీ వస్తాను!" అంది శకుంతల. "ఏది? అనడమే కాని కన్పించడమే లేదు! వస్తూ వుండమ్మా!—నువ్వు రాకపోతే మీ సంగతులేమీ తెలియక మాకాందోళనగా వుంటుంది!" అంది సత్యనారాయణభార్య ఆమెను సాగనంపుతూ. "అలాగే అక్కయ్యా!" అంది శకుంతల.

ఇంట్లోకివెళ్లి సత్యనారాయణ గదిద్వారం దగ్గరనుంచి ఇద్దరు ఆడవాళ్ళూ అక్షింతలేచిపోగానే తిన్నగా గదిలోకిపోయి ఆలోచిస్తూ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. అతని కళ్ళయెదుట శకుంతల ఆకారం మెదులుతోంది. ఆమెను తలచుకున్నప్పుడల్లా సత్యనారాయణకి ఆమెమీద అమితమైన జాలి వేస్తూ వుంటుంది. క్రిందటిసారి వచ్చినప్పటికీ ఇప్పటికీ చాలా నీరసించినట్టు కన్పిస్తోంది. శకుంతల వారం రోజుల క్రిందట వచ్చినప్పుడు ముఖం యింత వాడిపోయి లేదు. ఈసారి మరీ కాంతిహీనంగా వుంది ముఖం. పాపం!—తన తమ్ముడితో ఎన్ని బాధలు పడుతోందో యేమిటో!—కట్టుకున్న చీరా, తొడుగుకున్న జాకెట్టు చాలా మాసిపోయి వున్నాయి. బట్టలు కూడా చేవచచ్చాయి. తమ్ముడిని పెళ్ళాడినది మొదలు ఆపిల్లకి అన్నీ కష్టాలే కాని సుఖం అన్నది లేకుండావుంది. కాని తన తమ్ముడు మాత్రం యేం చేయగలడు?—భార్యకి చీరలు కొనలేడు, ఇంట్లోకి నెలకి సరిపడ్డ సామాను తేలేడు అంటే నలభైరూపాయల జీతం తెచ్చుకుంటూ వాడేం చేయగలడు?—ఇంకా ఈ మాత్రం ఉద్యోగం దొరకబట్టి ఈపాటైనా నిలవగలుగుతున్నారు. లేకపోతే ఆ చదివిన సెకండుఫారం చదువుకి ఈమాత్రం ఆధారమైనా దొరుకుతుందనుకున్నాడా తను?—అయితే అందుకని వాడి కర్మ వాడనుభవిస్తాడంటూ తను ఊరుకోగలడా అంటే ఊరుకోలేడు. చిన్నప్పుడు చదువుకోనందుకు తనిప్పుడు శేషగిరిని చూచి విసుక్కుంటాడు. పైగా అతనిలాగ తయారయ్యాడని ఎవరేనా అతనిని అన్నా తను సహించడు.

సత్యనారాయణ అలాగే ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు. భార్య కప్పుతో కాఫీ తెచ్చి టేబిల్ మీద వుంచింది. కాని సత్యనారాయణ అది గమనించనే లేదు.

"కాఫీ చల్లారిపోతోందండి!" అని హెచ్చరించింది భార్య. సత్యనారాయణ భార్యవంక చూశాడు. ఆమె తెలుపు ఆకుపచ్చ రంగులు గల కనకాంబరం రంగుచీర, తెల్ల నైలాయిల్ జాకెట్టు ధరించింది. మెళ్లో పుస్తెలతాడుకాక మూడుపేటల బంగారపు గొలుసు, చెవులకు రాళ్ళ తమ్మెట్లు, చేతులకు ఒక్కొక్క బంగారపు గాజు వున్నాయి. ముఖం పసుపుతో కడుక్కొని పచ్చగా పౌడరు రాసుకొని వుంది. కళ్ళకి కాటుకవుంది. తలలో మల్లెపువ్వులు పరిమళాన్ని వెదజల్లుతున్నాయి. సత్యనారాయణ భార్యవంక చూస్తూ ఆమె అనుభవిస్తూన్న జీవితానికీ, తన తమ్ముడిభార్య అనుభవిస్తూన్న జీవితానికీ గల వ్యత్యాసాన్ని గురించి ఆలోచించసాగాడు. తన భార్యమాసి ఇంతనీటుగా ముస్తాబై మనసులో ఏ చీకూచింతా లేకుండా వుంది. అటు తన తమ్ముడిభార్య మెళ్ళో నల్లపూసలదండ తప్పించి మరో ఆభరణం లేక, కట్టుకుందుకు మంచిబట్టయినా లేక ఒక్కొక్క రోజున తినడానికి తిండికూడా లేక నానాబాధలూ పడుతోంది. ఐశ్వర్యం అనుభవించలేకపోయినా జీవిక ఇబ్బంది పడకుండా ఉన్నదానితో సుఖంగా నీ సాగిపోతోంది తన సంసారం. అటు తన తమ్ముడి సంసారం చూస్తే ఇంట్లో ఏ వస్తువూ లేక ప్రతిదానికి ఇబ్బంది పడుతూ ఏరోజుకారోజు ఎలా సాగుతుందా అన్నట్టుగావుంది. ఊరినిండా అప్పులైపోయి తీర్చలేక నానాబాధలు పడుతున్నాడతను.

సత్యనారాయణ ఇంకా అలాగే కూర్చోవటం చూచి, "కాఫీ చల్లారిపోతోందండీ!" అని మరోసారి జ్ఞాపకంచేసింది భార్య.

సత్యనారాయణ కాఫీ త్రాగేసి ఖాళీకప్పు టేబిల్ మీద వుంచాడు.

ఇంటికొచ్చినప్పట్నుంచి భర్త తనతో మాటాడకుండా ఆలోచిస్తూ కూర్చోవటంచూసి, "ఏమిటండీ ఇంటికొచ్చిన దగ్గర్నుంచి అంతతీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నారు?" అని అడిగింది భార్య సత్యనారాయణ కెదురుగావున్న కుర్చీలో కూర్చుంటూ.

"ఉహుఁ!—ఏమీ లేదు!" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ఏమీ లేకపోతే ఆఫీసునుంచి వచ్చినది మొదలు మాటాడకుండా ఎందుకిలా కూర్చున్నారు?" అని ప్రశ్నించింది భార్య.

"ఏమీలేదు. మా తమ్ముడి సంసారం గురించే!—ఇవాళ శకుంతల వచ్చిందికదా, ఇంట్లో ఎలా కాలక్షేపం చేస్తున్నారో ఎలావుంటున్నారో తెలిపిందేమో అని!"

"తెలియకపోవడానికి ఏమంత రహస్యం. కనకనా?—ఎల్లాగ కాలక్షేపం అవుతోందో అర్థమైంది

తెలుసునా? ఇంత కాలం ఎలా వుంటున్నారో ఇప్పుడూ అలాగే వుంటున్నారు. కాని అంతకంటే మరేమీ సుఖపడిపోలేను... ఇవాళొచ్చి మళ్ళీ ఇంట్లో ఏ వస్తువూ లేదంటే రెండుసేర్ల బియ్యం పావుసేరు కందిపప్పు, పావుసేరు నూనె ఇచ్చాను!" అంది భార్య.

సత్యనారాయణ భారంగా ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"అయినా ఇంత ఔదార్యం ఏమిటండీ?— అంటారా?— ఈ నెలలో ఇప్పటికి అప్పుడే రెండేసిసేర్ల బియ్యం మూడుసార్లిచ్చాను. పంచదార నాలుగుసార్లిచ్చాను. నూనె మూడుసార్లొచ్చి పట్టికెళ్ళింది. పప్పులూ, ఉప్పులూ లెక్కే లేదు!" అంది భార్య.

భార్య ఇలాగ అంటూంటే సత్యనారాయణ కళ్లలో దైన్యమయమైన శకుంతల స్వరూపం మెదిలి మనస్సు చివుక్కుమంది.

"పాపం!—ఆపిల్ల ఏంచేస్తుంది రాజ్యం?— మనం కాకపోతే వాళ్ళకి ఈస్థితిలో మరెవ్వరు సాయం చేస్తారు?—మనతో కాకపోతే ఆ అమ్మాయి ఇంకెవ్వరితో చెప్పుకుంటుంది?—వాడి జీతం మనిషికి చాలడమే ప్రయాసంగా వుండేది కాని లేకపోతే వాళ్లూ మనం కలిసి ఒక్క కుటుంబంగా వుండదగిన మాట!—వాళ్లని మనమే ఇలా విసుక్కుంటే తక్కిన వాళ్లంతా ఎంత హీనంగా చూస్తారు?" అని అన్నాడు.

తనమాటలవల్ల భర్త బాధపడినట్లు గ్రహించి మళ్లీ అంది రాజ్యం. "ధా!— నేనా అమ్మాయి నేమీ అనడంలేదండీ!—పాపం, ఆపిల్లేంచేస్తుంది?—అందుకాదు!—మీ తమ్ముడిమాట చెబుతున్నాను!— ఇంట్లోకి కావలసిన వస్తువులు లేకపోతే ఆపిల్ల ఎలాగ సంసారం చేస్తుందండీ?—ఏమి తెమ్మన్నా "నాదగ్గర డబ్బులేదు. ఏం చెయ్యమన్నావ్?" అంటాడట!— అలాగని ఊరుకోకుండా వేళకి భోజనం అమర్చకపోతే నానా తిట్లూ తిడతాడట!—ఈ సంగతే చెప్పుకొని 'నేనీ సంసారం ఎలాగ చేసేదక్కా!' అంటూ ఏడ్చింది పాపం శకుంతల."

"అవును రాజ్యం. వాడినంటే వాడుమాత్రం ఏం చేయగలడు?"

"మగవాడు చేతకాకపోతే ఇంట్లోవున్న ఆడది చేస్తుందిటండీ?—ఏ సామానూ లేకపోతే ఇలా ఎన్నాళ్లకని అప్పులకి తిరుగుతుంది పాపం ఆ పిల్ల?"

"నిజమే!—అయితే నలభై రూపాయల రాబడిలో ఎవడుమాత్రం ఇంతకంటే చేయగలడో చెప్పు!"

సత్యనారాయణ ఈ మాటనడంతో, "ఇప్పుడు తనూ భార్యా వున్నప్పుడే ఇలాగ సంసారం చేస్తున్న మనిషి రేపొద్దున్న పిల్లా పాపా పుడితే ఇంకేం చేస్తాడండీ?" అని అడిగింది రాజ్యం.

తన తమ్ముడి పరిస్థితుల నర్థం చేసుకోకుండా భార్య ఇలాగ తేలికగా మాటాడడం సత్యనారాయణకి కొంచెం కష్టాన్ని కలిగించింది. శేషగిరి ఇప్పటి పరిస్థితుల కెలాగవచ్చాడో సత్యనారాయణకి తెలుసు. అందుచేతనే శేషగిరి ఇప్పుడు సంసారం చేయలేక పోతున్నాడంటే అతనిని సత్యనారాయణ కోపగించుకోడు. హీనంగా చూడడు. పైగా అతని నెవ్వరేమన్నా తను బాధపడతాడు. భార్య అన్నమాటలకి కొంచెం కోపంతో అన్నాడు సత్యనారాయణ:

"నువ్వన్నవన్నీ నిజమే రాజ్యం!—అయితే వాడుమాత్రం ఏంచేయగలడంటావు. దొరికినంత కాలం ఊరినిండా అప్పులుకూడా చేసేసి రవ్వంత లోటు రానీయకుండా చేశాడు. ఇప్పుడెవ్వరూ అప్పివ్వడంలేదు; ఏ దుకాణం వాడూ అరువివ్వడంలేదు. ఇంక ఎలా చేస్తాడు?"

భర్త ఇలాగ అనడంతో రాజ్యం ఏమీ అనలేక ఊరుకుంది. రెండునిముషాలు ఊరుకున్నాక మళ్ళీ అంది:

"పాపం, శకుంతలని చూస్తే ఎంతో జాలివేస్తోందండీ!—ఆ కట్టుకున్న బట్టలూ ఆ మనిషీ ఎలాగుందో చూశారా?—రెండేరెండు చీరలున్నాయట. అందులో ఒకటి రెండు మూడుచోట్ల చిరిగిపోయిందిట కూడాను!"

"ఆపిల్ల అవస్థలుకూడా చూస్తున్నాను రాజ్యం!" భారంగా నిట్టూరుస్తూ అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"మొన్న పండగనాడు చీరకొనుక్కొమ్మని ఎనిమిదిరూపాయిలిచ్చామా?— ఆ డబ్బు ఇంటిక్రిందకే ఖర్చయిపోయిందట!" అంది రాజ్యం.

"మనం పొరపాటుచేశాం. సర్వేశ్వరుండా వీరి కానిచ్చెయ్య వలసింది!"

"అకే!— అయినా గానురాను మరీ దిగజారి పోతున్నారండీ!— ఎవ్వరికీ దమ్మిడీయైనా బాకీ తీర్చటంలేదట. వాళ్ళంతా రోజూ వచ్చి దీనిని అనరానిమాట లనటంటు!"

"........................"

"పోనీ. దీనిపైన మళ్ళీ ఏదో పని మీదనో దొరికే మరోక చిన్నపని ఎక్కడైనా చూసినా బాగుండు!"

"హుం!— మెకెందుకారం చదివినవాడికి ఎవరిస్తారు రాజ్యం?— ఇకనా ఆ మావు కొడుకు తెలిసినవాడు కొంప్ట వీడనుంచుకున్నాడు."

"అయినా ఇతను చదువుకోక పోవడమేమండీ? స్కూలు ఫైనలైనా అయితే మీలాగ నూరురూపాయల ఉద్యోగమైనా దొరుకును?"

"చదువుకోకపోవడమేమండీ అంటే కళ్ళాంటి చెప్తాను విను!— వీడు చదువుకోకుండా తిరిగినది జ్ఞానంలేని వయస్సులో. దాని ఫలితాన్ని అనుభవిస్తున్నది ఇప్పుడు. ఇప్పుడు తన నిన్నటి లోపలు పడవలసి వుంటుం దన్న జ్ఞానమేవుంటే అప్పుడలాగ తిరిగేవాడే కాడు. ఏమనుకోని. తినంతలాలను బాధల్ని తెమ్ముకోని అనుభవించడు."

సత్యనారాయణ ఈమాటలు గానే రాజ్యం అంది: "మీరంన్నీ ఇలాగే చెప్తారండీ!— చిన్నప్పుడు చదువుకోకుండా తిరగటం అతనితప్పు కాదు; పెద్దయాక అప్పుడు పిల్లాన్ని కొల్పుకుతినటమూ అతని తప్పు కాదు!— మీ తమ్ముడుకదూ?— అంచేత అతను చేసినవాటిని సమర్థిస్తూ వుంటారండి!"

భార్య అన్నమాటకి నిమషంసేపు ఊరుకోని, కుర్చీలో సరిగా సర్దుకు కూర్చొని గంభీరంగా అన్నాడు సత్యనారాయణ:

"రాజ్యం, నువ్విలాగంటున్నావు. చిన్నప్పుడు చదువుకోలేదని, పెద్దవాడయాక భార్యని సుఖపెట లేదని నువ్వు మా తమ్ముడిని ఇన్నిమాటలంటున్నావు కాని వాడెటువంటి పరిస్థితులల్లో ఎటువంటి పరిసర ప్రభావంవల్ల ఈవిధంగా తయారయాడో ఆలోచించడంలేదు. చెబుతున్నాను విను!— మా తమ్ముడు ఇప్పుడీస్థితికి వచ్చాడంటే అందులో వాడి నేరం ఏమీ లేదు!"

రాజ్యం భర్తనుభుంటంగ చూస్తూ మాట్లాడక కూర్చుంది. సత్యనారాయణ చెప్పసాగాడు.

"శేషగిరి తెలివితక్కువవాడు కాడు. వాడికి మాకంటే మంచి తెలివితేటలున్నాయి. మంచి జ్ఞానశక్తి గ్రహింపుశక్తి వున్నాయి. అయితే ఎన్నుంటే ఏం లాభం?— అవన్నీ ఎందుకూ పనికి రాకుండా పోయాయి. అన్నీ వున్నా చదువంటే యేమీ శ్రద్ధవుండేదికాదు మా తమ్ముడికి. అప్పుడు చిన్నతనం. ఎంతసేపూ బడి మానేసి చెట్లూ చేమలూ ఎక్కి ఆడుకుందాం అన్న ఆలోచనే కాని, దానివల్ల ఎటువంటి కష్టాలు వస్తాయో తెలుసుకొని వయస్సు. దానికితోడు చదువుకొమ్మని, బడికి వెళ్ళమని ఎవరూ నిర్బంధించేవారు కారు. మా అమ్మా నాన్నా ఉన్నారంటే వాళ్ళదోక రకం. మా అమ్మకి నేనన్నా, మా తమ్ముడన్నా కొంతంత ముద్దు. మా అమ్మకి ఎనమండుగురం పుట్టేం. అందులో ఆరుగురు చనిపోగా మేమిద్దరం మిగిలేం. నేను వాలుగో వాడిని, వాడు ఆఖరువాడు. అందుచేత బడికి వెళ్ళ పోయినా, ఎంత అల్లరిచేసినా, ఎలాగ తిరిగినా ఏమీ అనేదికాదు. ఇంక మా నాన్నగారు ఉన్నారంటే ఆయనకి ఇంటి విషయాలేమీ అవసరం వుండేవికావు. తన కవసరంలేని ఇతరుల పనులన్నిటిని నెత్తిని వేసుకొని క్షణం ఇంటిదగ్గర ఉండకుండా తిరిగేవారు కాని తనయింట్లో ఏం జరుగుతున్నా, ఎవరెలా వున్నా పట్టించుకొనేవారు కారు. అసలు మాకు మొదట్లో వున్న పాతిక వేల రూపాయల ఆస్తి ఆయన ఇటువంటి వాటికి వినియోగించడంచేతనే ఎరని యేగాని అయినా మిగలకుండా పోయింది. ఊరినిండా అప్పులైపోయి ఆస్తి అంతా నేను ఏడేళ్ళవాడినై ఉన్నప్పుడే వేలం వేయబడింది. మళ్ళీ ఆయనవల్ల మహోపకారంపొందిన వాళ్ళే మాఆస్తి వేలం వేయించారు. కాని మాటంటే ఆయన ఒప్పేవారు కారు. విష భుజంగాల్ని, నరరూప రాక్షసుల్ని చేరదీయడంచేతనే ఆయనా స్థితికి వచ్చారంటే చాలా కోపగించుకొనేవారు. ఆస్తి పోయాక మా నాన్న చాలా చిక్కుల్లో పడ్డారు. బడిపంతులు పని వల్ల వచ్చే నలభై రూపాయలతోను సంసారం వెళ్లడం

చాలా కష్టమైపోతుందేమో. వచ్చిన జీతం చాలక ఇలాగే ఊరినిండా అప్పులు చేయవలసి వచ్చేది. వాడుకల వాళ్లకి బాకీలు తీర్చక అవి నెల నెలకి పెరిగిపోతూ వుండేవి. వాళ్లంతా ఇంటిమీద పడి నానామాటలూ అంటూండేవారు. అయితే అటువంటి పరిస్థితులలో కూడా మా నాన్నకి ఇంటి విషయాలలో శ్రద్ధవుండేది కాదు. ఆస్తి పోయి అన్ని కష్టాలు పడుతూన్నప్పటికి ఆయన తల మీద బాధ్యతలు వేసుకోవడం మాత్రం వదలలేదు. ఆయనకెంత అవకాశం దొరికినా మళ్లీ ఏదో పని ఆయన ద్వారా జరిపించుకోవాలని వస్తూవుండేవారు. ఇలాగ ఆయన ఎప్పుడూ ఇతరుల విషయాలలో నే కాని, ఇంటి విషయాలలో ఏమీ శ్రద్ధవుండేది కాదు. ఇలాగ మా తమ్ముడి చదువు విషయంలో మా అమ్మా నాన్నా కూడా శ్రద్ధ తీసుకోలేదు. అదే వాడిని ఇప్పుడీ స్థితికి తెచ్చిపెట్టింది. వాడెప్పుడూ చెట్టెక్కి ఆడటం, చెరువులో దిగి ఈదటంలో చూపే శ్రద్ధ చదువులో చూపేవాడు కాదు. పుస్తకం పట్టుకోవడం, బడికి వెళ్లడమంటే గండంలాగ వుండేది వాడికి. మూడొంతుల కాలం ఏదో మిషతో బడి మానేసేవాడు. అయితే మూడొంతుల కాలం బడికి వెళ్లకపోయినా, ఏనాడూ పుస్తకం పట్టుకు చదవకపోయినా ఆ వెళ్లినప్పుడు బడిలో చెప్పగా విన్నదే జ్ఞాపకం వుంచుకొని, పరీక్షలలో వ్రాయగా పదిహేను, ఇరవై, పాతిక మార్కులు వస్తూండేవి. కాని ఆ మార్కులతో ఎలా పాసవుతాడు! అందుచేత మొత్తమ్మీద ఒక్కొక్క క్లాసు రెండేసి సంవత్సరాలు చదవవలసొచ్చేది. అప్పుడైనా మా అమ్మా, నాన్నా వాడిని మందలించి శ్రద్ధగా చదువుకొమ్మని, బడికి వెళ్లమని చెప్పేవారు కారు. వాడిని విచ్చలవిడిగా వదిలేశారు. కొంచెం శ్రద్ధవహించి చెప్పకపోతే ఆ వయస్సులో వాడికేమిటి తెలుస్తుంది? అమ్మా నాన్నా ఉన్నారుకదా నాకేం లోటు? అని అనుకుంటాడే గాని వాళ్లెల్లకాలం వుండరని, ఉన్నా తనని పోషించలేరని, పెద్దయాక తన స్వశక్తిమీద తను బతకవలసి వుంటుందని, ఇన్ని బాధలుంటాయని వాడికప్పుడేం తెలుసు? అలాగ తెలుసుకొని వుంటే ఇప్పుడీ స్థితికి రాకపోను!"

సత్యనారాయణ కొంచెం ఆగాడు. కుర్చీలో బద్ధకంగా చేరబడ్డాడు.

"సరే, ఎలాగైతేనేం మొత్తమ్మీద ఒక్కొక్క క్లాసు రెండేసేస్తూ చదువుతూ పద్నాలుగేళ్లకు సెకండుఫారంలోకి వచ్చాడు. సెకండుఫారంలోకి వచ్చాక మా తమ్ముడికి ఇంక చదవడం అంటే పూర్తిగా బద్ధకం ఏర్పడింది. స్కూలుకి వెళ్లడం అంటే ఇష్టం లేకపోయింది. ఒకరోజున మా అమ్మతో తనకింక చదవాలని లేదని, స్కూలు మానేస్తానని అన్నాడు మా తమ్ముడు. ఈ సంగతి మా అమ్మ మా నాన్నగారితో చెప్పింది. మా నాన్నగారు మా తమ్ముడిని పిలిచి, "చదువు మానేసి ఏమిటి చేస్తావురా?" అని అడిగారు. "ఏదైనా ఉద్యోగం చేస్తాను నాన్నా!" అన్నాడు మా తమ్ముడు. "నీకు ఉద్యోగం దొరుకుతుందిరా?" అన్నారు మా నాన్న. "ఏది దొరుకుతే అదే చేస్తాను. నేను ఇంక చదవలేను!" అన్నాడు మా తమ్ముడు. అంతే!—అలాంటప్పుడు మా నాన్న గట్టిగా చెప్పాలా? అదేమీ లేకుండా ఆయన ఊరుకున్నారు. దానితో వాడు చదువుకి స్వస్తి చెప్పేశాడు. చదువు మానేశాక ఇంక ఉద్యోగం చేస్తానని బయల్దేరాడు మా తమ్ముడు. కాని రెండవ ఫారం చదివిన వాడికి ఎక్కడేం ఉద్యోగం దొరుకుతుంది? — రోల్డుగోల్డు నగలమ్మే ఏజంటుగా కొంతకాలం, ఏదో మందులమ్ముతూ కొంతకాలం తిరిగాడు. కాని వాటివల్ల పాతిక ముప్ఫయ్ రూపాయిలకంటే ఎక్కువ వచ్చేదికాదు. అప్పటికి నువ్వు చూశావు వాడి సంపాదన అంత నువ్వూ చూసే వుంటావు ఆ స్థితిలో వాడికి పెళ్లి ఒకటి తలపెట్టారు. ఎవరికో ఒకడికి చెల్లెల్నిచ్చి మూడు ముళ్ళూ వేయించి తన బాధ్యత ఒదుల్చుకుందామని చూస్తున్న ఈ కాంతల అన్నగారు అప్పుడు తన చెల్లెల్ని మా తమ్ముడికిస్తానంటూ మా నాన్నతో చెప్పొచ్చాడు. ఆయనతో మాట్లాడాక. మా నాన్నగారు కూడా రెండవ మాట అనకుండా ఒప్పేసుకున్నారు. దాని ఫలితంగా వీళ్లిద్దరికి పెళ్ళి జరిగిపోయింది. వాడి పెళ్లయిన తర్వాత ఏడాదిలోనే మా అమ్మా నాన్నా మూడు మాసాల వ్యత్యాసంలో చనిపోయారు. ఆ తర్వాత ఈ కరువు ఎక్కువై వస్తువుల ధరలన్నీ పెరిగిపోవడంచేత వాడిప్పుడు సంపాదిస్తూండే ముప్ఫయ్ రూపాయిలతోను, తను తెచ్చే జీతంతోను ఇరవై రూపాయిల ఇంటద్దె చెల్లిస్తూ ఐదుగురు మనుషులం జీవించడానికి సరిపోకపోవడంచేత వాళ్ళూ మనం వేరయిపోవడం జరిగింది. అప్పటినుంచి వాళ్ల సంసారం ఇలాగే వుంది. ఆ మందులమ్మే పనికంటే ఈ డిపో గుమాస్తా ఉద్యోగం అయితే మరో పది రూపాయిలు ఎక్కువ దొరుకుతాయని, స్థిరంగా ఈ ఊళ్ళో వుండవచ్చునని వాడు

తెలిసిన షావుకారుతో చెప్పి ఈ పని యిప్పించాను. అయినా వాడిస్థితి అలాగే వుంది. ఊళ్ళో మాత్రం విపరీతంగా అప్పులు పెరిగిపోయి వున్నాయి. ఇంట్లో యాస్తాం చేస్తే అన్నిటికీ ఇబ్బందిపడుతున్నారు. సరిగ్గా తినడానికి తిండీ, కట్టుకోడానికి బట్టా కూడా లేక వాడూ ఆ పిల్లా పడరాని అవస్థలన్నీ పడుతున్నారు. ఇంత చిన్న వయస్సులోనే వాళ్ళిద్దరి జీవితాలకి సుఖం లేకుండా పోతోంది."

సత్యనారాయణ తను చెప్పేదంతా అయిపోయిందన్నట్టుగా భారంగా ఊపిరి వదిలి కుర్చీలో చేరబడ్డాడు. రాజ్యం ఒక అయిదు నిముషాలు ఏదో ఆలోచిస్తూ అలాగే కదలకుండా కూర్చుంది. ఆ తర్వాత ఇలాగ అంది:

"అయితే ఇంతకీ మీరు అ వేదమిటీ అంటే మీ తమ్ముడికి చిన్నతనంలో ఎవ్వరూ చెప్పకుండా వదిలేయడం చేతనే అతను ఇప్పుడీ స్థితికి వచ్చాడంటారు. అయినా అతనికా వివేకం వుండాలి కాని ఒకరు చెబితే తెలుస్తుందిటండీ?— చెప్పినా వింటాడా?"

సత్యనారాయణ అన్నాడు:

"రాజ్యం, నువ్విలా అంటావని నాకు తెలుసు. అయితే నేను చెప్పదలచినది ఇంకా పూర్తి కాలేదు. చెప్పేదంతా పూర్తిగా విని తర్వాత సందేహాలు తీర్చుకో!— ఎవరి వివేకం వారికుండాలి కాని ఒకరు చెప్పినందువల్ల తెలుస్తుందా? వింటారా? అన్నావు. చిన్నతనంలో పద్నాలుగు పదిహేనేళ్ళవాడికి, మొదట్నించి ఏ కష్టాలూ ఎరుగకుండా తల్లిదండ్రులచాటున గారాబంతో పెరిగినవాడికి తను చదువుకోవాలనీ, చదువుకోకపోతే తను పెద్దవాడయాక ఉద్యోగం దొరకదనీ, ఉద్యోగం లేకపోతే పెళ్లాన్నీ పిల్లల్నీ పోషించడం కష్టమని ఇవన్నీ ఏం తెలుస్తాయి?— ఇంక వినడం మాటా?— మొదట్లో ఏ పిల్లలకైనా చదువు, బడి అంటే భయంగానే వుంటుంది. అయిష్టంగానే వుంటుంది. అలాగని చెప్పి ఊరుకుంటే వాళ్ళెందుకు పనికొస్తారు?— చిన్నతనం చేత వాళ్ళకి తెలియక బడికి వెళ్ళను చదువుకోను అన్నప్పటికీ పెద్దవాళ్ళున్నవాళ్ళు వాళ్ళకి బోధపరచాలి. వాళ్లు వినకపోతే కాస్త కఠినంగా కూడా ప్రవర్తించాలి. మొదట్లో కొద్దికాలం అది వాళ్ళకి బాధగా అనిపించినా తర్వాత తర్వాత వాళ్ళంతట వాళ్ళే తెలుసుకొని దారిలో పడతారు. చెప్పక పోతే అనుభవించేవరకు ఇటువంటి విషయాలు తెలియవు... ఇంతెందుకు తలవెంట్రుకవాసిలో తప్పిపోయింది కాని లేకపోతే నేనీనాడు ఈమాత్రం ఉద్యోగం అయి ఈ మాత్రంగా నేనా ఉండగలిగేవాడినా?— నువ్వు ఈపాటి మంచిబట్టలు కట్టుకొని ఇంత నీటుగా ముస్తాబై ఇంత నిర్విచారంగా ఉండగలిగేదానివా?— మన సంసారం కూడా మా తమ్ముడి సంసారంలాగే వుండును!"

రాజ్యం ఊపిరి బిగపట్టుకొని వినసాగింది. సత్యనారాయణ చెప్పాడు.

"పన్నెండేళ్ళవరకూ నేను కూడా వాడిలాగే చదువూ సంధ్యా లేకుండా తోటలమ్మట, దొడ్లమ్మట తిరిగినవాణ్ణే!— అప్పుడు చిన్నతనం!— ఇప్పుడున్నంత జ్ఞానం అప్పుడెక్కడిది?— ఎంతసేపూ ఏ తోటలో చెట్లెక్కి ఆడుదామా, ఏ చెరువులో దిగి యీదుదామా అనే కాని చదువుకుందాం బడికి వెళదాం అన్న ఆలోచన ఉండేది కాదు. [illegible] ఎన్ని రోజులు బడికి వెళ్ళకపోయినా మా అమ్మ ముద్దుచేసి, మా నాన్నగారు స్వంతవిషయాల్లో ఆయనకున్న ఉపేక్షాభావంచేత వెళ్ళమని చెప్పేవారు కారు. నేను మూడువంతుల కాలం బడికి వెళ్ళేవాడిని కాదు. ఇంటి దగ్గరైనా చదువుకునేవాడిని కాను. ఎప్పుడూ ఇంటి దగ్గర మాత్రం ఉండకుండా తిరుగుతూ వుండేవాడిని తోటలంటూ, చెరువులంటూ."

"ఇలాగ వుండగా మా అమ్మఅన్నగారు ఒకసారి మా యింటికి వచ్చాడు. ఆయన కలెక్టరు కోర్టులో హెడ్ గుమాస్తాగా పనిచేస్తూ వుండేవాడు. ఆయన సంతానం అయిదుగురు కొడుకులు. ముగ్గురు కూతుళ్లు. వారంతా ఇప్పుడూ ఉన్నారు. పెద్ద కొడుకు డాక్టరు, రెండవ కొడుకు వకీలు; అప్పటికి మూడో వాడు ఇంజనీరింగు, నాలుగవవాడు ఎం. ఎస్ సి, అయిదవ కొడుకు బి. కాం. చదువుతూవుండేవారు. కూతుళ్ళలో ఇద్దరు కొడుకుల తర్వాత పుట్టిన పెద్ద కూతురు అయిదో ఫారంవరకు చదివి మానేసి పెళ్లయి కాపురం చేస్తూవుండేది. ఆమె భర్త తాసీల్దారుగా వుండేవాడు. తర్వాత ఇద్దరు కూతుళ్ళూ మగపిల్లలందరి తర్వాత పుట్టినవాళ్ళు. రెండవ కూతురు అయిదవ ఫారం, మూడవ కూతురు మూడవ ఫారం చదువుతూ వుండేవారు.— ఆయన మా యింటికి వచ్చాడు. పరిస్థి

తులన్నీ మానాడు. ఇంటిమీదపడి అప్పులవాళ్ళు అన రాని మాట లంటున్నా, ఇంట్లో వస్తువులు లేవని మాఅమ్మ చెబుతున్నా, నేను చదువు సంధ్యలు లేక పాడైపోయి తిరుగుతున్నా, తన కేమీ సంబంధం లేనట్టుగా వున్న మా నాన్నగారి ధోరణిని చూసి చాలా ఆశ్చర్యపడ్డాడు. కోపంకూడా వచ్చింది. మా నాన్నకి శ్రద్ధలేకపోయినా తనేనా అతనికి గట్టిగా చెప్పనందుకు మా అమ్మని మందలించాడు. నేనింక మరి అక్కడుంటే దమ్మిడీకికూడా పనికి రాకుండా పాడవుతానని, తన దగ్గరకు పంపించేస్తే మంచి క్రమ శిక్షణలోవుంచి రస్తాలోకి తీసుకొస్తానని చెప్పి నన్ను వాళ్ళ యింటికి తీసుకొనిపోయాడు."

"మా మామయ్య చాలా ఖచ్చితమైన మనిషి. పద్ధతైనవాడు. అతను ఏర్పరచిన పద్ధతుల ప్రకారం అందరూ నడుచుకుంటూ వుండాలి!—పిల్లలందరికీ ఆయనంటే హడల్! అంత పెద్ద డాక్టరు ఉద్యోగం చేస్తూంటే పెద్దవాడికి, వకీలుగా ప్రాక్టీసు పెట్టుకొని అంత పేరూ, రాబడీ వున్న రెండవవాడికికూడా పెళ్ళిళ్ళయి పిలల తండ్రులైనప్పటికీ తండ్రి అంటే గౌరవం, భయం రెండూ వుండేవి. ఆయన అన్న మాటకు వారుకూడా ఎదురు చెప్పే వారుకారు. ఆయన పిల్లలికి కొన్ని పద్ధతులేర్పరిచాడు. ఆరుగంట లయేసరికి నిద్రలేవాలి! ఇలాటివాటిలో మామూలుగానే వుండే వాడు. కొంతమంది పెద్దలు కాఫీ పిల్లలకి అలవాటు చేస్తే పాడైపోతారని దగ్గర పిల్లలున్నా వారికివ్వ కుండా తాము మాత్రం తాగేస్తారు. కాని మా మామయ్య రూల్సులో కాఫీ నిషేధంకాదు. ఉదయం ఏడు గంటలకి కాఫీ, సాయంకాలం నాలుగు గంటలకి కాఫీ, ఏదో ఫలహారం రోజూ వుండేవి. ఉదయం కాఫీ అయాక పదిగంటలవరకు ఎవరి పను లలో వారుండేవారు. పది గంటలకి భోజనంచేసి, కాలేజీలకి కొందరు, హైస్కూల్లకి కొందరు వెళ్లి పోయేవారు. మామయ్య రెండో కొడుకు కోర్టుకు వెళ్లిపోయేవాడు. పెద్దవాడికి ఆస్పత్రి ఉదయం ఏడు న్నరనుంచి పదిగంటలవరకు, మధ్యాహ్నం మూడు న్నరనుంచి అయిదున్నరవరకు ఉండేది. మిగతా వేళల్లో ఆయన ఇంటిదగ్గరే వుండేవాడు. నేను అక్కడ అప్పటికింకా ఏ స్కూల్లోను చేరలేదు. ఇంటిదగ్గర నాకు బాగా ట్యూషన్ చెప్పి ఆ మీదటికి హైస్కూల్లో మొదటి ఫారంలో చేర్పించాలని మామయ్య ఉద్దేశం. నా కప్పటికి ఇంగ్లీషు అక్షరాలు మాత్రం వచ్చాయి. మానాలు, ఎక్కాలుకూడా బాగా వచ్చినికావు.

"సాయంకాలం కాలేజీలనుంచీ, హైస్కూళ్ళ నుంచీ వచ్చాక కాఫీ టిఫిను అయాక మగ పిల్లలంతా అలాగే షికార్లకని వీథిలోకి వెళ్ళేవారు. ఏడున్నర వరకు తిరిగి ఏడున్నరా అయేసరికి భోజనాలకి వచ్చే వారు. భోజనాలయాక ఎవరి గదులలో వారు కూర్చొని పదిగంటలవరకు చదువుకొనేవారు. పది గంటలకి అంత మందీ నిద్రపోయేవారు. ఇదే వాళ్ళింట్లో పిల్లల కేర్పర చిన పద్ధతి. అంతమంది ఈ పద్ధతి ప్రకారమే నడిచే వారు. అయితే ఇంత పద్ధతిగావున్నా ఆయన పిల్లల కెంతవరకు స్వేచ్ఛ అవసరమో అంతవరకు ఇచ్చే వాడు. వాళ్ళ సరదాలన్నీ తీర్చేవాడు. చూడవలసిన సినిమాకాని, నాటకంకాని, సర్కసుకాని వచ్చిం దంటే ఆ బాలగోపాలాన్నీ తీసుకొని వెళ్ళేవాడు. ఇంట్లో ఎవ్వరికీ రవ్వంతలోటు రానిచ్చేవాడు కాదు. కాని ఎవ్వరికి మంచి మార్కులు రాకపోయినా, చదువులో అశ్రద్ధ వహించినా అగ్గిరుద్రుడైపోయే వాడు. "వెధవా! ఇప్పుడు చదువుకోకపోతే ఆ తర్వాత ముష్టెత్తుకోడానికి కాని మరెందుకూ పనికి రావురా!" అంటూ తిట్టేవాడు. నాకు మొదట్లో ఆ పద్ధతులన్నీ చాలా బాధగా వుండేవి. వెళ్ళిన మర్నాటి నుంచీ ఆయన నన్ను చాలా కట్టుదిట్టంలో వుంచాడు. నన్నెక్కడికీ కదలనిచ్చేవాడు కాడు. చదువుతే కాని ఒప్పేవాడు కాడు. మా ఊళ్ళో ఉన్నప్పుడు చెరువు లంట, తోటలంట, ఇష్టం వచ్చినట్టు తిరిగే నాకు మా మామయ్య చేసిన కట్టుబాట్లు చాలా కష్టంగా వుండేవి. నాకా యిల్లు అప్పట్లో జైలులాగ అనిపించేది. ఆయన ఒక్కొక్క రోజున చదువుకోకపోతే గట్టిగా కసిరేవాడు. నా కప్పుడు లోలోపల ఎంతో దుఃఖం వచ్చేది. కాని ఇప్పుడు ఆలోచిస్తుంటే ఆ పద్ధతులెంత మంచివో తెలుస్తోంది. నాకు ఆ యేడాదంతా బాగా ట్యూషన్ చెప్పి హైస్కూల్లో మొదటి ఫారంలో చేరేలాగ చెసే బాధ్యత తన పిల్లలందరిమీద వేశాడు మా మామయ్య. నాకు కొద్దిరోజుల్లోనే మానాలు, ఎక్కాలు పూర్తిగా వచ్చేశాయి. అప్పటినుంచి నాకు ఆ ఇంటందరూ ట్యూషను చెప్పడం ఆరంభించారు. ఎవరికి తీరిక వున్నప్పుడు వారు నాకు లెఖ్ఖల్లోను, తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హిస్టరీ, జాగ్రఫీ, సైన్సు మొదలగు

వాటన్నిటిలోను పాఠాలు చెప్పేవారు. ముఖ్యంగా నాలుగవవాడు, అయిదవవాడు నాకు చెబుతూ వుండేవారు. ఒక్కొక్కప్పుడు మా మామయ్య కూతుళ్ళుకూడా చెప్పేవారు. మా మామయ్య రెండవకూతురు నాకంటె ఏణ్ణర్థం పెద్ద. మూడవ పిల్ల ఆరుమాసాలు చిన్న. ఆ అమ్మాయిల్ని చూస్తుంటే నాకెంతో సిగ్గువేసేది. నాకప్పుడప్పుడే జ్ఞానోదయం అవుతోంది. ఆ ఆడపిల్లలు నాకంటె పెద్ద క్లాసులు చదవడం, నాకు ట్యూషన్ చెప్పడం చిన్నతనంగా అనిపించసాగింది. వాళ్ళంతా అలాగ పెద్ద పెద్ద క్లాసులు చదువుతూంటె నేనింకా మొదట్లోనే వుండడం చాలా చిలకంపు అనిపించేది. రోజులు గడుస్తున్న కొద్దీ వాళ్ళందరినీ చూస్తున్న కొద్దీ నాకుకూడా చదువంటే శ్రద్ధ ఏర్పడడం ప్రారంభించింది. మా మామయ్య పెద్ద కొడుకు రెండవ కొడుకు కూడా కుటుంబాలతో ఆ యింట్లోనే వుండేవారు. వాళ్ళ కుటుంబాల్ని చూస్తుంటే నాకు ఎంతో ముచ్చటవేసేది. ఇంట్లో అంతా చాలా నీటుగా వుండేవారు. మా మామయ్య మనవలకి కూడా మామయ్యంటే భయమే. ఇంట్లో ఏమీ అల్లరి చేయకుండా బుద్ధిగా వుండేవారు. అదంతా మా మామయ్య నేర్పిన క్రమశిక్షణ. ఆ పిల్లలు కూడా అక్షరాలు. గుణింతాలు చదువుతూ వుండేవారు. మామయ్యగారింట్లో ఆ క్రమశిక్షణ, చదువులో గల శ్రద్ధ నాకెంతైనా నచ్చేయి. ఇంట్లో అంతమందీ ఎప్పుడూ కులాసాగా, సరదాగా కన్పించేవారు. ఇంట్లో అంతా పదిహేనుమంది వుండేవారు. అంతమంది వున్నా ఇంట్లో దేనికీ ఇబ్బంది వుండేది కాదు. ఎవరికేది కావాలన్నా వెంటనే వచ్చేసేది. అవును మరి! పెదవాడు, రెండవవాడు అమితంగా ఆర్జిస్తున్నారాయె!—లోటు దేనికుంటుంది?—అయితే ఆ సంపాదనశక్తి వారికెలాగ వచ్చింది?—మామయ్య నేర్పించిన కట్టుబాట్లలో పెరిగి బుద్ధిగా చదువుకోవడంచేత, వాళ్ళని మా మామయ్య అంత పెద్ద చదువులు చదివించడంచేత."

రాజ్యం కదలకుండా కుర్చీలో కూర్చొని, రెప్పవాల్చకుండా చూస్తూ ఏదో ఆలోచిస్తోంది తననుతాను మరిచి. సత్యనారాయణ చెప్పుకుపోతున్నాడు.

"నాకు క్రమంగా చదువులో ఉత్సాహం. దీక్ష జనించసాగాయి. వాళ్ళందరిలాగా చదువుకోవాలన్న పట్టుదల ఏర్పడింది. దానితో రాత్రింబగళ్ళు చదవడం ప్రారంభించాను. నా అంతట నేనే తెలియనివాటిని అడిగి తెలుసుకోడం ప్రారంభించాను. పుస్తకాలు పట్టుకొని వెళ్ళి ఎవరు తీరుబాటుగా వుంటే వాళ్ళముందు కూర్చొని ట్యూషన్ చెప్పమనే వాడిని. ఎవరికి పని లేనప్పుడు వారు నాకు చెప్పేవారు. మా మామయ్య నాలుగో కొడుకు రోజూ ఉదయం గంట, సాయంకాలం గంట నాకు ట్యూషన్ చెప్పేవాడు. చాలా బాగా చెప్పేవాడు. ఏ రోజు కారోజు అప్పచెప్పుకొనేవాడు. మామయ్య కూడా పదిరోజుల కొకసారి అన్నిటిలోను పరీక్షచేసి నా చదువెలా వుందో చూస్తుండేవాడు. ఇంటంత మందీ నా చదువు విషయంలో చాలా పట్టుదలగా వుండేవారు. ఇలాగ మామయ్య దగ్గర భయంచేతనైతేనేం, వాళ్ళందరిలాగా చదువుకోవాలన్న పట్టుదలవల్లనైతేనేం, వాళ్ళందరూ నాయందు చూపిన శ్రద్ధవల్లనైతేనేం బాగా చదవడం ప్రారంభించి, ఇంగ్లీషు అక్షరాలలో వున్నవాడిని, మూడాలు, ఏ క్లాసూ చదవనివాడిని ఒక్క యేడాది హైస్కూల్లో మొదటి ఫారంలో ప్రవేశించడానికి వీలుగా తయారయాను. ఆ యేడే నన్ను హైస్కూల్లో జేర్పారు. నాకు ప్రవేశపరీక్షలో మంచి మార్కులొచ్చాయి.... హైస్కూల్లో ప్రవేశించాక నాకు మరెవ్వరూ చెప్పే అవసరం లేకపోయింది. రోజూ క్లాసులో చెప్పేవన్నీ జాగ్రత్తగా విని ఇంటికి వచ్చాక చదువుకుంటూండేవాడిని నాకు అన్నీ ఫస్టు మార్కులొచ్చేవి."

"ఇలాగ ఆరు సంవత్సరాలు దీక్షగా చదివి పంతొమ్మిదేళ్ళు వచ్చేసరికి స్కూల్ ఫైనల్ పాసయాను. అన్నిటిలోను ఫస్టుగా మార్కులు వచ్చాయి నాకు. నేను స్కూల్ ఫైనల్ పాసవగానే నన్ను కాలేజీలో చేర్పించమని మా మామయ్య మా నాన్నగారికి ఉత్తరం వ్రాశాడు. కాని మా నాన్నగారు అంగీకరించలేదు. అక్కడి పరిస్థితులు ఏమీ బాగా లేవనీ, నేనింక ఉద్యోగంలో చేరకపోతే జరగడం కష్టం అనీ, ఇంకా చదువుతూ కూర్చుంటే అవతల ఉద్యోగానికి కూడా మించిపోతుందనీ, అంచేత నన్ను వెంటనే పంపించేయమనీ ఉత్తరం వ్రాశారు. నాకు కాలేజీలో చేరి పెద్ద చదువు చదువుకోవాలని

కోరికగా వుండేది. మా నాన్నగారు వ్రాసిన ఉత్తరం చూశాక ఆ కోరికలన్నీ అణగారిపోయాయి. నేను కాలేజీలో చదివే ఆశను వదులుకొని ఇంటికి ప్రయాణమయ్యాను. ఇంటికి వెళ్ళిన మర్నాటినుంచి ఉద్యోగప్రయత్నాలారంభించాను. కనబడిన ఖాళీ ఉద్యోగాలన్నిటికి అప్లికేషన్లు పెట్టాను. ఆఫీసులన్నీ తిరిగాను. అందరినీ ప్రార్థించాను. కాని ఫలితం లేకపోయింది. చాలకాలం ఉద్యోగం లేకుండా వున్నాను. చివరికి అనుకోకుండా ఈ ఉద్యోగం అయింది."

సత్యనారాయణ చెప్పడం ముగించాడు. రాజ్యం ఆవేదనంగా అలాగే ఏదో ఆలోచిస్తూ కొంతసేపు వుండిపోయింది. చివరకు అంది:

"పోనీ లెండి!— మీ మామయ్యపేరు చెప్పి కాని ఈ నాడు ఈవిధంగా నేనా బ్రతుకుతున్నాం. లేకపోతే మీరన్నట్లు మన సంసారంకూడా మీ తమ్ముడి సంసారంలాగే తయారయేదేమో!"

"నిస్సందేహంగా!— మా మామయ్య నన్నప్పుడు కాని అక్కడికి తీసుకుపోయి అంతపట్టుబట్టి చెప్పించకపోతే నాకు యేనాటికీ చదువుమీద శ్రద్ధ యేర్పడేది కాదు."

"పాపం, మీ తమ్ముడికి ఎవరు చెప్పేవారు కారు!"

"వాడినికూడా తీసుకొచ్చేద్దాం అంటూ వుండేవాడు. నా చదువైపోయాక మా తమ్ముడిని తీసుకువద్దామనుకుంటూ వుండగానే మా మామయ్య హఠాత్తుగా గుండె ఆగి చనిపోవడం జరిగింది. దానితో ఆ విషయంలో శ్రద్ధతీసుకున్నవాళ్లెవరూ లేకపోయారు."

"పోనీ, యింట్లో మీరుండేవారు కదా?— మీరేనా అతనికి చెప్పవలసింది!"

"నే నెంతో చెప్పేవాడిని కాని వాడు వినేవాడు కాడు; అసలు వాళ్లు ఊరుకుంటున్నప్పుడు నేను చెబితే వాడికేం లక్ష్యం వుంటుంది?— నేను వాడిని గా— కోపపడేవాడిని. వాడు నా కెదురుతిరిగేవాడు. వాడినలాగ విచ్చలవిడిగా ఒదిలేస్తే ఎందుకూ కొరగాకుండాపోతాడని, కొంచెం అదుపులో వుంచండని మా నాన్నతోను అమ్మతోను చెప్పేవాడిని. మా నాన్నగారు స్వంతవిషయాలలో ఆయ పనులకు అశ్రద్ధచేసి, మా అమ్మ వాడిమీదగల ముద్దుచేత యేమీ అనేవారు కారు. నేను ఒక్కొక్కప్పుడు వాడిని దండించడానికి పూనుకుంటే "అంతమంది పోగా పోయారు. వీడినైనా బ్రతకనివ్వవుట్రా?" అంటూ నాతో దెబ్బలాడేది మా అమ్మ. వాడు చదువు మానేస్తున్నప్పుడు నేను చాలా తీవ్రంగా పోట్లాడేను. కాని లాభం లేకపోయింది. మా నాన్న మాట్లాడలేదు. మా అమ్మ 'వాడిలాగాయేదో వాడుపడతాడు. నువ్వేమీ పోషించక్కర్లేదు. వాడి నేమీ అనకు!' అంది."

"హుం!— ఆవిడన్నట్టుగా ఇప్పుడు బాధేపడుతున్నాడతను!"

"అంతే!— చిన్నప్పుడు పిల్లల్ని అదుపులో వుంచి, వాళ్ళవిషయంలో శ్రద్ధవహించకపోతే ఆ పిల్లలు పెద్దవారయాక ఈ స్థితికే వస్తారు. మా మామయ్య పిల్లల్ని చూడు!— ఇప్పుడందరూ పెద్దపెద్ద ఉద్యోగాలలో వున్నారు. వందలకి వందలు ఆర్జిస్తున్నారు. ఎందువల్ల?— మా మామయ్య వాళ్లని చిన్నప్పట్నుంచి మంచి శిక్షణలో వుంచి పెద్ద చదువులు చెప్పించడంచేత. మరీ ఆయన ఆస్తి మా ఆస్తిలో నాలుగో వంతేనా ఉండేదికాదు. ఉద్యోగంలో రాబడికూడా చెప్పుకో తగ్గంత లేదు. అయినా ఆయన అందులోనే జాగ్రత్తగా చేసుకొని పిల్లల్ని ప్రయోజకుల్ని చేశాడు. మా నాన్నగారు ఆ జాగ్రత్తే లేక హద్దుమీరిన మర్యాదలకి పోయి, అనవసరమైనవాటిని కొత్తని వేసుకొని, గోముఖవ్యాఘ్రాలవంటివారిని నమ్మి ఆస్తినంతటిని అప్పులవాళ్లకి అర్పించి సంసారాన్ని ఈస్థితికి తెచ్చారు."

"పాపం. శకుంతల ఇంకా చెప్పడానికి సిగ్గుపడి దాస్తోందికాని ఇంట్లో ఒక్కొక్కరోజున ఉపవాసాలుకూడా వుంటున్నాయటండీ!"

"అవునట రాజ్యం!— నాకుకూడా ఈవార్తలొస్తున్నాయి!" విచారంగా అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"మనం ఇంకేం చేయగలం చెప్పండి!— నెలకైన దానిలో మూడోవంతుల పాటున ఎప్పుడంటే అప్పుడిస్తూనే వున్నాము. ఇదికాక మీరు అయిదు పదీ ఎక్కడో అక్కడ తెచ్చి ప్రతి నెలా ఆయనకి పంపుతూనేవున్నారు. బట్టలు లేక నానాపడుతూ ఎవరి అప్పు

ఉప్పాడు చీర కొనుక్కోమని ఇస్తున్నాను. ఇంతకంటే సాయపడడానికి మన ఆదాయం మాత్రం యెంత చెప్పండి!" అంది రాజ్యం భర్త ముఖంలోకి చూస్తూ.

"నిజమే రాజ్యం!" అన్నాడు సత్యనారాయణ ఏదో ఆలోచిస్తూ. కొంతసేపు ఊరుకొని మళ్లీ అన్నాడు.

"ఆపిల్ల ఇక్కడుండలేకంటే వాళ్ళన్నగారింటికి వెళిపోయి కొంతకాలం అక్కడుంటే మంచిదని పిస్తున్నది!

అక్కడికి వెళితేమాత్రం యేం సుఖపడిపోవాలి ఆ ఒదినగారు నానా కాల్పులు కాల్చి వేధిస్తుంది!"

"అప్పులవాళ్లు ఇంటి నొదలకుండా తిరుగుతున్నారట. వాళ్ళందరిని తప్పించుకుంటూ వీడు కనబడకుండా తిరుగుతున్నాడట. వాళ్లంతా వీడెక్కడ కనబడేనా తంతాం అంటున్నారట."

"అయ్యొయో! వాళ్లతో మీరేనా చెప్పారు కారండీ?" అని ఆడిగింది రాజ్యం.

"చెబితే మాత్రం ఎంతకాలం ఊరుకుంటారు రాజ్యం. మాసాలు, సంవత్సరం అయినా దమ్మిడీ కూడా తీర్చకుండా వుంటే?" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"వెధవలు అన్నంత పనీ చేస్తారేమిటో?" అంది రాజ్యం భయంగా.

"అయినా మనం ఏం చేయగలం రాజ్యం?— అప్పటికీ నేను చెబుతూనే వున్నాను వాళ్లతో!" అన్నాడు సత్యనారాయణ విచారంగా.

"ఊఁ" అంది రాజ్యం భారంగా.

—

వారంరోజులు గడిచాయి. శకుంతల ఈ వారం రోజులనుంచీ రాలేదు.

ఆవేళ సాయంత్రం ఆఫీసునుంచి ఇంటి కొస్తూనే, "శకుంతలొచ్చిందా?" అని అడిగాడు సత్యనారాయణ భార్యని.

"ఆ వేళనుంచి మరి రాలేదండీ!" అన్నది రాజ్యం.

"రాకపోతే నువ్వైనా వెళ్లి కనుక్కోవద్దూ ఏమిబ్బందులు పడుతున్నారో యేమిటోను?" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"నాలుగురోజుల క్రితంట వెళ్లాను కదుటండీ?" అంది రాజ్యం.

"అప్పుడు వెళితే సరా?— వాళ్ల పరిస్థితులు బాగులేనప్పుడు ఎలా వుంటున్నారో కనుక్కుంటూ వుండొద్దూ మనం వుండి?" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ఇంకా మరెలాగ కనుక్కోడమండీ?" అన్నది రాజ్యం.

"అదికాదు రాజ్యం, వాళ్ల పరిస్థితి మరీ ప్రమాదకరంగా వుంది. ఇవాళ పొద్దున్న ఎవడో అప్పుల వాడు ఇంట్లో కూడా చొరబడి మాతమ్ముడిని తన్నబోతే శకుంతల గోలపెట్టగా ఇరుగుపొరుగులవాళ్లొచ్చి దెబ్బలాడి బయటికి పంపించేశారట వాడిని."

"ఇది మీకెవరు చెప్పేరు?"

"మా ఆఫీసులో పనిచేస్తున్న గుమస్తా ఒకడు ఆవీధిలోనే వుంటున్నాడు. వాడు చెప్పాడు. నేను వెళ్లి కనుక్కుందామంటే ఈ ఆఫీసుపనివల్ల అవకాశం లేకుండా వుంది. అదీ కాకుండా ఆపిల్లకి నాదగర ఊరంత మొహమాటం!"

"బాగుంది!" అన్నది రాజ్యం.

"ఒకసారివెళ్ళి కనుక్కొని వచ్చేదాం రాకూడదూ?" అని అడిగాడు సత్యనారాయణ.

"ఇప్పుడా?" అంది రాజ్యం బద్ధకంగా.

ఏం?— రిక్షాలోవెళ్ళి మళ్ళీ అరగంటలో వచ్చేద్దాం!" అన్నాడు సత్యనారాయణ. రాజ్యం నిముషం ఆలోచించి, "అయితే అలాగే!" అంది.

"ఉండు. నేను రెండు నిముషాల్లో మొహం కడుక్కొనొచ్చేస్తాను!" అంటూ సత్యనారాయణ డ్రెస్సు విప్పి లుంగీకట్టుకొని తువ్వాలు, సబ్బుపెట్టె పట్టుకొని బాత్ రూంలోకి వెళ్లాడు.

ఇంతలో వీధి తలుపు దభీమని తోసుకొని ఒక పదిహేనేళ్ళ కుర్రవాడు గాభరాపడుతూ లోపలికొచ్చి, "ఏమండీ, శకుంతల ఒంటిమీద కిరసనాయిల్ పోసుకొని నిప్పంటించుకుంది. చాలా ప్రమాదంగా వుంది. మిమ్మల్ని వేగంగా రమ్మంటున్నారండీ!" అని చెప్పాడు. ఈ మాట వినగానే రాజ్యం" అఁ!" అంటూ అలాగే మ్రాన్పడి నిల్చుండిపోయింది. ప్రక్కనున్న బాత్ రూంలోవున్న సత్యనారాయణ ఈ మాట వినగానే సగం సగం మొహం కడుక్కుంటూన్న

వాడూ గభీమని బయటకు వచ్చి "ఏమిటే?" అని అడిగాడు.

"శకుంతల ఒంటికి నిప్పంటించుకుంటుందండీ!" అంది రాజ్యం.

"అవునండీ, ఇప్పుడే అరగంట క్రిందట, మంట లార్పి పడుకోబెట్టారు. చాల ప్రమాదంగా వుంది. మా నాన్నగారు ఇంజక్షనులిస్తున్నారు." అన్నాడు వచ్చిన కుర్రాడు.

"మీ నాన్నగారెవరు"?

"డాక్టరు కామేశ్వరరావుగారండీ!"

వెంటనే సత్యనారాయణ లాల్చీ వేసుకొని వీధిలో పోతున్న రిక్షాని పిలిచాడు. అతను, భార్య వెంటనే రిక్షాలో బయల్దేరారు.

అయిదు నిముషాలలో రిక్షావెళ్లి ఆ యింటి ముందు ఆగింది. సత్యనారాయణ, రాజ్యం రిక్షా దిగి లోనికి వెళ్లారు, కాని అప్పటికే శకుంతలచనిపోయింది. ఆమె మృతదేహం మంచంమీద పడివుంది. వారిద్దరు వెళ్ళేసరికి ఇంట్లో ఇవక వే స్త్రీలవంతిమంది జనం చుట్టూ చేరివున్నారు. శకుంతల దేహాన్ని చూసి సత్యనారాయణ దుఃఖంతో అలాగే బ్రమ్మపడిపోయాడు. ఆమె దేహం చాలాచోట్ల కాలిపోయి ఎర్రగా కనిపిస్తూన్న మాంసంతో భయంకరంగా వుంది. ముఖం పూర్తిగా కాలిపోయి వికృతంగా వుంది. రాజ్యం చూడగానే కెవ్వుమని అరచి భయంతో కళ్ళుమూసుకుంది.

శకుంతల మృతదేహంవున్న మంచం ప్రక్కనే చిన్న అల్మైరా వుంది. ఆ అల్మైరాలో చిన్నహరికేన్ లాంతరు వుంది. ఆ లాంతరులోని కిరసనాయిలే ఒంటిమీద ఒంపుకుంది శకుంతల. ఆ లాంతరు క్రింద ఒక ఉత్తరం కనిపించింది సత్యనారాయణకి. అతను ఉత్తరం తీసి చూశాడు. అది తన తమ్ముడికి భార్యరాసిన ఉత్తరం. అందులో ఇలాగ వ్రాసి వుంది.

శకుంతలా!

నువ్వు ఉత్తరం చూసేసరికి నేనిల్లు వదలి చాలా దూరం పోయివుంటాను. నేనిలాగ నిన్ను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోతూన్నందుకు నామీద నీకు చాలా కోపం రావచ్చు. అసలు నాకుకూడా నిన్నొదిలి వెళ్లడం ఇష్టంలేదు. కాని ఏంచేసేది? పరిస్థితులిలాగ వచ్చాయి. నాకొచ్చిన జీతం మనిద్దరికి పదిహేను రోజులకి మాత్రమే సరిపోతోంది. తక్కిన పదిహేనురోజులు నువ్వు ఎవ్వరింటేనా అడిగితెచ్చిన నాడు తినడం లేని నాడు ఉపవాసాలుండడం జరుగుతోంది. ఊళ్లో ఎవ్వరూ అప్పుకాని, అరువుకాని ఇవ్వకుండా వున్నారు నాకు. ఈ పరిస్థితులలో మనం ఎంతకాలం సంసారం సాగించగలం?—ఏమిటో శకుంతలా!— రానురాను బ్రతుకంటేనే రోత పుడుతోంది. మా అన్నయ్యలాగ చిన్నప్పుడు చదువుకొనివుంటే ఇప్పుడిన్ని బాధలు లేకపోయేవేమో!—కాని అప్పుడేమిటో చిన్నతనంవల్ల ఇవన్నీ తెలియక చదువుకోకుండా తిరిగాను. మాఅమ్మా నాన్నా అయినా అప్పుడు శ్రద్ధవహించి గట్టిగా చెప్పారు కారు. కాని ఇప్పుడవన్నీ తల్చుకొని విచారిస్తే యేం లాభం? అయితే ఇప్పుడు రెండు సమస్యలు నన్ను బాధిస్తున్నాయ్. మొదటిది సంసారం ఇంకెలాగ జరుగుతుందా అన్నది, రెండవది అప్పులవాళ్లబాధ. ఇప్పుడు మొదటిబాధకంటే రెండవ బాధే అధికంగావుంది. ఎక్కడికి వెళ్ళినా ఈఅప్పులవాళ్లు నాప్రాణాలు తీస్తున్నారు చివరికి ఇంట్లో కూడా చొరబడి చేయిచేసుకోడానికి తయారవుతున్నారు. ఇందువల్ల కొంతకాలం ఎటేనా తిరిగితే ఈబాధలు తప్పుతాయన్న ఉద్దేశంతోను, ఇంతకంటె మంచి ఉద్యోగం దొరుకుతుందేమో అన్న ఆశతోను ఇల్లువిడిచి పోతున్నాను. ఎటు పోతున్నానో మాత్రం ఇప్పుడు చెప్పలేను. అసలు ఎటుపోవడమో నాకే తెలియడంలేదు. నాగురించి నువ్వు మరేమీ విచారించకు. నేనుండిమాత్రం నిన్నేం సుఖపెట్టేను?— ఇలాగ నలభై రూపాయల జీతం తెచ్చుకుంటూ ఇక మీదట మాత్రం యేం సుఖపెట్టగలను?—అంచేత నువ్వు మరి విచారించకుండా మీ అన్నయ్య దగ్గరకు వెళ్ళిపో!—మనరోజులు బాగుండి ఏనాటికేనా ఈ దారిద్ర్యం వదిలితే తిరిగి కలుసుకుందాం!—

శేషగిరి.

నక్షత్రాలు: గ్రహాలు

శ్రీ కాళ్ల మణిభూషణరావు

అనాది యుగములనుండి అనంతమైన నీలాకాశమున అసంఖ్యాకమై మినుకు మినుకు మెరయు నక్షత్రమండలములను చూచుటవలన వీటియందు ప్రాణి జీవించుటకు ఎట్టివైనను ఆధారములు గలవా? లేవా? యను సమస్య వచ్చి అనిర్ణీతమైయుండెను. ఈ విశాలదృష్టిలో ఇట్టి అసంఖ్యాకమైన నక్షత్రములు దేనినుండి ఉద్భవించినవో యను తలంపు రాకమానదు.

యుగయుగములనుండి ఈ సమస్య అపరిష్కృతమైయుండెను. నేటి ఖగోళశాస్త్రము అత్యున్నత స్థితికి వచ్చిన తరువాత అనేక శాస్త్రజ్ఞులు ఈ విషయమై పలువిధముల చర్చలు జరిపిరి. మహాశాస్త్రవేత్త, మేధావి, యగు సర్ హెరాల్డ్ స్పెన్సర్ జోన్స్ తన అయబది నాల్గవయేట ఈ విషయమునుగూర్చి కొన్ని ముఖ్యోద్దేశములను తెల్పుచు అనేక గ్రంథములను రచించెను. తన ముఖ్య పరిశీలనలబట్టి ఎల్లప్పుడు ఒకే పరిమాణము గొప్ప తేజస్సు, భయంకరమైన అగ్ని, వాయువులు మొదలగు వానితో నిండిన ఈ సూర్యమండలము చుట్టూ పడి దీక్షగా తిరుగుచున్న నవగ్రహములలో భూమియు నొక గ్రహమై యున్నదని తెలిపెను.

భూమిపై నివసించెడి ప్రాణికోటివలె ఇతర గ్రహములందుకూడ ప్రాణులుండుటకు కొన్ని అవకాశములు గలవని చెప్పుచున్నారు. సూర్యునకు మిక్కిలి దగ్గరగను దూరముగను సంచారము చేయు గ్రహములందు ప్రాణులు జీవించుటకు ఆధారములు లేవు. కొన్ని జీవులు మాత్రము హెచ్చు ఉష్ణమునందు అనగా మరుగుచున్న నీటియావిరియందును, మంచుకన్న -10°C ఉష్ణము వద్దను జీవింపగలవు. ఆయా ప్రదేశములందుండెడి వాతావరణమునందు ప్రాణి జీవించుటకు అనుకూలమగు వాయువులు అనగా ప్రాణవాయువు నత్రజని నీటియావిరి మున్నగునవి ఉండిన అప్పటికూడా ప్రాణులు జీవింపగలవు.

సూర్యుని చుట్టూ తిరుగుచున్న నవగ్రహములలో బుధుడు మిగిలిన గ్రహములకన్న దగ్గరగా నున్నాడు. బుధుని ననుసరించియే శుక్రుడు అను గ్రహము తిరుగుచున్నది. భూమి తరువాత పై గ్రహములవలె ప్రత్యేక వృత్తములలో అంగారకుడు బృహస్పతి, శని వరుణుడు, ఇంద్రుడు, యముడు అను గ్రహములు వరుసగా సూర్యుని చుట్టూ తిరుగుచున్నవి.

గ్రహములు నక్షత్రములు గావు. వీనికి నక్షత్రములవలె ప్రత్యేకమగు తేజస్సును లేదు. గాని సూర్యుని కిరణములచే తేజోవంతముగా మన దృష్టికి గోచరించును. నక్షత్రములకు, సూర్యునకు మధ్యనుండెడి దూరముతో ఈ నవగ్రహముల దూరము పరిపోల్చిన ఈ గ్రహములు సూర్యునకు చాలా సమీపమునందున్నవని చెప్పుటలో సందేహము లేదు. ఈ గ్రహములలో మిక్కిలి దగ్గరగానున్న బుధుడు సూర్యునకు మూడు కోట్ల అరువది లక్షల మైళ్ళ దూరములో గలడు. నవగ్రహములలో చివరనుండెడి గ్రహములు ఇంద్రుడు, యముడు, సూర్యునకు సుమారు 400 కోట్ల మైళ్ళ దూరములో గలరని చెప్పుదురు. నవగ్రహము లన్నింటి పరిమాణము, సూర్యుని పరిమాణముతో పరిపోల్చిన సూర్యునిలో 1/170 వ వంతు కూడ లేవు. నవగ్రహములలో సూర్యమండలమునకు దగ్గరగా నున్న గ్రహములు అనగా బుధుడు, శుక్రుడు, భూమి, అంగారకుడు అను వాటికి ఇహలోకపు గ్రహము లందురు.

బుధుడు సూర్యునిచుట్టు నొకసారి తిరుగుటకు సుమారు 88 దినములు పట్టును. అందువలన అచ్చట సంవత్సరమునకు 88 దినములని చెప్పవచ్చును. బుధుడు భూమికన్న అనేక రెట్లు సూర్యునకుదగ్గరగా నుండుటచే సూర్యునకు భూమ్యాకర్షణశక్తి కన్న బుధుని యందెడి ఆకర్షణశక్తి ఎక్కువ. ఈ గ్రహము తనలో తాను తిరుగుచు సూర్యునిచుట్టూ భూమివలె ఒకేవేగ

ముతో తిరుగుచున్నది. ఇచ్చటి వాయుమండలము భయంకరమగు విషవాయువులతో (Poisnous gass) నిండియున్నదని చెప్పుదురు. అచ్చటి ఉష్ణమాపకము 350°c పైగా నుండుటచే ఎట్టిరకము ప్రాణులును జీవించుటకు అవకాశములు లేవు.

సూర్యమండలమునకు దగ్గరగానున్న రెండవ గ్రహము శుక్రుడు. ఈ గ్రహముయొక్క వ్యాసము సుమారు 8,008 మైళ్ళు గలదు. శుక్రగ్రహము, భూమి కన్న సూర్యునకు సుమారు రెండుకోట్ల యాభై లక్షల మైళ్ళ తక్కువ దూరములో తిరుగుచున్నది. శుక్రుడు సూర్యునిచుట్టు నొకసారి తిరుగుటకు 225 దినములు పట్టును. శాస్త్రజ్ఞులు, పరిశోధకులు, ఈ గ్రహము కూర్పు పరిశీలింపగా ఇచ్చటనుండు మేఘములు దట్టమైన నీటి యావిరితో నిండి ఎట్టిరకము విషవాయువులుండుటకు అవకాశములు లేవని ఊహింపసాగిరి. బొగ్గుపులుసు వాయువు అధికముగా నుండుటచే అచ్చటి ఉష్ణము మరిగెడి నీటికన్న హెచ్చు. అనగా సుమారు 120°c ఉండునని ఊహించిరి. అచ్చటి వాతావరణముయొక్క దలనముకూడ అధికముగా నుండుటచే అచ్చట తుపానులు వర్షములు భూమిపైనుండెడివాటికన్న అధికముగా నుండును. ఈ గ్రహమునందు ప్రాణి జీవించుటకు అనుకూలమైన వాయువు లెట్టియు లేనందున ఇచ్చట జీవరాసుల ఉనికికి ఆస్కారం కనుపించదు.

భూమి, సూర్యునినుండి 9 కోట్ల 30 లక్షల మైళ్ళ దూరములో గలదు. సూర్యుని కాంతి భూమిని చేరుకొనుటకు సుమారు 8 నిముషములు పట్టుచున్నది. ఈ భూమండలము తనలో తాను తిరుగుచు, 365¼ దినములలో సూర్యునిచుట్టు ప్రత్యేక వ్యాసములో తిరుగుటకు 580,000,000, మైళ్ళు ప్రయాణము చేయుచున్నది. తనలో తాను తిరుగుటకు 24 గంటలు లేక ఒకదినము పట్టుచున్నది. తనలో తాను తిరుగుచు సూర్యునిచుట్టు తిరుగుటవలన రాత్రింబవళ్ళు, ఋతువులు కల్గుచున్నవి. భూమండలముయొక్క వ్యాసము సుమారు 8,000 మైళ్ళు గలదు. భూమి సూర్యునిచుటూ అండాకారముగా (Elliptical way) తిరుగుటచే ఉత్తర దక్షిణ ధ్రువములందు 175 నుండి 180 దినములు వరుసగా పగలును రాత్రియు గలుగుచుండును. భూమిపై ఉష్ణమాపకము 32° F నుండి 125° F వరకుండును. ఇదిగాక ఇచ్చటి వాయుమండలము ప్రాణులు జీవించుటకు అనుకూలమైన వాయువులు, ప్రాణవాయువు, నత్రజని, నీటిఆవిరి, మున్నగు వాటితో నిండియున్నది. భూమండలము చుట్టు చంద్రుడు తిరుగుచున్నాడు.

అంగారకగ్రహమునందు ప్రాణి జీవించుటకు కొన్ని అవకాశములు గలవు. ఈ గ్రహము భూమికన్న సూర్యునకు ఒకటిన్నర రెట్లు దూరములోనున్నది. అచ్చట దినమునకు 24 గంటల 37.5 నిముషము లుండును. అంగారకగ్రహము భూమికన్న పదిరెట్లు తక్కువ బరువుకల్గి సుమారు, 4,230 మైళ్ల వ్యాసము కల్గియున్నది. భూమ్యాకర్షణశక్తికన్న ఇచ్చటనుండెడి ఆకర్షణశక్తి చాలా తక్కువని చెప్పుదురు. ఈ గ్రహము చుట్టు ఉదజని, హీలియం (Helium) మున్నగు వాయువులు ఆవరించుకొనియున్నవని తెల్పుచున్నారు. ప్రాణి జీవించుటకు ముఖ్యాధారము ఉష్ణము. అచ్చటి శీతోష్ణస్థితి హిమాలయ పర్వతములపైనుండెడి శీతోష్ణస్థితికన్న చల్లగనుండును. దూరదర్శినీయంత్రము (Telescope)ల సహాయమున తీసిన కొన్ని ఛాయా చిత్రములనుండి కొన్ని కాలములందు అంగారక గ్రహమందు కొన్ని ప్రదేశములు ఆకుపచ్చగ నుండి, గోధుమ వర్ణముగా మారినట్లగపడుటచే అచ్చట సస్యాభివృద్ధి (Vegetation) ఉన్నదని తెలియుచున్నది. ఈ గ్రహమందు ఆదిమమైన వృక్షజాతిగూడ కలదని నేటి శాస్త్రజ్ఞులు విశ్వసించుచున్నారు. ఈ విషయము మొట్టమొదట కేపటల్ జిగ్రాఫికల్ లోవర్ అబ్జర్వేటరీ పరిశోధకదళ నాయకుడు ఇ. సి. పిఫర్ కనిపెట్టెను. ఈ పరిశోధకదళము దక్షిణాఫ్రికానుండి అనేక పరిశోధనములు గావించుచున్నది.

బృహస్పతి అను గ్రహము భూమికన్న 1,300 హెచ్చు వైశాల్యము కల్గియున్నది. ఈ గ్రహము చుట్టును అగు ఉపగ్రహములు (Satllites) గలవు. వీటిలో 3 ఉపగ్రహములు ఈ గ్రహముయొక్క దారిమునకు వ్యతిరేకముగా తిరుగుచున్నవి. ఇచ్చట మంచుకన్న అనేక రెట్లు చల్లగా నుండును.

సూర్యునినుండి ఆరవ గ్రహము శని (Saturn). ఈ గ్రహముచుట్టు మూడు వృత్తములు (Rings of Saturn) గలవు. ఇవియు చిన్న చిన్న తునకలుగా విడిపోవు ఉపగ్రహములని చెప్పవచ్చును. ఇవియు గాక ఈ గ్రహమునకు 9 ఉపగ్రహములు గలవు. ఈ గ్రహమందు ఉష్ణము మంచుకన్న —150°c తక్కువగా నుండును. ఈ గ్రహము చుటూ దట్టమైన మంచు అమ్మోనియా (Ammonia) వాయువులతో ఆవరించుకొనియుండుటచే ఇచ్చట ఎట్టిరకము ప్రాణులు జీవిం

చుట అసంభవము. ఈ గ్రహము లన్నిటిలోని శని గ్రహము తేలికైనదని చెప్పుదురు.

మిగిలిన గ్రహములు వరుణుడు (Uranus), ఇంద్రుడు (Neptune), యముడు (Pluto) భూమికి అనేక కోట్ల మైళ్ళ దూరంలో గలవు. అందుచే ఇవియు నక్షత్రములవలె మన దృష్టికి గోచరించును, గాని కాంతిహీనములు. ఇచ్చట ఉష్ణము మంచుకన్న —225°C తక్కువగా నుండును. వరుణుడు సూర్యునిచుట్టు నొకసారి తిరుగుటకు 165 సంవత్సరములు పట్టును. అమెరికా జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞుడు యముని 1930 సంవత్సరమున కనిపెట్టెను. భూమి కెవ్విధముగ నొక చంద్రమండలముగలదో వరుణుని చుట్టు ఐదు ఉపగ్రహములు గలవు అందులో నొకదానిని 1947 వ సంవత్సరమున కనిపెట్టిరి. ఇంద్రునకు గూడ నొక ఉపగ్రహము గలదు.

సూర్యుడు, సూర్యునిచుట్టు తిరుగుచున్న గ్రహములు దేదీప్యమానమైన తేజస్సుతో తిరుగుచున్న నక్షత్రములనుండియే ఉద్భవించినవని చెప్పవచ్చును. సూర్యుడును పూర్వ మొక నక్షత్రమే. ఈ నక్షత్రములు గూడ కాంతిహీనమైన సూర్యమండలములని చెప్పవచ్చును. నక్షత్రములు మనకు అపరిమితమైన అసంఖ్యాకమైన దూరములో గలవు. సూర్యమండలము యొక్క వ్యాసము సుమారు 40 కోట్లమైళ్ళు గలదని చెప్పుదురు. సూర్యమండలమును మన భూమితో పోల్చిన దాని ఆవరణకు సుమారు 10 లక్షల భూమండలములు చాలవు. కాని సూర్యమండలముకన్న అనేక రెట్లు విస్తీర్ణముగల నక్షత్రములుగూడ గలవు. ఓరియాన్ (Orion) అను నక్షత్రవ్యాసము సూర్యుని వ్యాసముకన్న 800 రెట్లు పెద్దదిగానున్నదని చెప్పుదురు. అనగా 80 లక్షల సూర్యమండలముల ఆవరణము గలదని చెప్పవచ్చును. హ్యూజ్ (Huge) అనునక్షత్రము 60 లక్షల కోట్లమైళ్ళు వ్యాసము గలదని చెప్పుదురు.

నక్షత్రములు మనకు అపరిమితమైనట్టియు, అసంఖ్యాకమైనట్టియు దూరములో గలవని తెల్పియున్నాము. ఇట్టి సంఖ్యను మైళ్లలో ఊహించుట కష్టము. నక్షత్రములకును మనకును గల దూరమును కాంతి వత్సరము (Light year) అను పరిమాణముతో గుర్తింతురు. వెలుతురు (Light) ఒక లిప్త (Second)కు 186,000 మైళ్ళ దూరము ప్రయాణము చేయగలదు. దీనిని క్రమముగా గుణించిన గంటకు దినమునకు వత్సరమునకు ప్రయాణము చేయు దూరము వచ్చును. ఇట్టి వత్సరకాలము వెలుతురు ప్రయాణము చేయు దూరమునకే కాంతివత్సర మందురు. ప్రాక్సిమా (Proxima) అను నక్షత్రము మనకు 4.3 కాంతి వత్సరముల దూరములో గలదని చెప్పుదురు. పై రెండింటి మధ్యనుండు దూరముగూర్చి ఊహించినచో సుమారు 25,000,000,000,000 మైళ్ళు గలవు. భూమికి 10 కాంతివత్సరముల దూరములో నున్న నక్షత్రములు చాలా తక్కువ; వ్రేళ్ళపై లెక్క పెట్టవచ్చును. ఉత్తర దిక్కునందు మినుకుమినుకుమని మెరయు ధ్రువ నక్షత్రము (Pole Star) భూమికి 44 కాంతి వత్సరముల దూరములో గలదు. అనగా అచ్చటినుండి వెలుతురు మనకండ్లవద్దకు వచ్చుటకు 44 సంవత్సరముల క్రిందటే బయలుదేరి యుండవలెనని చెప్పవచ్చును. ఇవిగాక దూర దూరాంతములలో గల నక్షత్రములు, శక్తివంతమైన దూరదర్శనీయంత్రసహాయముతో చూచిన కనిపించును. ఈ నక్షత్రరాశిలోని కొన్నింటి కాంతి భూమిమీద పడుటకు అనేక కోట్ల సంవత్సరములు పట్టును. విశ్వముగూర్చి ఈ ఊహ విభ్రాంతిని గలుగజేయును. ఈ మహావిశ్వంలో ఈ భూగోళ మెంత? ఈ భూమిపై జీవించే మానవు డెంత? కాని మానవుని ఉనికి స్వల్పమైనదైనా, మానసికంగా గొప్పది.

నేటి అణుయుగమందు, అంగారకగ్రహాన్ని, చంద్రుని చేరుటకు, విశ్వాంతరయానము సాగించుటకు విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్నటు మనము పత్రికల ద్వారా చదువుచున్నాము ఉన్నట్టుండి రష్యనులు గత అక్టోబరు 5 వ తేదీని ఒక కృత్రిమ గ్రహము (Satellite)ను తయారుచేసి విశ్వాంతరంలోనికి విసరివేసిరి. ఈ కృత్రిమగ్రహం మరియొక చంద్రమండలము వలె భూమిచుట్టూ తిరుగుట నిఖిలప్రపంచాన్ని విస్మయులను చేసినది. విశ్వవిజ్ఞానానికి ఇది మానవుడు విజయవంతంగా చేసిన తొలిసంచయాత్ర ఇదిగాక రష్యను విశ్వాంతర పరిశోధకులు గత నవంబరు 3 వ తేదీ ఉదయం 11-45 నిముషములకు మరియొక కృత్రిమ గ్రహమును తయారుచేసి అందులో ఒక కుక్కను ఉంచి గగనమార్గంపైకి పంపివేసిరి. దీనివలన విశ్వాంతరయానమునకు గల అవకాశములనుగూర్చి ప్రపంచమంతా అత్యుత్సాహముతో వేచియున్నది. తరువాత అమెరికనులు గూడ మరియొక గ్రహాన్ని విజయవంతంగా వదలిపెట్టిరి. ఉభయులూ విశ్వాంతరంలోని గ్రహములను చేరుకొనుటకు తీవ్రమైన ప్రయత్నములు సాగిస్తున్నారు. ఇది ఎంతైన ఆశ్చర్యకరమయిన విషయం.

మానవుడు ఒకానొకప్పుడు ఈ గ్రహములనే గాక నక్షత్రములనుగూడ జయించబోవునని చెప్పుటలో అతిశయోక్తి లేదు.

కలగూరగంప

సంఖ్యారత్నకోశం: చతురంగ సార సర్వస్వం

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

సంస్కృత సాహిత్యంలో సంఖ్యలకు బదులుగా వాటిని సూచించే సాంకేతికాలు వాడేపద్ధతి కావ్యయుగంలో ప్రారంభమయింది. మనవాళ్లు— వ్యాకరణాలంకార ఛందస్సులలో పాటు ఈ సంఖ్యా సాంకేతికాలను కూడా గీర్వాణ పారవశ్యాన్నుంచి దిగుమతి చేసుకున్నారు. తద్వారా దీన్ని ప్రయోగించడంవల్ల — ఇదిన్నీ ఒక కవిసమయంగా పరిణమించింది. 'శుక్ర నేత్రం'—'విఘ్నేశరదనం' అనేవి ఏకసంఖ్యా నిరూపణాలు. 'పక్షికూలాం'—'రామ వంశములు'—అనేవి, ద్విసంఖ్యా వ్యంజకాలు. ఇక అన్ని సంఖ్యలకు యిలాటి భావాలతో సాంకేతికాలు నిర్ణయింపబడినవి.

ఈ శాస్త్రాన్ని కొన్నేండ్ల క్రిందట మైసూరును పరిపాలిస్తూ వచ్చిన శ్రీ కృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవుడు కూలంకషంగా నేర్చుకొని, తనకత్యంత ప్రీతిపాత్రం అయిన చదరంగపుటాటకు దానితోపాటు చాల అవసరమయిందని రచించి 77 అనుష్టుప్పులలో ఈ సాంకేతికాలను ఇమిడ్చాడు. పద్య నిబద్ధం కావడంవల్ల అందరికీ కంఠస్థం చేయడానికి చాలా సులువుగా కూడా వుంటుంది. అంతేగాకుండా సాంకేతిక భావాల కాస్పదం అయిన పురాణగాథలు మొదలయినవెన్నో బయటపడుతుంది.

నాకీ గ్రంథం సమగ్రంగా కళాకారుడు శ్రీ కోడూరు రామమూర్తిగారివల్ల చేకూరింది. గ్రంథంలోని పాఠాంశాలు ఒకయెత్తు అయితే, యిందులోని చిత్రాలు ఒకయెత్తు. నానా వర్ణాలతో చిత్రింపబడ్డ చిత్తరువులూ —చదరంగపుగళ్లు—ముత్యాలకోవ వంటి వ్రాతా చిత్రపటాల్లుగా ఉన్నవి: దేశీయవర్ణాలతో ఆ కాలంలోని కళాకారులు ఈలాటి అద్భుతచిత్రాలను దిద్ది తీర్చడంలో తమ ప్రతిభను అంతటినీ ప్రదర్శిస్తూ— వడితిరిగిన తమచేతులమూలంగా — అంగుళీ విన్యాసాలతో — కుంచెలను రంగులను దిగజార్చి కాగితం మీద చిత్తరువులు రూపొందించారు. వారు గీసిన ప్రతి గీత ఒక చిత్రంగా తయారయ్యేది. ఆయుసద్భిక హస్తకౌశలం క్రొంగ్రొత్త భావావిష్కరణం చేయడం మాత్రే వారి చిత్రకళాపోషణార్థం, తమజీవితాలను అంకితంచేసి తమ యశస్సును అజరామరం చేసుకున్నారని తోస్తుంది.

'సంఖ్యారత్నకోశం'—'చతురంగ సార సర్వస్వం' ఈ రెండూ కలిపి బైండుచేయబడింది, నాదగ్గర ఉన్న గ్రంథం. ఇందులోని గ్రంథాంతర్భాగాలలో పట్టికాగితాలున్నవి. పుటలు దాదాపు తొంబదికి పైగా గలవు. ఒక్కొక్క పుటలోను—చదరంగపు టాటకు సంబంధించిన శ్లోకాలు పైభాగంలోను వాటిని వివరించే తెలుగు తాత్పర్యాలు అడుగుభాగంలోను ముద్రింపబడింది. ఈ రెంటి నడుమ గళ్లగల చదరపు చక్రాలు వున్నవి. వీటివల్ల చతురంగక్రీడా చమత్కారాలు, రహస్యాలూ — మొదలయినవి సులభంగా ఆకళించుకోవచ్చును.

ప్రకృతం సంఖ్యారత్న కోశంలోని సాంకేతిక సంఖ్యాశబ్దాలను కవి ప్రయోగించిన ధోరణిని తెలపటానికి ఒక ఉదాహరణం—

ప్రథమసంఖ్యాభి వ్యంజక పదాని పంచవశః:--
పరబ్రహ్మ విరాడ్రూప మూలప్రకృతి భూమయః
ఐరావతి శుక్ర నేత్రం విఘ్నేశరదనో ధ్రువః

ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తథాత్మా చ ప్రపంచశ్చంద్రమాస్తథా
తథైవ స్వేష్టకృచ్ఛోక్తా సర్వ నైకత్వ బోధకాః॥

ఈమా స్తరుగానే యీ సాంకేతాలు పొగిపోతూ వుంటాయి. ఈ గ్రంథమందలి ముఖపత్రంలోని అంశాలు చాలావరకు—కవి, కృతి, కాలాదుల నిరూపణకు ఉపకరిస్తున్నవి. ఈ క్రిందివి ముఖపత్రాంశాలు:—

శ్రీ

—కృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవ వరేణ—త్రిభువన భీమగ శుంభనిశుంభ కుంభినీనర దంభ సంభోగ దంభోళి నిభ దోర్దండ మండిత చాముండికా చరణ పుండరీక సేవాపాదిత భండనోద్ధత ప్రచండ రిపు షండ ఖండనోద్దండ మండలాగ్ర ధూమండలాఖండలత్వ మార్తాండసుత పాండిత్య పండితరణ కాండ ప్రాకట్య దార్ఢ్య ప్రాబంధిక వసుధా సుధాంధోగణ గణనీయ మందార మంజరీ మకరంద మాధురీధురీణ వాగ్వైఖరీ విధాన ప్రమదగణ ప్రబంధ నిబంధన నైపుణ్య ధారేయ చిత్రతర చరిత్ర పరిష్కృత కీర్తి విసరగోత్ర చామరాజ ధరాకాంత హ్వాంత కుముద చంద్రబింబ మహీశ సాంబ ప్రతిబింబ మహీశూరపురవరాధీశేన—విరచితా తదాజ్ఞయా తిర్కులమంత్రిప్రవర శ్రీశైలార్య దౌహిత్రేణ

శ్రీ తిరుమలాచార్యస్వామ్నా ప్రకటితా

—సంఖ్యారత్నకోశికా—

(తత్పద వర్ణానుక్రమణికా)

చిన్నపుర్యాం వర్తమానతరంగిణీ ముద్రాక్షర

శాలాయాం

—ద్వితీయవారం ప్రముద్రితా—

శకాబ్దాః ౧౭౭౪.

దీని ఆంధ్రానువాదంకూడా గమనించదగింది:—పై ముఖపత్రానికి ప్రక్క పారటలో ఇది ప్రచురింపబడ్డది:—అది యీ క్రిందిది:—

కృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవ

వరులచే

శ్రీమత్సమస్త భూమండల మండనాయమాన నిఖిల దేశావతంస కర్ణాటజనపద సంపదధిష్ఠానభూత, శ్రీమన్మహీశూర మహాసంస్థానమున్నె జడిపుర్యమానాదికల కలానిధి కుల శ్రీమాగత రాజ క్షితిపాల ప్రముఖ నిఖిల నిజరాజాధిరాజ మహారాజ చక్రవర్తి మండలానుభూత, దివ్యరత్న సింహాసనారూఢ, శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజ పరమేశ్వర, ప్రౌఢప్రతాప ప్రతిమవీర, నరపతి బిరుదు గలవారల గండలోకైకవీర, యుద్ధకుల పయఃపారావార కళానిధి, శంఖచక్రాంకుశ కుఠార మకర మత్స్య శరభ సాళ్వ గండభేరుండ ధరణీవరాహ, హనుమద్గరుడ కంఠీరవాద్యనేక బిరుదాంకిత శ్రీచామరాజ మహీపాల సర్వపత్నీ కెంపనంజమాంబా గర్భసుధాంబుధి రాకాసుధాకరాయమాన—శ్రీ చాముండికాంబా వరప్రసాదోద్భవులగు వారిచే—

విరచితంబులై

తదాజ్ఞానుసారేణ

తిర్కులమంత్రిప్రవర శ్రీశైలార్యదౌహిత్రులైన

—శ్రీ తిరుమలార్యునిచే—

ప్రచురము చేయబడిన

సంఖ్యా రత్న కోశంబు

చాతురంగిక చతుష్కృతి చక్రము

చతురంగ పారంపర్యంబను గ్రంథంబునందు

ప్రతిపాదితంబులగు

౧౪౪ యిండ్ల చతురంగచక్రములలో

౬౪ యిండ్ల చతురంగచక్రములలో

ననేక ప్రకారములుగా నశ్వగతి

నడుపంబడియుండు వాని యం

దాశ్చర్యకరంబులైన కొన్ని చక్రంబులు

చెన్నపట్టణపు వర్తమానతరంగిణీ

ముద్రాక్షరాలయంబున

రెండవ ఆవృత్తి

ముద్రింపబడియె.

శకాబ్దాః ౧౭౭౪.

ఈ కృతికర్త అయిన శ్రీ కృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవుడు — వందయేండ్ల నాటివాడని గ్రంథస్థాధారరీత్యా తెలుస్తున్నది. ఇప్పటి మైసూరు రాజ్యానికి గవర్నరుగావుండే శ్రీ జయచామరాజేంద్ర ఒడయరు, ఇతనికి పూర్వం ప్రభుత్వం చేసిన శ్రీ కృష్ణరాజేంద్ర ఒడయర్లకు ఈ కృతిపతయిత,—తాత తరంవాడని ఊహించుకోవచ్చును. — ఒక్కతరం ప్రభువుకు, మరొక్కతరం రాజుకు 35 సంవత్సరాల అంతరం ప్రకారం చూచినట్లయితే ఈ కావ్యకర్త వంద యేండ్ల (పుస్తకముద్రణ కాలము శకాబ్దాః ౧౭౭౪) క్రిందటివాడని చరిత్రాపుగా నిర్ణయించుకోవడంలో బాధకంవుండదు. మైసూరుపాలకులు యాదవకులంవారు. చాముండికాదేవి వారి కులదైవం. సాధారణంగా వారిపేర్లు చామరాజో — కృష్ణరాజో అయి వుంటుంది. ఇట్టి ఆచారాయితి తక్కిన రాజకులాల్లో

ముఖ్యం. పైన చూపిన గద్యభాగాల్లో పేర్కొన్న విశేషాలన్నీ గోచరిస్తాయి.

కృతికర్త అయిన శ్రీ కృష్ణరాజు తండ్రి శ్రీ చామరాజ మహీపాలుడు; తల్లి శ్రీ కెంపనంజమాంబ. ఇతడు సంస్కృతంలోనే కాకుండా, తెలుగులోను మంచిపండితుడు, చతురంగాది క్రీడలలో విశారదుడు. ఇతడు ఈ చదరంగాల్లోని కిటుకులన్నీ క్షుణ్ణంగా ఎరిగినవాడు. కనుక అప్పటికి అనగా నూరేండ్ల క్రితమే కర్ణాటదేశంలో తెలుగు సాహిత్యం నిరాఘాటంగా ప్రచారం చేస్తూవున్నట్లు బోధపడుతూవున్నది. పైగా, ఆంధ్రపండితకవుల్లైన అప్పకవి మొదలయినవారే ఆ కర్ణాటక భాషలో కూడా వ్రాసినట్లు చరిత్రలు చెబుతున్నవి. వీరశైవమత గ్రంథాలు చాలవరకు తెలుగులో వ్రాయబడ్డవి. తన్మతస్థాపకుడయిన బసవేశ్వరుని కాలానికి విశేష ప్రచారానికి వచ్చినట్లు కన్నడములోనివి రాలేదు. అసలు బసవేశ్వరుడూ కన్నడిగుడే.

కావ్యయుగంలో, జాతిచే కర్ణాటకులయిన వారు—తమ మాతృభాషను—వ్యవహారాల్లో ఉపయోగిస్తూ వచ్చినా గ్రంథరచన ప్రస్తావన వచ్చేటప్పటికి తెలుగుభాషకే ప్రాధాన్యమిచ్చినారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పుట్టుకతో కర్ణాటకుడు అయినా తెలుగుకే ఎనలేని ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి ఆదరించాడు. అదేవిధంగానే ఈ కృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవుడు ఆంధ్రాన్ని ఎక్కువగా అభిమానించినట్లు కనబడుతున్నది. ఇందుకు నిదర్శనం కృష్ణప్ప రాయప్పలు కన్నడులే. అయినా వాళ్ళు తెలుగుకీర్తనలు, జావళ్ళు పాడే గొప్పసంగీత విద్వాంసులుగా మైసూరు మహారాజా స్థానంలో చెలామణీ అయినారు. ఆ యా సంప్రదాయాలను పురస్కరించుకొని చూస్తే — కన్నడానికి ఆంధ్రులే తొలినుండి ప్రాణంపోసి, లిపితో సహా, తక్కిన హంగులన్నీ (తమ తెలుగుభాషవలెనె) కుదిర్చిపెట్టారు ఇది నిశ్చయాంశం.

గ్రంథాంతంలో ఈ క్రింది వాక్యాలు కనబడుతున్నవి :—

"శ్రీమత్సకల ధరణీమండల పుండరీక కర్ణికాయమాన కర్ణాటజనపద మధ్య విద్యోతమాన విస్పష్ట వైభవ భవనాయమాన శ్రీ మహిశూరపురవరాధీశ రాజాధిరాజ చామరాజ ధర్మపత్నీ రత్న కెంప నంజాంబికా గర్భ సుధాంబుధి సుధాకరాయమాణ శ్రీకృష్ణరాజ మహారాజ కంఠీరవ వరులచే శాలివాహన శక వత్సరంబులు ౧౭౬౮ అగు పరియయిన పరాభవనామ సంవత్సరపు కార్తీకశుద్ధ ౧౦ గురువారంబున లోకోపకారార్థంబుగా విరచితంబయినది.

చెన్నపట్టణముతో చేరిన తిరువటీశ్వరుని పేటలో ఉత్కళలారత్నగర్భము చే శిల్పభావ ముద్రాక్షరాలకు అధిపతియౌ క. కృష్ణరాజాచారి అచ్చువేసి రంగులు తీర్చినదైనది.

ఈ మాటలనుబట్టి—ఇది వర్తమాన తరంగిణీ ముద్రాక్షరాలలో శా. శ. ౧౭౬౯ లో ముద్రితం అయినా శ్రీ కృష్ణరాజమహారాజ కంఠీరవునిచే ౧౭౬౮ లోనే విరచితమయిందని తెలుస్తున్నది. అనగా, రచనానికీ, ముద్రణానికీ 10 యేండ్ల అవకాశం ఉండేదని దృఢమవుతున్నది. పైగా, ఏమయినప్పటికీ ఈ వర్తమానతరంగిణిలో ముద్రితాలయితే వర్ణచిత్ర శిల్పాలున్నాయి ఉత్కళలారత్నగర్భ శిల్పభావ

మ్రాతికకాలలో దిద్దితీర్చబడిందని విశదమవుతున్నది. ప్రతిచతురంగ చక్రంలోను ఆశ్వగతి క్రమాన్ని సూచిస్తూ రంగులతో వేయబడినగళ్లు— ఆ క్రీడలోని అశ్వగతులను విస్పష్టంగా తెలిసికోవడానికి ఎక్కువగా తోడ్పడుతున్నవి. పరదేశీయ గృహాంతర్వినోద క్రీడలను (Indoor Games) పనుపడిన మనవాళ్ళు, చిరకాలంనుండి మిక్కిలి ఉత్సాహం కలిగించే దేశీయక్రీడలను పూర్తిగా మఱచిపోయారు. అన్యదేశీయానుకరణంవల్ల ఆర్థికంగాను, సాంఘికంగాను, జాతీయంగాను మనవాళ్ళ వ్యాయామపరంగాను కేవలం పెద్దమ్మ తాండవించే సదనంగా తయారు కావటం శోచ్యం. అన్ని కళలతోబాటు ఈ క్రీడా కళనుకూడా పునరుద్ధరించడం మన కనీసధర్మం.

కాన—ఈ సంఖ్యారత్నకోశ చతురంగ పారపర్యాప్త్యాలను-ఎవరయినా వెలుగులోకి తేవడానికి పూనుకొంటే—ఆంధ్రంలోని సుప్రసిద్ధ వినోదక్రీడా పద్ధతిలో మకుటాయమానమనిన్నీ విరామసమయాల్లో మహారాజుల మొదలు సేవకుల వరకు—ఎల్లరకు ఆనందసంధాయకమనిన్నీ—బుద్ధివికసనానికి మిక్కిలి సహకారి అనిన్నీ, ప్రఖ్యాతిపొందిన యీ చతురంగపు ఆట ఇకమీదనయిన ఊపిరిపోసికొని జీవించడానికి అవకాశం కలగడమే కాకుండా, సంఖ్యారత్నకోశం కూడా మనసారస్వతంలోని ఒక అనర్ఘ్యాలంకారంగా ప్రకాశింపగలదని నా ఆశయం.

కృష్ణాతీర శిలాలయములు విష్ణుకుండినులవే

శ్రీ మాజేటి ప్రసాదరావు

ఉండవల్లి, మొగల్రాజపురం, భైరవకోన మొదలైన శిలాలయాలన్నీ కృష్ణాతీరమందున్నవి. మొదటిది గుంటూరుజిల్లాలోను చివరిరెండు కృష్ణాజిల్లాలోను యున్నవి.

క్రీ. శ. మూడవ శతాబ్దము ప్రారంభమగుసరికి దక్షిణ హిందూదేశమందు శాతవాహన రాజవంశీయుల పరిపాలన ముగిసినది. వారి తరువాత ఆంధ్రదేశమును చూటులు, అభీరులు, ఇక్ష్వాకులు, పల్లవులు మొదలగువారు భిన్నాభిన్నములుచేసి స్వతంత్ర పరిపాలన సాగించియున్నారు. వీరి తరువాత ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించినవారు సాలంకాయనులు. వీరి తరువాత విష్ణుకుండినులు. వీరి పరిపాలన దాదాపు క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్దము ప్రారంభమునుండి క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దము వరకు సాగియున్నది.

శ్రీ డూబ్రియేల్ (Dubriel) మహాశయుడుకూడ వీరు పైకాలమందే యాంధ్రదేశమును పరిపాలించినారనియు, వీరు లలితకళలను ఎక్కువగా పోషించినారనియు, వైదిక మతాన్ని కూడా ఆదరించారనియు తెలియుచున్నదనియు వ్రాసియున్నారు.

ఉండవల్లి, భైరవకోన, మొగల్రాజపురం మొదలగు శిలాలయాల నిర్మాణం, అలంకరణ మొదలగు వానిని పరీక్షించినయెడల యీ క్రింది లక్షణము లగపించును.

1. ఈ దేవాలయములన్నియు పర్వతములు తొలిచి చెక్కబడినవే.

2. ఈ దేవాలయములలో ముందు మంటపములు (Halls) చతుర్స్రాకారపు స్తంభాలపై ఆధారపడి యుండును.

3. మందిరద్వారము లన్నిటికి ఇరువైపుల ద్వారపాలకుల విగ్రహములు కూర్పుగా చెక్కబడి యుండును.

4. ఈ ద్వారపాలకుల బొమ్మలు జుట్టుముడితోను, తలమీద రెండు కొమ్ములతోను, విచిత్రాలంకరణలతో ఉంటాయి.

5. స్తంభములు చెక్కబడినతీరు, వానిమీద చెక్కబడిన లతలు, పద్మములు.

అన్నిటికన్న ఎక్కువగా ఈ దేవాలయము లందు కొనవచ్చు ముఖ్యలక్షణములు రెండు గలవు. 1. ఈ దేవాలయా లన్నిటియందు చెక్కబడియున్న 'పూలకుండీ' బొమ్మలు. స్తంభాలయొక్క అడుగుభాగమందు ఒక పూలకుండీబొమ్మ, దానినుండి పువ్వులు బయటకు వచ్చుచున్నట్లు చెక్కబడియున్నవి Flowers in the vase). 2. దేవాలయ మంటపము) అడుగుభాగమున గోడలమీద పంజా పైకెత్తి, తోకలు పైకి లేపియున్న సింహపు బొమ్మలు.

ముఖ్యముగా పై రెండు విషయములు పరిశీలించిన యెడల ఈ శిలాలయములు విష్ణుకుండిన నిర్మితములే అను

టలో సందేహ ముండజాలదు. కారణమేమన విష్ణుకుండినుల దానశాసనములందు మనము 'కేసరి' ముద్రను గాంచగలము. ఈ విష్ణుకుండినులు పరిపాలించిన ప్రాంతమందు దొరికిన నాణెములమీద కూడ ఒక వైపు పూలకుండీ బొమ్మ, రెండవవైపున పంజా పైకి ఎత్తి తోకలు ఉవ్వెత్తుగా పైకి లేపియున్న సింహపు బొమ్మ కాంచగలము. ఈ నాణెములు బంగారు, వెండి లోహముతో చేయబడియున్నవి. ఈ నాణెములను ఎక్కువగా ఉత్తర సర్కారు జిల్లాలలో కమీషనరుగా పనిచేసిన సర్ వాల్టర్ ఇలియట్ (Sir Walter Elliot) సంపాదించెను.

సర్ వాల్టర్ ఇలియట్, ప్రొఫెసర్ రాప్సన్ మొదలగువారు ఆ నాణెములు పల్లవరాజులకు చెందినవని తప్పుగా సిద్ధాంతీకరించి యున్నారు. వీరి సిద్ధాంతములు తప్పుగా పేర్కొనడానికి తగినంత ఆధారము కలదు. 1. ఈ నాణెములమీద నున్న సింహము పూలకుండీ, శంఖము మొదలగు ముద్రలన్నియు ఈ శిలాలయములకు సంబంధించినవై యున్నవి. 2. విష్ణుకుండిన రాజుల దానశాసనములమీద కేసరి ముద్రలు ఉన్నవి. 3. వీరు ఈ సిద్ధాంతము చేసియున్న కాలము వరకు విష్ణుకుండినులను రాజవంశము ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించినదను విషయము చరిత్రకారులకు తెలిసియుండలేదు. 4. ఈ నాణెములు ఎక్కువగా విష్ణుకుండినులు పరిపాలించిన ఉత్తరసర్కారుజిల్లాలయందే లభించినవి.

పై నుదహరించిన కారణములయందు ముఖ్యముగా గమనింపదగినవిషయము వారు ఈ నిర్ణయము చేసిన కాలమువాటికి ఆంధ్రదేశమును పాలించిన రాజుల వంశక్రమము నిర్ణయింపబడి యుండలేదు. మరియొక కారణ మేమనగా వీరికి లభించిన నాణెములయందు ఒక నాణెముమీద పూలకుండీ, సింహము ముద్రలేకాక, 'శ్రీపర్వత' యను అక్షరములుకూడ నున్నవి. విష్ణుకుండినరాజులు "శ్రీపర్వతస్వామి"ని ఆరాధించియున్నారని తెలియుచున్నది.

ఉండవల్లి గుహాలయందు ఒక గోడమీద రెండు మాటలలో 7 అక్షరముల పేరు ఒకటి చెక్కబడియున్నది. ఆ అక్షరములు "శ్రీ ఉత్పత్తి పిడుగు" ఈ పేరు సుందరి హాలులో కానవచ్చుచున్నది. ఇంకొక విచిత్ర మేమనగా ఈ పేరే విజయవాడ ఇంద్రకీలాద్రి పర్వతముపైనున్న "అక్కన్న—మాదన్న" గుహాలయ ద్వితీయ శ్రేణియందున్న స్తంభములపైన (Supporting walls) మీదకూడనున్నది. ఈ విషయము ఆర్కియాలజీడిపార్టుమెంటు (Archaelogical Department.) వారు కూడా చూచియున్నట్లు కనబడుట లేదు.*

పై నుదహరించిన వాస్తవములను పరికించిన యెడల ఈ శిలాలయములు లలితకళల నెక్కువగా ఆదరించిన విష్ణుకుండిన రాజవంశీయులే నిర్మింపచు యుందురనియనుటలో సందేహ మిసుమంతయును లేదని

* ఈ పేరు ఈ గుహలు నిర్మించిన, నిర్మింపచేసినవారిలో ఎవరిదో తెలియదు.

గ్రంథ విమర్శనము

శ్రీ శాంతి సామ్రాట్టు అశోక చరిత్రము

శ్రీ కల్లూరి వేంకటనారాయణరావు: ప్రతులకు శ్రీ కె. ఆర్. కృష్ణశర్మ, రైల్వే స్టేషన్ దగ్గర, అనంతపురం. వెల: 5 రూపాయలు.

శ్రీ కల్లూరి వేంకటనారాయణరావుగారు 'ఆంధ్ర వాఙ్మయ సంగ్రహ చరిత్ర' రచించిన 'కవిత్వ వేది' గా ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి చిరపరిచితులు. వీరి ప్రస్తుత పద్యకావ్యం 'బోధార్థి' అనే లేఖినీ నామధేయంతో రచించారు.

ఇది సుమారు 14 వందల పద్యాలతో సప్త కాండాత్మకంగా రచించిన ఉద్గ్రంథం. కథాగమనానికి అనుకూలంగా రచయిత కాండాలన్నీ తిరిగి చిన్న చిన్న 'ధార' లుగా విభజించుకొన్నారు.

అశోక చక్రవర్తి కరుణాపూర్ణ శాంతి పంథే ఈ కావ్యం పరమలక్ష్యం. అయితే 'శాంతి సామ్రాట్టు అశోక చరిత్రము' అని ఈ కావ్యానికి పేరు పెట్టినందువల్ల దీనిలో అశోక చరిత్ర, ఆ చక్రవర్తి బాల్యంనించీ వర్ణించడం కొంతవరకు సమంజసం కావచ్చును

కథా గమనం యావత్తు ఆ చక్రవర్తి శాంతి ధర్మావలంబనానికీ, బౌద్ధ ధర్మవ్యాప్తికీ ఉపాంగంగా వర్ణించినప్పుడే ఈ కథా వస్తువుకు సార్థక్యం ఏర్పడగలదు. నిజానికి అశోకచక్రవర్తి బాల్యకథలకు, వివాహాది కథలకు ఈ కావ్యలక్ష్యంతో అంతగా సమన్వయం గాని, అంగాంగీ భావం గాని లేదు.

పైగా ఈ కావ్యం అశోకచక్రవర్తి చరిత్రతో కాక, అతని జనకుడు బిందుసారుని చరిత్రతోను, దానికి పూర్వం మౌర్యచక్రవర్తుల సంగ్రహచరిత్రతోను ప్రారంభం అవుతుంది. ఇంకా దీనికిపూర్వం ఈ కావ్యావతరణకు నాందిగా, కవి ఈ అశోకచరిత్ర అంతా వేదానందుడనే గురువుచేత మహారాష్ట్ర నాయకుడు బాలాజీకి వినిపింపజేస్తారు. కవి తమ కావ్యం అంతా బాలాజీ శ్రోతగా రచించారు.

ఈ కావ్యంలో తృతీయ కాండలోగాని అశోకుడు జన్మించడు. కళింగయుద్ధము, అశోకుని వైరాగ్యము, మొదలయినవన్నీ పంచమ కాండలో వస్తాయి.

కావ్య లక్ష్యదృష్ట్యా, కథా కథనదృష్ట్యా పరిశీలిస్తే కళింగ యుద్ధానికి పూర్వం జరిగిన అశోక చరిత్ర గాథలన్నీ ఈ కావ్యానికి సన్నిహితంగా సమన్వయించవు. కేవలం అశోకచరిత్ర వర్ణనమే ఈ కావ్యానికి పరమలక్ష్యమని అనుకొన్నా, మొదటి మూడు కాండలగాథ ఈ కావ్యానికి కేవలం భారభూతంగానే కనిపిస్తున్నది.

కళింగ యుద్ధానికి పూర్వరంగంతో ఈ కావ్యం ప్రారంభించినట్టే దీని కథారచనలో చక్కని సంశ్లిష్టత, అంగాంగీ భావము అమరి ఉండేవి.

ఈ కావ్యరచన అంతా సుసంస్కృతమయిన సాంప్రదాయిక శైలిలో చక్కని ధారాశుద్ధితో ప్రశస్యంగా సాగిపోయింది.

ఈ క్రింది పద్యాలనుబట్టి వీరి రచనాశక్తి, కవితా పటిమ గుర్తించవచ్చును. ఇవి ద్వితీయ కాండలో బిందుసారుని సుభద్రాంగీ ప్రథమ సమావేశ ఘట్టంలోని పద్యాలు:

'ఆ తటినీ సమీపమున
నద్భుత విక్రమచారు రూపసం
పత్తుంగతోడ నిందుముఖి
మానిని నొక్కతె జపహస్తను
ద్యత్తటినీయ పుంఖ శర
ధారణ తత్పర, సుప్రయోగ దృ
గ్గతి మనస్క జూచి, యధికంబుగ
నచ్చెరువంది రెల్లరన్.'

'పరిచర కలకలముల్ విని
జాలి ధూళాని సూచె సుందరిమణిన్
వరి వర్ణ లీల పదా
తిర, శరసంధాన కార్య తత్పరు తరుణిన్.'

'పిపున నొక రసకరమున్
దూపుల గన్గొని ను తీరి దోర్బలము, రుమల్
దాపిన గంపము, జొక్కు
మాపును జా తిపముకంటు ముంగురులపసల్.'

'శాస్త్రి'

సూ క్తి ని ధి

శ్రీ మిన్నికంటి గురునాథశర్మ. వెల 1-8-0. ప్రతులకు రచయిత, బ్రాడీపేట, 5 వ లైను గుంటూరు 2.

'నీతిలీల' 'భావలీల' అని ఈ పద్యకావ్యం రెండు భాగాలు మరి నీతిలీలలో రెండాశ్వాసాలు, భావలీలలో రెండాశ్వాసాలు ఉన్నాయి.

నీతిలీలలో ప్రథమాశ్వాసంలోని పద్యాలన్నీ ప్రాచీన సంస్కృత సూక్తిశ్లోకాలకు అనువాదాలు. రెండవ భాగంలోని పద్యాలన్నీ కవిస్వకపోల కల్పితాలు.

ఇక భావలీలలో మొదటి ఆశ్వాసం సంస్కృత కవి నాగరాజు రచనకు ఆంధ్రానువాదము. ఈ నాగరాజు ధారానగరాధీశ్వరుడు. ఇతడు టాకవంశోద్భవుడు. ఇతని శ్లోకరచన గూఢార్థమయంగా ఉంటుంది. అయితే కొంత ఆలోచిస్తే ఆ భావం సులభంగానే గోచరిస్తుంది. నిజానికి ఈ శ్లోకాలను ప్రహేళికలన్నా అనవచ్చును. ఈ క్రింది అనువాదాన్ని బట్టి వీటి స్వభావము గ్రహించవచ్చును.

"అలరుల విల్తుజేయుల పువు
టమ్ములకున్ బడి క్రీలి తొయ్యలిం
దలచుచు బాంధుడొక్కడు ని
దాఘ మునన్నడి మింట సూర్యు డు
జ్జ్వలు డయియుండ, దప్పిగొని
పరిడి కూప్యసరోవరంబున
ల్వలకులు సూచియుంగబువులు
పానము సేయకె మోదమందెకెన్."

ఇక్కడ మదనాతురుడయిన పాంథుడు మధ్యాహ్నవేళ దప్పిగొని నీళ్ళులేని ఒక సరోవరం సమీపించాడు. నీళ్ళు మిగా తాగకపోయినా అతి దానందంగానే ఉన్నాడు. మొట్టమొదట ఇది చదవగానే నీళ్లేమీ లేనిచోట దప్పి గొని అచ్చటికి వచ్చిన వ్యక్తి సంతోషంగా ఉండడానికి కారణమేమని మనకు సందేహం కలుగుతుంది కాని అతడు మదనాతురుడు. తామరలు మదనబాణాలు. ఆ చెరువులో' అవి కనబడగా పొంగిపోయి నీళ్లు త్రాగకపోయినా అతని కెంతో సంతోషం కలిగింది. ఇదీ దీని గూఢార్థం!

నాగరాజకవి శ్లోకాల ధోరణి అంతా ఈ విధంగా సాగిపోతుంది. అనువాదకులు తమ మనోజ్ఞమైన శైలిలో అక్కడక్కడ మూల రచనకు కూడా మెరుగులు పెట్టారు. ఈ కృతి అనుకరిస్తూ ఈ కవి స్వకపోలకల్పితంగా వ్రాసిన రచనకూడా హృద్యంగా సాగింది:

"అటు నిటు జూచి గబగబ నరిగి గదికి
నప్పళాన పగుండెను వలగు పావు
పందు మెయివాల్చి సుగుణ విల్వ్కటుండు
దన్ను రక్షింపవె లేచి యుద్ధవిడిపరచొ"

ప్రాచీన నీతిసూక్తులకు ఈ కవి చేసిన అనువాదం కూడా పరిశీలించదగినదే:

"తిలలిక్షు దండములు కాం
తలు, క్షుద్రులు, చందనమ్ము తాంబూలము భూ
ములు దధి బంగారమ్ము ని
కుల మర్దనమున వహించు గుణవర్ధనమున్"

స్వకపోల కల్పితంగా ఈ కవి రచించిన నీతిలీల ప్రాచీన కవుల నీతిలీలతో తులతూగుతున్నది:

"శ్రీపవాకురా తిమ్మిద వాని బకుట
నిగుడబోవు గంటె నిండకేయి
మేనిలోన బొమ్మమీద బరిండిన
ధనికునకు రాదా! తిన్న గొవ్వు!"

శ్రీ మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారి 'సూక్తినిధి' కవితాభిమానులందరు పరిశీలింపదగినది. 'శాస్త్రి'

విజ్ఞాన యాత్ర
కుటీర పరిశ్రమలు

శ్రీ కె. వి. ఎ. సత్యనారాయణ వర్మ. ప్రతులకు: పేకూరి సత్యవీర వెంకటేశ్వరరావు. వెంకట నారాయణ వీధి. గాంధీనగరం. కాకినాడ. వెల: ఒక రూపాయి.

ఆంధ్రదేశంలో కుటీర పరిశ్రమలను గురించి విజ్ఞాన యాత్ర ధోరణిలో వ్రాసిన చిన్నగ్రంథం ఇది. కనకనే గ్రంథకర్త దీనికి 'విజ్ఞానయాత్ర: కుటీర పరిశ్రమలు' అని పేరు పెట్టారు. దీనికి 1957 సంవత్సరం

జనరంజక సాహిత్య గ్రంథాల పోటీలో భారత ప్రభుత్వం బహుమతి లభించింది.

ఇందులో గ్రంథకర్త పాలకొల్లు నరసాపురం ప్రాంతాలలో అల్లికలను గురించీ, ఏలూరు రత్న కంబళ్ళ చేతపనులగురించీ, కొండపల్లి బొమ్మలు, బందరు కలంకారీ అద్దకాలు మొదలైన ఆంధ్రదేశంలోని ప్రసిద్ధమయిన కొన్ని కుటీర పరిశ్రమలను గురించీ సంగ్రహంగా వివరించారు. ఆయా కుటీరపరిశ్రమల వివరణలో ఇచ్చిన ఛాయాచిత్రాలు ఆయా పరిశ్రమల స్వరూప స్వభావాలు అవగాహన చేసుకోవడానికి బాగా సహకరిస్తున్నాయి.

శ్రీ సత్యనారాయణగారి గ్రంథంలో విదేశాల లోను, ఇతర రాష్ట్రాలలోను ప్రసిద్ధికెక్కిన మన ఆంధ్రదేశపు కుటీర పరిశ్రమలను గురించి మాత్రమే సంగ్రహంగా వివరించారు.

వీరి గ్రంథం ముగించగానే అంతగా ప్రసిద్ధి పొందని కుటీరపరిశ్రమ లెన్నెన్నో మన గ్రామసీమలలో ఖిలావస్థలో ఉన్నాయని స్ఫురిస్తుంది. కొబ్బరి పీచు మొదలైనవి చేసి తాళ్లు తయారుచెయ్యడం ఈ జాతి పరిశ్రమలకిందికే వస్తుంది. ఇలాగే ఆయా గ్రామాలలో కంచుపాత్రలు పోతపోసేవారు, ఇత్తడిసామానులు తయారుచేసే కుటీరపారిశ్రామికులు, ఇంకా ఇతర కుటీర పారిశ్రామికులు ఎందరెందరో ఉన్నారు.

ఈ పారిశ్రామికుల ఆర్థికమయిన స్థితిగతులు. వారికి కావలసిన ముడివస్తువుల సరఫరా, రవాణా సౌకర్యాల ఏర్పాట్లు మొదలైనవి జాగ్రత్తగా ఏర్పాటు చెయ్యగలిగిన అవసరం చాలా ఉన్నది. ఇటువంటి కుటీర పారిశ్రామికులందరూ కొద్దో గొప్పో ప్రతిపల్లె లోను కనిపిస్తున్నారు. ఆయా పరిశ్రమలలో వీరికి ప్రత్యేకంగా పెద్ద ప్రసిద్ధివచ్చి ఉండకపోవచ్చును. ప్రసిద్ధిపొందిన కుటీర పారిశ్రామికుల సంఖ్యకన్న వీరి సంఖ్య పెద్దది. ప్రసిద్ధిపొందినవారి పరిస్థితులే అంతంతగా ఉన్నప్పుడిక వీరిమాట వేరె చెప్పనక్కరలేదు.

ఈ గ్రంథంలో సమగ్రంగా ఆర్థికాది సమస్త దృక్పథాలతోను ఆంధ్రదేశపు కుటీరపరిశ్రమలను గురించి చర్చించి ఉంటే ఈ పుస్తకం మరింత ఉపయుక్తంగా ఉండేది. ఏతావతా మన దేశంలో బాగా ప్రసిద్ధికెక్కిన కుటీరపరిశ్రమలనుగూర్చి సంగ్రహంగా పరిచయం సంపాదించుకోడానికి మాత్రమే ఈ చిన్న గ్రంథం ఉపయోగించగలదు. 'శాస్త్రి'

ప్రణతి

శ్రీ కవిరాజమూర్తి. ప్రచురణ: ప్రజాసాహిత్య పరిషత్తు, ఖమ్మం మెట్టు. వెల: ఒక రూపాయి.

ఇది పరమేశ్వరుని గూర్చి స్వేచ్ఛా పద్య ఛందస్సులో రచించిన కావ్యం. విస్పష్టమైన భావాలతో సరళంగా సాగిన రచన ఈ కావ్యంలో అంతటా ప్రతిధ్వనిస్తున్నది!

"అమావాస్య నిశిలో
అడుగుల సవ్వడిలా
ధిక్కరించిన హృదయంలో
మ్రోగే దసనసలె
మృత్యువు ఆగమనంలో
వెడలే కాయంలా
నాలో నే ఇమిడిఉన్న
పరరూప పు దానవుండు
నీ ఉనికిని చూపే నీకు
నీ రూపం వెదుకనీదు"

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు

శ్రీ పి. రామ్మోహనరావు, టీచరు, జయహింద్ సెకండరీ స్కూల్, మచిలీపట్నం. వెల రూపాయి.

ప్రాచీన సంప్రదాయ ధోరణిలో గద్య పద్యాత్మకంగా రచించిన రూపకం. అక్కడక్కడ రచయిత ఈ రూపకంలో పాటలుకూడా చేర్చారు.

వీరాంబ

శ్రీ ఆర్. వెంకటేశ్వర్లు, పెదకళ్లేపల్లి. వెల: అర్ధరూపాయి.

ఉయ్యూరులో గ్రామదేవత వీరమ్మను గురించి ప్రజలలో అనుశ్రుతంగా వినవస్తున్న గాథతో రచించిన గద్యరచన. రచయిత ఈ చరిత్ర అంతా ఒక కథగా సులభశైలిలో రచించారు.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1. Editor: S. Sambhu Prasad.